

พระอนาโลโย หลวงปู่ขาว

วัดถ้ำกลองเพล อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู

พระขนุติธโร หลวงปู่หล้า

วัดป่าขันตียนุสรณ์ (วัดป่าบ้านนาเกิ่น) อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี

พระอภิญโญ หลวงปู่สาม

วัดป่าไทรวิเวก อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

อนุสรณ์พิพิธภัณฑสถานธรานุสรณ์ วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม ในพระสังฆราชูปถัมภ์

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

๙๙๙ หมู่ ๙ บ้านหนองกลางดอน ตำบลคลองกิว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี

ชีวประวัติและพระธรรมเทศนา

พระอนาโลโย หลวงปู่ขาว

วัดถ้ำกลองเพล อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู

พระขนุนติโร หลวงปู่หล้า

วัดป่าขันตยานุสรณ์ (วัดป่าบ้านนาเกิน) อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี

พระอภิญโญ หลวงปู่สาม

วัดป่าไทรวิเวก อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

อนุสรณ์พิพิธภัณฑสถานธรรม

วัดป่าอัมพโรปัญญาหาราม ในพระสังฆราชูปถัมภ์

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ชีวประวัติและพระธรรมเทศนา

พระอนาลโย หลวงปู่ขาว ♦ พระขนุตติโร หลวงปู่หล้า ♦ พระอภิญโญ หลวงปู่สาม

เลขมาตรฐานหนังสือ : ๙๗๘-๖๑๖-๔๔๐-๐๕๖-๖

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : มิถุนายน ๒๕๖๐

จำนวนพิมพ์ : ๕,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย : วัดป่าดานวิเวก ตำบลศรีชมภู อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ

สงวนลิขสิทธิ์ : ห้ามคัดลอก ตัดตอน เปลี่ยนแปลง แก้ไข ปรับปรุง
ข้อความใดๆ ทั้งสิ้น หรือนำไปพิมพ์จำหน่าย
หากท่านใดประสงค์จะพิมพ์เพื่อใช้เป็นธรรมทาน
โปรดติดต่อขออนุญาตจากทางวัดป่าดานวิเวก
ตำบลศรีชมภู อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดบึงกาฬ โทร. ๐๘๙-๑๗๒-๔๔๒๘

พิมพ์ที่ : บริษัท ศิลป์สยามบรรจุภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด
๖๑ ถนนเลียบคลองภาษีเจริญฝั่งเหนือ ซ.เพชรเกษม ๖๙
แขวงหนองแขม เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร
โทรศัพท์ ๐-๒๔๔๔-๓๓๕๑-๙ โทรสาร ๐-๒๔๔๔-๐๐๗๘
E-mail: silpasiamprinting@hotmail.com www.silpasiam.com

คำปรารภ

เรื่องการจัดทำหนังสือมรดกกรรมยอดโอวาทคำสอนของสมณะนักปราชญ์
วิสุทธิเทวา (พระป่า) จัดทำขึ้น ๓๔ องค์ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ระหว่างปี พุทธศักราช
๒๔๖๐-๒๕๕๔ โอวาทกรรมยอดแห่งคำสอนของวิสุทธิบุคคล ท่านแสดงบริสุทธิ
สมบูรณ์ไม่ว่ายุคใดสมัยใด นำผู้สนใจพยายามตั้งใจปฏิบัติตาม ย่อมก้าวล่วงทุกข์ไปได้
สมความปรารถนา คณะปสาทะศรัทธาเห็นควรจัดทำขึ้นสงวนรักษาไว้ เพื่อกุลบุตร
สุดท้ายภายหลังที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม บ้าน
หนองกลางดอน ตำบลคลองกิว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ผู้สนใจกรุณาเข้าไป
ศึกษาได้ตามโอกาส เวลาพอดี

ผู้ฉลาดยึดหลักนักปราชญ์เป็นแบบฉบับพาดำเนินปกครองรักษาตน

คณะปสาทะศรัทธา

ห้ามพิมพ์เพื่อจำหน่าย สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญ

พระอนาลโย หลวงปู่ขาว

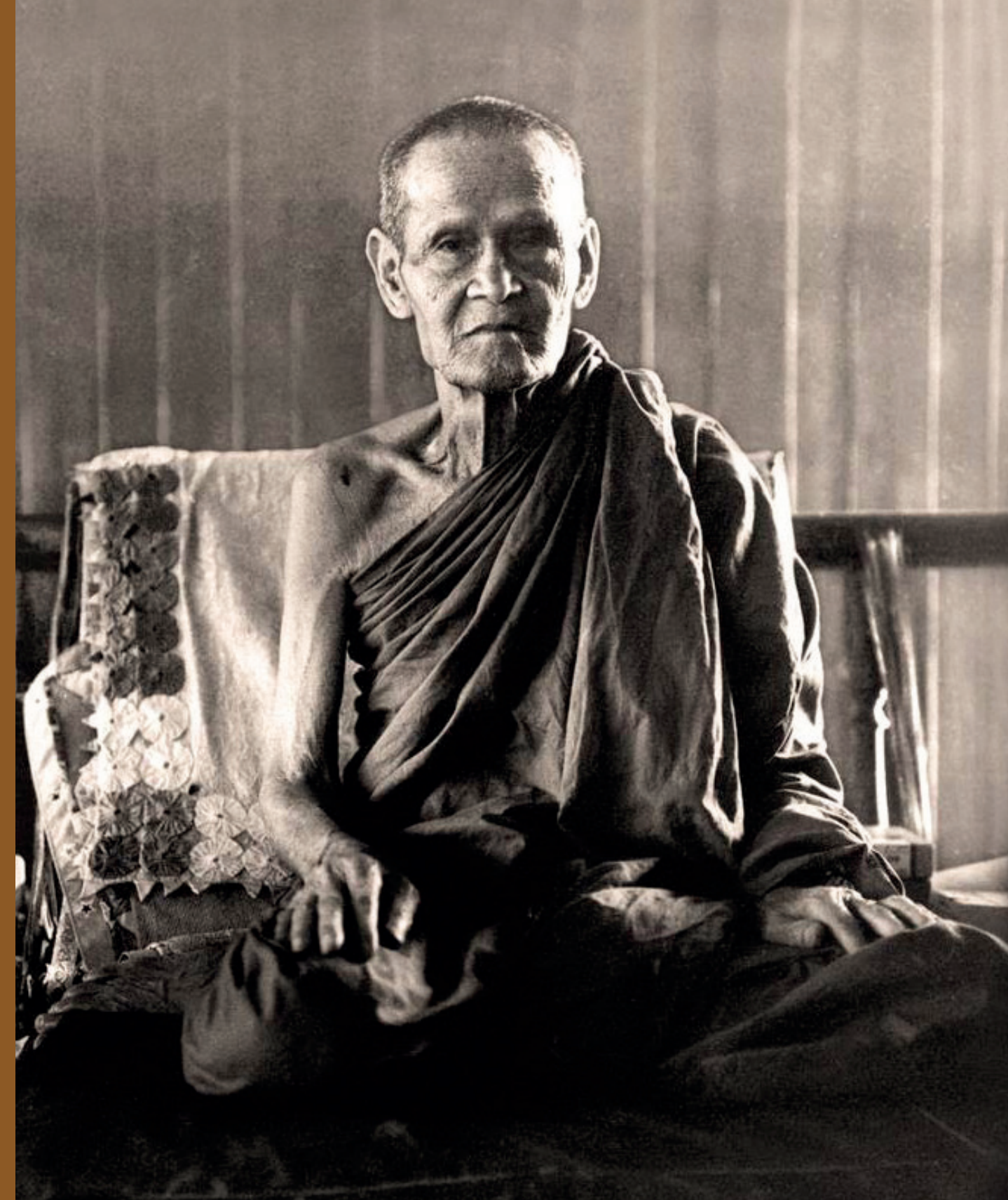
ชีวประวัติและพระธรรมเทศนา พระอนาลโย หลวงปู่ขาว	๑
- ชิวประวัติ พระอนาลโย หลวงปู่ขาว	๓
- สาเหตุให้ท่านออกบวช	๖
- การบวชของหลวงปู่ขาว	๙
- อุปสรรคในการออกเที่ยวธุดงค์กรรมฐาน	๑๐
- ช้างใหญ่เข้ามาหาท่านในเวลากลางคืนยามดึกสงัด	๑๓
- เรื่องคนหน้าด่านสันดานลัทธิ	๖๕
- เป็นที่น่าประหลาดและอัศจรรย์	๖๘
- ปีพรษาที่ ๔๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๐ หลวงปู่ป่วยหนัก	๘๔
- อาการป่วยท่านค่อยๆเลาและหายเป็นปกติในที่สุด	๙๒
- ปฏิบัติการดำเนินของหลวงปู่ทั้งสมัยยังหนุ่มและชราภาพ	๙๔
- ปฏิบัติที่ผาดโผนมากและเห็นผลประจักษ์	๙๘
- โอวาของท่านพระอาจารย์ขาว อนาลโย วัดถ้ำกลองเพล อุตรธานี อุเทศคาถา “จิตต์ หนุตฺ สู่ขาวหฺ”	๑๐๖

พระชนุตฺธิโร หลวงปู่หล้า

ชีวประวัติและพระธรรมเทศนา พระชนุตฺธิโร หลวงปู่หล้า	๑๐๙
- ชิวประวัติ พระชนุตฺธิโร หลวงปู่หล้า	๑๑๑
- หลวงปู่หล้า ชันุตฺธิโร จากปฏิบัติพาพระธุดงค์กรรมฐาน โดย ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน	๑๑๖

พระอภิญโญ หลวงปู่สาม

ชีวประวัติและพระธรรมเทศนา พระอภิญโญ หลวงปู่สาม	๑๒๗
- ชิวประวัติ พระอภิญโญ หลวงปู่สาม	๑๒๙

พระอนาโย หลวงปู่ขาว
วัดถ้ำกลองเพล อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู

พระอนาโย หลวงปู่ขาว
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙

ชีวประวัติและพระธรรมเทศนา

พระอนาลโย หลวงปู่ขาว

พระอนาโย หลวงปู่ขาว

พระหลวงปู่ขาว อนาโย วัดถ้ำกลองเพล อ.หนองบัวลำภู จ.อุดรธานี นามเดิม ท่านชื่อ ขาว โคระเถา เกิดเมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ ตรงกับวันอาทิตย์ ปีมะเส็ง ณ บ้านบ่อชะเนง ต.หนองแก้ว อ.อำนาจเจริญ จ.อุบลราชธานี บิดาชื่อ พัว มารดาชื่อ รอด โคระเถา

ท่านมีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๗ คน ตามลำดับดังนี้

๑. นางวัน โคระเถา ๒. นายบุญจันทร์ โคระเถา ๓. นางหนูแดง โคระเถา ๔. หลวงปู่ขาว โคระเถา ๕. นายกาเหว่า โคระเถา ๖. นางหลอด โคระเถา ๗. นางไหล โคระเถา พี่และน้องได้ถึงแก่อนิจกรรมไปหมดแล้ว

การอาชีพเมื่อเป็นฆราวาสของหลวงปู่ ท่านทำนาค้าขาย เป็นคนขยันหมั่นเพียรมาก มีนิสัยซื่อสัตย์ สุจริต โอบอ้อมอารีกับญาติมิตรเพื่อนฝูงและผู้เกี่ยวข้องดีมา กิใครๆ ก็รักและชอบคบค้าสมาคม มีเพื่อนฝูงมาก แต่เป็นเพื่อนที่ดี มิใช่แบบมีเพื่อนฝูงมาก เหล้ายาปลาปิ้งมาก ลากันลงนรกทั้งเป็นและล่มจมไปเป็นแถวๆ ดังที่รู้ๆ เห็นๆ กันอยู่ในสมัยจรวดรวดเร็วทันใจ คนสมัยนั้นมักเป็นแต่คนดี การคบกันจึงเป็นสง่าราศี แก่วงศ์สกุลมากกว่าจะพาให้เสียหายล่มจม

เมื่ออายุ ๒๐ ปี บิดามารดาก็จัดให้มีครอบครัว ภรรยาชื่อ นางมี มีบุตรธิดาด้วยกัน ๗ คน คนหัวปีเป็นชายชื่อ คำมี ได้ออกบวชตามพ่อคือหลวงปู่ เวลาท่านออกบวชแล้วจนสิ้นอายุในเพศนักบวชเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ นี้เองที่วัดถ้ำกลองเพล เมื่อบวชแล้วก็ติดสอยห้อยตามหลวงปู่และมาอยู่ที่วัดถ้ำกลองเพลด้วยจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต คนที่สองชื่อ นายลี โคระถา เป็นผู้มีศรัทธาอุทิศสำหรับติดตามมาปฏิบัติและถวายอาหารบิณฑบาตหลวงปู่เป็นประจำ ลูกที่มีนิสัยทางศาสนาอย่างเด่นชัดมีอยู่ ๒ คน นอกนั้นก็ธรรมดาเหมือนโลกทั่วๆ ไป แต่จะไม่ขอออกนามลูกๆ ท่าน

ท่านอยู่ครองขรवासตามประเพณีของโลก.....ปี แต่รู้สึกไม่ค่อยราบรื่นขึ้นในใจนัก ในระหว่างคู่ครองทั้งสองที่อยู่ร่วมกันมา เนื่องจากภรรยาไม่ตั้งอยู่ในความสันโดษคือความยินดีในสมบัติที่มีอยู่ของตนได้แก่คู่ครอง แต่ชอบหาเศษหาเลยซึ่งเป็นยาพิษทำลายจิตใจของอีกฝ่ายหนึ่งตลอดสมบัติและความมั่นคงของครอบครัว คือเมียดคบขู้ผู้ชายอื่นซึ่งเป็นประเภทกาฝากอันเป็นตัวทำลายถ่ายเดียวจนถึงกับอยู่ด้วยกันไม่ได้จริงจังยั่งยืน หากจะคิดว่าถึงวาระกรรมหรือกรรมบันดาลก็สุดจะคาดคิดต้นเดาได้ถูก เพราะถ้าไม่มีเหตุสะเทือนใจอย่างหนักเช่นนี้เกิดขึ้น ท่านอาจจะยังไม่คิดในแง่อรรถธรรมถึงกับต้องสละตนออกบวชในระยะนั้นก็ได้ เพราะเท่าที่ทราบในประวัติความเป็นมาของการครองเรือนที่เป็นต้นเหตุให้ท่านคิดมากถึงกับคิดถึงการออกบวชก็มาจากสาเหตุที่เมียดมีขู้ ไม่อาจสงสยไปอย่างอื่นอยู่แล้ว ดังนั้น การที่เมียดมีขู้ หรือผัวมีขู้ เมียดมีหลายผัว หรือผัวมีหลายเมียเหล่านี้ จึงควรยกให้กิเลสราคะตัดหน้าตัวไม่รู้จักอิมพอกवादต้อนเข้าสู่คลัง **มหิจจตา** ของมันไปเสีย เพื่อไม่ให้มีความกระทบกระเทือนถึงอีกฝ่ายหนึ่งที่ไม่มีส่วนรู้เห็นและผิดด้วย เพราะเรื่องทำนองนี้มีอยู่ทั่วไปและยิ่งจะนับวันมากขึ้นถ้าโลกต่างพอใจส่งเสริมโดยไม่สนใจเห็นโทษของมันด้วยอรรถธรรมคือ **สนตุฎฐิ ปรม์ ฑนั** ความยินดีเฉพาะผัว-เมียของตนเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจอย่างประเสริฐอยู่แล้ว เพราะความสงบสุขของครอบครัวผัว-เมียอยู่ที่ความยินดีต่อกันและอยู่ที่โอวาทแห่งธรรมบทนี้ มิได้อยู่ที่ **มหิจจตา** หลายผัวหลายเมียดังที่คิดและสนใจใฝ่ฝันกันเลย ดังนั้น โลกครอบครัวผัวเมียถ้าอยากมีความสงบสุขร่มเย็นจริงจังยั่งยืน จึงไม่ควรฝักใฝ่ใส่ใจเสาะแสวงหาหญิงชายเศษเดนประเภทยาพิษมา

เคลือบแผงครอบครัวผิวเมีย ครอบรักสงวนและบำรุงรักษาสมบัติคือคูครองที่มีอยู่
ของตนให้มีความอบอุ่นตายใจและเห็นอกเห็นใจกันตลอดไปจนวันวสาน จะเป็น
ผู้ครองความสุขได้สมใจที่ใฝ่ฝัน

คำว่า ราคะตัณหา นั้นย่อมนเหมือนไฟในครัวเรือน โลกปราศจากไม่ได้ทั้งสองอย่าง
คือต้องเสาะแสวงกันทั้งหญิงทั้งชายในเรื่องครอบครัวผิวเมีย เพราะราคะตัณหาเป็น
นายบังคับให้จำต้องแสวง ไฟสำหรับหุงต้มแกง ตลอดแสงสว่างต่างๆ อันหาประมาณ
ไม่ได้ จำต้องมีสำหรับมนุษย์และครอบครัว ทั้งสองอย่างนี้หากนำมาทำประโยชน์ตาม
ความจำเป็นก็ย่อมสนองความต้องการได้เท่าที่ควร แต่ถ้าประมาทลืมหิว ขาดความ
ระมัดระวัง ทั้งสองอย่างนี้ย่อมเผาผลาญมนุษย์ให้ฉิบหายวายปวงไปได้ไม่อาจสงสัย
ตั้งนั้น ปราชญ์ท่านจึงสอนมนุษย์ผู้อยู่ใต้อำนาจแห่ง **ราคคฺคิ โทสคฺคิ โมหคฺคิ** เหล่านี้
ด้วยธรรมอันเป็นน้ำดับไฟ ไม่ปล่อยให้ลุกลามใหญ่โตจะกลายเป็นโลกวินาศ เช่นเดียว
กับการรักษาไฟในบ้านไม่ให้เป็นอันตรายแก่ตนและสมบัติทั้งหลายฉะนั้น

สาเหตุให้ท่านออกบวช

การเริ่มออกบวชของท่านได้ปรากฏขึ้นในวาระต่อมาที่ได้พบเห็นสิ่งที่รัก และ บัณฑิตสุดซึ้งหัวใจ กลับกลายเป็นมหาภัยสังหารทำลายหัวใจอย่างไม่เคยคาดคิด มาก่อนเลย ท่านเองเกิดความทุกข์และความเคียดแค้นแสนจะอดกลั้นทนทานได้ใน เหตุการณ์นั้น แต่ก็คงมีบารมีธรรมที่เคยบำเพ็ญมา มาช่วยสะกิดใจไว้ได้ทันท่วงที ในขณะที่นั้นว่า แม้แต่เมล็ดตัวเล็กๆ กัดเรายังรู้จักเจ็บและปัดออกในทันทีทันใด ก็การฆ่าคน ให้ล้มตายนั้น ความทุกข์ของผู้จะถูกฆ่าแม้เป็นฝ่ายผิดและรู้ตัวว่าผิดจะมีทุกข์มาก ขนาดไหน จงยับยั้งใจไว้พิจารณาให้ดีและละเอียดถี่ถ้วนก่อนจะสายเกินแก้ ว่าทำไม เราจึงเป็นผู้ยินดีและพอใจทำในสิ่งเลวร้ายที่โลกทั้งหลายไม่พึงปรารถนาและปราชญ์ ติเตียนอย่างยิ่งเช่นนี้ เราฆ่าเขาให้ตายสมใจแล้วเราจะได้อะไรที่พึงใจเป็นเครื่อง ตอบแทนบ้าง นอกจากมหันตโทษ มหันตทุกข์ล้วนๆ ไม่มีประมาณเท่านั้น จะสะท้อน ย้อนกลับมาเผาผลาญเรา คำว่า เมียมี่ซู้ ผัวมีซู้ เมียมี่หลายผัว ผัวมีหลายเมียนี้ เพิ่งมาเกิดแก่เราคนเดียวเท่านั้นหรือ ในโลกทั้งหลายตลอดวงนักปราชญ์ที่ท่านมา เป็นคาสดา มาเป็นพระสาวก มาเป็นครูอาจารย์สอนเรา ท่านไม่เคยมีเคยเจอสิ่งสกปรก อันเป็นสมบัติของสัตว์นรกเหล่านี้มาละหรือ ในโลกมีเฉพาะเราคนเดียว เจอเฉพาะเรา คนเดียวเท่านั้นหรือ รับผิดชอบและตัดสินใจให้ถูก ถ้าจะไม่ตั้งหน้าทำลายตัวเองให้ฉิบหาย จนไม่มีเชื้อแห่งความดีเป็นเครื่องสืบต่อภพต่อชาติในภพต่อไป คนเราจะรู้ว่าตนเอง ไร้หรือตนฉลาด จะล้มจมหรือจะเอาตัวรอดปลอดภัยถึงแดนแห่งชัยชนะได้ย่อมถือ

เหตุการณ์เป็นเครื่องวัดดวงในการปฏิบัติตัวต่อเหตุการณ์นั้นๆ ปราชญ์ทั้งหลายแต่
ดึกดำบรรพ์มา ท่านไม่เคยเสียท่าเสียทีเพราะการทุ่มตัวให้กับสิ่งเลวทรามทั้งหลาย
นอกจากท่านคิดอุบายพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงสิ่งเลวร้ายให้กลายเป็นบุญหล่อเลี้ยง
ธรรมให้เจริญภายในใจถ่ายเดียว แต่ตัวเจ้าเองทำไมจะทำตัวเป็นมนุษย์เหลวไหล
แตกกระจายไม่เป็นท่าด้วยการทำชั่วตามเหตุการณ์ของโลกที่ไม่มีประมาณแห่งความ
พอดีที่ผู้อื่นก่อขึ้นเช่นนี้เล่า? เพียงเท่านั้นไม่อาจยับยั้งได้ เจ้าจะพยุงตัวเพื่อความดีงาม
ไปได้อย่างไร เมียของเจ้าเขาถูอำนาจแห่งราคะดันหาไปตามประสาของหญิงที่ไม่มี
เขตแดน แต่ตัวเจ้าเองที่เข้าใจว่าตัวเป็นฝ่ายถูกฝ่ายดีกว่าเขา แต่แล้วเจ้าก็จะถูอำนาจ
ไปตามโทษความอาฆาตมาดร้ายและทำลายเขาให้ตายสมใจนั้น ในคนทั้งสองคือ
เมียผู้นอกใจกับตัวเจ้าเองผู้ฆ่าเมียและชายชู้ให้ตายพร้อมกันในขณะเดียวสองคนนั้น
จะจัดว่าใครเลวร้ายกว่าใคร ตามสายธรรมของจอมปราชญ์มีพระคาสดาเป็นพยานแล้ว
ตัวเจ้าเองต้องจัดว่าเป็นผู้ทำกรรมชั่วอย่างหนักมากจนไม่มีมหาเมตตาในธรรมบทใด
บาทใดให้อภัยเจ้าได้ เจ้าต้องลงนรกหลุมมหันตทุกข์โดยถ่ายเดียวไม่เป็นอย่างอื่นเลย
เจ้าจะเชื่อโทษกิเลสที่กำลังรุมล้อมพัดผันหัวใจของเจ้าเพื่อให้เป็นไปตามอำนาจ
ของมัน หรือจะเชื่อธรรมของจอมปราชญ์ที่เคยพยุงสัตว์โลกผู้ได้ทุกข์ให้เบาบางสร้างซา
มานานแสนนาน รับผิดชอบและตัดสินใจโดยถูกทางเดี๋ยวนี้ อย่าชักช้าล่าหลัง กิเลส
ตัวโหดร้ายจะแซงธรรมและขยำตัวเจ้าให้เหลวทั้งเป็นถ้าไม่รีบจัดการกับมันแต่ขณะนี้

ท่านว่าเป็นที่แปลกประหลาดและอัศจรรย์อย่างไม่เคยคาดเคยฝันมาก่อน
พอความอัศจรรย์ผุดขึ้นจากภายในอันเป็นเชิงบอกเตือนด้วยอุบายต่างๆ รวากับ
ครูอาจารย์ที่เคารพนับถือมานั่งสั่งสอนเราอยู่เฉพาะหน้าให้สงบลงไป ใจที่เป็นเหมือน
กองเพลิงใหญ่ซึ่งกำลังสั่นเปลวเต็มทีพร้อมจะเผาไหม้สิ่งที่กิดขวางอยู่เวลานั้นให้เป็น
ผุยผง ชั่วประเดี๋ยวใจนั้นได้สงบตัวลงอย่างเงียบผิดธรรมดา และเกิดความสลด
สังเวชในเหตุการณ์เกี่ยวกับเมียนอกใจ พร้อมด้วยความอ่อนโยนที่เต็มไปด้วยความสงสาร
และความให้อภัยเต็มดวงใจ พร้อมกับความเห็นโทษแห่งความโหดร้ายหมายชีวิต
อย่างถึงใจในขณะเดียวกัน ยกมือขึ้นประนม สาธุๆ พระธรรมท่านโปรดปรานว่าที่
สัตว์นรกไว้ได้ทันท่วงที หลังจากมรสุมในหัวใจสงบลงโดยสิ้นเชิงแล้ว ใจกลับว่างเปล่า

โล่งสบาย หายทุกข์เข็ญเวรภัยทั้งปวงในขณะนั้น ราวกับเกิดชาติใหม่ขึ้นมาในร่างกาย และใจดวงเดียวกัน ทำให้คิดทบทวนทวนกลับไปกลับมา ย้อนหน้าย้อนหลัง ทั้งอดีตที่เคยตีบตันอันตื้นจะหาทางออกไม่ได้ถึงกับจะคิดเผาไหม้ตัวเองสดๆ ร้อนๆ โดยเห็นว่าเป็นทางออกที่ดี ทั้งอนาคตเกี่ยวกับความเป็นไปในวันข้างหน้าว่าจะควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะสมมักสมหมายไม่คลุกเคล้าด้วยมูตรด้วยคุณด้วยพินด้วยไฟ ดังที่เป็นมาแล้วที่น่าสลดสังเวชน่าชยะแขยงและไม่พึงปรารถนาตลอดอนันตกาล

แต่ก่อนท่านไม่ได้คิดอะไรมากไปกว่าการหวังความเจริญในทางโลก เมื่อมาประสบเหตุการณ์ธรรมทูตนี้ ความรู้สึกสำนึกทั้งหลายจึงหนักไปในอรรถในธรรมมากกว่าจะคิดไปในแง่อื่นๆ จนถึงขั้นปลงใจบวชด้วยความเห็นโทษเห็นคุณจริงๆ เนื่องจากอะไรก็เคยคิดเคยผ่านมามากต่อมากแล้ว สิ่งที่จะให้สมหวังไม่ค่อยปรากฏ มักมีแต่สิ่งไม่พึงหวังมาปรากฏซ้ำๆ ซากๆ จนถึงขั้นชอกช้ำเต็มทีแทบจะหาที่ปลงที่วางไม่ได้ คิดเห็นแต่ธรรมอย่างเดียวจะพึงเป็นพึงตายได้ ด้วยการออกบวชปฏิบัติธรรม ให้เต็มกำลังความสามารถ อย่างอื่นๆ ไม่ค่อยมีในห้วงแห่งความคิดนี้ ก็จึงได้ตัดสินใจออกบวช โดยบอกความประสงค์ให้ญาติมิตรเพื่อนฝูงทราบแล้วก็ออกถวายตัวเป็นนาคในวัดเพื่อบวชโดยไม่ชักช้า

การบวชของหลวงปู่ขาว

ท่านออกบวชคราวแรก บวชที่วัดโพธิ์ศรี บ้านบ่อชะเนง ตำบลหนองแก้ว อำเภอบ้านจตุรวิชัย จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่.....พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ โดย พระครูพุทธศักดิ์ เจ้าคณะอำเภอบ้านจตุรวิชัย เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์บุญจันทร์ เป็นพระกรรมวาจา และอยู่จำพรรษาเพื่อศึกษาหลักพระธรรมวินัยในวัดโพธิ์ศรี ถึง ๖ ปี ในเวลาที่อยู่ในวัดนั้น สังเกตดูครูอาจารย์และเพื่อนภิกษุสามเณรด้วยกัน ประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัยก็เป็นลุ่มๆ ดอนๆ ผิดๆ พลาดๆ ไม่เป็นที่จับใจเชื่อถือได้ ไม่สมเจตนาที่ออกบวชเพื่อมรรคเพื่อผลด้วยความบริสุทธิ์ใจดังที่ตั้งไว้ เมื่อคิดอ่าน ทบทวนเกี่ยวกับการอยู่และการออกปฏิบัติธรรมจนเป็นที่แน่ใจแล้ว จึงเข้ากราบลา อุปัชฌาย์อาจารย์ ตลอดจนญาติมิตรเพื่อนฝูง เพื่อทราบเจตนาและความประสงค์ในการออกปฏิบัติธรรม

อุปสรรคในการออกเที่ยวรดงกรรมฐาน

ก่อนปฏิบัติกรรมฐาน ท่านก็เคยได้รับอารมณ์เขย่าก่อกวนใจนานาประการ ที่จะให้เป็นอุปสรรคต่อการบำเพ็ญจากคนทั้งหลายทั้งเป็นพระทั้งเป็นฆราวาส ว่าเวลานี้ มรรคผลนิพพานหมดเขตหมดสมัยไปนานแล้ว ใครจะบำเพ็ญถูกต้องดังตาม พระธรรมวินัยเพียงไรก็ไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จตามใจหวังได้บ้าง ว่าการบำเพ็ญ ภาวนาทำให้คนเป็นบ้า ถ้าใครอยากเป็นบ้าก็ออกบำเพ็ญภาวนา ถ้าใครยังอยากเป็น คนดีเหมือนชาวบ้านเขาก็ไม่ควรออกกรรมฐานเพื่อความเป็นบ้าบ้าง ว่าสมัยนี้เขาไม่มี พระรุดงกรรมฐานกันหรอก นอกจากพระรุดงกรรมฐานที่จำหน่ายตะกรุดคาถาวิชา อาคมของขลังต่างๆ เช่น พวกเสน่ห์ยาแฝด อยู่ยงคงกระพันชาติ ดูถูกข่มขามยามดี ดูชาติดาราคีเท่านั้น ส่วนพระรุดงกรรมฐานที่ดำเนินตามทางพระรุดงค์นั้นไม่มีแล้ว สำหรับทุกวันนี้ อย่าไปทำให้เสียเวลาและเหนื่อยเปล่าเลย สู้อยู่สบายอย่างนี้ไม่ได้บ้าง บรรดาอุปสรรคที่กีดขวางทางออกบำเพ็ญรุดงควัตรในเวลานั้นรู้สึกมีมากมาย สำหรับ ท่านเองไม่ยอมฟังเสียงใคร แต่ไม่คัดค้านให้เป็นความกระเทือนใจกันเปล่าๆ ไม่เกิด ประโยชน์อะไรทั้งสองฝ่าย ในความรู้สึกที่ฝังลึกอยู่ในท่านมีว่า คนเหล่านี้และ พระอาจารย์เหล่านี้มิได้เป็นเจ้าของศาสนา มิได้เป็นเจ้าของมรรคผลนิพพาน และ มิได้เป็นผู้มีอำนาจทำผู้อื่นให้เป็นบ้าเป็นบอได้พอจะเชื่อถือได้ เราเชื่อพระพุทธเจ้า พระองค์เดียวกับพระธรรมและพระสงฆ์สาวกอรหันต์เท่านั้นว่าเป็นผู้ประเสริฐในโลก ทั้งสาม ท่านที่พูดหว่านล้อมก็ดกกันไม่ให้เราออกกรรมฐานด้วยอุบายต่างๆ นี้มิใช่ ผู้วิเศษวิโสอะไรเลย เพียงมองดูกริยาท่าทางที่แสดงออกก็พอทราบได้ว่าเป็นนักปราชญ์ หรือเป็นคนพาลมีสันดานเป็นอย่างไบบ้าง ฉะนั้น คำกีดกันหวงห้ามใดๆ ที่แสดงออก

จึงไม่เป็นสิ่งที่เราจะนำมาวินิจฉัยให้เสียเวลา เราจะต้องออกปฏิบัติกรรมฐานโดย
ถ่ายเดียวในไม่ช้านี้ และจะค้นหาของจริงตามหลักธรรมที่ประทานไว้จนสุดกำลัง
ความสามารถขาดดินสิ้นซาก พระกรรมฐานคือตัวเราเอง ตายก็ยอมถวายชีวิตไว้กับ
พระธรรมดวงเลิศ เมื่อพร้อมแล้วท่านก็ออกเดินธุดงค์ในท่ามกลางประชาชนและ
ครูอาจารย์ทั้งหลายที่กำลังชุมนุมกันอยู่ในวัดเวลานั้น เวลาจะไป ท่านพูดสั่งเสีย
ด้วยความจริงใจเพื่อเป็นการแก้ปัญหาต่างๆ ที่คัดค้านโดยปริยายว่า เมื่อกระผม
และอาตมาไปแล้ว ถ้าสอนตัวเองไม่ได้เต็มภูมิจิตภูมิธรรมตราบใด จะไม่มาให้ท่าน
ทั้งหลายเห็นหน้าตราบนั้น จะหวังตายเพื่อความรู้ความเห็นแจ้งในธรรมเท่านั้นไม่เป็น
อย่างอื่นแน่นอน กรุณาช่วยจำคำนี้ไว้ด้วยหากยังมีวาสนาได้กลับมาพบหน้ากันอีก
จะลืมไปเสีย การที่เราจะมีโอกาสได้พบเห็นกันในอนาคตจึงมีอยู่เพียงอย่างเดียวดังที่
เรียนแล้ว คือการรู้เห็นธรรมประจักษ์ใจหายสงสัยโดยสิ้นเชิงแล้ว ถึงจะกลับมาให้ท่าน
ทั้งหลายเห็นหน้า

ท่านว่าขณะที่ผู้คนส่วนมาก ทั้งพระอาจารย์ใหญ่ๆ ทั้งฆราวาส ที่ชาวบ้านเคารพ
นับถือกันว่าเป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิตพูดคัดค้านก็ดักกันอยู่นั้น ใจเราเหมือนจะกัดเพชร
ทั้งก้อนให้แหลกเป็นผุยผงไปในนาทีเดียว และเหมือนจะเหาะเหินเดินไปทางอากาศ
ให้เขาดูในเวลานั้น รู้สึกมันมานะมันกระหึ่มยืมย่องอยู่ภายในใจ รวากับจะออก
แสงแจ่มจ้าพุ่งออกมาให้คนทั้งหลายเหล่านั้นเห็นเสียที ซึ่งเป็นลักษณะประกาศตนว่า
“นี่ไงละแสงเพชรอยู่ในใจข้านี้ไงละ พวกกันเห็นหรือยัง จะพวกนั้นมาประมาทข้าว่า
จะไปเป็นบ้าเป็นบอลุบลออะไรต่างๆ อยู่ไหนหรือ ใจข้ากับใจท่านทั้งหลายมันมิได้
เป็นใจดวงเดียวกัน พอจะกวาดต้อนเข้ามาแล้วสุขสมชุมนุมกันตายแบบไม่มีคุณค่าราวกับ
หมาตายอย่างไรกัน ข้ายังไม่พอใจจะตายตามแบบที่ท่านทั้งหลายจะพาตายอยู่เวลานี้
ข้าประสงค์จะตายแบบพระพุทธเจ้าพาตายซึ่งไม่มีเชื้อแห่งภพเหลือหลงอยู่เลย ตาย
แบบนี้ข้าเคยตายมามากต่อมากแล้วจนไม่สามารถจะพรรณนาป่าช้าของตนได้ แม้ไม่รู้
ด้วยญาณ ข้าก็เชื่อพระพุทธเจ้าผู้ทรงญาณอันเอกไม่มีใครเสมอเหมือน” เสร็จแล้ว
ก็ลาพระอาจารย์นักปราชญ์ทั้งหลายออกเดินทางท่ามกลางประชาชนจำนวนมาก มุ่งหน้า
ไปทางพระธาตุพนม เดินบุกป่าฝ่าดงไปด้วยเท้าตามทางลัดทางเกวียน เพราะสมัยนั้น
ถนนไม่มีแม้แต่รูปร่าง นอกจากทางคนเดินเท้าและทางเกวียนเท่านั้น ในดงใหญ่นั้น

ข้างก็ซุ่ม เลือกกี่มาก ลัทธิป่าชนิดต่างๆ มีเต็มไปทุกหนทุกแห่ง เพราะไม่มีบ้านผู้บ้านคน มากเหมือนสมัยทุกวันนี้ซึ่งไปที่ไหนมีเต็มไปด้วยผู้คนบ้านเรือน ปากี่ป่าจริงๆ ถ้าเดินผิดทางก็มีหวังอดข้าวหรืออาจตายได้ เนื่องจากไม่พบบ้านพบเรือนคนที่ไหนเลย แม้เดินทางตั้งวันก็แทบจะไม่เจอบ้านคน อุตส่าห์เดินบุกป่าฝ่าดงมาจนถึงพระธาตุพนม ลู่ถึงอุดรฯ หนองคาย เพื่อตามหาท่านอาจารย์มั่น ซึ่งทราบที่ท่านจำพรรษาอยู่ที่ อำเภอกำแพง เมื่อไปถึงและอาศัยอยู่กับท่าน ได้พักอบรมกับท่านชั่วระยะเท่านั้น ยังไม่จุใจที่อยากอยู่เลย ท่านก็หนีจากเราไปทางเชียงใหม่หายเงิบไปเลย คราวนั้นก็นับว่าเป็นคนลึนทำไปพักหนึ่งเพราะไม่มีครูอาจารย์ให้อโวาทสั่งสอน พอทราบข่าวว่า ท่านอาจารย์มั่นไปพักบำเพ็ญเพียรอยู่ที่เชียงใหม่ จึงพยายามตามหลังท่านไปโดยการ เทียวรถุดกรรมฐานไปเรื่อยๆ ตามลำแม่น้ำโขง จนลู่ถึงเชียงใหม่ และเที่ยวบำเพ็ญ อยู่ตามอำเภอด่างๆ ด้วยความสงบสุข

ที่ที่ท่านพักบำเพ็ญแต่ละแห่งนั้นล้วนเป็นป่าเป็นเขาและห่างไกลจากหมู่บ้านมาก ท่านอาจารย์มั่นเองก็เที่ยวอยู่ตามแถบนั้นเช่นกัน แต่ตามท่านไม่พบอย่างง่าย ๆ เพราะ ท่านชอบปลีกตัวจากหมู่คณะอยู่เสมอ ไม่ยอมให้ใครพบอย่างง่าย ๆ ท่านก็พยายาม ตามท่านอย่างไม่ลดละ จนได้พบและได้ฟังการอบรมจากท่านจริงๆ แต่ท่านไม่ค่อย ให้อะไรอยู่ด้วย ท่านชอบอยู่เฉพาะองค์เดียว ท่านว่าท่านก็พยายามไปอยู่ในแถว ใกล้เคียงท่านพอไปมาหาสู่เพื่อรับโอวาทได้ในคราวจำเป็น เมื่อเข้าไปเรียนศึกษา ข้อธรรมข้อธรรม ท่านก็เมตตาสั่งสอนอย่างเต็มภูมิไม่มีปิดบังลึกลับ แต่ไม่ค่อยยให้ใคร อยู่ด้วย ท่านว่าท่านก็พอใจที่ท่านเมตตาสั่งสอนในเวลาจำเป็นเข้าไปเรียนถาม เมื่อหมด ข้อข้องใจแล้วก็กราบลาท่านไปบำเพ็ญตามลำพัง มีการเข้าๆ ออกๆ อยู่เสมอ เมื่ออยู่ นานไปบางปีท่านก็เมตตาให้เข้าไปจำพรรษาด้วย รู้สึกดีใจเหมือนตัวจะลอยที่พยายาม มาหลายปีเพิ่งสำเร็จ จากนั้นก็ได้จำพรรษากับท่านเรื่อยมา การบำเพ็ญทางจิตตภาวนา รู้สึกได้กำลังขึ้นเป็นลำดับตอนไปอยู่ที่เชียงใหม่แล้ว พร้อมกับได้ครูอาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญคอยแนะนำสั่งสอน ใจจึงเหมือนจะเหาะจะบินด้วยอำนาจแห่งความ อิมเอิบในธรรมที่ปรากฏอยู่กับใจ ไม่มีความอับเฉาเศร้าใจเพราะความเป็นลุ่มๆ ดอนๆ ของใจเหมือนพักอยู่ที่อื่นๆ ใจนับวันเจริญขึ้นโดยลำดับทั้งด้านสมาธิและด้านปัญญา มีความเพียรทั้งกลางวันและกลางคืนไม่มีเวลาอิมพอ

ช่างใหญ่เข้ามาหาท่านในเวลากลางคืนยามดึกสงัด

คืนวันหนึ่งในพรรษา ทราบว่าท่านจำพรรษาอยู่ด้วยกัน ๒ องค์ เวลาดึกสงัด ท่านกำลังนั่งภาวนาอยู่ในกุฏิเล็กๆ ขณะนั้นช่างใหญ่เชือกหนึ่งทีเจ้าของเขาปล่อยให้ยวหากินตามลำพังในป่าเขาแถบนั้น ไม่ทราบว่ามาจากที่ไหน เดินตัวมเตี้ยมเข้ามาในบริเวณด้านหลังกุฏิท่าน และเดินตรงเข้ามาหากุฏิท่าน แต่เผชิญกุฏิด้านหลังมีม่านหินใหญ่ก้อนหนึ่งบังอยู่ ช่างจึงไม่สามารถเข้ามาถึงตัวท่านได้ พอมันเข้ามาถึงหินก้อนนั้นแล้วก็เอางวงสอดเข้ามาในกุฏิจนถึงกลดและมุ้งบนศีรษะท่านที่กำลังนั่งภาวนาอยู่ เสียงสูดลมหายใจดมกลิ่นท่านดังพุดพาดๆ จนกลดและมุ้งไหวไหวไปมาและเย็นไปถึงศีรษะท่าน องค์ท่านเองก็นั่งภาวนาบริการรรมพุทโธๆ อยู่อย่างฝากจิตฝากใจ ฝากเป็นฝากตายกับพุทโธจริงๆ ไม่มีที่อาศัย ช่างใหญ่ตัวนั้นก็ยืนนิ่งอยู่ที่นั้นไม่ยอมหนีไปไหนเป็นเวลา ๒ ชั่วโมงเศษๆ และคงยืนดักนั่งอยู่ทำนองนั้นราวกับจะคอยตะครุบท่านให้แหลักไปในเวลานั้น นานๆ จะได้ยินเสียงลมหายใจและสูดกลิ่นท่านอยู่นอกมุ้งครึ่งหนึ่งแล้วเงยไป จากนั้นก็เดินกลับออกไปทางด้านตะวันตกกุฏิ แล้วเอามือล้วงเข้าไปในตะกร้ามะขามเปรี้ยวที่ข้างต้นไม้ซึ่งโยมเขาเอามาไว้เพื่อขัดฝาบาตรออกมากินเสียงเคี้ยวดังกร้วมๆ อย่างเอร็ดอรอ่ย ท่านจึงนึกว่าที่นี่มะขามสำหรับขัดฝาบาตรเราคงเกลี้ยงไม่มีเหลือแน่นอน ถ้างงเจ้าห้องใหญ่พุ่งหลวงได้คว่าถูกมือแล้ว เมื่อมันกินมะขามเปรี้ยวในตะกร้าหมดแล้วก็ต้องเดินเข้ามากุฏิเรา คราวนี้ต้องเข้าถึงตัวและบดขยี้เราแหลักไปอย่างแน่นอน อย่างกระนั้นเลย เราควรออกไปพุดกับมันให้รู้เรื่องกัน

เสียบ้าง เพราะสัตว์พรรคนี้มันรู้ภาษาคนได้ดี เนื่องจากมันเคยอยู่กับคนมานาน เวลาเราออกไปพูดกับมันด้วยดีให้รู้เรื่องแล้ว มันคงฟังเสียงเรา น่าจะไม่ฝันต่อทะเลิ่งเข้ามา หากมันฝันทะเลิ่งพรวดพราดเข้ามาจะฆ่าเราก็ยอมตายเสียเท่านั้น แม้เราไม่ออกไปพูดกับมัน แต่เวลามันกินมะขามหมดแล้วก็ต้องเข้ามาหาเราจนได้ ถ้ามันจะฆ่าก็ต้องตายหนีไม่พ้นแน่นอนเพราะเป็นเวลาค่ำคืน ตาก็มองไม่เห็นหนทางอะไรด้วย พอตกลงใจแล้ว ท่านก็ออกจากกุฎิเล็กมายืนแอบโคนต้นไม้หน้ากุฎิ แล้วพูดกับมันว่า พี่ชาย น้องขอพูดด้วยสักคำสองคำ ขอพี่ชายจงฟังคำของน้องจะพูดเวลานี้ พอได้ยินเสียงท่านพูดขึ้น มันก็หยุดนิ่งเงียบราวกับสัตว์ไม่มีหัวใจ จากนั้นท่านก็เริ่มมธุภาษิตกับมันว่า พี่ชายเป็นสัตว์ของมนุษย์นำมาเลี้ยงในบ้านเป็นเวลานานจนเป็นสัตว์บ้าน ความรู้สึกทุกอย่างตลอดภาษามนุษย์ที่เขาพูดกันและพร่ำสอนพี่ชายตลอดมานั้น พี่ชายรู้ได้ดีทุกอย่างยิ่งกว่ามนุษย์บางคนเสียอีก ดังนั้น พี่ชายควรจะรู้ขนบธรรมเนียมและข้อบังคับของมนุษย์ ไม่ควรทำอะไรตามใจชอบ เพราะการทำบางอย่างแม้จะถูกใจเรา แต่เป็นการขัดใจมนุษย์ก็ไม่ใช่ของดี เมื่อขัดใจมนุษย์แล้วเขาอาจทำอันตรายเราได้ ดีไม่ดีอาจถึงตายก็ได้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ฉลาดแหลมคมกว่าบรรดาสัตว์ที่อยู่ร่วมโลกกัน สัตว์ทั้งหลายจึงกลัวมนุษย์มากกว่าสัตว์ด้วยกัน ตัวพี่ชายเองก็อยู่ในบังคับของมนุษย์ จึงควรเคารพมนุษย์ผู้ฉลาดกว่าเรา ถ้าคือดั่งต่อเขาอย่างน้อยเขาก็ดี เขาเอาข้อลับลึงที่ศิระษะพี่ชายให้ได้รับความเจ็บปวด มากกว่านั้นเขาฆ่าให้ตาย พี่ชายจงจำไว้อย่าได้ลืมคำที่น้องสั่งสอนด้วยความเมตตาอย่างยั้งนี้ ต่อนี้ไปพี่ชายจงรับศีลห้า น้องเป็นพระ จะให้ศีลห้าแก่พี่ชาย จงรักษาให้ดี เวลาตายไปจะได้ไปสู่ความสุข อย่างต่ำก็มาเกิดเป็นมนุษย์ผู้มีบุญมีคุณธรรมในใจ ยิ่งกว่านั้นก็ไปเกิดบนสวรรค์หรือพรหมโลก สูงขึ้นไปเป็นลำดับ ดีกว่ามาเกิดเป็นสัตว์เดียรัจฉาน เช่น เป็นช้างเป็นม้าให้เขาขบขี้เสียนติและชนไม้ชนฟัน ซึ่งเป็นความลำบากทรมานจนตลอดวันตายก็ไม่ได้ปล่อยวางภาระหนักดังที่เป็นอยู่เวลานี้

พี่ชายจงตั้งใจฟังและตั้งใจรับศีลด้วยเจตนาจริงๆ คือ ข้อที่หนึ่ง ปาณา อย่าฆ่าคน ฆ่าสัตว์ให้เขาตายด้วยกำลังการกระทำของตน และอย่าเบียดเบียนคนเบียดเบียนสัตว์ด้วยกัน มันเป็นบาป ข้อสอง อทินนาฯ อย่าลักขโมยของที่เจ้าของหวงแหน เช่น มะขาม

ในตะกร้าที่พี่ชายเคี้ยวกินอยู่เมื่อกี้ นี่ ซึ่งคนเขาเอามาให้ห้องซัดฟาบาสตร แต่น้องไม่ให้ พี่ชายเป็นบาปเป็นกรรมอะไรหรอก เพียงบอกให้ทราบว่าเป็นของมีเจ้าของ ถ้าเขาไม่ให้ อย่ากิน อย่าเหยียบย่ำทำลาย มันเป็นบาป ข้อสาม กาเมฯ อย่าเสพลัศว์ที่เขา มีเจ้าของหวงแหน มันเป็นบาป ถ้าจะเสพลัศว์เฉพาะสัตว์ตัวไม่มีคุณไม่มีเจ้าของ จึงไม่เป็นบาป ข้อสี่ มุสาฯ อย่าโกหกหลอกลวง กิริยาแสดงออกให้ตรงต่อความจริง อย่าแสดงเป็นกิริยาที่หลอกลวงให้ผู้อื่นหลงเชื่อมันเป็นบาป ข้อห้า สุราฯ อย่ากินของ มีนเมาเมรัยสุราเมรัยเป็นต้น กินแล้วเป็นบาป ตายไปตกนรกทนต์ทุกข์ทรมานเป็นเวลานาน ตั้งกับตั้งกลับกว่าจะหมดกรรมขึ้นจากรก แม้พ้นจากรกขึ้นมาแล้วยังมีเศษแห่ง กรรมชั่วติดตัวมาอีก มาเสวยชาติเป็นเปรตเป็นผีเป็นสัตว์เดรัจฉานทรมานตามวิบาก ของตนที่เคยทำมา กว่าจะได้มาเกิดเป็นคนจึงแสนลำบากเพราะกรรมชั่วกดถ่วงไว้ พี่ชายจงจำไว้ให้ดีและทำตามคำที่น้องสั่งสอนนี้ จะได้พ้นจากกำเนิดของสัตว์ไปเกิด เป็นมนุษย์ เทวบุตรเทวดา ในชาติต่อไปโดยไม่สงสัย เอาละ น้องสั่งสอนเพียงเท่านี้ หวังว่าพี่ชายจะยินดีทำตาม ต่อนี้ไปขอให้พี่ชายจงไปเที่ยวหาอยู่หากินตามสบาย เป็นสุขกายสุขใจเถิด น้องก็จะได้เริ่มบำเพ็ญภาวนาต่อไปและอุทิศส่วนกุศลแผ่เมตตา ให้พี่ชายเป็นสุขๆ ทุกวันเวลาไม่ลดละเมตตา เอ้า พี่ชายไปได้แล้วจากที่นี่

เป็นที่น่าประหลาดใจเหลือจะกล่าว ขณะที่ท่านกำลังให้โอวาทสั่งสอนอยู่นั้น ช่างใหญ่ ตัวนั้นยืนนิ่งราวก้อนหิน ไม่กระตุกกระดิกอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งแม้แต่ห้อยเลย ยืนนิ่งฟังท่านอธิบายจนจบ พอท่านให้ศีลให้พรสิ้นสุดลงและบอกให้ไปได้ มันจึงเริ่ม เคลื่อนไหวอวัยวะเสียงปึงปึงๆ ราวกับฟ้าดินจะถล่มไปด้วยในขณะที่มันเริ่มหันหลัง กลับตัวออกจากที่นั่นหนีไป และไปแบบรู้เรื่องราวกับคำสั่งเสียทุกอย่างจริงๆ คิดดู แล้วน่าสงสารมากที่กายเป็นสัตว์ แต่ใจเป็นมนุษย์รู้ดีรู้ชั่วในคำสั่งสอน ไม่ได้ดิ่งฝ่าฝืน สมเป็นสัตว์ใหญ่มีกำลังมาก แต่กลับอ่อนโยนด้วยใจที่ระลึกรู้ในคำพิตถูกชั่วดีทุกอย่าง พอพระท่านว่าที่นี่พี่ชายไปได้แล้วเท่านั้น ก็หมุนตัวกลับไปเลยในที่ เวลารับคำสั่งสอน ก็ตั้งใจฟังเสียจนแทบไม่หายใจ เหมือนคนฟังเทศน์พระด้วยความเคารพธรรมจะนั้น จึงเป็นเรื่องที่น่าคิดและอัศจรรย์ทั้งสองฝ่ายคือ ฝ่ายผู้สั่งสอนช่างก็ช่างมีอุปบาย แยกกาย เลือกเฟ้นคำแปลกๆ มาสอนได้อย่างจับใจไพเราะ ไม่เพียงแต่ช่างเป็นสัตว์

จะสนใจฟัง แม้มนุษย์เราถ้าได้ฟังในขณะนั้นก็คงเคลิบเคลิ้มหลงใหลอย่างไม่มีปัญหา เพราะเป็นคำมรณาษิตที่หาฟังได้ยาก ไม่มีใครอาจพูดได้อย่างนั้น ฝ่ายข้างใหญ่ก็สนใจฟังด้วยความสนิทจิตใจ ไม่กระดุกกระดิกอวัยวะกระทั่งหูหาง จนพระท่านเทศน์จบก็ณฑ์และบอกให้ไป จึงยอมไปเที่ยวหากินตามประสาสัตว์ที่แสนดีหายาก จึงทำให้คิดซึ่งในใจเพิ่มเข้าไปอีกว่า ไม่ว่าจะสัตว์ว่ามนุษย์ ถ้าได้ประสบสิ่งที่ต้องใจแล้ว ย่อมทำให้หูแจ่มตาสว่างไปได้เหมือนไม่มีกลางคืน ใจซาบซ่านไปด้วยปีติความพอใจโยดีในปิยวาจาที่แสนมีรสชาติซึ่งปรารถนามานาน แม้จะรับประทานไปมากเพียงไรก็ไม่มีวันอิ่มวันพอ เพราะเป็นสิ่งที่มีความค่ามากแก่จิตใจ

หลวงปู่ขาวท่านช่างพูดช่างยอ พูดยอเสียจนข้างใหญ่ตัวนั้นเคลิ้มหลับไปด้วยคำอ่อนหวานที่มีรสซึ่งฝังอยู่ภายใน เช่นคำว่า “พี่ชายพี่มีกำลังมาก ส่วนน้องเป็นผู้น้อย ไม่มีเรี่ยวแรงเหมือนพี่ชาย น้องกลัวพี่ชายมาก” ฟังแล้วซึ่งสุดจะกล่าว จนข้างใหญ่หลับทั้งยืนลึ้มสนใจเสียทุกอย่าง แม้มะขามเบรียวที่ได้หลงเคี้ยวกลืนเข้าไปบ้างแล้ว ก็อยากจะคายออกมาใส่ตะกร้าให้น้องชายผู้น่ารักน่าสงสารเสียสิ้น ไม่อยากให้ติดปากติดท้องไปเสียเลย จะเสียดังค์ศรีของข้างตัวใหญ่มีกำลังและแสนรู้ ประหนึ่งตุ้มมงคลเคลื่อนที่ได้ พอได้รับคำสั่งสอนเต็มพุงแล้ว ก็ไปเที่ยวหากินตามลำพัง มิได้มาเกี่ยวข้องกับภควทพระท่านอีกเลย กระทั่งท่านออกพรรษาแล้วเที่ยวไปที่อื่นก็ไม่ปรากฏว่ามันกลับมาภควทท่านอีก จึงนำอัครจริยใจสัตว์ตัวแสนรู้ องค์ท่านเองก็ออกเที่ยวไปตามอธยาศัยเพื่อบำเพ็ญสมณธรรมให้ยิ่งๆ ขึ้นไป ท่านรู้สึกเป็นพระกรรมฐานที่อาจหาญเด็ดเดี่ยวมากประจำนิตย์ ทำอะไรทำจริง ท่านพักอยู่ในภูเขาได้ให้โยมทำทางเดินจงกรมไว้สามสาย สายหนึ่งเพื่อเดินบูชาพระพุทธรเจ้า สายที่สองเดินบูชาพระธรรมสายที่สามเดินบูชาพระสงฆ์สาวกท่าน ท่านเดินจงกรมทั้งสามสายนี้ตามเวลาเป็นประจำไม่ให้ขาดได้ พอฉันเสร็จก็เริ่มเดินจงกรมสายพุทธรบูชา จนถึงเที่ยงวันท่านจึงหยุดพักพวย ๒ โมง ก็เริ่มลงเดินสายธรรมบูชาจนพ่าย ๔ โมง ถึงเวลาปิดกวาดสร้งน้ำจึงหยุดเมื่อทำข้อวัตรทุกอย่างเสร็จแล้ว ก็เริ่มลงเดินสายสังฆบูชาไปจนถึง ๔-๕ ทุ่ม จึงเข้าที่พักภาวนา หลังจากนั้นก็พักจำวัด พอตื่นขึ้นมาก็เริ่มเข้าที่ท่าสมาธิภาวนาจนสว่าง ถัดจากนั้นก็ลงเดินจงกรมต่อไปจนถึงเวลาออกบิณฑบาตค่อยหยุดเดิน

บางคืนท่านนั่งภาวนาจนตลอดสว่างโดยไม่ลุกจากที่หนึ่งเลยก็มี คืนที่ท่านนั่งภาวนาตลอดรุ่ง ใจรู้สึกสว่างไสวมาก แม้ออกจากสมาธิภาวนามาแล้วในเวลาปกติ ขณะนั่งภาวนาตลอดรุ่งนั้น ปรากฏว่าโลกธาตุได้ดับหายไปจากความรู้สึกโดยสิ้นเชิง แม้กายตัวเองก็ไม่ปรากฏว่ามีอยู่เลยเวลานั้น เป็นความอัศจรรย์อย่างยิ่ง นับแต่ขณะนั่งพิจารณาทุกขเวทนาจนดับไปด้วยการพิจารณา จิตได้หยั่งลงสู่ความสงบอย่างละเอียดแนบแน่น ขณะนั้นปรากฏจำเพาะความรู้เพียงอันเดียวที่ทรงตัวอยู่ด้วยความสงบสุขละเอียดอ่อนจนบอกไม่ถูก ไม่มีอารมณ์ใดแม้ส่วนละเอียดปรากฏขึ้นภายในจิต จึงเป็นเหมือนโลกธาตุดับไปพร้อมกับอารมณ์ที่ดับไปจากจิต จนกว่าถอนขึ้นมา อารมณ์ที่เคยปรุงจิตจึงค่อยๆ ปรากฏตัวขึ้นกับจิตที่ละเอียดละน้อย จากนั้นก็ทำ ความเพียรต่อไปตามธรรมดา ขณะที่จิตรวมตัวลงสู่ความสงบ แม้เป็นเวลาหลายชั่วโมง ก็ไม่รู้สึกรู้ว่านานตามเวลาที่ผ่านไป คงเป็นเอกจิตเอกธรรมอยู่จำเพาะใจเพียงดวงเดียว ไม่มีสองกับสิ่งใด เวลาจิตถอนขึ้นมาจึงรู้ว่าจิตรวมสงบอยู่เป็นเวลาเท่านั้นชั่วโมง เท่านั้นชั่วโมง ถ้าคืนใดจิตตภาวนาสะดวงสงบลงได้ง่าย คืนนั้นแม้จะนั่งจนตลอดรุ่ง ก็เท่ากับนั่งราว ๒-๓ ชั่วโมงเท่านั้น ไม่ทำการกดถ่วงเนิ่นนานอะไรเลยท่านว่า

หลวงปู่ขาวชอบเผชิญอันตรายเกี่ยวกับช้างมากกว่าอย่างอื่น ท่านว่าพอผ่านอันตรายจากคราวนั้นมาแล้ว ไม่นานนักเลยก็ไปเจอกับช้างใหญ่ตัวหนึ่งเข้าอีกที่แม่ปาง จังหวัดลำปาง แทบเอาตัวไม่รอดคราวนี้ ตัวนี้เป็นช้างป่าจริงๆ มิได้เป็นช้างบ้านที่เขาเลี้ยงไว้เหมือนคราวที่แล้วนั้น คือตอนกลางคืนท่านกำลังเดินจงกรมอยู่ ได้ยินเสียง มันเดินบุกป่าฝ่าดงและเสียงไม้หักดังปังปังๆ มาตลอดทาง โคมหน้ามุ่งมายังท่าน และเดินใกล้เข้ามาทุกที จะหลบหลีกปลีกหนีไปไหนก็ไม่ทัน จึงตัดสินใจว่าธรรมดา ช้างป่าทั้งหลายมักกลัวแสงไฟ ท่านจึงรีบออกจากทางจงกรมไปเอาเทียนไขในที่พักมา จุดที่หลายๆ เล่ม ปักเสียบรอบไว้ตามสายทางเดินจงกรมยาวเหยียดเขียว คนเรามองดูแล้วสว่างไสวงามตาเย็นใจ แต่ช้างมันจะมองไปในแง่ไหนนั้นเราทราบไม่ได้ พอจุดเทียนปักเสียบไว้เสร็จเท่านั้น ช้างก็เดินมาถึงที่นั่นพอดี ขณะนั้นท่านเองไม่มีทาง หลบหลีกปลีกตัว มีแต่ตั้งสัตยาธิษฐานขอบันดาลคุณพระพุทธรเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ จงช่วยคุ้มครองป้องกัน อย่าให้ช้างใหญ่ตัวนี้ทำอันตรายแก่ข้าพระพุทธเจ้าได้

พออธิษฐานจบลง ช้างก็เข้ามาถึงที่นั่นพอดี และหยุดยืนกางหูตัวผึ้งอยู่ไม่กระดุกกระดิกอวัยวะส่วนใดๆ ณ ข้างทางจงกรม ห่างจากท่านประมาณวาเศษ ท่ามกลางไฟกำลังสว่างไสวอยู่รอบตัวท่านเวลานั้นซึ่งมองเห็นช้างได้ถนัดชัดเจน ท่านว่าช้างตัวนั้นใหญ่เท่าภูเขาลูกย่อมๆ นี้เอง ท่านเองก็เดินจงกรมไปมาอยู่อย่างไม่สนใจกับมันเลย ทั้งที่กลัวมันอย่างเต็มที่ ใจเหมือนกับขาดลมหายใจไปแล้ว แต่ขณะมองเห็นมันเดินเข้ามาหาอย่างผึ้งผายที่แรก มีเพียงความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับบงศ์พุทโธอย่างเหนียวแน่นที่น้อมมาระลึกเป็นองค์ประกันชีวิตเท่านั้น นอกนั้นไม่คิดเห็นอะไรเลย แม้ช้างทั้งตัวที่ใหญ่เท่าภูเขาทั้งลูกมายืนอยู่ข้างทางจงกรมก็ไม่ยอมส่งจิตออกไปหามัน กลัวจิตจะพราวจากพุทโธซึ่งเป็นองค์สรณะอันประเสริฐสุดในเวลานั้น พุทโธกับจิตกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนใจหายกลัว เหลือแต่ความรู้กับคำบริกรรมพุทโธซึ่งกลมกลืนเป็นอันเดียวกัน ช้างก็คงยืนดูท่านอยู่แบบภูเขาย่อมกระดุกกระดิกตัวเลยขณะนั้น หูกางผึ้งราวกับจะแผ่เมตตาให้ไม่ยอมรับ เพราะลักษณะท่าทางที่มันเดินเข้ามาหาท่านที่แรกเหมือนจะเข้ามาขี้นยาอย่างไม่มีรีรอแม้ชั่ววินาทีหนึ่งเลย แต่พอมาถึงที่นั่นแล้วกลับยืนตัวแข็งที่อราวกับสัตว์ไม่มีหัวใจ พอจิตกับพุทโธเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว ท่านก็หายกลัว มีหนายังกลับเกิดความกล้าหาญขึ้นมาสามารถจะเดินเข้าไปหามันได้อย่างไม่สะทกสะท้านอะไรทั้งสิ้น แต่มาคิดอีกแง่หนึ่งว่าการเดินเข้าไปหามันซึ่งเป็นสัตว์ร้ายอาจเป็นฐานะแห่งความประมาทอวดดีก็ได้ เป็นสิ่งไม่ควรทำ จึงเป็นเพียงเดินจงกรมแข่งกับการยืนของมันอย่างองอาจกล้าหาญราวกับไม่มีอันตรายใดๆ จะเกิดขึ้นในที่นั้น นับแต่ขณะช้างตัวนั้นเดินเข้ามายืนอยู่ที่นั่นเป็นเวลาชั่วโมงเศษๆ ไฟเทียนไขชนิดดีๆ ยาวๆ ที่จุดไว้ บางเล่มก็หมดไป บางเล่มก็จวนจะหมด มันจึงได้กลับหลังหันแล้วเดินกลับออกไปทางเก่า และเที่ยวหากินในแถบบริเวณนั้น เสียงหักไม้กินเป็นอาหารส่นป่าไปหมด

ท่านได้เห็นความอัศจรรย์ของจิตและของพุทโธประจักษ์ใจในคราวนั้นเป็นครั้งแรก เพราะเป็นคราวจำเป็นจริงๆ ไม่สามารถจะหลบหลีกปลีกตัวไปที่ไหนให้พ้นได้ นอกจากต้องสู้ด้วยวิธีนั้นเท่านั้น แม้ตายก็ยอมโดยไม่มีทางเลือกได้ นับแต่ขณะนั้นมาแล้วทำให้เกิดความมั่นใจว่าเป็นเรื่องอะไรก็ตาม ถ้าจิตกับพุทโธเป็นต้น ได้เข้าสู่สมาธิ

กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยหลักธรรมชาติแล้ว ไม่สามารถทำอันตรายได้
อย่างแน่นอน นี่เป็นความเชื่ออย่างสนิทใจตลอดมา ท่านว่าช่างตัวนั้นก็ป็นสัตว์ที่
แปลกอยู่มาก เวลาเข้ามาถึงที่นั่นแล้วแทนที่จะแสดงอาการอย่างไรก็ไม่แสดง คงยืนนิ่ง
หูกางอยู่อย่างสงบ แลดูท่านเดินจงกรมกลับไปกลับมาอย่างไม่เบื่อ พอดูเต็มตาแล้ว
ก็กลับหลังหันคืนทางเก่า แล้วเที่ยวหากินไปเรื่อยๆ แบบทองไม่รู้ร้อน และหายเงียบ
ไปเลย ซึ่งเป็นสัตว์ที่น่ารักอีกตัวหนึ่งไม่ต้องยกว่าตัวที่ผ่านมาแล้ว ซึ่งเป็นสัตว์บ้าน
ที่รู้ภาษาคนได้ดี สำหรับตัวหลังนี้เป็นสัตว์ป่ามาแต่กำเนิด ซึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่าร้อยปี
ไม่อาจรู้ภาษาคนได้ ท่านจึงไม่ได้พูดอะไรกับมัน เป็นแต่เดินจงกรมเฉยอยู่เท่านั้น
ตัวหลังนี้ไม่มีลูกพรวนแหวนคอกเหมือนตัวนั้น ทั้งชาวบ้านก็บอกว่าป็นช่างป่า และเคย
เป็นนายโฆลงมานาน เฉพาะคราวนี้ทำไม่จึงมาเที่ยวตัวเดียวก็ไม่ทราบ อาจจะพรากจาก
โฆลงมาชั่วคราวก็ได้ดังนี้ แม้ช่างตัวนั้นหนีไปแล้ว ท่านยังเดินจงกรมต่อไปด้วยความ
อัศจรรย์ใจและเห็นคุณของช่างตัวนั้นที่มาช่วยให้จิตท่านได้เห็นความอัศจรรย์ใน
ธรรมเกี่ยวกับความกลัวความกล้า แต่คราวนี้ช่างมาช่วยเสริมให้รู้เรื่องนี้ได้อย่าง
ประจักษ์ใจหมดทางสงสัย ช่างตัวนั้นจึงเป็นเหมือนช่างเทวบุตรหรือช่างเทพบันดาล
ก็น่าจะไม่ผิด เพราะธรรมดาช่างในป่าซึ่งไม่คุ้นเคยและให้ภัยแก่ผู้ใด นอกจากจะสู้
ไม่ไหวจริงๆ แล้วจึงรีบวิ่งหนีเอาตัวรอดเท่านั้น แต่ช่างตัวนี้ตั้งหน้าตั้งตาเดินมาหาเรา
อย่างอิสระ มิได้ถูกบังคับขับไล่ด้วยวิธีใดๆ จากผู้ใด และเดินมาหาเราทั้งที่ไฟก็ตาม
สว่างอยู่รอบด้าน แทนที่มันจะตรงเข้าขี้ข่าเราให้แหลกเป็นจุนวิจุนไปด้วยกำลัง
ก็ไม่ทำ หรือจะตื่นตกใจกลัวไฟรีบวิ่งหัวซุกหัวบ่าเข้าป่าไปก็ไม่ไป เมื่อเดินอย่างองอาจ
ชาติอาชาไนยเข้ามาถึงที่เราอยู่แล้ว ยังกลับยืนที่อดูเราอยู่เป็นเวลาตั้งชั่วโมงเศษๆ
จึงหนีไปแบบธรรมดา มิได้กลัวมิได้กลัวอะไรทั้งสิ้น จึงเป็นสัตว์ที่น่าคิดพิศวงงงงัน
อยู่ไม่ลืมนบัดนี้ จากคราวนั้นมาแล้วจะไปเที่ยวและพักอยู่ในที่เช่นไรก็ไม่คิดกลัว
เพราะเชื่อธรรมอย่างถึงใจแต่บัดนั้นเป็นต้นมา สมกับธรรมบทว่า **พระธรรมย่อมรักษา
ผู้ปฏิบัติ ไม่ปล่อยให้ตายจมน้ำแบบขอนซุงแน่นอน**

ความรู้เรื่องของจิตของธรรมอย่างถึงใจย่อมรู้กันในเวลาคับขัน ถ้าไม่คับขัน
จิตมักเล่นตัวยั่วเราด้วยกิเลสชนิดต่างๆ ไม่มีประมาณจนตามแก้ไขทัน ย่อมให้มันข้าม

ศีระะไปต่อหน้าต่อตา ประหนึ่งไม่มีความสามารถหักห้ามตามแก้มันให้หลุดไปได้เลย พอเวลาเข้าที่คับขันจนมุมจริงๆ กำลังของจิตของธรรมไม่ทราบว่าจะมาจากไหน ใจก็หมอบ และยอมเชื่อเราเชื่อธรรม ไม่ฝ่าฝืน กำหนดบังคับให้อยู่อย่างไรหรือกับธรรมบทใด ก็อยู่อย่างนั้น ไม่ฝ่าฝืน คงจะเป็นเพราะความกลัวตายก็เป็นได้ถ้าฝ่าฝืน จึงกลายเป็น จิตที่ว่านอนสอนง่ายไม่ตื้อดิ่งในเวลาเช่นนั้น น่าจะเป็นเพราะเหตุนี้ที่พระรุดงค- กรรมฐานท่านชอบเข้าแต่ป่าแต่เขาทั้งที่กลัวตายและใจหนึ่งไม่อยากจะเข้า สำหรับจิตผม เป็นเช่นนี้ ส่วนจิตของท่านผู้อื่นนั้นไม่ทราบได้ แต่ถ้าตั้งใจฝึกให้ถึงเหตุถึงผลจริงๆ ก็น่าจะเหมือนๆ กัน เพราะจิตเป็นที่สถิตอยู่แห่งธรรมและกิเลสที่ทำให้มีความรู้สึกกลัว รู้สึกกลัว รู้สึกดีชั่วต่างๆ เช่นเดียวกัน การฝึกฝนที่ถูกต้องกับเหตุผลซึ่งเป็นจุดมุ่งหมาย ของธรรมจึงสามารถทำให้กิเลสชนิดต่างๆ ยอมจำนนหมอบราบและสิ้นสูญไปจน ไม่เหลือเป็นเชื้ออีกต่อไป ผมเองซึ่งมีนิสัยหยาบ จึงมักเชื่อต่อการทรมาณชนิดหยาบๆ เพื่อให้ทันกับกิเลสซึ่งเป็นธรรมชาติหยาบที่มีอยู่ในตน ดังคราวช้างใหญ่เดินเข้ามาหา ขณะกำลังเดินจงกรมอยู่ เป็นขณะที่ได้เห็นกิเลสและธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างชัดเจน ภายในใจ เพราะปกติจิตที่มีกิเลสเป็นเจ้าอำนาจครองใจรู้สึกฝึกทรมาณยาก ดีไม่ดี เราผู้จะฆ่ามันให้ฉิบหายสิ้นซากไป แต่กลับจะตายไปก่อนมัน เพราะความเหนียวแน่น แก่นอัสวะที่เกาะกินเรามาจนเสียด้วยซ้ำ แต่พอเข้าตาจนและได้ช้างใหญ่มาช่วยปราบเท่านั้น กิเลสตัวดีอดต้านทานความเพียรเก่งๆ ไม่ทราบหายหน้าไปไหน ใจก็ บอกร่าง สั่งให้อยู่อย่างไรและให้อยู่กับธรรมบทใดก็ยอมรับทันทีทันใด รวากับน้ำมัน เครื่องหล่อลื่น ไม่ฝ่าฝืนดังที่เคยเป็นมาเลย พอกิเลสขยายตัวออกจากใจ ธรรมที่ เตรียมพร้อมอยู่แล้วในขณะเดียวกันก็แสดงความสว่างไสว และความมองอาจกล้าหาญ ต่อทุกสิ่งขึ้นมาภายในใจทันทีให้เห็นได้ชัดอย่างเต็มใจที่กระหายมานาน ความกลัวตาย ไม่ทราบหายหน้าไปไหน จึงทำให้เห็นได้ชัดว่าความกลัวก็คือกิเลสตัวเคยออกหน้า ออกตามานานเราดีๆ นี้เอง พอความกลัวซึ่งเป็นเครื่องกีดขวางลงใจดับลงไปแล้ว แม้จะไม่ดับไปโดยสิ้นเชิง แต่ก็ทำให้เห็นโทษของมันอย่างประจักษ์ในขณะนั้น วาระ ต่อไปถึงจะเกิดขึ้นมาอีกตามความมีอยู่ของมัน แม้เช่นนั้นก็ยังพอให้เราระลึกได้บ้างว่า

“ความกลัวมิใช่หน้ามิตรมงคลของเรา แต่เป็นหน้าศัตรูที่เคยมาในรูปร่างแห่งมิตร

ต่างหาก” จึงไม่ทำให้เชื่อชนิดติดใจในมันเหมือนที่แล้วว่า มา และพยายามกำจัดมัน ออกทวาระแห่งความเพียร จนสภาพแห่งศัตรูที่มาในสภาพแห่งมิตรเหล่านี้สิ้นสูญไป จากใจนั้นแล จึงจะนอนใจและอยู่เป็นสุขหายกังวลโดยประการทั้งปวงได้ ตามความรู้สึกของผมว่า คนเราถ้าหวังพึงธรรม สนใจในธรรม รักใคร่ใฝ่ใจในธรรม ปฏิบัติตาม ธรรมจริงตามที่พระองค์ประทานไว้ด้วยความแน่วพระทัยและพระเมตตาจริง ๆ คำว่า ธรรมเห็นธรรมชั้นต่างๆ ดังพุทธบริษัทครั้งพุทธกาลรู้เห็นกัน จะไม่เป็นปัญหาที่สุดเอื้อม ตามความคาดคิดอะไรเลย จำต้องรู้เห็นกันได้ธรรมตาๆ เหมือนท่านที่รู้เห็นกัน มาแล้วในครั้งพุทธกาลนั้นแล ที่กาลสถานที่และบุคคลสมัยนี้ขัดกับครั้งพุทธกาล โดยทางมรรคทางผลอยู่เวลานี้ ก็เพราะเราเองทำตัวให้ขัดต่อทางดำเนินของตัวเอง โดยต้องการผลแต่มิได้สนใจกับเหตุคือวิธีดำเนินว่า ถูกหรือผิดประการใดบ้าง จะควร ดัดแปลงกายวาจาใจให้ตรงต่อธรรมคือทางดำเนินเพื่อมรรคผลนิพพานอย่างไรบ้าง ถ้ามีการทดสอบตนกับธรรมอยู่เสมอเพื่อความมุ่งหมายจะสำเร็จตามใจบ้าง อยากรี ต้องสำเร็จในขั้นใดขั้นหนึ่งตามกำลังสติปัญญาของตนแน่นอน เพราะครั้งพุทธกาลกับ สมัยนี้ก็เหมือนสมัยที่กิเลสจะพึงแก้ด้วยธรรม และหายได้ด้วยธรรมเช่นเดียวกัน ดังโรค นานาชนิดในสมัยต่างๆ ที่หายได้ด้วยยาที่ถูกกับโรคตลอดมาฉะนั้น ผมเองเชื่ออย่างนี้ มานานแล้ว ยิ่งปฏิบัติมานานเพียงไรก็ยิ่งเชื่ออย่างฝังใจถอนไม่ขึ้นเพียงนั้น และยัง ได้ฟังคำที่ท่านอาจารย์มั่นสั่งสอนอย่างถึงใจสมัยที่อยู่กับท่านด้วยแล้ว ความเชื่อมั่น ก็ยิ่งฝังใจลงลึกจนกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับใจ โดยท่านสอนว่า

การดูกิเลสและแสวงธรรม ท่านทั้งหลายอย่ามองข้ามใจซึ่งเป็นที่อยู่ของกิเลส และเป็นที่พักอาศัยแห่งธรรมทั้งหลาย กิเลสก็ดี ธรรมก็ดี มิได้อยู่กับกาลสถานที่ใดๆ ทั้งสิ้น แต่อยู่ที่ใจ คือเกิดขึ้นที่ใจ เจริญขึ้นที่ใจ และดับลงที่ใจดวงรู้นี้เท่านั้น การแก้กิเลส ที่อื่นและแสวงธรรมที่อื่น แม้จนวันตายก็ไม่พบสิ่งดังกล่าว ตายแล้วเกิดเล่าก็จะพบแต่ กิเลสที่เกิดจากใจซึ่งกำลังแสวงทุกข์เพราะมันนี้เท่านั้น แม้ธรรมถ้าแสวงหาที่ใจก็จะ มีวันพบโดยลำดับของความพยายาม สถานที่กาลเวลานั้นเป็นเพียงเครื่องส่งเสริม และเครื่องกีดขวางกิเลสและธรรมให้เจริญขึ้นและเสื่อมไปเท่านั้น เช่นรูปเสียงเป็นต้น เป็นเครื่องส่งเสริมกิเลสที่มีอยู่ในใจให้เจริญยิ่งขึ้น และการเข้าบำเพ็ญในป่าในเขา

ก็เพื่อส่งเสริมธรรมที่มีอยู่ในใจให้เจริญยิ่งขึ้นเท่านั้น กิเลสแห่งธรรมแท้ที่อยู่ในใจ ส่วนเครื่องส่งเสริมและกีดขวางกิเลสและธรรมนั้นมิได้อยู่ทั่วไปทั้งภายในภายนอก ฉะนั้น ท่านจึงสอนให้หลบหลีกปลีกตัวจากสิ่งยั่วยวนกวนใจอันจะทำให้กิเลสที่มีอยู่ภายในกำเริบลำพอง มีรูปเสียงเป็นต้น และสอนให้เที่ยวอยู่ในที่วิเวกสงบเพื่อกำจัดกิเลสชนิดต่างๆ ด้วยความเพียรได้ง่ายขึ้น อันเป็นการย่นวิญญูภายในใจให้สิ้นช้า ด้วยเหตุนี้การแสวงหาที่อยู่อันเหมาะสมเพื่อความเพียรสำหรับนักบวชผู้หวังความพ้นทุกข์ภายในใจจึงเป็นความชอบยิ่งตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าผู้ทรงเห็นภัยประจักษ์พระทัยประทานไว้เพื่อหมู่มชน เพราะการอยู่ในที่ธรรมดากับการอยู่ในที่แปลกๆ เบี่ยงๆ ความรู้สึกในใจดวงเดียวนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานที่ที่อยู่เสมอไม่แน่นอน ยิ่งพอทราบว่ามีโอกาสการชินชาต่อสถานที่เท่านั้น ผู้เป็นนักสังเกตรู้ตัวเองจะทราบได้ทันทีและรีบเปลี่ยนแปลงโยกย้ายสถานที่เพื่อความเหมาะสมไม่นิ่งนอนใจ อันเป็นการเปิดโอกาสให้กิเลสสั่งสมกำลังเพื่อทำลายตนโดยไม่รู้ถึงการแก้เหตุการณ์ด้วยความไม่ประมาทได้ทันทั่วทั้งที กิเลสย่อมไม่มีโอกาสก่อตัวและสั่งสมกำลังขึ้นทำลายจิตและธรรมซึ่งมีอยู่ภายในใจดวงเดียวกันได้ และมีทางก้าวหน้าไม่เสื่อมคลาย ผู้ปฏิบัติเพื่อความเห็นภัยต้องเป็นผู้มีสติระลึกอยู่อยู่กับใจตลอดเวลา ไม่พลั้งเผลอได้เป็นการดี ความไม่พลั้งเผลอนั้นแล คือทำนบเครื่องป้องกันกิเลสต่างๆ ที่ยังไม่เกิดไม่ให้มีโอกาสเกิดขึ้นได้ ที่มีอยู่ซึ่งยังแก้ไขไม่หมดก็ไม่กำเริบลำพอง และทำความพยายามกำจัดปิดเป่าด้วยสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ไม่ลดละท้อถอย สถานที่ใดจิตกัลลวและมีสติระวางตัวดี สถานที่นั้นคือป่าช้าเผาผลาญกิเลสทั้งมวลด้วยตบธรรม คือความเพียร มีสติปัญญาเป็นเครื่องมือเผาผลาญทำลาย คำว่า ฌานก็ดี สมาธิก็ดี ปัญญาที่ดี วิมุตติหลุดพ้นก็ดี และคำว่า กิเลสเสื่อมอำนาจก็ดี กิเลสตายไปโดยลำดับ ไม่กำหนดสถานที่เวลานานาก็ดี หรือกิเลสตายไปจนหมดสิ้นภายในใจก็ดี จะปรากฏประจักษ์กับใจในสถานที่บำเพ็ญอันถูกต้องเหมาะสมของผู้มีความเพียรเป็นไปด้วยความรอบคอบนั้นแล ไม่มีที่อื่นเป็นที่เกิดและดับของกิเลสทั้งมวล โปรดทราบไว้ อย่างถึงใจว่า ธรรมเจริญ ณ ที่ใด กิเลสย่อมเสื่อมและดับสูญไป ณ ที่นั้น คำว่า **“ที่ใด”** นักปฏิบัติทั้งหลายพึงทราบว่าเป็นที่ใจดวงเดียวเท่านั้น ฉะนั้น จงพากันทำหันฟันฝ่า

ฆ่ากิเลสด้วยความกล้าตายในสนามรบคือที่ใจ โดยอาศัยสถานที่เหมาะสมเป็นเครื่อง
หนุนกำลังเพื่อชัยชนะเอาตัวรอดเป็นยอดคนด้วยประโยคแห่งความเพียรของตนเถิด
อย่าหันเหรวนว่ากิเลสกองทุกข์จะมีอยู่ในที่อื่นใด นอกจากมีอยู่ในใจดวงเดียวนี้
เท่านั้น เท่าที่ปฏิบัติมาแต่ขั้นเริ่มแรกซึ่งเป็นไปด้วยความตะเกียกตะกายและลูบๆ คลำๆ
เพราะขาดครูอาจารย์ผู้บรมสั่งสอนโดยถูกต้อง จนได้มาเป็นครูอาจารย์สั่งสอนหมู่คณะ
ก็มิได้เห็นกองทุกข์และความแปลกประหลาดพร้อมกับความอัศจรรย์เกินคาดทั้งหลาย
ที่ไม่เคยรู้เคยเห็นมาก่อนแสดงขึ้น ณ ที่แห่งใดเลย นอกจากแสดงขึ้นที่ใจดวงเดียว
ซึ่งเป็นที่เกิดและสถิตอยู่แห่งธรรมและกิเลสทั้งหลายนี้เท่านั้น และมีทุกข์กับสมุทัยที่
มีอยู่ในใจของเราของท่านแต่ละรายนี้เท่านั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากเหนือสิ่งใดๆ ใน
โลกทั้งสาม ที่สามารถปิดกั้นทางเดินเพื่อมรรคผลนิพพานได้อย่างมิดชิด แม้เครื่องมือ
ทำการขุดค้นบุกเบิกทุกข์สมุทัยเพื่อมรรคผลนิพพานให้ปรากฏขึ้นอย่างเปิดเผย
ก็ไม่มีอะไรในสามโลกที่สามารถยิ่งไปกว่านิโรธกับมรรคซึ่งมีอยู่ในใจดวงเดียวกันนี้
เรื่องมีอยู่เพียงเท่านั้น อย่าไปสนใจคิดถึงกาลสถานที่หรือบุคคลใดๆ ว่าเป็นภัยและ
เป็นคุณให้เสียเวลาและล่าช้าไปเปล่าโดยไม่เกิดประโยชน์อะไร ยิ่งกว่าการคิดเรื่องกิเลส
กับธรรมซึ่งมีอยู่ที่ใจ จะผิดพระประสงค์ความมุ่งหมายของศาสดาผู้ประทานธรรม
สอนโลกด้วยความถูกต้องแม่นยำตลอดมา

นี่เป็นใจความโอวาทที่ท่านอาจารย์มั่นสั่งสอนอย่างถึงเหตุถึงผลสมัยอยู่กับท่าน
ที่เชียงใหม่ จำได้อย่างฝังใจไม่เคยหลงลืมจนบัดนี้ ท่านว่า

บางครั้งหลวงปู่ขาวเกิดความสงสัยเรียนถามท่านอาจารย์มั่น ท่านยังดูเอา โดยท่านว่า
ถามเอาตามความพอใจของตน มิได้เล็งดูหลักธรรมคือความจริงควรจะเป็น
อย่างไรบ้าง ความสงสัยที่เรียนถามนั้นมีว่า ในครั้งพุทธกาลตามประวัติว่า มีผู้สำเร็จ
มรรคผลนิพพานมากและรวดเร็วกว่าสมัยนี้ ซึ่งไม่ค่อยมีท่านผู้ใดสำเร็จกัน แม้ไม่มาก
เหมือนครั้งโน้น หากมีการสำเร็จได้ก็รู้สึกจะช้ากว่ากันมาก ท่านย้อนถามท่านที่ว่า
ท่านทราบได้อย่างไรว่าสมัยนี้ไม่ค่อยมีท่านผู้ใดสำเร็จมรรคผลกัน แม้สำเร็จได้ก็ช้ากว่า
กันมากดังนี้ ท่านเรียนตอบท่านว่า ก็ไม่ค่อยได้ยืนยันว่าใครสำเร็จเหมือนครั้งโน้น

ซึ่งเขียนไว้ในตำราว่าสำเร็จกันครั้งละหลายๆ แต่แต่ละครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดตลอดการบำเพ็ญโดยลำพังในที่ต่างๆ ก็ทราบของท่านสำเร็จอย่างรวดเร็วและง่ายดายจริงๆ น่าเพลนิใจด้วยผลที่ท่านได้รับ แต่มาสมัยทุกวันนี้ทำแทบล้มแทบตายก็ไม่ค่อยปรากฏผลเท่าที่ควรแก่เหตุบ้างเลย อันเป็นสาเหตุให้ผู้บำเพ็ญท้อใจและอ่อนแอต่อความเพียร ท่านอาจารย์มั่นถามท่านว่า ครั้งไหนในตำราท่านแสดงไว้ด้วยหรือว่าผู้บำเพ็ญล้วนเป็นผู้สำเร็จอย่างรวดเร็วและง่ายดายทันใจทุกรายไป หรือมีทั้งผู้ปฏิบัติลำบากทั้งรู้ได้ช้า ผู้ปฏิบัติลำบากแต่รู้ได้เร็ว ผู้ปฏิบัติสะดวกแต่ได้ช้า และผู้ปฏิบัติสะดวกทั้งรู้ได้เร็ว อันเป็นไปตามประเภทของบุคคลที่มีภูมิอุปนิสัยวาสนายังหย่อนต่างกัน หลวงปู่ขาวเรียนตอบว่า มีแบ่งภาคไว้ต่างๆ กันเหมือนกัน มิได้มีแต่ผู้สำเร็จอย่างรวดเร็วและง่ายดายอย่างเดียว ส่วนผู้ปฏิบัติลำบากทั้งสำเร็จได้ช้าและปฏิบัติลำบากแต่ได้เร็วก็มี แต่รู้สึกผิดกับสมัยทุกวันนี้อยู่มาก แม้จะมีแบ่งประเภทบุคคลไว้ต่างกันเช่นเดียวกับสมัยนี้ ท่านอาจารย์อธิบายว่า ข้อนี้ขึ้นอยู่กับผู้แนะนำถูกต้องแม่นยำผิดกัน ตลอดอำนาจวาสนา ระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระสาวกและพวกเราผิดกันอยู่มากจนเทียบกันไม่ได้ อีกประการหนึ่งเกี่ยวกับความสนใจในธรรมต่างกันมากสำหรับสมัยนี้กับสมัยพุทธกาล แม้พื้นเพนิสัยก็ผิดกันกับครั้งนั้นมาก เมื่ออะไรร่ ก็ผิดกัน ผลจะให้เป็นเหมือนกันย่อมเป็นไปได้ เราไม่ต้องพูดเรื่องผู้อื่นสมัยอื่นให้เย็นเยื่อไปมาก แม้ตัวเราเองยังแสดงความหยาบกระเทือนตัวเองอยู่ตลอดเวลาทั้งที่เป็นนักบวชและนักปฏิบัติ ซึ่งกำลังเข้าใจว่าตัวประกอบความเพียรอยู่เวลานั้น ด้วยวิธีเดินจงกรมอยู่บ้างนั่งสมาธิภาวนาอยู่บ้าง แต่นั่นเป็นเพียงกิริยาแห่งความเพียรทางกาย ส่วนใจมิได้เป็นความเพียรไปตามกิริยาเลย มีแต่ความคิดสั่งสมกิเลสความกระเทือนใจอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่เข้าใจว่าตนกำลังทำความเพียรด้วยวิธีนั้นๆ ดังนั้น ผลจึงเป็นความกระเทือนใจโดยไม่เลือกกาลสถานที่ แล้วก็มาหมาเออว่าตนทำความเพียรรวดเร็วไม่ได้รับผลเท่าที่ควร ความจริงตนเดินจงกรมนั่งสมาธิสั่งสมยาพิษทำลายตนโดยไม่รู้สึกตัวต่างหาก มิได้ตรงความจริงตามหลักแห่งความเพียรเลย ฉะนั้น ครั้งพุทธกาลที่ท่านทำความเพียรด้วยความจริงจั่งหวังพันทุกข์จริงๆ กับสมัยที่พวกเราทำเล่นราวเด็กกับตุ๊กตา จึงนำมาเทียบกันไม่ได้ ชื่นเทียบไปมากเท่าไรยังเป็นการขายกิเลสความ

ไม่เป็นท่าของตัวมากเพียงนั้น ผมแม่เป็นคนในสมัยทำเล่นๆ ลวงๆ ตัวเองก็ไม่เห็นด้วยกับคำพูดดูถูกศาสนาและดูถูกตัวเองดังที่ท่านว่ามานั้น ถ้าท่านยังเห็นว่าตัวยังพอมีสารคุณอยู่บ้าง ท่านลองทำตามแบบที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้โดยถูกต้องดูซิอย่าทำตามแบบที่กิเลสพาดลากลไปอยู่ทุกวี่ทุกวันทุกเวลา แม้ขณะกำลังเข้าใจว่าตนกำลังทำความเพียรอยู่ มรรคผลนิพพานที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เป็นสมบัติกลางจะเป็นสมบัติอันพึงใจท่านในวันหนึ่งแน่นอนโดยไม่มีคำว่ายากลำบากและสำเร็จได้เข้ามาเป็นอุปสรรคได้เลย ขนาดที่พวกเราทำความเพียรแบบกระดูกจะหลุดออกจากกันเพราะความขี้เกียจอ่อนแออยู่เวลานี้ ผมเข้าใจว่าเหมือนคนที่แสนโง่และขี้เกียจเอาสิ่งอันเล็กน้อยเท่านั้นวิ่งมือไปเจาะภูเขาทั้งลูก แต่หวังให้ภูเขาชิ้นนั้นทะลุในวันเวลาเดียว ซึ่งเป็นที่น่าหัวเราะของท่านผู้ฉลาดปราดเปรื่องด้วยปัญญาและมีความเพียรกล้าเป็นไหนๆ พวกเราลองคิดดู ประโยคแห่งความเพียรของท่านผู้เป็นศากยบุตรพุทธสาวกในครั้งพุทธกาลท่านทำกัน กับความเพียรของพวกเราที่ทำแบบเอาฝ่ามือไปแตะแม่นมมหาสมุทรซึ่งสุดที่น่าสมเพชเวทนาเหลือประมาณ แต่หวังพระนิพพานด้วยความเพียรเท่าฝ่ามือนั้น ลองคิดดู กิเลสท่วมมหาสมุทร แต่ความเพียรเท่าฝ่ามือนั้น มันห่างไกลกันขนาดไหน คนสมัยฝ่ามือแตะมหาสมุทร ทำความเพียรเพียงเล็กน้อยแต่ความหมายมันปั่นมือว่าจะข้ามโลกสงสาร เมื่อไม่ได้ตามใจหวังก็หาเรื่องตำหนิศาสนาและกาลสถานที่ตลอดคนสมัยนั้นสมัยนี้ ไม่ละอายการประกาศความไม่เป็นท่าของตัวให้หนักปราชญ์ท่านหัวเราะด้วยความอ่อนใจว่าเราเป็นผู้หมดความสามารถโดยประการทั้งปวง การลงทุนแต่เพียงเล็กน้อยด้วยความเสียดายเร็วแรงแต่ต้องการผลกำไรล้นโลก ล้นสงสาร นั้นเป็นทางเดินของโมฆบุรุษโมฆสตรี ผู้เตรียมสร้างป่าช้าไว้เผาตัวและนอนจมอยู่ในกองทุกข์ ไม่มีวันลดหย่อนผ่อนวัฏฏะว่าจะผ่านพ้นไปได้เมื่อไร คำถามของท่านที่ถามผมเป็นเชิงชมเชยศาสนธรรม ชมเชยกาลสถานที่และบุคคลในครั้งพุทธกาล แต่ตำหนิศาสนธรรม ตำหนิกาลสถานที่และบุคคลในสมัยนี้ จึงเป็นคำชมเชยและติเตียนของโมฆบุรุษโมฆสตรีที่ปิดกั้นทางเดินของตนจนหาทางเล็ดลอดปลอดภัยไปไม่ได้ และเป็นคำถามของคนสิ้นท่า เป็นคำถามของคนผู้ตัดหนามกั้นทางเดินของตัว มิได้เป็นคำถามเพื่อช่วยบุกเบิกทางเดินให้เตียนโล่งพอมีทางปลอดภัยไป

โล่งใจเพราะความสนใจปลดเปลื้องตนจากกิเลสด้วยสวากขาตธรรม อันเป็นมัชฌิมา
ที่เคยให้ความเสมอภาคแก่สัตว์โลกผู้สนใจปฏิบัติตามโดยถูกต้องตลอดมาแต่
อย่างใดเลย ถ้าท่านจะมีสติปัญญาเปลื้องตนพอเป็นที่ชมเชยบ้างแม้โดยการเทียบเคียง
ว่า โรคทุกชนิดไม่ว่าชนิดร้ายแรงหรือชนิดธรรมดา เมื่อสนใจรักษาและโรคถูกกับยา
ย่อมมีทางสงบและหายได้ด้วยกัน แต่ถ้ามิได้สนใจรักษา โรคย่อมกำเริบและเป็น
อันตรายได้ นอกจากโรคหวัดหรือโรคเล็กๆ น้อยๆ ตามผิวหนัง ซึ่งบางชนิดไม่รักษา
ก็มีทางหายได้ตามกาลของมัน โรคกิเลสซึ่งมิใช่โรคหิด โรคเหา โรคกลาก โรคเกลื้อน
พอจะหายไปเอง ต้องรักษาด้วยยาคือธรรมในทางความเพียรตามแบบของศากยบุตร
พุทธสาวกที่ท่านทำกัน จะเป็นกิเลสชนิดร้ายแรงหรือไม่เพียงไรก็จำต้องสงบและหายได้
ไม่มีทางสงสัย ท่านคิดเพียงเท่านั้นผมก็พอเบาใจและชมเชยว่าท่านก็เป็นผู้มีความคิด
แยบคายบ้างผู้หนึ่งที่จะพอเชื่อความสามารถของตัวได้ว่าจะเป็นผู้ข้ามโลกสงสารได้
และเชื่อความสามารถของพระพุทธเจ้าและศาสนธรรมว่าเป็นผู้ตรัสรู้ธรรมด้วย
พระปริชาสามารถ ทรงประกาศศาสนธรรมไว้โดยชอบและเป็นนิยานิกกรรมนำสัตว์
ให้ข้ามพ้นได้จริง ไม่ตำหนิติเตียนตนว่ามีกิเลสหนาทำให้รู้ธรรมได้ช้าโดยไม่สนใจแก้ไข
ไม่ติเตียนพระพุทธเจ้าว่าทรงประกาศสอนธรรมไม่เสมอต้นเสมอปลาย ไม่ติเตียน
พระธรรมว่าไร้สมรรถภาพหรือเรียวแหลม ไม่สามารถแก้กิเลสของสัตว์ในสมัยนี้ได้
เหมือนครั้งพุทธกาล

ท่านอาจารย์มั่นว่า ท่านมิได้ปฏิเสธเกี่ยวกับกิเลสของคนที่มีหนาบ้างต่างกัน และ
ยอมรับว่าคนในพุทธสมัยมีความเบาบางมากกว่าสมัยปัจจุบัน แม้การอบรมสั่งสอน
ก็ง่ายผิดกับสมัยนี้อยู่มาก ประกอบกับผู้สั่งสอนในสมัยนั้นก็เป็นผู้รู้ยิ่งเห็นจริงเป็น
ส่วนมาก มีพระศาสดาเป็นพระประมุขประธานแห่งพระสาวกในการประกาศสอนธรรม
แก่หมู่ชน การสอนจึงไม่ค่อยผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากความจริง ทรงถอดออกมา
จากพระทัยและใจที่บริสุทธิ์ล้วนๆ หยิบยื่นให้ผู้ฟังอย่างสดๆ ร้อนๆ ไม่มีธรรมแปลก
ปลอมเคลือบแฝงออกมาด้วยเลย ผู้ฟังก็เป็นผู้มุ่งต่อความจริงอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็น
ความเหมาะสมทั้งสองฝ่าย ผลที่ปรากฏเป็นขั้นๆ ตามความคาดหมายของผู้มุ่ง
ความจริงจึงไม่มีปัญหาที่ควรขัดแย้งได้ว่าสมัยนั้นคนสำเร็จมรรคผลกันทีละมากๆ

จากการแสดงธรรมแต่ละครั้งของพระศาสดาและพระสาวก ส่วนสมัยนี้ไม่ค่อยมีใคร
สำเร็จได้ คล้ายกับคนไม่ใช่คน ธรรมไม่ใช่ธรรม ผลจึงไม่มี ความจริงคนก็คือคน
ธรรมก็คือธรรมอยู่นั่นเอง แต่คนไม่สนใจธรรม ธรรมก็เข้าไปไม่ถึงใจ จึงกลายเป็นว่า
คนก็ลักว่าคน ธรรมก็ลักว่าธรรม ไม่อาจยังประโยชน์ให้สำเร็จได้ แม้คนจะมีจำนวนมาก
และแสดงให้ฟังทั้งพระไตรปิฎก จึงเป็นเหมือนหน้าใสหลังหมา มันสลัดออกเกลี้ยง
ไม่มีเหลือ ธรรมจึงไม่มีความหมายในใจของคน เหมือนน้ำไม่มีความหมายบนหลังหมา
ฉะนั้น ท่านถามหลวงปู่ขาวว่า ท่านเล่า เวลาที่ใจเป็นเหมือนหลังหมาหรืออย่างไรกันแน่
จึงมัดต่าหนีแต่ธรรมโดยถ่ายเดียวว่าไม่ยังผลให้เกิดขึ้นแก่ตนเพื่อสำเร็จมรรคผล
นิพพานง่ายๆ เหมือนครั้งพุทธกาล โดยไม่คำนึงใจตัวบ้างซึ่งกำลังสลัดปิดธรรม
ออกจากใจยิ่งกว่าหมาสลัดน้ำออกจากหลังของมัน ถ้าย้อนมาคิดถึงความบกพร่อง
ของตนบ้าง ผมเข้าใจว่าธรรมจะมีที่ซึมซาบและสถิตอยู่ในใจได้บ้าง ไม่ไหลผ่านไป
ราวกับลำคลองไม่มีแ่งเก็บน้ำดังที่เป็นอยู่เวลานี้ คนสมัยพุทธกาลมีกิเลสบางหรือหนา
ก็เป็นคุณและโทษของคนสมัยนั้นโดยเฉพาะ มิได้มาทำความลำบากหนักใจให้แก่
คนสมัยนี้ซึ่งมีกิเลสชนิดใดก็ก่อความเดือดร้อนให้แก่กันเองแทบจะไม่มีโลกให้อยู่
ถ้าไม่สนใจแก้ไขพอให้โลกว้างจากการวางเพลิงเผากันบ้าง การทำหนีติชมใครและ
สมัยใดก็ตามยอมไม่เกิดประโยชน์ใดๆ ทั้งสิ้น ถ้าไม่สนใจทำหนีติชมตัวเองผู้กำลัง
ก่อไฟเผาตัวและผู้อื่นให้เดือดร้อนอยู่เวลานี้ อันเป็นการพราดไฟราคะ โทสะ โมหะ
ออกจากกันและกันที่เกี่ยวข้องกันอยู่ พอมีทางก้าวเดินเข้าสู่ความสงบสุขได้บ้าง
ไม่ร้อนระอุด้วยไฟเหล่านี้จนเกินตัว สมกับโลกมนุษย์อันเป็นแดนของสัตว์ผู้ฉลาด
กว่าสัตว์อื่นๆ บรรดาที่อยู่ร่วมโลกกันดังนี้

ท่านว่า ท่านอาจารย์มั่นเช่นใหญ่เกี่ยวกับปัญหาโลกแตกของเราที่เรียนถาม
แม้ไม่เรียนมากมายนัก แต่เวลาท่านหยิบยกออกมาคล้ายกับปัญหานี้เป็นเลี่ยนหนาม
แก่พระศาสนาและท่าน ตลอดตัวเราเองแบบจะเยียวยาไม่ได้ เรารู้สึกเห็นโทษของตัว
และเกิดความไม่สบายใจหลายวัน ทั้งที่ความจริงเราก็มิได้สงสัยว่าสมัยนี้จะไม่มี
ผู้สามารถบรรลุธรรมได้ ท่านเลยสับเขกเอาเสีย นับว่าพอดีกับคนปากไวอยู่ไม่เป็นสุข
แต่ก็ดีอย่างหนึ่งที่ได้ฟังธรรมท่านอย่างถึงใจ เท่าที่ผมเล่ามานี้ยังไม่ถึงเลี่ยนแห่งธรรม

ลึกซึ้งและเผ็ดร้อนที่ท่านแสดงนั้นเลย นั้นยิ่งลึกซึ้งและเผ็ดร้อนยิ่งกว่ามหาสมุทร
สุดสาครและไฟในนรก แม้เรื่องผ่านไปแล้ว ท่านยังใส่ปัญหาผมอย่างเห็บแหมมเรื่อยมา
บางครั้งยังยกปัญหานั้นมาประจานต่อหน้าที่ประชุมอีกด้วย ไม่ให้เสร็จสิ้นลงง่ายๆ ว่า
มิจฉาทิลฐิบบ้าง เทวทัตทำลายศาสนาบ้าง แหกไปหมดไม่มีชิ้นดีเลย จนทำให้หมู่เพื่อน
สงฆ์มาถามก็มีว่าเป็นดังท่านว่าจริงๆ หรือ ผมต้องได้ชี้แจงให้ท่านทราบ ว่า ผมมิได้
เป็นไปตามปัญหาที่เรียนถามท่าน เป็นแต่อุบายเพื่อฟังธรรมท่านเท่านั้น ปกติถ้าไม่มี
อุบายแปลกๆ ขึ้นเรียนถาม ท่านไม่เทศน์ให้ฟัง แต่การยกอุบายขึ้นเรียนถามนั้น
ผมเองก็โง่ไปโหดไปคว้าเอาค้อนมาให้ท่านตีหัวเอา แทนที่จะยกอุบายอันราบรื่นดีงาม
ขึ้นเรียนถามและฟังท่านอธิบายพอหอมปากหอมคอ

ตามปกติก็เป็นดังหลวงปู่ขาวเล่าให้ฟัง ถ้าไม่มีอะไรแปลกๆ เรียนถาม ท่านก็พูด
ไปธรรมดา แม้เป็นธรรมก็เป็นไปอย่างเรียบง่าย ไม่ค่อยถึงใจนัก เมื่อเรียนถามปัญหา
ชนิดแปลกๆ รู้สึกท่านคึกคัก และเนื้อธรรมที่แสดงออกเวลานั้นก็เหมาะกับความ
ต้องการดังที่เคยเรียนแล้วในประวัติท่าน ความจริงท่านก็มีได้สงสัยหลวงปู่ขาวว่า
เห็นผิดไปต่างๆ ดังที่ท่านดูค่าชู้เขี้ยว แต่เป็นอุบายของท่านผู้ฉลาดในการแสดงธรรม
ย่อมมีการพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงไปต่างๆ เพื่อปลุกประสาทผู้ฟังให้ได้ข้อคิดเป็นคติ
เตือนใจไปนานๆ บ้าง ไม่เช่นนั้นก็จะพากันนอนกอดความโง่ไม่สนใจคิดอะไรกัน
บ้างเลย และจะกลายเป็นกบเผือกอับอยู่เปล่าๆ พอถูกท่านลับเขกเสียบ้าง ดูเหมือน
หูตึงตาสว่างขึ้นได้บ้าง นิสัยพระธุดงค์กรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่นชอบชู้เขี้ยว
ลับเขกอยู่เสมอ จึงพอได้สติปัญญาขบคิดบ้าง ถ้าแสดงไปเรื่อยๆ ฟังไปเรื่อยๆ ไม่มี
ที่สะดุดจุดใจให้ตื่นเต้นตกใจและกลัวบ้าง ใจคอยแต่จะหลับใน ไม่ค่อยได้อุบายพอเป็น
เครื่องส่งเสริมสติปัญญาบ้างเลย ก็เลสชนิดต่างๆ ที่คอยจะแซงหน้าอยู่แล้วมักได้
โอกาสสอออกพ่นพ่นก่อวณและรังควานใจเพราะอุบายไม่ทันกับความฉลาดของมัน
เมื่อได้รับอุบายแปลกๆ จากท่านเพราะการเรียนถามปัญหาเป็นสาเหตุ สติ ปัญญา
ก็รู้สึกคึกคักแพรวพราวขึ้นบ้าง ดังนั้น ที่หลวงปู่ขาวเรียนถามท่านอาจารย์มั่น แม้จะ
ผิดบ้างถูกบ้าง จึงอยู่ในข่ายที่ควรได้รับประโยชน์จากปัญหาธรรมนั้นๆ ตามสมควร
ดังที่เคยได้รับเสมอมา

ท่านว่าปีจำพรรษาของท่านอาจารย์มั่นปีแรกที่เชียงใหม่ เกิดความปีติยินดีอย่างบอกไม่ถูก สมที่พยายามติดตามท่านมาหลายปี แม้จะได้ฟังโอวาทท่านบ้างในที่ต่างๆ ก็เพียงชั่วระยะไม่จุใจ เดียวก็ถูกท่านขับไล่หนีไปอยู่คนละทิศละทาง เมื่อสบโอกาสวาสนาช่วยได้จำพรรษาอยู่กับท่านจริงๆ ในพรรษานั้นจึงดีใจมาก และเร่งความเพียรใหญ่แทบไม่ได้หลับนอน บางคืนประกอบความเพียรตลอดรุ่ง คืนวันหนึ่งจิตสงบรวมลงอย่างเต็มที่ไปพักใหญ่จึงถอนขึ้นมา เกิดความอัศจรรย์ในความสว่างไสวของใจซึ่งไม่เคยเป็นถึงขนาดนั้นมาก่อน ทำให้เพลิดเพลินในธรรมจนสว่างคาตาไม่ได้หลับนอนเลย ในคืนวันนั้น พอตื่นเช้าได้เวลาเข้าไปทำช้อวตรอุปัฏฐากท่านอาจารย์มั่น และขนบริขารท่านลงมาที่ฉัน พอท่านออกจากที่ภาวนา ตาท่านจับจ้องมองดูหลวงปู่ขาว จนผิดสังเกต ท่านเองรู้สึกกระดากอายและกลัวท่านว่าตนทำผิดอะไรไปหรืออย่างไร ลักประเดี๋ยวท่านก็พูดออกมาว่า ท่านขานี้ภาวนาอย่างไร คืนนี้จิตจึงสว่างไสวมาก ผิดกับที่เคยเป็นมาทุกๆ คืน นับแต่มาอยู่กับผม ต้องอย่างนี้จึงจึงสมกับผู้มาแสวงธรรม ที่นี้ท่านทราบหรือยังว่าธรรมอยู่ที่ไหน คืนนี้สว่างอยู่ที่ไหนละท่านขาว สว่างอยู่ที่ใจครับผม ท่านเรียนตอบทั้งกลัวทั้งอายแทบตัวสั่นที่ไม่เคยได้รับคำชมเชยแถมคำซักถามเช่นนั้น แต่ก่อนธรรมไปอยู่ที่ไหนเล่า ท่านจึงไม่เห็น นั่นแลธรรม ท่านจงทราบเสียแต่บัดนี้เป็นต้นไป ธรรมอยู่ที่ใจนั่นแล ต่อไปท่านจงรักษาระดับจิตระดับความเพียรไว้ให้ดี อย่าให้เสื่อมได้ นั่นแลคือฐานของจิต ฐานของธรรม ฐานของความเชื่อมั่นในธรรม และฐานแห่งมรรคผลนิพพานอยู่ที่นั่นแล จงมั่นใจและเข้มแข็งต่อความเพียร ถ้าอยากพ้นทุกข์ การพ้นทุกข์ต้องพ้นที่นั่นแน่นอนไม่มีที่อื่นเป็นที่หลุดพ้น อย่าลุ่มลุ่มทำให้เสียเวลา เรามีใช้คนตาบอดพอจะลุ่มลุ่ม คืนนี้ผมส่งกระแสจิตไปดูท่าน เห็นจิตสว่างไสวทั่วบริเวณ กำหนดจิตส่งกระแสไปที่ไรเห็นเป็นอย่างนั้นอยู่ตลอดจนสว่าง เพราะคืนนี้ผมมิได้พักนอนเลย เข้าสมาธิภาวนาไปบ้าง ต้อนรับแขกเทพบ้าง กำหนดจิตดูท่านบ้างเรื่อยมาจนสว่างโดยไม่รู้สึก พอออกจากที่จึงต้องมาถามท่าน เพราะอยากทราบเรื่องของหมู่คณะมานาน สบายไหม อัศจรรย์ไหม ที่นี้ท่านถาม ท่านเล่าว่าท่านหนึ่ง ไม่กล้าเรียนตอบท่าน เพราะท่านดูตบตบอดเราจนหมดแล้วจะเรียนตอบเพื่อประโยชน์อะไร นับแต่วันนั้นมายังกลัวและระวังท่านมากขึ้น แม้แต่ก่อนก็เชื่อท่านว่า

รู้จิตใจคนอย่างเต็มใจไม่มีทางสงสัยอยู่แล้ว ยิ่งมาโดนเข้าคืนนั้น ก็ยิ่งเชื่อยิ่งกลัว ทำนมากจนพูดไม่ถูก นับแต่วันนั้นเป็นต้นมา ท่านตั้งหลักใจได้อย่างมั่นคง และเจริญ ยิ่งขึ้นโดยลำดับไม่มีเสื่อมถอยเลย ท่านอาจารย์มั่นก็จิตใจเราอยู่เสมอ เผลอตัวไม่ได้ เป็นโดนท่านดูทันที และดูเร็วยิ่งกว่าแต่ก่อน การที่ท่านช่วยชี้ช่วยเตือนเรื่อยมานั้น ความจริงท่านช่วยรักษาจิตรักษาธรรมให้เรากลัวจะเสื่อมไปเสีย นับแต่นั้นมาก็ได้ จำพรรษาที่ท่านเรื่อยมา พอออกพรรษาแล้วก็ออกเที่ยวบำเพ็ญในที่ต่างๆ ที่เห็นว่า สะดวกแก่ความเพียร ท่านอาจารย์เองก็ไปอีกทางหนึ่งโดยลำพัง ท่านไม่ชอบให้ พระติดตาม ต่างองค์ต่างแยกกันไปตามอัธยาศัย เมื่อเกิดข้อข้องใจค่อยไปเรียนถาม เพื่อท่านชี้แจงแก้ไขให้เป็นพักๆ ไป ความเพียรทางใจของหลวงปู่ขาวนับวันเจริญ ก้าวหน้า สถิติปัญญาค่อยแตกแขนงออกไปโดยสม่ำเสมอจนกลมกลืนเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกันกับใจ อิริยาบถต่างๆ เป็นอยู่ด้วยความเพียร มีสติกับปัญญาเป็นเพื่อนสอง ในการประกอบความเพียร จิตใจรู้สึกอาจหาญชาญชัย ไม่หวั่นเกรงต่ออารมณ์ที่เคย เป็นข้าศึกและแนใจต่อทางพันทุกซ์ไม่สงสัยแม้ยังไม่หลุดพ้น

เวลาท่านไม่สบายอยู่ในป่าอยู่ในเขา ท่านไม่ค่อยสนใจกับทุกข์อะไรเลยยิ่งไป กว่าการระงับด้วยธรรมโอสธ ซึ่งได้ผลทั้งทางร่างกายและจิตใจไปพร้อมๆ กัน และ ยึดเป็นหลักใจระลึกไว้ได้นานกว่าธรรมดา ท่านเคยระงับใช้ด้วยวิธีกาวนามาหลายครั้ง จนเป็นที่มั่นใจต่อการพิจารณาเวลาไม่สบาย เริ่มแต่จิตเป็นสมาธิคือมีความสงบเย็นใจ เวลาเป็นไข้ที่ไร ท่านต้องตั้งหน้าสู้ตายกับการภาวนาด้วยความมั่นใจที่เคยเห็นผล ประจักษ์มาแล้ว แรกๆ ได้อาศัยท่านอาจารย์มั่นคอยให้อุบายเสมอในเวลาเป็นไข้ โดยยกเรื่องท่านขึ้นเป็นพยานว่า ท่านจะได้กำลังใจสำคัญๆ ที่ไร ต้องได้จากการ เจ็บป่วยแทบทั้งสิ้น เจ็บหนักป่วยหนักเท่าไร สถิติปัญมายิ่งหมุนตัวดีและรวดเร็วไป กับเหตุการณ์นั้นๆ ที่เกิดขึ้นในเวลาเจ็บป่วย โดยไม่ต้องถูกบังคับให้พิจารณา และ ไม่สนใจกับความหายหรือความตายอะไรเลย นอกจากจะพยายามให้รู้ความจริงของ ทุกขเวทนาทั้งหลายที่เกิดขึ้นและโหมเข้ามาในเวลานั้นด้วยสติปัญญาที่เคยฝึกหัดอยู่ เป็นประจำจนชำนาญชำนาญ บางครั้งท่านอาจารย์มั่นมาเตือนขณะเป็นไข้เป็นเชิงปัญหา เหน็บๆ ว่า ท่านเคยคิดไหมว่าท่านเคยทุกข์ก่อนจะตาย ทุกข์มากกว่าทุกข์ที่กำลัง

เป็นอยู่ขณะนี้ในภพชาติที่ผ่านมา มา เพียงทุกซีในเวลาเป็นใช้ธรรมดา ซึ่งโลกๆ เขามีได้
เรียนธรรมเขายังพออดทนได้ บางรายเขายังมีสติดีมีมรรยาทมากกว่าพระเราเสียอีก
คือเขาไม่แสดงอาการทรมนทรมายกระลับกระส่ายร้องครางทั้งเนื้อทั้งตัวเหมือนพระ
บางองค์ที่แย่ๆ ซึ่งไม่น่าจะมีแฝงอยู่ในวงพุทธศาสนาเลย และไม่น่าจะมีเพราะจะทำ
ศาสนาให้เบือนประอะไปด้วย แม้เจ็บมากทุกข์มากเขายังมีสติควบคุมมรรยาทให้อยู่
ในความพอดีงามตาได้อย่างน่าชม ผมเคยเห็นขรราวาสป่วยมาแล้ว โดยลูกๆ เขามา
นิมนต์ผมเข้าไปเยี่ยมพ่อเขาเวลาจวนตัวจะไปไม่รอด พ่อเขาอยากพบเห็นและกราบไหว้
ในวาระสุดท้ายพอเป็นขวัญใจระลึกได้เวลาจะแตกดับจริงๆ ขณะเราเข้าถึงบ้าน พ่อเขา
พอมองเห็นเรากำลังก้าวเข้าไปที่เตียงนอนเท่านั้น ทั้งที่กำลังป่วยหนัก ปกติลูกหนึ่ง
คนเดียวไม่ได้ ต้องช่วยพยุงกัน แต่ขณะนั้นเขายังสามารถลุกพรวดพราดขึ้นคนเดียวได้
ด้วยสีหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใสเต็มที่ ไม่มีอาการไข้และป่วยหนักใดๆ ปรากฏเหลืออยู่พอให้
ทราบได้ว่าเขาป่วยหนักเลย ทั้งกราบทั้งไหว้ด้วยความรื่นเริงบันเทิงในจิตใจและ
มรรยาทที่อ่อนน้อมสวยงาม จนใครๆ ในบ้านเกิดพิศวงงงงันไปตามๆ กันว่าเขาลุกขึ้นมา
โดยลำพังคนเดียวได้อย่างไร เมื่อปกติแม้จะพลิกตัวเปลี่ยนการนอนท่าต่างๆ ก็ได้
ช่วยกันอย่างเต็มไม้เต็มมือเพราะความระมัดระวัง กลัวจะถูกกระทบกระเทือนมาก
และอาจสลบหรือตายไปเสียในขณะนั้น แต่พอเห็นท่านเข้ามากลับเป็นคนใหม่ขึ้นมา
จากคนไข้ที่จวนจะตายอยู่แล้ว จึงอัศจรรย์ไม่เคยเห็นดังนี้ และชาวบ้านพูดกับผมว่า
เขาตายไปหลังจากเวลาที่ผมออกมาไม่นานนักเลยด้วยความมีสติตลอดเวลาใน
ลมหายใจ และไปอย่างสงบ ประสพสุคติไม่ผิดพลาด ส่วนท่านเองไม่เห็นเป็นไข้หนัก
ถึงขนาดนั้น ทำไมนอนใจไม่พิจารณา หรือมันหนักด้วยความอ่อนแอทั่วมุมจิตใจ
จึงทำให้ร่างกายอ่อนเปื่อยไปด้วย พระกรรมฐาน ถ้าขึ้นเป็นกันลักษณะนี้มากๆ ศาสนา
ต้องถูกตำหนิ กรรมฐานต้องล่มจม ไม่มีใครสามารถทรงไว้ได้ เพราะมีแต่คนอ่อนแอ
กรรมฐานอ่อนแอ คอยแต่ขึ้นเขียงให้กิเลสมันล้นเอายำเออา สติปัญญาพระพุทธเจ้าท่าน
มิได้ประทานไว้สำหรับคนขี้เกียจอ่อนแอ โดยนอนเฝ้านั่งเฝ้าใช้อยู่เฉยๆ ไม่คิดค้น
พิจารณาด้วยธรรมดังกล่าวเลย การหายไข้หรือการตายของผู้อ่อนแอไม่เป็นประโยชน์
อะไรเลย สู้หนูตายตัวเดียวก็ไม่ได้ ท่านอย่านำลัทธิและวิชาหมูนอนคอยเขียงอยู่เฉยๆ

มาใช้ในวงศาสนาและวงพระกรรมฐาน ผมอายุฆราวาสผู้เขาดีกว่าพระ และอายุหนูตัวที่ตายแบบเรียบง่าย ซึ่งดีกว่าพระที่เป็นไข้แล้วอ่อนแอและตายไปด้วยความไม่มีสติปัญญารักษาดัว ท่านลองพิจารณาดูซิว่า สังขธรรมมีทุกขสังขเป็นต้น ที่ปราชญ์ท่านว่าเป็นธรรมชาติของจริงสุดส่วนนั้นจริงอย่างไรบ้าง และจริงอยู่ที่ไหนกันแน่ หรือจริงอยู่ที่ความประมาทอ่อนแออย่างที่พากันเสริมสร้างอยู่เวลานี้ นั่นคือการเสริมสร้างสมุทัยทัฬหจิตใจให้โง่หัวไม่ขึ้นต่างหาก มิได้เป็นทางมรรคเครื่องนำให้หลุดพ้นแต่อย่างใดเลย ผมที่กลายเป็นย่นว่าเคยได้กำลังใจในเวลาป่วยหนักนั้น ผมพิจารณาทุกข์ที่เกิดกับตัวจนเห็นสถานที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ของมันอย่างชัดเจนด้วยสติปัญญาจริงๆ จิตที่รู้ความจริงของทุกข์แล้วก็สงบตัวลง ไม่แสดงการส่ายสแ่แปรสภาพไปเป็นอื่น นอกจากดำรงตนอยู่ในความจริงและเป็นหนึ่งอยู่เพียงดวงเดียว ไม่มีอะไรมารบกวนลวนลามเท่านั้น ไม่เห็นความแปลกปลอมใดๆ เข้ามาเคลือบแฝงได้เลย ทุกขเวทนาก็ดับสนิทลงในเวลานั้น แม้ไม่ดับก็ไม่สามารถทัฬหจิตใจเราได้ คงต่างอันต่างจริงอยู่เพียงเท่านั้น นี่แลที่ว่าสังขธรรมเป็นของจริงสุดส่วน จริงอย่างนี้เองท่าน คือท่านอยู่ที่จิตดวงมีสติปัญญารอบตัวเพราะการพิจารณา มิใช่เพราะอ่อนแอเพราะนั่งทับนอนทับสติปัญญาเครื่องมือที่พันกันกับการแก้กิเลสอยู่เฉยๆ

ผมจะเปรียบเทียบให้ท่านฟัง หินนั้นปาหัวคนก็แตก ทับหัวคนก็ตายได้ แต่นำมาทำประโยชน์ เช่น เป็นหินลับมีดหรืออะไรๆ ก็ได้ ตามแต่คนโง่จะนำมาทำลายสังขารตนหรือคนฉลาดจะนำมาทำเป็นหินลับมีดหรืออื่นๆ เพื่อประโยชน์แก่ตนตามต้องการ สติปัญญาก็เช่นกัน จะนำไปใช้ในทางผิด คิดไตร่ตรองในทางไม่ชอบ ฉลาดประกอบอาชีพในทางผิด เช่น ฉลาดหาอุบายจกลักปล้นจี้เขาเร็วยิ่งกว่าลิงจนตามไม่ทันก็ย่อมเกิดโทษเพราะนำสติปัญญาไปใช้ในทางที่ผิด จะนำสติปัญญามาใช้เป็นการอาชีพในทางที่ถูกต้อง เช่น คิดปลูกบ้านสร้างเรือน เป็นช่างไม้ช่างเขียน ช่างแกะสลักลายต่างๆ เป็นต้น หรือจะนำมาใช้แก้กิเลสตัดหน้าตัวเหนียวแน่นแก่นวิญญูะที่พาให้เวียนเกิดเวียนตายอยู่ไม่หยุดจนหมดสิ้นไปจากใจ กลายเป็นความบริสุทธิ์ถึงวิมุตติพระนิพพานทั้งเป็นในวันนี้เดือนนี้ปีนี้ชาตินี้ก็ไม่วินิจฉัยของมนุษย์จะทำได้ ดังที่ท่านผู้ฉลาดทำได้กันมาแล้วแต่ต้นพุทธกาลจนถึงปัจจุบันคือวันนี้ ปัญญาอย่าม่ออำนาจประโยชน์

ให้แก่ผู้สนใจใคร่ครวญไม่มีทางสิ้นสุด เพราะสติกับปัญญาไม่เคยจนตรอกหลุด
ตัวเองแต่ไหนแต่ไรมา พอจะทำให้กลัวว่าตนจะมีสติปัญญามากเกินไป จะกลายเป็น
คนดีชานผลาญธรรมประคองตัวไปไม่รอดและจอตดมในกลางคัน สติปัญญานี้
ปราชญ์ท่านชมว่าเป็นสิ่งที่เยี่ยมยอดอย่างออกหน้าออกตาแต่ดีก็ดำบรรพ์มาไม่เคย
ล้าสมัย ท่านจึงควรคิดค้นสติปัญญาขึ้นมาเป็นเครื่องป้องกันและทำลายข้าศึกอยู่
ภายในให้สิ้นซากไป จะเห็นใจดวงประเสริฐว่ามีอยู่กับตัวแต่ไหนแต่ไรมา การสอนท่าน
ด้วยธรรมเหล่านี้ ล้วนเป็นธรรมที่ผมเคยพิจารณาและได้ผลมาแล้ว มิได้สอนแบบ
ลุ่มเดาเกาหาที่ค้นไม่ถูก แต่สอนตามวิธีที่เห็นที่เคยเป็นมาไม่สงสัย ใครที่อยากพ้นทุกข์
แต่กลัวทุกข์ที่เกิดขึ้นกับตน ไม่ยอมพิจารณา ผู้นั้นไม่มีวันพ้นทุกข์ไปได้ เพราะ
ทางไปนิพพานต้องอาศัยทุกข์กับสมุทัยเป็นที่เหยียบย่างไปด้วยมรรคเครื่องดำเนิน
พระพุทธเจ้าและพระสาวกอรหันต์ทุกๆ พระองค์ ท่านสำเร็จมรรคผลนิพพานด้วย
สังขธรรมสี่กัณฑ์นั้น ไม่ยกเว้นแม้องค์เดียวว่าไม่ได้ผ่านสังขธรรมสี่โดยสมบูรณ์
ก็เวลานี้มีสังขจะใดบ้างที่กำลังประกาศความจริงของตนอยู่ในภายในใจท่านอย่าง
เปิดเผย ท่านจงพิจารณาสังขะนั้นด้วยสติปัญญาให้รู้แจ้งตามความจริงของสังขะนั้นๆ
อย่างหนึ่งผ่านอนเผ้ากันอยู่เฉยๆ จะกลายเป็นโมฆบุรุษในวงสังขธรรมซึ่งเคยเป็นของจริง
มาดั้งเดิม ถ้าพระรัตนตรัยของเราไม่สามารถอาจรู้ความจริงที่ประกาศอยู่กับตน
อย่างเปิดเผยได้ ก็ไม่มีใครจะสามารถอาจรู้ได้ เพราะวงพระกรรมฐานเป็นวงที่ใกล้ชิด
สนิทกับสังขธรรมอยู่มากกว่าวงอื่นๆ ที่ควรจะรู้เห็นได้ก่อนใครหมด วงนอกจากนี้
แม้จะมีสังขธรรมประจำกายประจำใจด้วยกันก็จริง แต่ยังห่างเหินต่อการพิจารณา
อันเป็นทางรู้แจ้งผิดกัน เนื่องจากเพศและโอกาสที่จะอำนวยต่างกัน เฉพาะพระรัตน
ตรัยซึ่งพร้อมทุกอย่างแล้วในการดำเนินและเดินก้าวเข้าสู่ความจริงที่ประกาศ
อยู่กับตัวตลอดเวลา ถ้าท่านเป็นเลือดนักรบสมนามที่ศาสดาทรงขนานให้ว่า ศากยบุตร
พุทธชินนโรส จริงๆ แล้ว ท่านจงพยายามพิจารณาให้รู้แจ้งสังขก็คือทุกขเวทนาที่กำลัง
ประกาศตัวอยู่อย่างโจ่งแจ้งเปิดเผยในภายในใจท่านเวลานี้ อย่าปล่อยให้ทุกขเวทนา
เหยียบย่ำทำลายและกาลเวลาผ่านไปเปล่า ขอให้ยึดความจริงจากทุกขเวทนาขึ้นสู่
สติปัญญา และตีตราประกาศฝังใจลงอย่างแน่นหนาแต่บัดนี้เป็นต้นไปว่า ความจริง

สื่ออย่างที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศไว้ตลอดมานั้น บัดนี้ทุกขสัจได้แจ้งประจักษ์กับสติปัญญาเราแล้ว ไม่มีทางสงสัย นอกจากจะพยายามเจริญให้ความจริงนั้นๆ เจริญยิ่งขึ้น โดยลำดับ จนหายสงสัยโดยสิ้นเชิงเท่านั้น ถ้าท่านพยายามดังที่ผมสั่งสอนนี้ แม้ใช้ในกาย ท่านจะกำเริบรุนแรงเพียงไร ท่านเองจะเป็นเหมือนคนมิได้เป็นอะไร คือใจท่านมิได้ไหวหวั่นสั่นสะเทือนไปตามอาการแห่งความสุขความทุกข์ที่เกิดขึ้นในกายนั้นเลย มีแต่ความภาคภูมิใจที่สัมผัสสัมพันธ์กับความรู้แล้วเห็นแล้วโดยสมมาเสมอ ไม่แสดงอาการลุ่มๆ ดอนๆ เพราะใช้กำเริบหรือใช้สงบตัวลงแต่อย่างใด นี่แลคือการเรียนธรรมเพื่อความจริง ปราชญ์ท่านเรียนกันอย่างไร ท่านมิได้ไปปรุงแต่งเวทนาต่างๆ ให้เป็นไปตามความต้องการ เช่น อยากให้เป็นอย่างนั้น อยากให้เป็นอย่างนี้ตามชอบใจ ซึ่งเป็นการสั่งสมสมุทัยให้กำเริบรุนแรงยิ่งขึ้น แทนที่จะเป็นไปตามใจชอบ ท่านจงจำไว้ให้ตั้งใจพิจารณาให้ถึงอรรถถึงธรรมคือความจริงที่มีอยู่กับท่านเอง ซึ่งเป็นฐานะที่ควรรู้ได้ด้วยตนเองแต่ละรายๆ ผมเป็นเพียงผู้แนะนำอุปายให้เท่านั้น ส่วนความเก่งกาจอาจหาญหรือความล้มเหลวใดๆ นั้นขึ้นอยู่กับผู้พิจารณาโดยเฉพาะ ผู้อื่นไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอาณานะ ท่าน จงทำให้สมหน้าสมตาที่เป็นลูกศิษย์มีครูสั่งสอน อย่างนอนเป็นที่เข็ดท้าวให้กิเลสขึ้นย่ำยี่ตีแผ่ได้ จะแยแ่และเดือดร้อนในภายหลัง จะว่าผมไม่บอก

ท่านเล่าว่า พอท่านเทศน์ให้เราแบบพายุบุแคมอยู่พักใหญ่แล้วก็หนีไป เราเองรู้สึกตัวจะลอยเพราะความปีติยินดีและตื่นตันในโอวาทที่ฉลาดแหลมคม และออกมาจากความเมตตาท่านล้วนๆ ไม่มีอะไรจะมีคุณค่าเสมอเหมือนได้ในเวลานั้น พอท่านไปแล้วเท่านั้น เราเองก็น้อมอุปายที่ท่านเมตตาสั่งสอนเข้าพิจารณาแก่ทุกขเวทนาที่กำลังแสดงตัวอยู่เต็มความสามารถโดยไม่มีความย่อท้ออ่อนแอแต่อย่างใดเลย ขณะพิจารณาทุกขเวทนาหลังจากท่านไปแล้ว ราวกับท่านนั่งคอยดูและคอยให้อุปายช่วยเราอยู่ตลอดเวลา ยิ่งทำให้มีกำลังใจที่จะต่อสู้กับทุกข์มากขึ้น ขณะพิจารณานั้นได้พยายามแยกทุกข์ออกเป็นชั้นๆ คือแยกกายและอาการต่างๆ ของกายออกเป็นชั้นหนึ่ง แยกสัญญาที่คอยมั่นหมายหลอกลวงเราออกเป็นชั้นหนึ่ง แยกสังขารคือความคิดปรุงต่างๆ ออกเป็นชั้นหนึ่ง และแยกจิตออกเป็นพิเศษส่วนหนึ่ง แล้วพิจารณาเทียบเคียงหาเหตุผลต้นปลายของตัวทุกข์ที่กำลังแสดงอยู่ในกายอย่างซูลมุน

วุ่นวาย โดยมีได้มีกำหนดว่าทุกข์จะดับเราจะหาย หรือทุกข์จะกำเริบเราจะตาย แต่สิ่งที่หมายมั่นปั้นมือจะให้รู้ตามความมุ่งหมายเวลานั้นคือความจริงของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น เฉพาะที่อยากรู้มากในเวลานั้นคือ ทุกข์สัก ว่าเป็นอะไรกันแน่ ทำไมจึงมีอำนาจมาก สามารถทำจิตใจของสัตว์โลกให้สะเทือนหวั่นไหวได้ทุกตัวสัตว์ไม่ยกเว้นว่าเป็นใครเอาเลย ทั้งเวลาทุกข์แสดงขึ้นธรรมดาเพราะความกระทบกระเทือนจากเหตุต่างๆ ทั้งแสดงขึ้นในวาระสุดท้ายต่อนจะโยกย้ายภพภูมิไปสู่โลกใหม่ภูมิใหม่ สัตว์ทุกถ้วนหน้ารู้สึกหวั่นเกรงกันนักหนา ไม่มีรายใดหาญสู้หน้ากล้าเผชิญ นอกจากทนอยู่ด้วยความหมดหนทางเท่านั้น ถ้าสามารถหลบหลีกได้ก็น่าจะหลบไปอยู่คนละมุมโลกเพราะความกลัวทุกข์ตัวเดียวนี้เท่านั้น เราเองก็นับเข้าในจำนวนสัตว์โลกผู้ซึ่งลาดหวาดกลัวทุกข์ จะปฏิบัติตัวอย่างไรกับทุกข์ที่กำลังแสดงอยู่นี้จึงจะเป็นผู้รอดจากลำพลาด้วยความจริงเป็นพยาน เอาละ เราต้องสู้กับทุกข์ด้วยสติปัญญา ตามทางศาสนาและครูอาจารย์สั่งสอนไว้ เมื่อสักครู่นี้ท่านอาจารย์มั่นท่านก็ได้เมตตาสั่งสอนอย่างถึงใจไม่มีทางสงสัย ท่านสอนว่าให้สู้ด้วยสติปัญญา โดยแยกแยะขั้นขั้นนั้นๆ ออกดูอย่างชัดเจน ก็เวลานี้ทุกขเวทนาเป็นขั้นอะไร เป็นรูป เป็นสัญญา เป็นสังขาร เป็นวิญญาณ และเป็นจิตได้ไหม? ถ้าเป็นไม่ได้ ทำไมเราจึงเหมาเอาทุกขเวทนาว่าเป็นเรา เป็นเราทุกข์ เราจริงๆ คือทุกขเวทนานี้ละหรือ หรืออะไรกันแน่ ต้องให้ทราบความจริงกันในวินาที ถ้าเวทนาไม่ดับและเราไม่รู้แจ้งทุกขเวทนาด้วยสติปัญญาอย่างจริงใจ แม้จะตายไปกับที่หนึ่งภavnานี้เราก็ยอม แต่จะไม่ยอมมลุกจากที่ให้ทุกขเวทนาหัวเราะเย้ยหยันเป็นอันขาด นับแต่ขณะนั้น สติปัญญาทำการแยกแยะทำหั่นกันอย่างเอาเป็นเอาตาย เข้าว่า ระหว่างสงครามของจิตกับทุกขเวทนาต่อสู้กันอยู่เวลานั้นกินเวลาห้าชั่วโมง จึงได้รู้ความจริงจากขั้นแต่ละขั้นนี้ได้ เฉพาะอย่างยิ่งรู้เวทนาขั้นอย่างชัดเจนด้วยปัญญา ทุกขเวทนาดับลงในทันทีที่พิจารณารอบตัวเต็มที่ ท่านว่าท่านได้เริ่มเชื่อสังขารธรรม มีทุกข์สักเป็นต้น ว่าเป็นของจริงแต่บัดนั้นมาอย่างไม่หวั่นไหว แต่ขึ้นมาเวลาเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยต่างๆ ขึ้นมา ใจมักได้กำลังในเวลาเจ็บป่วยเพราะเป็นเวลาเอาจริงเอาจึงเอาเป็นเอาตายกันจริงๆ ธรรมที่เคยถือเป็นของเล่นโดยไม่รู้สึกรู้สึมาประจํานิสัยปุถุชนในเวลาธรรมดาไม่จนตรอก ก็แสดงความจริงให้เห็นชัดในเวลาขึ้น ขณะพิจารณาทุกขเวทนาครบแล้ว

ทุกข์ดับไป ใจก็รวมลงถึงฐานของสมาธิ หมดปัญหาต่างๆ ทางกายทางใจไปพักหนึ่ง จนกว่าจิตถอนขึ้นมาซึ่งกินเวลาหลายชั่วโมง มีอะไรค่อยพิจารณากันไปอีกด้วยความอาจหาญต่อความจริงที่เคยเห็นมาแล้ว

ท่านว่าเมื่อจิตรวมลงถึงฐานสมาธิเพราะอำนาจการพิจารณาแล้ว ไปได้หายไป แต่บัดนั้น ไม่กลับมาเป็นอีกเลย จึงเป็นที่น่าประหลาดใจว่าเป็นไปได้อย่างไร ข้อนี้สำหรับผู้เขียนเชื่อทั้งร้อยไม่คัดค้าน เพราะเคยพิจารณาแบบเดียวกันนี้มาบ้างแล้วผลก็เป็นแบบเดียวกับที่ท่านพูดให้ฟังไม่มีผิดกันเลย จึงทำให้สนิทใจตลอดมาว่าธรรมโอสธสามารถรักษาโรคได้อย่างลึกกลับ และประจักษ์กับท่านผู้ปฏิบัติที่มีนิสัยในทางนี้ โดยมาก พระอุดมกรรมฐานท่านชอบพิจารณาเยียวยาธาตุนั้นของท่านเวลาเกิดโรคภัยไข้เจ็บอย่างเงียบๆ โดยลำพัง ไม่ค่อยระบายให้ใครฟังง่ายๆ นอกจากวงปฏิบัติด้วยกัน และมีนิสัยคล้ายคลึงกัน ท่านจึงสนทนากันอย่างสนิทใจ ที่ว่าท่านบำบัดโรคด้วยวิธีกาหรานนั้น มิได้หมายความว่าบำบัดได้ทุกชนิดไป แม้ท่านเองก็ไม่แน่ใจว่าโรคชนิดใด บำบัดได้ และโรคชนิดใดบำบัดไม่ได้ แต่ท่านไม่ประมาทในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวท่าน ถึงร่างกายจะตายไปเพราะโรคในกาย แต่โรคในจิตคือกิเลสอาสวะต่างๆ ก็ต้องให้ตายไปด้วยอำนาจธรรมโอสธท่านบ้างเหมือนกัน ฉะนั้น การพิจารณาโรคต่างๆ ทั้งโรคในกายและโรคในใจ ท่านจึงมิได้ลดละทั้งสองทาง โดยถือว่าเป็นกิจจำเป็นระหว่างขั้นนี้กับจิตจำต้องพิจารณาและรับผิดชอบกันจนวาระสุดท้าย

คราวท่านจำพรรษาที่วัดป่าบ้านโป่ง อ.สันมหาพล จ.เชียงใหม่ พรรษานั้นท่านเร่งความพากเพียรในท่าและอิริยาบถต่างๆ มากกว่าพรรษาก่อนๆ ซึ่งเคยเข้าใจว่ามีความเพียรดี แต่พรรษานี้มีพิเศษไปกว่าพรรษาที่แล้วๆ มา โดยมีอิริยาบถ ๓ ด้วยการประกอบความเพียรถ่ายเดียว คือ ยืน เดิน นั่ง ทำความเพียร ไม่ยอมนอน หากจะมีหลับบ้างก็ให้หลับในท่านั่งทำสมาธิภาวนาขณะที่ธาตุนั้นเพียบเต็มก็ตามสภาพของมัน ที่ทนทานต่อการไม่ยอมหลับเลยไปไม่ไหว ซึ่งเป็นเวลาที่สติอ่อนตัวลง แต่ไม่ยอมทอดธุระต่อการหลับนอนดังที่เคยเป็นมาในอิริยาบถ ๔ ทั้งนี้เพราะเห็นผลประจักษ์ใจทั้งด้านสมาธิและด้านปัญญาว่าใจมีความสงบแนบแน่น ปัญญามีความละเอียดแหลมคม

และคล่องตัวกว่าความเพียรที่ดำเนินไปตามปกติธรรมดา จึงทำให้มีกำลังใจในการ
ประคองความเพียรในท่าอิริยาบถ ๓ ตลอดพรรษา โดยไม่ยอมเอนกายล้มตัวลงหลับ
นอนเลย ถ้าจะพูดตามภาษานักต่อสู้เพื่อเอาแพ้เอาชนะกันระหว่างกิเลสตัวเห็นแก่เลือด
แก่หมอน นอนทอดอาลัยตายอยากแบบคนลืบท่า ลำตัวยาวเหยียดเหมือนงู กับศรัทธา
ธรรม วิริยธรรม สติธรรม สมาธิธรรม ปัญญาธรรม แล้วก็ว่ากิเลสตัวดึงดูดพระ
ลงเลื่องลงหมอน ต้องทอดอาหาร (เนื้อพระอร่อยสำหรับกิเลส) ท้องแพบไปสามเดือน
พลธรรมทั้งห้าดังกล่าวแล้วได้โอกาสก้าวเดินตามวิถีทางของศาสดา มองเห็นชัยชนะ
จากการต่อสู้ด้วยความเพียรในท่าอิริยาบถ ๓ ไม่ห่างไกลจากตัวเลย ราวกับจะได้
จะถึงธรรมอยู่ทุกอิริยาบถ พอให้เกิดกำลังใจในความเพียรอยู่ตลอดเวลา ร่างกายก็เบา
ใจก็เบาด้วยธรรมประเภทต่างๆ ความเพียรก็เบาในการเคลื่อนไหวเพื่อต่อยุทธ์กับกิเลส
ไม่สะทกสะท้านต่อความทุกข์ความลำบากในการต่อสู้กับกิเลสที่เห็นว่าเป็นข้าศึกอย่าง
ถึงใจ

ในคืนวันหนึ่ง ขณะนั่งสมาธิภาวนาจิตสงบลงอย่างละเอียดถึงฐานสมาธิ และพักอยู่
เป็นเวลานานพอสมควรแล้วถอยออกมาอยู่ชั้นอุปัจจารสมาธิ จิตปรากฏนิมิตเป็น
แผ่นดินไหวหมุนเป็นกงจักร จิตเพ่งพินิจเท่าไร นิมิตนั้นยิ่งหมุนเร็วราวกับฟ้าดินจะถล่ม
ในขณะนั้น ในความรู้สึกปรากฏว่าตัวเหาะลอยไปตามแผ่นดินโดยมิได้ก้าวเดินเลย
ขณะที่กายในนิมิตเหาะลอยอยู่นั้น คล้ายกับเหาะลอยไปมาอยู่บนทางจงกรมที่เจ้าของ
เคยเดินในเวลาปกติ เหาะลอยไปมาอยู่หลายตลบจึงหยุด และปรากฏแสงสว่างขึ้น
ในขณะที่กายหยุดเหาะลอย แสงสว่างในนิมิตนั้นปรากฏว่ามาจากบนท้องฟ้าส่องสว่าง
เข้าในดวงใจท่าน ทำให้มองเห็นอวัยวะส่วนต่างๆ ภายในร่างกายได้อย่างชัดเจนและ
เพลินในการพิจารณาดูร่างกายส่วนต่างๆ ด้วยอนุสสุกรรมฐานและไตรลักษณ์อยู่เป็น
เวลานาน ใจมีความยิ้มแย้มแจ่มกระจ่างด้วยปัญญา ศรัทธา อุตสาหะ อย่างแรงกล้า
อุบายต่างๆ อันเป็นเครื่องถอดถอนกิเลสประเภทต่างๆ เกิดขึ้นโดยสม่าเสมอ นับว่า
ในพรรษานั้นใจมีกำลังใจมาก รู้เห็นได้อย่างเด่นชัด ไม่มีความอับเฉาเศร้าใจเข้ราบกวน
ดังที่เคยเป็นบ่อยในกาลที่แล้วๆ มา มีแต่ความมั่นคงทางสมาธิและความแยบคายและ
คล่องตัวทางสติปัญญาเป็นคู่มิตรแห่งความเพียรประจำใจในอิริยาบถต่างๆ ระหว่างจิต

กับสติปัญญา อันเป็นลักษณะความเพียรอัตโนมัติเริ่มปรากฏตัวอย่างเด่นชัดภายในจิต อิริยาบถทั้งสี่เว้นแต่ขณะหลับ จิตอยู่ในท่าแห่งความเพียรโดยสม่ำเสมอ ไม่ถูกบังคับ ชูเชิญเหมือนแต่ก่อนซึ่งจำต้องบังคับดูเฝ้ากันเป็นประจำ ไม่งั้นกิเลสนำขึ้นเชิงชนิดตาม ยื้อแย่งไม่ทันเลย เพราะระยะนั้นกิเลสคล่องตัวรวดเร็วแหลมคมกว่าธรรม มีสติธรรม ปัญญาธรรม วิริยธรรม เป็นต้น เป็นไฉนๆ ใครจึงไม่ควรรอดตัวว่าเก่งกล้าสามารถ ขนาดจิตที่อยู่เพียงสมาธิความสงบเท่านั้น แม้จิตสงบก็ยังคงตกอยู่ในอำนาจเพลงกล่อม ของกิเลสให้ติดในสมาธิ ไม่สนใจออกพิจารณาทางด้านปัญญาอันเป็นอุบายถอดถอน มันออกจากใจจนได้ ต่อเมื่อปัญญาเคลื่อนย้ายออกทำงานการรบการต่อสู้กับกิเลส ประเภทต่างๆ และได้ชัยชนะไปโดยลำดับไม่อัปจนอย่างง่ายดาย นั่นแล จึงจะเริ่มรู้ เพลงกล่อมของกิเลสชนิดต่างๆ ได้โดยลำดับว่าไพเราะเพราะพริ้งอ้อยอิ่งน่าติดจมน้อย กับมันจริงๆ ดังนั้น สัตว์โลกจึงไม่เมื่อเพลงกล่อมชนิดต่างๆ ของกิเลสกัน แม้จะกล่อม ชั่วซากให้รักให้ซึ้ง ให้เกลียดให้โกรธ ให้โลภมาก ให้อยากหิวโหย และเกิดความ อิดโรยและทนทุกข์ทรมานมากน้อยก็ร้อยก็พันก็หมื่นก็แสนก็ล้านและที่ล้านๆ ครั้ง ก็ไม่เคยเบื่อหน่ายอึดพอและเห็นโทษแห่งเพลงกล่อมของมันบ้างเลย จะมีบ้างราวกับ ฟ้าแลบก็ตอนได้รับความทุกข์ทรมานมากจนตรอกซอกมุมจนหาทางออกไม่ได้จริงๆ นั่นแล จากนั้นก็ถูกกล่อมให้เคลิ้มหลับไปอีกไม่มีวันตื่นพอเห็นโทษของมันบ้างเลย

ความเพียรขั้นนี้เริ่มเป็นความเพียรรุกความเพียรรบ ความเพียรตีตลบหลายล้น หลายคมเพื่อเช่นฆ่ากิเลสไปโดยลำดับ ไม่อัปเฉาเมามัวมั่วสุมกับกิเลสว่าเป็นมิตร เป็นสหายและมอมเป็นมอมตายกับมันเหมือนแต่ก่อนที่ธรรมอาวุธมีสติปัญญาเป็นต้น ยังไม่อาจหาญเกรียงไกร ระยะนี้ธรรมอาวุธทุกประเภททุกขนาดเริ่มเกรียงไกรฉายแสง แพรพราวออกมา แล้วสนุกขุดค้นหยิบยกขึ้นทำหน้ากับกิเลสชนิดต่างๆ อย่างไม่อั้น ไม่อ้อมแอม ความมุ่งมั่นต่อแดนพื้นทุกข์นับวันมีกำลังกล้าถึงขนาดเร่งความเพียรชนิด กล้าเป็นกล้าตาย ใครดีใครอยู่ ใครไม่ดีจงบรรลัย ไม่มีคำว่า เสียตายป่าช้า การเกิดตาย ซึ่งเป็นขวากหนามที่กิเลสปักเสียบไว้ ใจดวงที่กิเลสเคยเป็นเจ้าอำนาจครอบครองมา นานแสนนาน จะไม่ยอมปล่อยให้มันครอบครองอีกต่อไป ต้องเป็นวิสุทธิธรรมอัน ประเสริฐเลิศเลอเท่านั้นครอบครองใจ ที่จะยอมให้กิเลสวัฏจักรก็ครองใจ ธรรมก็

ครองใจ แต่ถูกขับไล่ให้พ่ายแพ้แก่กิเลสอยู่ร่ำไปดังที่เป็นมาแล้วนั้น จะไม่ยอมให้มีในใจดวงนี้ได้อีก อย่างไม่ต้องปราบวัฏจักรวัฏจิติให้บรรลัยลงจากใจในภพนี้และในไม่ช้านี้ด้วยธรรมอาวุธอันทันสมัยอย่างไม่สงสัย

พอออกพรรษาแล้ว ท่านก็ออกเที่ยวรุดงคกรรมฐานไปตามอรัญญิก ท่านเล่าว่า ท่านไปพักอยู่หมู่บ้านป่าใน จ. เชียงใหม่ ซึ่งมีกุฏิเล็กเพื่อบำเพ็ญภาวนาอยู่หลังหนึ่ง เพราะที่นั่นเคยเป็นที่พักบำเพ็ญของพระรุดงคกรรมฐานมาก่อน เห็นว่าสงบดีและห่างจากหมู่บ้านพอประมาณ ท่านจึงเข้าพักบำเพ็ญที่นั่น วันหนึ่งตอนกลางวันฝนตกหนัก ไม่อาจลงเดินจงกรมได้ ท่านจึงปิดประตูหน้าต่างฝาแถบ (ฝาขัดแตะ) นั่งภาวนาอยู่ในกุฏิที่นั่น ซึ่งมีพื้นสูงพอประมาณ ขณะที่นั่งพิจารณาธรรมทั้งหลายอยู่ ปรากฏเหมือนมีท่อไฟแทงขึ้นมาที่ก้นท่านร้อนแปลบๆ หยดไปแล้วก็ร้อนขึ้นมาอีก ท่านจึงย้อนมาพิจารณาว่าคืออะไร พอย้อนจิตมากำหนดจลจลเพื่อเอาเหตุเอาผลกับท่อไฟที่กำลังเผาทั้งท่านอยู่นั้น ก็ทราบว่ไฟนี้เป็นไฟราคะตัณหาแสดงขึ้นมาจากใต้ถุนกุฏิ มิได้แสดงขึ้นกับใจท่านเอง ท่านกำหนดพิจารณาทบทวนก็ทราบอยู่อย่างนั้นว่าเป็นไฟราคะตัณหาแสดงขึ้นมาจากใต้ถุนกุฏิ สำหรับในจิตท่านไม่มีไม่ปรากฏว่าจิตเป็นราคะตัณหาแต่อย่างใด ขณะที่ท่านกำลังซุ่มนุ่นววยอยู่กับการพิจารณาไฟชนิดนั้นก็ไม่ได้คิดสะดุดใจว่าไฟนี้มาจากอะไรที่ไหน เป็นเพียงรำพึงอยู่ภายในใจว่า ไฟราคะนี้มันติดตามเรามาได้อย่างไร เพราะเราได้มีความกำหนดยินดีกับหญิงชายใดๆ ใจก็เป็นปกติ ไม่เกิดราคะ การไปบิณฑบาตในหมู่บ้านก็ไปด้วยความสำรวมระวังมีสติอยู่กับตัว ระวังสังเกตทุกแง่ทุกมุมบรรดาอารมณ์ที่เคยเป็นข้าศึกต่อจิตใจ ใจก็ไม่เห็นมีเรื่องราคะตัณหาเป็นอารมณ์แต่อย่างใด พอเรื่องไฟสงบไม่แสดงอีก ท่านก็ลืมตาขึ้น จะออกจากการภาวนาหลังจากฝนหยุดแล้ว ก็พอดีมองเห็นด้านหลังผู้หญิงคนหนึ่ง กำลังเดินออกไปจากใต้ถุนกุฏิ ทำให้ท่านนำเรื่องไฟที่เผาทั้งท่านออกพาดพิงกับหญิงที่เพิ่งออกไปจากกุฏิท่าน หญิงคนนี้คงคิดไม่ดีกับเรา เหตุการณ์จึงได้แสดงขึ้นทำนองนี้ที่เราเองก็ไม่คาดไม่คิดว่าจะเป็นไปได้

ความจริงผู้หญิงคนนั้นอยู่ในวัยเบญจเพส ยังไม่แก่อะไรเลย อาจจะเป็นสาวแก่หรือแม่เฒ่ามากกว่าหญิงที่มีสามี แกมมาเที่ยวเก็บผักหักพินหาอยู่หากินก็ไม่อาจทราบได้

ในมือถือตะกร้าใบหนึ่ง ขณะที่แกมาถึงที่นั่น เกิดฝนตกหนักพอดี แกเลยรีบเข้ามาหลบฝนที่ใต้ถุนกุฏิหลวงปู่ จนฝนหยุดแล้วแกถึงได้ออกไปจากที่นั่น เวลาท่านมองออกไปตามช่องทางต่างซึ่งเป็นฝาขัดแตะต่างๆ จึงมองเห็นหญิงนั้นได้อย่างชัดเจน

ที่ท่านเล่าเรื่องนี้ให้พระเถรฟังตามโอกาสที่ควรนั้น ท่านมิได้เล่าด้วยการตำหนิติฉินินทาหญิงนั้นแต่อย่างใด เป็นเพียงท่านยกหญิงนั้นขึ้นเป็นต้นเหตุให้ได้ทราบเรื่องกระแสนภายในภายนอกของจิตว่าเป็นสิ่งละเอียดมากเกินกว่าธรรมดาจะรู้จะเห็นได้ นอกจากการพิจารณาทางภาคปฏิบัติจิตตภาวนาจึงสามารถทราบได้เป็นขั้นๆ ตอนๆ ไป ท่านว่าตอนนั้นจิตท่านละเอียดมากพอสมควร สติปัญญาที่ดีและรวดเร็วต่อเหตุการณ์เหล่านี้ ไม่ชักช้าเหมือนขั้นเริ่มต้นฝึกหัด เช่นขณะระคะภายในจิตตัวเองกระเพื่อมเย็บเท่านั้น สติก็ทัน แม้ปัญญาจะยังไม่สามารถตัดให้ขาดได้ในระยะนั้น แต่ต่อมาก็พื้นมือของสติปัญญาที่ฝึกซ้อมตัวอยู่ตลอดเวลาไปไม่ได้ ต้องขาดสะบั้นไปจากใจอย่างประจักษ์ ท่านเล่าว่าตอนนั้นความเพียรท่านรู้สึกว่รีบเร่งแก่มาก แม้เวลาทำวัตรเช้าและเย็นท่านก็ทำเพียงย่อๆ จิตใจรีบด่วนต่อความเพียรด้วยสติปัญญาอย่างมาก ส่วนการสวดมนต์สูตรต่างๆ ดังที่เคยสวดมาแต่เก่าก่อน ท่านต้องงดทั้งสิ้น เร่งทางด้านสติปัญญาอย่างเดียวเพื่อให้หลุดพ้นอย่างรวดเร็วทันกาลเวลา กลัวจะตายไปเสียก่อนยังไม่ถึงจุดที่หมายอันพึงใจได้แก่พระอรหันตธรรม

พรรษาต่อมานี้ ใช้ก็หนัก ความเพียรก็เอาการ ไม่มีใครย่อหย่อนอ่อนข้อต่อใคร การใช้ก็ใช้ได้ตลอดพรรษา การพิจารณาทุกขเวทนากับกายอันเป็นเรือนรังของทุกข์ก็ไม่ลดละทอดย ใช้น้ำหนัก ทุกข์มากเท่าไร ยิ่งราวกับไสเชื้อเพลิงป้อนสติปัญญาให้แสดงลวดลายอย่างเต็มฝีมือ ใจถือเอาทุกขเวทนาที่เกิดจากไข้และกายที่เกี่ยวข้องกันกับทุกข์เป็นเวทีต่อสู้กับกิเลสชนิดไม่มีการให้น้ำในบางกาล ถ้าสติปัญญาจะมัวให้น้ำอยู่ ใช้ก็เอาตายและแพ้วราบคาบหมัว ต้องต่อสู้กันแบบสดๆ ร้อนๆ ไข้และทุกข์ไม่ผ่อนคลายความเพียรจะผ่อนคลายไม่ได้ ไม่ทันกัน ปราบกันไม่อยู่ ต้องเอาให้อยู่ในเงื้อมมือของความเพียร ขณะนั้นจะหลีกเลียงไปไหนไม่ได้ ต้องสู้จนเห็นเหตุเห็นผลทำเดี๋ยวจึงจะมีชัยและภาคภูมิใจในความสามารถของตัวเอง ในพรรษานี้นับว่าหนักและหักโหมเอาการทั้งทางกายและทางจิต เพราะเป็นไข้มาลาเรียตลอดพรรษา ทุกข์ทางร่างกาย

จึงมาก ทางใจ ความเพียรก็หมუნตัวเป็นเกลียวไปตามไขและทุกขเวทนา พอออกพรรษา ไขก็ค่อยๆ หายไป องค์ท่านเองก็ออกเที่ยววิเวกเปลี่ยนสถานที่ไปตามอัธยาศัย ไม่เยื้อใยกับสิ่งใดนอกจากความเพียรอย่างเดียว ในระยะนั้นเป็นฤดูเก็บเกี่ยวข้าว

เย็นวันหนึ่งเมื่อปิดกวาดเสร็จ ท่านออกจากที่พักไปสร่งน้ำ ได้เห็นข้าวในไร่ ชาวเขากำลังสุกเหลืองอร่าม ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาในขณะนั้นว่า ข้าวมันงอกขึ้นมา เพราะมีอะไรเป็นเชื้อพาให้เกิด ใจที่พาให้เกิดตายอยู่ไม่หยุดก็น่าจะมีอะไรเป็นเชื้อ อยู่ภายในเช่นเดียวกับเมล็ดข้าว เชื้อนั้นถ้าไม่ถูกทำลายเสียที่ใจให้สิ้นไป จะต้องพา ให้เกิดตายอยู่ไม่หยุด ก็อะไรเป็นเชื้อของใจเล่า ถ้าไม่ใช่กิเลสอวิชชาตัดหน่ออุปาทาน คิดทบทวนไปมาโดยถืออวิชชาเป็นเป้าหมายแห่งการวิพากษ์วิจารณ์ พิจารณาย้อนหน้า ถอยหลัง อนุโลมปฏิโลม ด้วยความสนใจอยากรู้ตัวจริงแห่งอวิชชา นับแต่ห้วงคำจันตึก ไม่ลดละการพิจารณาระหว่างอวิชชากับใจ จวนสว่างจึงตัดสินกันลงได้ด้วยปัญญา อวิชชาขาดกระเด็นออกจากใจ ไม่มีอะไรเหลือ การพิจารณาข้าวก็มายุติกันที่ข้าวสุกหมดการงอกอีกต่อไป การพิจารณาจิตก็มายุติกันที่อวิชชาดับ กลายเป็นจิตสุกขึ้นมา เช่นเดียวกับข้าวสุก จิตหมดการกำเนิดเกิดในภาพต่างๆ อย่างประจักษ์ใจ สิ่งที่เหลือ ให้ชมอย่างสมใจคือความบริสุทธิ์แห่งจิตล้วนๆ ในกระท่อมกลางเขา มีชาวป่าเป็นผู้อุปัฏฐากดูแล ขณะที่จิตผ่านดงหน่อป่ากิเลสวัฏฏ์ไปได้แล้ว เกิดความอัศจรรย์อยู่ คนเดียว ตอนสว่างพระอาทิตย์ก็เริ่มสว่างบนฟ้า ใจก็เริ่มสว่างจากอวิชชาขึ้นสู่ธรรม อัศจรรย์ ถึงวิมุตติหลุดพ้นในเวลาเดียวกันกับพระอาทิตย์อุทัย ช่างเป็นฤกษ์งามยาม วิเศษเอาเสียจริงๆ

พอฤกษ์งามยามมหาอุดมมงคลผ่านไปแล้ว ก็ได้เวลาออกบิณฑบาต ท่านเริ่ม ออกจากที่มหามงคล มองดูกระท่อมเล็กที่ให้ความสุขความอัศจรรย์ และมองดูทิศทาง ต่างๆ ขณะนั้นปรากฏอะไรก็กลายเป็นมหาอุดมมงคลไปกับใจดวงอัศจรรย์โดยสิ้นเชิง ทั้งที่สิ่งทั้งหลายก็เป็นอยู่โดยธรรมดาของตนๆ นั้นแล ขณะไปบิณฑบาต ใจก็อัมธรรม มองเห็นชาวป่าชาวเขาที่เคยอุปัฏฐากดูแลท่านมาราวกับเป็นชาวฟ้ามาจากบนสวรรค์กัน ทั้งสิ้น จิตรระลึกถึงบุญถึงคุณที่เขาเคยมีแก่ตนอย่างเหลือล้นพันที่จะพรรณนาคุณให้

จบสิ้นลงได้ เกิดความเมตตาสงสารชาวป่าแดนสวรรค์เป็นประมาณ อดที่จะแผ่เมตตาจิต อุทิศส่วนกุศลแก่เขามีได้ ตลอดสายทางที่ผ่านมาจนถึงบริเวณที่พักอันแสนสำราญ ขณะจัดอาหารทิพย์ของชาวเขาลงในบาตร ใจก็อัมภรรม ไม่คิดสัมผัสกับอาหารที่เคย ดำรงและให้ความผาสุกแก่อัตภาพมาแต่อย่างใด แต่ก็ฉันไปตามธรรมเนียมที่ธาตุกับ อาหารเคยอาศัยกันมา ท่านเล่าว่า นับแต่วันเกิดมาก็เพิ่งมาเห็นชีวิตธาตุชั้นกับจิตใจ ประองตองสอดขึ้นต่อกันเหลือจะพรรณนาให้ถูกต้องกับความจริงได้ในเช้าวันนั้นเอง เป็นความอัศจรรย์และพิเศษผิดคาดพิศมหาย และกลายเป็นประวัติสำคัญในชีวิต อย่างประทับใจตลอดมา

นับแต่ขณะโลกธาตุไหวฟ้าดินถล่มวัฏจักรภายในจิตจมหายไปแล้ว ธาตุชั้น และจิตใจทุกส่วนต่างอันต่างเป็นอิสระไปตามธรรมชาติของตน ไม่ถูกจับจองกีดขวาง จากฝ่ายใด อินทรีย์ห้า อายตนะหก ทำงานตามหน้าที่ของตนจนกว่าธาตุชั้นจะหาไม่ โดยไม่มีการทะเลาะวิวาทกระทบกระทั่งอันดังที่เคยเป็นมา (การทะเลาะ ท่านหมายถึง ความไม่ลงรอยระหว่างสิ่งภายในกับภายนอกสัมผัสกัน ทำให้เกิดความยินดียินร้าย กลายเป็นความสุขทุกข์ขึ้นมา และเกี่ยวโยงกันไปเหมือนลูกโซ่ไม่มีเวลาจบสิ้นลงได้) คดีต่างๆ ภายในจิตที่มีมากและวุ่นวายยิ่งกว่าคดีใดๆ ในโลกได้ยุติลงอย่างราบคาบ นับแต่ขณะกาลสถิตยุติธรรมได้สร้างขึ้นภายในใจโดยสมบูรณ์แล้ว เรื่องก่อกรรม ลวนลามต่างๆ ไม่มีประมาณ ซึ่งเคยยึดจิตเป็นสนามต้นรำและทะเลาะวิวาทบาดหมาง ไม่มีเวลาสงบลงได้ เพราะอริชชาตถนหาเป็นหัวหน้าของการบัญชางานให้ไกลหลวุ่นวาย ร้อยแปดพันประการนั้น ได้สงบลงอย่างราบรื่นชื่นใจ กลายเป็นโลกร้างว่างเปล่าภายในจิต ที่ผลิตวิชาธรรมอันบวรขึ้นสวยเมืองจิตรราชแทนอธรรม กิจนอกการภายในได้เป็นไป โดยธรรมชาติความสม่ำเสมอ ไม่มีอริชชาตถนมาก่อกรรมวุ่นวาย ตาเห็น หูได้ยิน จมูก ดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสเย็นร้อนอ่อนแข็ง ใจรับทราบอารมณ์ต่างๆ เป็นไปโดย ธรรมชาติ ไม่อาจเอื้อมป็นเกลียวยุแห่แปรรูปคดีให้ผิดเป็นถูก ผูกเป็นแก้ แยกเป็นดี ผีเป็นคน พระเป็นเปรต เปรตกลับเป็นคนดี ดังที่เจ้าอธรรมมีอำนาจบัญชางานมา แต่เก่าก่อน นั่งอยู่สบาย แม้เป็นหรือตายก็มีความสุข นี่คือท่านผู้นิรทุกข์นิรภัยแท้ ปราศจากเครื่องร้อยรัดโดยประการทั้งปวง ซึ่งเป็นคำท่านอุทานในใจท่านเวลานั้น

หลวงปู่ชาวก็นับเป็นอีกองค์หนึ่งที่เป็นลูกศิษย์ท่านอาจารย์มั่น ซึ่งเบื่องทุกข์สิ้นภัย
ออกจากใจได้ที่จังหวัดเชียงใหม่ ท่านเล่าว่าสถานที่บำเพ็ญจนถึงความสิ้นทุกข์
ภายในก็ดี กระทั่งมกุฎีเล็กๆ พอหมกตัวทำความเพียรและพักผ่อนภายในก็ดี สถานที่
เดินจงกรมก็ดี สถานที่นั่งสมาธิภาวนาในกลางวันและกลางคืนก็ดี หมู่บ้านเป็นที่โคจร
บิณฑบาตพอยังอัฏภาพให้เป็นไปในละแวกนั้นก็ดี รู้สึกเป็นที่ซาบซึ่งประทับใจผิดที่
ทั้งหลายอย่างบอกไม่ถูก และฝังใจตลอดมาจนทุกวันนี้มิได้จิตใจจางวางเลือนไปเลย
นับแต่ขณะที่วิภูจักรได้ถูกคว่ำลงจากใจเพราะความเพียรล้างแล้ว สถานที่นั้นได้
กลายเป็นที่บรมสุขในอิริยาบถทั้งหลายตลอดมา ราวได้เข้าเฝ้าพระศาสดาในสถานที่
ตรัสรู้และที่ทรงบำเพ็ญเพียรในที่ต่างๆ โดยตลอดทั่วถึงจนนั้น หายสงสัยใน
พระพุทธรเจ้าแม่ทรงปรินิพพานไปนานตามกาลของสมมุติ ประหนึ่งประทับอยู่บน
ดวงใจเราทุกขณะ มิได้ทรงจากไปตามกาลแห่งปรินิพพานเลย หายสงสัยในพระธรรมว่า
มาก น้อย ลึก ตื้น หยาบ ละเอียด ที่ประทานไว้แก่มวลสัตว์ ปรากฏว่าพระธรรม
เหล่านั้นสถิตอยู่ในใจดวงเดียว และใจดวงเดียวบรรจุนิพพานไว้อย่างพร้อมมูล
ไม่มีอะไรบกพร่อง หายสงสัยในพระสงฆ์สาวกองค์สุปฏิปันโน ผู้บริสุทธิ์ทั้งสามรัตน
นี้ได้เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ภายในใจมีความเป็นอยู่ด้วย พุทธะ
ธัมมะ และสังฆะ องค์บริสุทธิ์รวมกันเป็นธรรมแห่งเดียว มีความสบายหายห่วง
นับแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ไม่มีเครื่องกีดขวางใจ อยู่ในอิริยาบถใดก็เป็นตัวของตัวไป
ตามอิริยาบถนั้นๆ ไม่มีสิ่งกีดขี้หรือแอบแทรกขอแบ่งกินแบ่งใช้เหมือนแต่ก่อนที่อยู่กับ
นักขหานโดยไม่รู้ลึกลับ เดี่ยวขอนั้น เดี่ยวขอนี้ อยู่ทุกอิริยาบถ คำว่า ขอนั้นขอนี้ นั้น
ท่านหมายถึงกิเลสตัวบกพร่องขาดแคลน ไม่มีเวลาอิมพอประจักษ์ภัยของมัน เมื่อมี
อำนาจตั้งบ้านเรือนบนหัวใจคนและสัตว์แล้ว จึงต้องทำการบังคับหรือขอยุ่ไม่ถอย
ซึ่งเป็นงานประจักษ์ภัยของมัน โดยขอให้คิดอย่างนั้น ขอให้พูดอย่างนี้ ขอให้ทำอย่างโน้น
ตามอำนาจของมันอยู่ไม่หยุด ถ้าไม่มีธรรมไว้ปิดกั้นความรั่วไหลจากการบังคับและ
การขอเอาอย่างตั้งบ้านของเหล่ากิเลส จึงมักแบ่งหรือเสียให้มันเอาไปกินจนหมดตัว
ไม่มีความติดตัวพอเป็นเครื่องสืบภพต่อชาติเป็นคนดีมีศีลธรรมต่อไปได้ เกิดภพใด
ชาติใดก็ล้วนแต่เกิดผิดที่ผิดฐาน ไม่มีความสำราญบานใจได้บ้างพอควรแก่ภพกำเนิด

ที่อุทิศสําคัญให้กับเขาทั้งชาติ ที่ท่านเรียกว่า ชาตทั้งุณสุญทั้งุณดอก นั้นก็คือผู้ประมาท
นอนใจ แบ่งให้แต่กิเลสเป็นเจ้าบ้านครองจิตใจ ไม่มีการป้องกันฝึนฝึนบํางเลย
มันจึงบังคับเอาแบ่งเอาจนไม่มีอะไรเหลือติดตัวดังกล่าวแล้ว ท่านผู้หมอดหนี้สิน
ความพะรุงพะรังทางใจแล้ว จึงอยู่เป็นสุขทุกๆ อิริยาบถในชั้นที่กำลังครองตัวอยู่
เมื่อถึงเวลาแล้วก็ปล่อยวางภาระในชั้น เหลือแต่ความบริสุทธิ์พุทโธเป็นสมบัติทั้งดวง
นั้นแล คือความสิ้นทุกข์โดยสิ้นเชิงตลอดกาล ซึ่งเป็นความสิ้นอย่างอัศจรรย์ และเป็น
กาลอันมีคุณค่ามหาศาล ไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือนในไตรภพ ผิดกับความเป็นของสมมุติ
ทั้งหลายที่ต่างปรารถนาความเกิดเป็นส่วนมากและออกหน้าออกตา มิได้สนใจในทุกข์
ที่จะติดตามมาพร้อมกับความเกิดนั้นๆ บ้างเลย ความจริงการเกิดกับความทุกข์นั้น
แยกกันไม่ออก แม้ไม่มากก็จำต้องมีกันได้ นักปราชญ์ท่านจึงกลัวความเกิดมากกว่า
ความตาย ผิดกับพวกเราที่กลัวความตายซึ่งเป็นผลมากกว่ากลัวความเกิดที่เป็นต้นเหตุ
อันเป็นความกลัวที่ฝึนคติธรรมตาอยู่มาก ทั้งนี้เพราะไม่สนใจติดตามร่องรอยแห่ง
ความจริง จึงฝึนและเป็นทุกข์กันอยู่ตลอดมา ถ้าปราชญ์ท่านมีกิเลสประเภทพาคนให้
หัวเราะเยาะกันแล้ว ท่านคงอดไม่ได้ อาจปล่อยออกมาอย่างเต็มที่สมใจท่านที่ได้เห็น
คนแหบทั่วโลกลงหน้าตั้งตาฝึนความจริงกันอย่างไม่มองหน้ามองหลังเพื่อหาหลักฐาน
ความจริงกันบ้างเลย แต่ท่านเป็นปราชญ์สมชื่อสมนาม จึงมิได้ทำแบบโลกๆ ที่ทำกัน
นอกจากท่านเมตตาสงสารและช่วยอนุเคราะห์สั่งสอน ส่วนที่ลุดวิสัยก็ปล่อยไปด้วย
ความหมดหวังจะช่วยได้

หลวงปู่ขาวเป็นผู้ผ่านพ้นภัยพิบัติสารพัดที่เคยมีในสงสาร บัดนี้ท่านถึง
สุภุภาติเสสนิพพานในสถานที่มีนามว่า “โรงชอด” แห่งอำเภอพรวัว จังหวัดเชียงใหม่
ในราวพรรษาที่ ๑๖ หรือ ๑๗ ผู้เขียนจำไม่ถนัด จำได้แต่เป็นฤดูเริ่มเก็บเกี่ยว
ตอนออกพรรษาแล้วใหม่ๆ ท่านเล่าให้ฟังอย่างถึงใจในเวลาสนทนาธรรมกัน ซึ่งเริ่มแต่
๒ ทุ่ม ถึง ๖ ทุ่มเศษ ไม่มีใครมาเกี่ยวข้องรบกวนให้เสียเวลาในขณะนั้น การสนทนา
ธรรมจึงเป็นไปด้วยความราบรื่นทั้งสองฝ่าย จนถึงจุดสุดท้ายแห่งธรรมซึ่งเป็นผลที่
เกิดจากการปฏิบัติ โดยเริ่มสนทนาแต่ต้นจากแม่ ก. ไก่ ก. กา สระอะ สระอา คือ
การฝึกหัดขั้นเริ่มแรกที่คละเคล้าไปด้วยทั้งความลุ่มลุ่มคลุกคลาน ทั้งความลุ่ม

ความเหลว ทั้งความดีความเลวสลับปนกันไป ทั้งความดีใจเสียใจอันเป็นผลมาจากความเป็นลุ่มๆ ดอนๆ ของการปฏิบัติที่เพ็งฝีกหัดในเบื้องต้น จนถึงสุดท้ายปลายแดนแห่งจิตแห่งธรรมของแต่ละฝ่าย ผลแห่งการสนทนาจากท่านเป็นที่พอใจอย่างยิ่ง เมื่อได้โอกาสจึงได้อารธนาหาลงในปฏิปทาของพระรัตนตรัยฐานสายท่านอาจารย์มั่น เพื่อท่านผู้อ่านที่สนใจใคร่ธรรมจะได้นำมาพิจารณาไตร่ตรองและคัดเลือกเอาเท่าที่ควรแก่จริตนิสัยของตนๆ ผลอันพึงหวังจากการเลือกเฟ้นคงเป็นความราบรื่นดีงามตามความพยายามของแต่ละท่าน เพราะหลวงปู่ขาวท่านเป็นพระที่พร้อมจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่โลกผู้เข้าไปเกี่ยวข้องอยู่เสมอ ไม่มีความบกพร่องทั้งมารยาทการแสดงออกทางอาการ ทั้งความรู้ทางภายในที่ฝังเพชรน้ำหนึ่งไว้อย่างลึกลับยากจะค้นพบได้อย่างง่ายดาย ถ้าไม่รอดตายก็ไม่อาจรู้ได้ เฉพาะองค์ท่าน ผู้เขียนลอบขโมยถวายนามท่านว่า **“เพชรน้ำหนึ่ง”** ในวงกรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่นมาเกือบ ๓๐ ปีแล้ว โดยไม่กระดากอายคนจะหาว่าบ้าเลย เพราะเกิดจากศรัทธาของตัวเอง

พ.ศ. ๒๔๘๘-๒๔๘๙ พรรษาที่ท่านจำที่แม่หนองหาน อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ ในพรรษา ท่านเมตตาเทศนาอบรมสั่งสอนศรัทธาพอสมควร เพราะจิตท่านพันดวงหนา ป่าทึบ ออกสู่แดนเวียงว่างกว้างขวางหาประมาณไม่ได้ จิตเป็นอวกาศจิต ธรรมเป็นอวกาศธรรม กลมกลืนเป็นอันเดียวกันโดยสมบูรณ์แล้ว ไม่มีอะไรมาคิดขวางลวงใจเหมือนแต่ก่อน อิริยาบถทั้งสิ้นเพื่อธาตุเพื่อขันธ์ เพื่อวิหารธรรมในทิวภูมิธรรมของจิต เป็นความอยู่สบาย

พอออกพรรษาแล้ว ทำให้ท่านระลึกถึงความหลังก่อนที่จะออกแสวงธรรมเพื่อมรรคผลนิพพานด้วยรัตนตรัยอยู่เสมอ ความหลังปรากฏขึ้นเตือนใจอยู่บ่อยๆ ความปณิธานที่ตั้งไว้ตอนบวชที่แรกว่าจะออกแสวงธรรมเพื่อมรรคผลนิพพาน ถ้ายาวเดียว เมื่อถูกประชาชน ครูอาจารย์ทั้งหลาย คัดค้านต้านทาน จึงได้ประกาศความจริงใจออกมาให้ทราบ **เมื่อออกไปแล้ว ถ้ากระผมและอาตมาไม่รู้เห็นธรรมคือมรรคผลนิพพานเต็มดวงใจแล้ว จะไม่ยอมกลับมาให้ท่านทั้งหลายชี้หน้าตราความล้มเหลวใส่หน้าผากอย่างเด็ดขาด การกลับมาจึงมีธรรมดังกล่าวนี้เป็นเครื่องประกันตัวเต็มอยู่ภายในใจโดยถ่ายเดียว ขอให้ท่านทั้งหลายได้ทราบไว้แต่บัดนี้ นานไปจะ**

หลงลืมไปเสียเวลาเห็นหน้ากลับมา เมื่อคิดตกลงใจเรียบร้อยแล้ว จึงได้รำลึกลาครุฑา
ทั้งหลายซึ่งต่างมีความอาลัยเสียตายไม่ยากให้ท่านจากไป แต่ความจำเป็นจำใจบังคับ
ตามกฎอนิจจัง ที่ต้องมีการพลัดพรากจากกันทั้งเป็นทั้งตาย จึงยอมไปตามกฎแห่งคติ
ธรรมดา ท่านจึงมาชวนหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ เป็นเพื่อนเดินทางกลับอีสานด้วยกัน
เพื่อเยี่ยมถิ่นฐานบ้านเดิมและวงศาคณาญาติที่ได้จากกันไปเป็นเวลา ๒๐ กว่าปี
นับว่าเป็นเวลานานพอประมาณ หากชีวิตไม่เหน็ดเหนื่อย ทั้งเขาทั้งเราก็คงอาจตายไปเสียก่อน
ไม่ได้พบเห็นกันอีก และเป็นโอกาสอันเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะได้ไปกราบเยี่ยมท่าน
หลวงปู่มั่น ฐิริทัตตเถระ ในเวลาเดียวกัน ซึ่งระยะนั้นท่านกำลังพักพรรษาอยู่บ้าน
หนองผือหน้าใน อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร ซึ่งมีพระอุปัชฌาย์ธรรมฐานจำพรรษา
และห้อมล้อมอยู่แถวบริเวณใกล้เคียงกับที่ท่านจำพรรษาอยู่เป็นจำนวนมาก แต่
หลวงปู่แหวนท่านบอกว่า ท่านยังไม่กลับ ถ้ายังไม่บรรลุอรหัตตผลตามความมุ่งหวังอย่าง
เต็มหัวใจเสียเมื่อไร ต้องอยู่บำเพ็ญให้ถึงอรหัตตก่อนถึงจะไปไหนมาไหนจากเชียงใหม่
ถ้าอยากไป ถ้าไม่อยากไปก็จะอยู่เชียงใหม่ต่อไปจนตาย ท่านเองถ้าได้บรรลุอรหัตแล้ว
จะนำธรรมไปแจกพระแจกชาวบ้าน ผมก็ขอโมทนา แต่อย่านำกิเลสหรือธรรมเมา
ไปแจกเขานะ เพราะกิเลสและธรรมเามามีกลิ่นแผ่นดินถิ่นที่สัตว์โลกอยู่อาศัย
ไม่เคยมีวันบกพร่องขาดแคลน มีธรรมเท่านั้นบกพร่องขาดแคลนในหัวใจสัตว์โลก
ทุกวันนี้ โลกจึงเดือดร้อนวุ่นวายหาความสุขเย็นกายเย็นใจไม่ได้ ไปที่ไหน
มีแต่คนบ่นว่าทุกข์ว่าลำบากยากเย็นเข็ญใจให้ฟัง แม้ในบ้านในเมืองที่นิยมกันว่าเจริญ
ก็ไม่พ้นที่จะได้ยินคำบ่นทุกข์บ่นยากกัน เวลาท่านไปทางภาคอีสานจึงนิมนต์นำธรรม
สมบุรณ์ ธรรมไม่บกพร่องขาดแคลน ธรรมสงบเย็นปากเย็นใจ ไม่บ่น ไม่เดือดร้อน
นอนคราง ไปแจกเขาบ้าง เขาจะได้โมทนาในการไปเยี่ยมเยียนญาติของท่าน ผมเวลานี้
กำลังต่อสู้กับธรรมเมา ยังไม่สร้าง ยังไม่หายเมา นั่งอยู่ก็เมา ยืนอยู่ก็เมา เดินอยู่ก็เมา
นอนอยู่ก็เมา นั่งสมาธิ เดินจงกรมภาวนาอยู่ก็เมา กิเลสตัวพาให้ประมาทมัวเมามันยัง
ไม่ยอมลงจากบนบ่า บนหลัง บนคอ บนหัวใจ เคลื่อนไหวไปมาในที่ใด มีแต่ธรรมเมา
เหล่านี้่อกทำงานพ่นพ่นเต็มกาย เต็มวาจา เต็มหัวใจ เมื่อไรจะหายเมายังไม่รู้ได้
ท่านไปภาคอีสานนิมนต์นำ **มทนิมมทโน** ธรรมยังความเมาให้สร้าง **วฏฏูปจเจโท**
ธรรมตัดวิภูจิต **ตณทกขโย** ธรรมสิ้นต้นเหตุ **วิราโค** ธรรมสิ้นรากะความกำหนดยินดี
นิโรโธ ธรรมดับกิเลสทั้งปวง **นิพพาน** ความดับสนิทแห่งกิเลสสมมุติทั้งหมด ไปแจก

ชาววัดและชาวบ้าน เขาจะได้ดีใจโมทนาสาธุการสมกับท่านจากเขาไปนาน นี่ท่าน หลวงปู่แหวนสั่งหลวงปู่ขาวเวลาท่านหลวงปู่ขาวจะกลับไปทางภาคอีสาน สำหรับองค์ หลวงปู่แหวนเองท่านไม่ไป ท่านจะอยู่บำเพ็ญให้ได้อรหัตตเสียก่อน อยากไปไหน ท่านจึงจะไปหลังจากสมหวังตั้งใจหมายแล้ว ท่านจึงนิมนต์หลวงปู่ชอบ หลวงปู่บุตร ไปด้วย ทั้งสามองค์เดินทางจากเชียงใหม่มุ่งหน้าไปภาคอีสาน และเดินทางไปกราบ นมัสการหลวงปู่มั่นที่วัดบ้านหนองผือนาใน โดยพักค้างคืนหนึ่งคืน ระหว่างทาง บำเพ็ญจิตบำเพ็ญธรรมเพื่อบูชาพระคุณหลวงปู่มั่นท่าน ขณะทำความเพียรก็รำพึงในใจ ว่า ป่านนี้หลวงปู่มั่นคงนั่งภาวนามองดูดับไตไส้พุงของพวกเราทะลุรูไปหมดแล้ว ก่อนที่เราจะไปถึงท่าน เครื่องในในตัวเราคงไม่มีอะไรเหลือ ท่านหลวงปู่มั่นคงขี้ขำ ด้วยญาณท่านหมดแล้ว

เป็นที่น่าอัศจรรย์ที่เป็นความจริงตามที่คิดไว้ พอไปถึง ท่านก็เทศนาถ้อยคำใหญ่ เลยว่า กลัวแต่คนอื่นจะเห็นดับไตไส้พุงของตัวเอง แต่ตัวเองไม่สนใจดูดับไตไส้พุง และจิตใจของตัวเองว่ามีอะไรอยู่ข้างในนั้น มัวเพลินดูเพลินฝันเพลินคิดแต่ภายนอก ไม่สนใจคิดเข้าภายในกายในจิตของตัวเองบ้าง จะหาความฉลาดรอบรู้มาจากไหน นักปฏิบัติเรา ผู้ปฏิบัติเพื่อรู้หลักความจริงต้องดูตัวเองอันเป็นมหาเหตุก่อเรื่องต่างๆ มากกว่าดูสิ่งภายนอกหรือสิ่งอื่นใด และแสดงวิธีรักษาปฏิบัติตัว ปฏิบัติใจ ด้วยความ ระมัดระวังในอิริยาบถต่างๆ ด้วยความมีสติและปัญญา ระลึกรู้ไตร่ตรองในเหตุการณ์ ที่มาเกี่ยวข้องกับตนด้วยความไม่ประมาทและชินชากับสิ่งใดในแดนสมมุติซึ่งล้วนเป็น แดนแห่งทุกข์และความเกิด-ตายของสัตว์โลกทั้งมวล

เมื่อพักผ่อนฟังธรรมเครื่องรื่นเรียงจากหลวงปู่มั่นพอสมควร จึงเข้ากราบลา หลวงปู่มั่นออกเที่ยววิเวกกรรมฐานแถวบริเวณใกล้เคียงหลวงปู่มั่นพักอยู่ เช่น บ้านโคกมะนาว บ้านกุดบาก อ.กุดบาก จ.สกลนคร บำเพ็ญเพียรอยู่แถวๆ นั้นเป็นเวลา หลายเดือน จึงเริ่มพาพระเถรออกเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเดิม

เมื่อท่านกลับไปถึงปีตุภูมิ คือสถานที่เกิดที่อยู่เดิมของท่าน ประชาชน ญาติพี่น้อง พอทราบที่ท่านกลับมาเยี่ยม ต่างก็พากันดีใจราวกับจะเหาะจะบินไปตามๆ กัน และ พร้อมกันอาราธนาให้ท่านโปรดเมตตาจำพรรษาที่นั่น ท่านก็รับนิมนต์ และสร้างที่พักขึ้น

จำพรรษาที่บ้านบ่อชะเนง เป็นบ้านของท่านเองหนึ่งพรรษา พอออกพรรษาแล้วก็ลาญาติโยมกลับมาจังหวัดสกลนครตามเดิม และท่องเที่ยวไปตามอำเภอต่างๆ ที่มีป่ามีเขาเหมาะกับการบำเพ็ญสมณธรรม เช่น เที่ยวตามชายเขาภูพาน ภูเหล็ก อ.สว่างแดนดิน เป็นต้น จำพรรษาที่บ้านหนองหลวงบ้าง ที่ถ้ำเปิดบ้าง ที่บ้านหวายสะนอยบ้าง ที่บ้านชุมพลบ้าง ในเขตอำเภอสว่างแดนดิน จ.สกลนคร ตามอัธยาศัย มีพระเถระติดตามพอประมาณ เพราะท่านห้ามไม่ให้ติดตามไปมาก ไม่สะดวกแก่การพักบำเพ็ญและการโคจรบิณฑบาต เนื่องจากท่านชอบไปพักตามหมู่บ้านเล็กๆ ราว ๕-๖-๗ หลังคาเรือนเท่านั้น เพราะสะดวกแก่สมณธรรม ไม่รบกวนด้วยฝูงชนพระเถระเข้าๆ ออกๆ ดังหมู่บ้านและวัดใหญ่ๆ ที่เคยผ่านมา

หลวงปู่ขาวท่านชอบรักษาไข้ด้วยธรรมโอสถตลอดมา ครั้งหนึ่งท่านพักอยู่ภูเขาแถบจังหวัดสกลนครซึ่งเป็นที่ชุกชุมด้วยไข้มาลาเรีย หลังจากฉันเสร็จวันนั้นก็เริ่มไข้จับสั่นขึ้นในทันทีทันใด ผ้าห่มก็ผืนก็มีแต่หนักตัวเปล่าๆ หาความอบอุ่นไม่มีเลย ท่านจึงสั่งให้งดการบำบัดหนาวทางภายนอก จะบำบัดทางภายในด้วยธรรมดังที่เคยได้ผลมาแล้ว และสั่งให้พระหลีกจากท่านไปให้หมด ให้รอจนกว่ามองเห็นบานประตูกระต๊อบกุฎีเล็กๆ เปิดเมื่อไรค่อยมาหาท่าน เมื่อพระไปกันหมดแล้วท่านก็เริ่มภาวนาพิจารณาทุกขเวทนาดังที่เคยพิจารณามา ทราบว่าเริ่มแต่เก้านาฬิกาคือสามโมงเช้า จนถึงบ่ายสามโมงจึงลงกันได้ ไข้ก็สร้างและหายไปแต่บัดนั้น จิตก็รวมลงถึงฐานและพักอยู่ราวสองชั่วโมงเศษจนร่วมหกโมงเย็นจึงออกจากที่สมาธิภาวนาด้วยความเบากายเบาใจ ไม่มีอะไรมารบกวนอีกเลย ไข้ก็หายขาด จิตก็ปราดเปรื่องลือเลื่องในองค์ท่าน และอยู่ด้วยวิหារธรรมเรื่อยมาจนปัจจุบัน ท่านเป็นพระที่อาจหาญเฉียบขาดทางความเพียรมาก ยากจะหาผู้เสมอได้องค์หนึ่ง แม้อายุจะก้าวเข้าวัยชราภาพแล้ว แต่การทำความเพียรยังเก่งกล้าสามารถเสมอมาได้ลดละ เดินจงกรมแต่ละครั้งตั้งห้าหกชั่วโมงจึงหยุดพัก แม้แต่พระหนุ่มยังสู้ท่านไม่ได้ นี่แลความเพียรของปราชญ์ ท่านต่างกับพวกเราอยู่มากซึ่งคอยแต่จะคว่ำหาหมอนเอาทำเดียว ประหนึ่งหมอนเป็นสิ่งประเสริฐเลิศกว่ามรรคผลนิพพานเป็นไหนๆ คิดดูแล้วน่าอัปอายตัวเองที่เก่งในทางไม่เป็นสาระ

การจำพรรษา บางปีท่านจำที่ภูเขาค้อเดียวโดยอาศัยชาวไร่เพียงสองสามครอบครัว เป็นที่โคจรบิณฑบาต ท่านว่าเป็นความผาสุกเย็นใจอย่างยิ่งในชีวิตของนักบวชเพื่อปฏิบัติธรรม วันคืนหนึ่งๆ เต็มไปด้วยความเพียร ไม่มีภารกิจการใดๆ เป็นเครื่องกังวล เวลาเป็นของตัว ความเพียรเป็นของตัวทุกๆ อริยาบถ จิตใจกับธรรมเป็นของตัวใน อริยาบถทั้งปวง ไม่มีอะไรมาแบ่งสันปันส่วนพอให้เบาบางลงไปจากปกติเดิม วันคืนเดือนปีของนักบวชผู้มีราตรีเดียวไม่ยุ่งเกี่ยวกับอะไรนี่เป็นสิ่งที่มิคุณค่ามาก จนหาอะไรเทียบมิได้ ท่านว่าตอนท่านจำพรรษาองค์เดียวที่ภูเขาแห่งหนึ่งเขตจังหวัด สกลนครกับกาฬสินธุ์ต่อกันซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านราวสามสี่ร้อยเส้น ที่นั่นมีสัตว์ป่า ชุกชุมมาก เช่น เสือ ช้าง กระต๊อง วัวแดง อีเก้ง หมู กวางต่างๆ เวลากลางคืน จะได้ยินเสียงสัตว์เหล่านี้ร้องกังวานป่าและเห่ยาวหากินมาไกลๆ บริเวณที่ท่านพักอยู่ แทบทุกคืน บางครั้งแทบมองเห็นตัวมันเพราะมาใกล้ๆ ที่อยู่ท่านมาก ท่านเองรู้สึก เพลิดเพลินไปกับสัตว์เหล่านี้ด้วยความเมตตาสงสารเขา

ปีท่านเข้าไปจำพรรษาอยู่องค์เดียวในภูเขาภูนี้ แต่จำไม่แน่ว่าเป็น พ.ศ. เท่าไร จำได้แต่เพียงว่าท่านจำพรรษาที่นั่นหลังจากท่านอาจารย์มั่นมรณภาพแล้วไม่นานนัก ท่านว่าในพรรษานั้นเวลาทำสมาธิภาวนา ปรากฏว่าท่านอาจารย์มั่นมาเยี่ยม และ แสดงสัมโมทนียธรรมให้ฟังเสมอตลอดพรรษา การทำข้อวัตรในบริเวณที่พักจำพรรษา ตลอดการจัดบริหารต่างๆ ไม่ถูกต้องประการใด ท่านได้ตั้งเตือนอยู่เสมอ พรรษานั้น จึงเป็นเหมือนอยู่กับองค์ท่านอาจารย์มั่นตลอดเวลา ท่านมาแสดงประเพณีของ พระอุดมคัมภีร์ต่อความหลุดพ้นให้ฟังว่าอุดมคัมภีร์ต่างๆ ควรรักษาให้ถูกต้องตามที่ พระพุทธองค์ประทานไว้ อย่าให้เคลื่อนคลาด และยกอุดมคัมภีร์สมัยที่ท่านพาหมู่คณะ ปฏิบัติเวลามีชีวิตอยู่ขึ้นแสดงซ้ำอีก เพื่อความแน่ใจว่าที่ผมพาหมู่คณะดำเนินตลอด วันสิ้นอายุของผม ก็เป็นอุดมคัมภีร์ที่แน่ใจอยู่แล้วไม่มีสงสัยจึงควรเป็นที่ลงใจ และ ปฏิบัติตามด้วยความเอาใจใส่ และอย่าพึงเข้าใจว่าศาสนาเป็นสมบัติของพระพุทธเจ้า และเป็นสมบัติของพระสาวกองค์หนึ่งองค์ใด แต่เป็นสมบัติของผู้รักใคร่สนใจปฏิบัติ ทุกๆ คนที่มุ่งประโยชน์จากศาสนา พระพุทธเจ้า และพระสาวกทั้งหลาย ท่านไม่ทรง มีส่วนอะไรกับศาสนาที่ประทานไว้สำหรับโลกเลย อย่าไปเข้าใจว่าพระองค์และสาวก

ทั้งหลายจะพลอยมีส่วนดีและมัวหมองไปด้วย จะปฏิบัติผิดหรือถูกประการใดก็เป็นเรื่องของเราเป็นรายๆ ไป มิได้เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย ท่านมาปฏิบัติอยู่ที่นี้ก็เป็นความมุ่งหมายของท่านโดยเฉพาะ การปฏิบัติผิดหรือถูกจึงเป็นเรื่องของท่านเองโดยเฉพาะเช่นกัน ฉะนั้น จึงทำความระมัดระวังการปฏิบัติเพื่อความอยู่สบายในทิวาธรรม ท่านเองก็กำลังจะเป็นอาจารย์ของคนจำนวนมาก จึงควรทำรૂยหมายที่ถูกต้องตั้งมาไว้เพื่อเป็นสิริมงคลแก่กุลบุตรสุดท้ายภายหลัง ผู้ดำเนินตามจะไม่ผิดหวัง ความเป็นอาจารย์คนนั้นสำคัญมาก จึงควรพิจารณาด้วยดี อาจารย์ผิดเพียงคนเดียวอาจพาให้คนอื่น ๆ ผิดไปด้วยเป็นจำนวนมากมาย อาจารย์ทำถูกเพียงคนเดียวก็สามารถนำผู้อื่นให้ถูกด้วยไม่มีประมาณเช่นเดียวกัน ท่านควรพิจารณาเกี่ยวกับความเป็นอาจารย์ของคนจำนวนมากให้รอบคอบเพื่อคนอื่นจะมีทางเดินโดยสะดวกราบรื่นไม่ผิดพลาด เพราะความยึดเราเป็นอาจารย์สั่งสอน คำว่า “อาจารย์” ก็คือผู้ฝึกสอนหรืออบรมกิริยาความเคลื่อนไหวที่แสดงออกแต่ละอาการควรให้ผู้อาศัยยึดเป็นหลักดำเนินได้ ไม่เป็นกิริยาที่แสดงออกจากความผิดพลาดเพราะขาดการพิจารณาไตร่ตรองก่อนแสดงออกมา พระพุทธเจ้าที่ว่าทรงเป็นศาสดาสอนโลกนั้นมิได้เป็นศาสดาเพียงเวลาแสดงธรรมให้พุทธบริษัทฟังเท่านั้น แต่ทรงเป็นศาสดาของโลกอยู่ทุกอิริยาบถ ทรงสี่หุสยาสน์คือนอนตะแคงข้างขวาก็ดี ประทับนั่งก็ดี ประทับยืนก็ดี เสด็จไปในที่ต่างๆ แม้ที่สุดเสด็จภายในวัดก็ดี ล้วนเป็นศาสดาประจำพระอาการอยู่ทุกๆ อิริยาบถ พระองค์ไม่ทรงทำให้ผิดพลาดจากความเป็นศาสดาเลย ผู้มีสติปัญญาชอบวินิจฉัยไตร่ตรองอยู่แล้วย่อมยึดเป็นคติตัวอย่างเครื่องพรั้มสอนตนได้ทุกๆ พระอาการที่ทรงเคลื่อนไหว อย่าเข้าใจว่าพระองค์จะทรงปล่อยปละมรรยาทเหมือนโลกทั้งหลายที่ชอบทำกิริยาต่างๆ จากคนๆ เดียวในสถานที่ต่างๆ อยู่ที่หนึ่งประพฤติดัวอย่างหนึ่ง ไปอยู่ที่หนึ่งประพฤติดัวอีกอย่างหนึ่ง ไปอยู่ในที่อีกแห่งหนึ่งแสดงกิริยาอาการอย่างหนึ่ง เป็นลักษณะแปรตผีทั้งเป็นคนดีทั้งเป็นคนชั่วทั่วทุกทิศ ไม่มีประมาณให้พอยึดเป็นหลักได้ทั้งตัวเองและผู้อื่น ส่วนพระพุทธเจ้ามิได้เป็นอย่างโลกดังกล่าวมา แต่ทรงเป็นศาสดาอยู่ทุกพระอิริยาบถตลอดวันนิพพาน แต่ละพระอาการที่แสดงออกทรงมีศาสดาประจำมิได้บกพร่องเลย ใครจะยึดเป็นสรณะคือ

หลักฟังฟังเพื่อดำเนินตามเมื่อไรก็ได้เมื่อนั้น โดยไม่เลือกว่าเป็นพระอิริยาบถหรือ พระอาการใด จึงสมพระนามว่าเป็นศาสดาของโลกทั้งสาม แม้ขณะจะเสด็จนิพพานก็ทรง สีหไสยาสน์นิพพาน มิได้นอนทั้งเนื้อทั้งตัวกลัวความตายร้ายมนต์บ่นเพื่อไปต่างๆ ดังที่โลกเป็นกันมาประจำแผ่นดิน แต่ทรงสีหไสยาสน์นิพพาน ส่วนพระทัยก็ทรง ทำหน้าที่นิพพานอย่างองอาจกล้าหาญ ราวกับจะทรงพระชนม์อยู่กับโลกตั้งกับตั้งกลับ ความจริงคือทรงประกาศความเป็นศาสดาของโลกในวาระสุดท้ายด้วยการเข้าฌาน และนิโรธสมาบัติ ทรงถอยเข้าถอยออกจนครบแก่กาลแล้วจึงเสด็จปรินิพพานไป แบบศาสดาโดยสมบูรณ์ ไม่ทรงเยื้อใยกับสิ่งใดๆ ในสามภพ นั้นแล ศาสดาของโลก ทั้งสามท่านทรงทำตัวอย่างเป็นแบบฉบับของโลกตลอดมาแต่ขณะตรัสรู้จนวันเสด็จ ปรินิพพาน ไม่ทรงลดละพระอาการใดๆ จากความเป็นศาสดาให้เป็นกิริยาอย่าง คนสามัญธรรมดาทำกัน ทรงปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์จนวาระสุดท้าย

จึงควรน้อมนำตัวอย่างของศาสดามาปฏิบัติดำเนิน แม้ไม่สมบูรณ์ตามแบบศาสดา ทุกๆ กระเบียด แต่ก็ยังอยู่ในเกณฑ์ของลูกศิษย์ที่มีครูสั่งสอนบ้าง ไม่เคັงคัวงเหมือน เรือที่ลอยล้าอยู่กลางทะเลซึ่งมีพายุจัดไม่ได้ทอดสมอ การปฏิบัติของนักบวชที่ไม่มี หลักยึดอย่างถูกต้องตายตัวนั้น ย่อมไม่มีจุดหมายว่าจะถึงฝั่งแห่งความปลอดภัย หรือจะเป็นอันตรายด้วยภัยต่างๆ ไม่มีอะไรเป็นเครื่องตัดสินได้เช่นเดียวกับเรือไม่มี ทางเลี้ยวบังคับ ย่อมไม่สามารถเล่นไปถึงที่หมายได้ และยังสามารถลอยไปตามกระแสน้ำ และเป็นอันตรายได้อย่างง่ายดาย ฉะนั้น หลักธรรมวินัยมีจุดคงควัตรเป็นต้นคือทางเลี้ยว ของการปฏิบัติเพื่อให้ถึงที่ปลอดภัย จงยึดให้มั่นคง อย่าโยกคลอนหวั่นไหว ผู้คอย ดำเนินตามซึ่งมีจำนวนมากที่ยึดเราเป็นเยี่ยงอย่างจะเหลวไหลไปตาม จุดคงควัตรคือ ปฏิบัติทางอันตรงแนวไปสู่จุดหมายโดยไม่มีปฏิบัติหาใดเสมอเหมือน ขอแต่ผู้ปฏิบัติจงใช้ สติปัญญา ศรัทธา ความเพียรพยายามดำเนินตามเถิด ธรรมที่มุ่งหวังย่อมอยู่ในวิสัย ของจุดคงควัตรที่ประทานไว้จะพาให้เข้าถึงอย่างไม่มีปัญหาแลอุปสรรคกีดขวางได้ เพราะ จุดคงควัตรเป็นทางเดียวที่พาให้พ้นทุกข์ไม่เป็นอย่างอื่น จึงไม่ควรทำความเคลือบแคลง สงสัย และธรรมนี้เป็นที่รวมปฏิบัติหาเครื่องดำเนินเข้าสู่ความดับทุกข์ทั้งหลายด้วย พระที่มีความรักชอบในจุดคงควัตรคือผู้มีความรักชอบและจงรักภักดีต่อพระศาสดา

ผู้เป็นบรมครู พระผู้มีรุดงค์วัตรเป็นเครื่องดำเนินคือผู้มีฝั่งมีฝามีศาสดาเป็นสรณะใน
อิริยาบถทั้งปวง อยู่ที่ใดไปที่ใดมีธรรมคอยคุ้มครองรักษาแทนศาสดา ไม่ว่าเหวเร่ร้อน
คลอนแคลน มีหลักใจเป็นหลักธรรม มีหลักธรรมเป็นดวงใจ หายใจเข้าหายใจออก
เป็นธรรม และกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับใจ ผู้นี้คือผู้มีราตรีเดียวอยู่กับธรรม
ไม่หวั่นไหวเอนเอียง สำหรับท่านเองไม่มีอะไรวิตกกังวล แต่ผู้เกี่ยวเนื่องกับท่านมี
มากมาย จึงควรเป็นห่วงห่มุ่คณะและประชาชนที่คอยเดินตามหลังบ้าง เขาจะได้มีความ
อบอุ่นในปฏิบัติที่ยึดจากท่านไปเป็นเครื่องดำเนินว่าเป็นความถูกต้องแม่นยำ ไม่มี
ผิดพลาดดังนี้ ท่านสอนผม

ท่านเล่าว่า เพียงนอนตื่นผิดเวลาบ้างเล็กน้อย ท่านพระอาจารย์มั่นยังมาเตือนว่า
อย่าเชื่อตัวเองยิ่งกว่าธรรม ตัวเองคือวิญญูะ ธาตุชั้นร์เป็นผลของวิญญูะมาดั้งเดิม
ควรอนุโลมให้เขาเท่าที่อนุโลมได้ อย่าปล่อยตามชั้นร์จนเกินไป ผิดวิสัยของพระ
ที่เป็นเพศไม่งั้นนอนใจ การหลับนอนของนักปราชญ์ ท่านเพียงเพื่อบรรเทาธาตุชั้นร์ไป
ชั่วระยะเท่านั้น ไม่ได้หวังความสุขความสำราญอะไรจากการระงับความอ่อนเพลียทาง
ธาตุชั้นร์นั้นเลย พระนอนตามแบบพระจริงๆ ต้องระวังตัวเพื่อจะตื่น เหมือนแม่เอนนอน
ซึ่งมีสติระวังตัวดีกว่าปกติเวลาที่ยวบหากิน คำว่า จำวัด ก็คือความระวังตั้งสติหมายใจ
จะลุกตามเวลาที่กำหนดไว้ตอนก่อนนอน มิได้นอนแบบขายทอดตลาดดังสินค้าที่
หมดราคาแล้วตามแต่ลูกค้าจะให้ในราคาเท่าไรตามความพอใจของตน พระที่นอน
ปล่อยตัวตามใจชอบ มิใช่พระศากยบุตรพุทธบริษัทผู้รักษาศาสนาให้เจริญในตนและ
ผู้อื่น แต่เป็นพระประเภทขายทอดตลาดตามยถากรรมจะตีราคาเอาเอง การจำวัด
ของพระที่มีศีลวัตรธรรมวัตรต้องมีกำหนดกฎเกณฑ์บังคับตัว ในเวลาก่อนหลับและ
ระวังตัวอยู่ตามวิสัยของพระผู้กำลังจำวัดคือหลับนอน พอรู้สึกตัวต้องรีบลุกขึ้นทันที
ไม่ช้าหากันเป็นลักษณะคนขี้เกียจนอนตื่นสายและตายจมอยู่ในความประมาทไม่มี
วันรู้สึกตัว การนอนแบบนี้เป็นลัทธิของสัตว์ตัวไม่มีความหมายในชีวิตของตัว และ
เป็นนิสัยของคนเกียจคร้านผลาญสมบัติไม่มีมืองงเขยขึ้นมาได้ ไม่ใช่ทางของศาสนา
จึงไม่ควรส่งเสริม จะกลายเป็นกาฝากขึ้นมาในวงศาสนาและพระรุดงค์ทั้งหลายซึ่งเป็น
เรื่องทำลายตัวเอง ดังกาฝากทำลายต้นไม้ที่มันอาศัยนั้นแล ท่านควรขบคิดคำว่า จำวัด

กับคำว่า นอน ซึ่งเป็นคำทั่วไปเทียบกัน คุณจะเห็นว่าผิดกันและมีความหมายต่างกัน อยู่มาก ระหว่างคำว่า จำวัด ของพระศากยบุตร กับคำว่า นอน ของคนและสัตว์ทั่วไป ดังนั้น ความรู้สึกของพระศากยบุตรที่จะปลงใจจำวัดแต่ละครั้งจึงควรมีความสำคัญ ติดตัวในขณะนั้นและเวลาอื่นๆ จะสมชื่อว่าผู้ประคองสติ ผู้มีปัญญาคิดอ่านไตร่ตรอง ในทุกกรณี ไม่สักว่าคิด สักว่าพูด สักว่าทำ สักว่านอน สักว่าตื่น สักว่าฉัน สักว่าอิม สักว่ายีน สักว่าเดิน สักว่านั่ง สักว่าเป็นอาการปล่อยตัวเกินเพศเกินภูมิของพระศากยบุตร ที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง ในวงปฏิบัติโดยมากมักเข้าใจกันว่า พระพุทธเจ้าและสาวกอรหันต์ ทั้งหลายนิพพานไปแล้ว สาบสูญไปแล้ว ไม่มีความหมายอะไรเกี่ยวกับท่านและตนเอง เสียแล้ว ก็พระธรรมอันเป็นฝ่ายเหตุที่สอนกันให้ปฏิบัติอยู่เวลานี้เป็นธรรมของท่าน ผู้ใดขุดค้นขึ้นมาให้โลกได้เห็นและได้ปฏิบัติตามเล่า? และพระธรรมตั้งตัวอยู่ได้ อย่างไร ทำไมจึงไม่สาบสูญไปด้วยเล่า? ความจริงพุทธะกับสังฆะก็คือใจดวงบริสุทธิ์ ที่พ้นวิสัยแห่งความตายและความสาบสูญอยู่แล้วโดยธรรมชาติ จะให้ตายให้สาบสูญ ให้หมดความหมายไปได้อย่างไร เมื่อธรรมชาตินั้นมิได้เป็นไปกับสมมุติ มิได้อยู่ใต้ อำนาจแห่งความตาย มิได้อยู่ใต้อำนาจแห่งความสาบสูญ มิได้อยู่ใต้อำนาจแห่งการ หมดความหมายใดๆ พุทธะจึงคือพุทธะอยู่โดยดี ธัมมะจึงคือธัมมะอยู่โดยดี และ สังฆะจึงคือสังฆะอยู่โดยดี มิได้สิ้นสະเทือนไปกับความสำคัญใดๆ แห่งสมมุติที่ เสกสรรทำลายให้เป็นไปตามอำนาจของตน ฉะนั้น การปฏิบัติด้วยธัมมานุธัมมะจึงเป็น เหมือนเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ตลอดเวลาที่มีธัมมานุธัมมะ ภายในใจ เพราะการรู้พุทธะ ธัมมะ สังฆะ โดยหลักธรรมชาติ จำต้องรู้ขึ้นที่ใจซึ่งเป็น ที่สถิตแห่งธรรมอย่างเหมาะสมสุดส่วน ไม่มีภาชนะใดยิ่งไปกว่าดังนี้

นี่เป็นโอวาทที่ท่านอาจารย์มั่นมาเตือนท่านในสมาธิภาวนาในเวลาท่านเห็นว่า หลวงปู่ขาวอาจทำอะไรผิดพลาดไปบ้าง เช่น การปฏิบัติจุดดวงควัตรไม่ถูก ไม่สนิทกับธรรม เป็นบางข้อหรือบางประการ และการจำวัดตื่นผิดเวลา ความจริงท่านว่า ท่านอาจารย์มั่น มิได้เตือนด้วยความมั่นใจว่าท่านทำผิดโดยถ่ายเดียว แต่ท่านเตือนโดยเห็นว่า หลวงปู่ขาวจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับหมู่คณะทั้งพระเณรและประชาชนจำนวนมากในวาระ ต่อไป ท่านจึงเตือนไว้เพื่อหลวงปู่ขาวจะได้ตระหนักในข้อวัตรต่างๆ ต่อไปด้วยความ

เข้มแข็ง เพื่อถ่ายทอดแก่บรรดาประชาชนพระเถรที่มาอาศัยพึ่งร่วมเงาจะได้ของดีไป
ประดับตัวดั่งองค์ท่านอาจารย์มันเคยพาหมู่คณะดำเนินมาแล้ว ท่านว่าการวางบริหาร
เช่น บาตร กาน้ำ สบง จีวร หรือบริหารอื่นๆ ที่ใช้ในสำนัก ต้องวางหรือเก็บให้เป็น
ระเบียบเรียบร้อย เช่น ผ้าเช็ดเท้า เป็นต้น ถ้าเห็นไม่สะอาดควรแก่การใช้สอย ต้องเก็บ
ไปซักฟอกให้สะอาดจึงนำมาใช้อีก หลังจากใช้แล้วต้องพับเก็บไว้เป็นที่เป็นฐาน ไม่ทิ้ง
ระเกะระกะ ถ้าวันใดเกิดแผลขึ้นเพราะธุระอย่างอื่นมาแทรก พอตกกลางคืนเวลา
ทำสมาธิภาวนาจะปรากฏเห็นท่านอาจารย์มันมาเตือนและแสดงธรรมให้ฟังจนได้

ท่านพักอยู่ถ้ำดังกล่าวในพรรษานั้นเพียงองค์เดียว กลางคืนจะปรากฏท่าน
อาจารย์มันมาเยี่ยมเสมอโดยทางนิมิตภาวนา แม้กลางวันเจียบๆ เวลานั้นภาวนาในบางวัน
ยังเห็นท่านมาเยี่ยมเช่นเดียวกับกลางคืน ท่านว่าท่านสนุกเรียนถามปัญหาต่างๆ
กับท่านจนเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้ง เพราะท่านอธิบายแก้ปัญหาค่อนข้างคล่องแคล่วว่องไวมาก
และได้ความชัดเจนหายสงสัยทุกๆ ข้อไป ปัญหาบางอย่างเพียงแต่รำพึงสงสัยตามกำลัง
โดยมิได้นึกถึงท่านเลย พอตกกลางคืนเข้าที่ภาวนา ท่านก็มาอธิบายให้ฟังเสียแล้ว
โดยยกข้อที่เราสงสัยขึ้นอธิบายให้เราฟังราวกับได้เรียนท่านไว้แล้ว ท่านว่าแปลกและ
อัศจรรย์มาก แต่พูดให้ใครฟังไม่ได้ เดี่ยวเขาหาว่าเป็นกรรมฐานบ้า แต่ธรรมเครื่องแก้
กิเลสชนิดต่างๆ โดยมากย่อมเกิดจากทางสมาธิภาวนาโดยลำพัง และเกิดจากทางนิมิต
มีท่านอาจารย์มันเป็นต้น มาเตือนให้อุบายและแสดงธรรมสั่งสอนโดยสม่ำเสมอ
อันเป็นการส่งเสริมสติปัญญาให้คิดอ่านไตร่ตรองมิให้ประมาท ท่านว่าพรรษาที่จำอยู่
ในถ้ำแห่งดงหนาป่าเปลี่ยวนี้ทำให้เกิดอุบายต่างๆ ที่แสดงขึ้นทั้งภายในภายนอก
มากมายตลอดเวลาทั้งกลางวันกลางคืน ผิดที่ทั้งหลายอยู่มาก เป็นผู้มึนราตรีเดียวด้วย
ความรื่นเริงอยู่กับธรรมในอิริยาบถต่างๆ ยืน เดิน นั่ง นอน เต็มไปด้วยธรรมปีติระหว่าง
สันติธรรมที่มีเป็นฐานเดิมประจำความบริสุทธิ์ และธรรมประเภทต่างๆ ที่ผ่านเข้ามา
สัมผัสกับใจแล้วแสดงความหมายไปในแง่ต่างๆ กัน ทำให้กายและจิตชุ่มชื้นรื่นเริง
เหมือนต้นไม้ที่ได้รับการหล่อเลี้ยงด้วยปุ๋ยและน้ำ มีอากาศเป็นที่เหมาะสมคอยขโลม
ให้ลำต้นกิ่งก้านสาขาดอกใบของมันสดชื่นอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้น ท่านว่าคนเราเมื่อจิต
มีราตรีเดียวกับธรรมความสงบร่มเย็น ไม่ว่าจะชุ่มชื้นมัวมั่วสุขกับสิ่งใดแล้ว ก็มีความสุข

อยู่ในโลกแห่งชั้นนี้เอง ไม่จำเป็นต้องดิ้นรนหาความสุขในที่อื่นภพอื่นซึ่งเป็นการ
วาดภาพลอกตัวเองให้เกิดความพะเยอพะยานเสริมต้นหาสมุทัยอันเป็นเชื้อแห่งทุกข์
เข้ามาเผาผลาญตัวเองให้เกิดความทุกข์ลำบากไปเปล่าๆ เพราะความสุขที่รู้ได้เห็นอยู่
เป็นอยู่กับใจนั้นเป็นความสุขที่พอกับตัวแล้ว โลกนี้ทั้งโลกและโลกอื่นๆ ไม่มีประมาณ
ในสังสารราวกับไม่มีอยู่ สิ่งที่มีและเด่นชัดประจักษ์ก็คือใจกับธรรมที่ปรากฏครอบ
โลกธาตุ ไม่มีขอบเขตเหตุผลพอจะนำมาเทียบมาวัดได้ เพราะจิตกับอัจฉริยธรรมที่
ครองกันอยู่มิใช่สมมุติ จึงไม่เป็นฐานะจะนำมาเทียบกัน

พอออกพรรษาแล้ว คณะศรัทธาญาติโยมที่เคยอุปัฏฐากรักษาท่านก็พากันไป
อาราธนาภินันต์ท่านลงมา และอาราธนาท่านให้โปรดเมตตาสั่งสอนตามหมู่บ้าน
แถบอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ท่านจำต้องลงมาทั้งที่อาลัยเสียดายสถานที่
แห่งนั้น ไม่คิดจะจากไปไหนง่ายๆ เมื่อลงมาอบรมสั่งสอนชาวบ้านพอสมควรแล้ว
ได้โอกาส ท่านก็ออกเที่ยวรุดงคกรรมฐานไปตามอธยาศัย โดยข้ามไปทางฝั่งแม่น้ำโขง
ของประเทศลาวบ้าง ข้ามมาฝั่งไทยเราบ้าง แล้วเที่ยวบำเพ็ญอยู่แถบอำเภอบึงกาฬ
อำเภอโพนพิสัย ซึ่งมีป่ามีเขามาก ที่นั่นเรียกว่า ดงหม้อทอง และมีทำเลดีเหมาะกับการ
บำเพ็ญอยู่หลายแห่ง มีหมู่บ้านที่ไปตั้งใหม่อยู่ไม่กี่หลังคาเรือน เขาอาราธนาท่านให้
อยู่จำพรรษาเพื่อโปรดเขา ซึ่งเป็นสถานที่สงบกับอธยาศัย ท่านจึงตกลงจำพรรษาที่นั่น
ตอนท่านพักบำเพ็ญธรรมอยู่ในภูเขาเขตอำเภอโพนพิสัยนั้น ท่านว่าท่านเพลิดเพลिन
รื่นเริงไปกับสัตว์ป่าชนิดต่างๆ ด้วยความเมตตาเขามาก มีไก่ป่า ไก่ฟ้า นกนานาชนิด
มีนกเงือก นกยูง เป็นต้น และเม่น อีเห็น อีแก้ง หมู กวาง ลิง ค่าง บ่าง ชะนี
หมาป่า เสือโคร่ง เสือดาว ช้าง กระต๊อง วัวแดง ซึ่งแต่ละชนิดมีมากมายผิดกับที่
ทั้งหลาย เทียวมาเป็นฝูงๆ ไชลงๆ ทั้งกลางวันกลางคืนจะได้ยินเสียงสัตว์เหล่านั้น
ส่งเสียงร้องลั่นสนั่นป่าตามวาระของเขาอยู่เสมอ บางวันเวลาออกไปบิณฑบาต
ก็ยังพบเสือโคร่งใหญ่เดินฉากหน้าท่านไปอย่างสวยงามนำดูโดยไม่ห่างไกลท่านเลย
ด้วยความมองอาจและสง่าผ่าเผยตามนิสัยของมัน ท่านว่าขณะที่มันเดินฉากหน้าท่านไป
ซึ่งเป็นทีโล่งพอสมควร ดูการก้าวเดินของมันรู้สึกสวยงามมาก ขณะที่พบกันที่แรก
มันชำเลืองดูท่านนิดเดียวก็เดินต่อไปโดยไม่มองกลับมาดูท่านอีกเลย ดูลักษณะท่าทาง

มันก็ไม่กลัวท่านนัก แต่อาจจะวังตัวอยู่ภายในตามนิสัยของสัตว์ที่มีสติดีและมีความ
ระวังตัวไม่ค่อยพลั้งเพลอให้กับอะไรง่าย ๆ เฉพาะท่านเองก็ไม่หนีกลัวมันเพราะเคย
ได้เห็นมันมาบ้าง และเคยได้ยินเสียงมันอยู่เสมอจนชินชาไปเสียแล้วเวลาพักอยู่
ในที่ต่างๆ เรื่อยมา ซึ่งโดยมากมักมีสัตว์พรรคนี้ประจำอยู่เสมอในที่ป่าเพ็ญนั้นๆ
จึงไม่หนีกลัว

คืนวันหนึ่ง ท่านกำลังนั่งอบรมกรรมฐานแก่พระที่จำพรรษาด้วยกันราวสามสี่องค์
ท่านว่าได้ยินเสียงนกร้องโตนสามตัวลายพาดกลอนดังกระหึ่มๆ ขึ้นข้างๆ บริเวณที่พัก
แห่งละตัว จากนั้นก็ได้ยินเสียงคำรามขู่เข็ญกันบ้าง เสียงกัดกันบ้าง แล้วก็เงียบหายไป
เดี๋ยวก็ได้ยินเสียงขู่เข็ญและกัดกันขึ้นอีกข้างๆ ที่พักนั้นแล ทีแรกได้ยินเสียงมันเล่น
และกัดกันอยู่ข้างนอกบริเวณที่พัก นึกว่าจะพากันหนีไปที่อื่นหายเงียบไปแล้ว เพราะ
เสียงสงบเงียบไปพักหนึ่ง แต่ที่ไหนได้จากการหายเงียบไปได้พักหนึ่งเท่านั้น ประมาณ
สามทุ่มก็ชักชวนกันเข้ามาอยู่ใต้ถุนบรรณศาลาเล็กๆ ที่พระกำลังนั่งสมาธิฟังการอบรม
ธรรมอยู่ ซึ่งสูงประมาณเมตรกว่านิดหน่อยเท่านั้น และส่งเสียงกระหึ่มคำรามและ
กัดกันอยู่ใต้ถุนศาลาเล็กๆ นั้น จนท่านต้องตะโกนบอกว่า เฮ้ย สามสหายอย่าพากัน
ส่งเสียงอื้ออึงนักซิ พระท่านกำลังเทศน์และฟังธรรมกัน เดี่ยวเป็นบาปตกนรกหลุม
ฉิบหายกันหมดนะ จะว่าไม่บอก เพราะที่นี้ไม่ใช่ที่เอ็ดตะโรโฮเฮกันนี่นา จงพากันไป
เที่ยวร้องครางที่อื่น ที่นี้เป็นวัดของพระที่ท่านชอบความสงบ ไม่เหมือนพวกแก ไปเสีย
พากันไปร้องที่อื่นตามสบาย ไม่มีใครไปยุ่งกับพวกแกหรอก ที่นี้เป็นที่พระท่านอยู่
บำเพ็ญธรรม ท่านจึงห้ามไม่ให้พวกแกส่งเสียงอื้ออึงนัก พอได้ยินเสียงพระท่านร้องบอก
ก็พากันสงบอารมณ์ไปพักหนึ่ง แต่ยังพอได้ยินเสียงเกี่ยวพาราสีกันซุบซิบอื้ออึงเบาๆ
อยู่ใต้ถุนศาลา อันเป็นลักษณะบอกกันว่าพวกเราอย่าส่งเสียงดังกันนักซิ พระท่าน
รำคาญและร้องบอกมานั้นไงละ ทำเสียงเบาๆ น้อยๆ เพื่อน เดี่ยวเป็นบาปชู้กลาก
ขึ้นหัวนะ แล้วก็หยุดไปพักหนึ่ง ต่อไปก็มีเสียงครวญครางและกัดกันขึ้นอีก ไม่ยอม
หนีไปที่อื่นตามคำท่านบอก และพากันเหมาใต้ถุนบรรณศาลาเป็นที่เล่นสนุกกันตั้งแต่
หัวค่ำจนสองยาม พระที่นั่งทำสมาธิภาวนากันบนศาลา หลังจากฟังการอบรมธรรมแล้ว
ก็ทำด้วยความไม่สนิทใจ เพราะกลัวเสียจะพากันโอดขึ้นมาภาวนาด้วย เนื่องจาก

ขณะนั้นเสือโคร่งใหญ่สามตัวก็ยังคงเสียงขู่เข็ญคำรามและกัดกันอยู่ที่ใต้ถุนคานานั้นด้วย จนถึงหกทุ่มจึงเลิกจากกันไป พระก็ลงไปที่พักของตน เลือก็เข้าไป คินนั้นเป็นความประหลาดเป็นพิเศษนับแต่เที่ยวธุดงค์กรรมฐานมาหลายปีและเคยเที่ยวไปสถานที่ต่างๆ หลายแห่งหนตำบลหมู่บ้านและป่าเขาต่างๆ มากต่อมาก แต่ไม่เคยมีสัตว์เลื้อมาตีสนิทมิตรรักกับพระราวกับเคยเป็นเพื่อนสนิทมิตรสหายผู้ฝากเป็นฝากตายกันมานาน เพิ่งมาพบในคืนวันนั้นเอง ตามปกติ เลื้อเป็นสัตว์ที่กลัวคนตามสัญชาตญาณ แม้จะเป็นสัตว์ที่มีอำนาจทำให้คนขยาดครั่นคร้ามอยู่บ้างกว่าสัตว์อื่นๆ แต่เลื้อยอมมากแล้วและหลบซ่อนคนมากกว่าคนจะกลัวเลื้อและหาที่หลบซ่อน แต่เสือสามตัวนี้นอกจากไม่กลัวคนแล้ว ยังพากันมาแอบยัดเอาใต้ถุนคานาหลังเล็กที่พระยังซุ่มนุมนกันอยู่ข้างบนเป็นที่เล่นสนุกโดยไม่คิดกลัวพระซึ่งเป็นคนเหมือนมนุษย์ทั้งหลายเลย จึงเป็นเรื่องอัศจรรย์ที่สัตว์ไม่เคยรู้เรื่องกับศีลธรรมเหมือนมนุษย์ทั้งหลาย แต่กิริยาที่เขามาตีสนิทสนมกับพระนั้น ราวกับเขาก็เป็นผู้หนึ่งที่ทราบศีลธรรมดีและปฏิบัติศีลธรรมเช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลายด้วย จึงไม่แสดงท่าทางให้พระท่านกลัว นอกจากเขาแสดงต่อพวกเขาเอง ซึ่งก็ทราบกิริยาท่าทางของกันและกันอยู่แล้วท่านว่า ฟังท่านเล่าแล้วขลุ่กกลัวบ่าอยู่คนเดียว ทั้งที่เรื่องก็ผ่านไปนานแล้ว เรื่องของคนไม่เป็นท่าก็เป็นอย่างนี้เอง แม้ท่านแสดงเรื่องต่างๆ อันเป็นคติธรรมให้ฟังก็ตาม แต่คนไม่เป็นท่าย่อมไม่ยอมฟังเพื่อยึดเป็นคติได้เลย แต่จะดันไปเฉพาะเส้นทางสายไม่เป็นท่าของตนนั้นแลดังผู้เขียนแสดงความกลัวที่น่าอัศจรรย์ต่อหน้าท่านในเวลาฟังคำบอกเล่านั้นแล นอกจากนั้นยังมาประกาศขายความซี้ซลาดของตัวในหนังสือให้ท่านผู้อ่านหัวเราะเข้าอีก ซึ่งนับว่าเลวพอใช้ อ่านแล้วกรุณาระวัง อย่าให้เรื่องทำนองนี้แทรกสิงเข้าไปสู่จิตใจได้ จะกลายเป็นคนซี้ซลาดไม่เป็นท่าไปอีกหลายคน

ท่านเล่าว่า คินวันนั้นพระที่นั่งฟังการอบรมและทำสมาธิภาวนาต่อไปหลังจากการอบรมแล้ว ต่างมีความตื่นเต็นตกใจและตาตั้งหูกางไปตามๆ กันที่ได้ยินอาจารย์ใหญ่ทั้งสามตัวมาให้การอบรมช่วยท่านอาจารย์อยู่ที่ใต้ถุนในลักษณะแผลงฤทธิ์เจือกับความสนุกของเขา ทำเอาพระนั่งภาวนากลัวตัวแข็งไปตามๆ กันจิตไม่อาจสงบไปนอกกลุ่มนอกทางได้ เพราะกลัวอาจารย์ใหญ่ทั้งสามจะพากันโดดขึ้นมา

ให้โอวาทบนศาลาเล็กด้วยท่าทางต่างๆ แต่ก็ดีและน่าชมสัตว์สามตัวที่ไม่แสดง โลดโผนเกินกว่าเหตุ อุทริโตดขึ้นบนศาลาในเวลานั้น ยังรู้จักฐานะของตัวของท่านบ้าง ไม่ก้าวก่ายหน้าที่ยอันควรแก่ภาวะของตน แสดงเพียงเบาๆ พอหอมปากหอมคอ แล้วก็เลิกรากันไป นับแต่วันนั้นผ่านไปแล้วก็ไม่เห็นเขากลับมาอีกเลย ส่วนสถานที่ และบริเวณที่พระอาศัยอยู่นั้น ก็คือทำเลที่วของสัตว์จำพวกนี้และสัตว์อื่นๆ เราดีๆ นี้เอง ไม่เว้นแต่ละคืนต้องมีจำพวกใดจำพวกหนึ่งเข้ามาจนได้ เพราะที่นั่นเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าทุกจำพวก เนื่องจากป่าและเขาแถบนั้นกว้างขวางมาก คนเดินผ่าน เป็นวันๆ ก็ไม่พ่นสัตว์ชนิดต่างๆ ดังที่เขียนผ่านมาจึงมีมาก พวกช้างเป็นโขลงๆ หมูป่าเป็นฝูงๆ ซึ่งแต่ละโขลงและฝูงมีจำนวนมากมายและไม่สู้จะกลัวผู้คนมากนัก ปีที่ท่านจำพรรษาที่นั่น อุบายต่างๆ เกิดขึ้นโดยสม่ำเสมอ และต้องคอยเตือนพระเสมอ ไม่ให้ประมาทในการรักษาธาตุดวงควัตร เพราะอยู่ในท่ามกลางสิ่งทีควรระวังหลายอย่าง ต่างๆ กัน โดยอาศัยธาตุดวงควัตรเป็นเส้นชีวิตจิตใจ มีกรรมวินัยเป็นที่ฝากเป็นฝากตาย ใจจึงอยู่เป็นสุข ไม่หวาดเสียวสะดุ้งกลัวต่างๆ การขบฉันก็น้อยเพียงเยียวยาธาตุดังนี้ไปวันๆ เท่านั้น เพราะครุฑาญาติโยมมีน้อยและเป็นบ้านเพิ่งตั้งใหม่มีไม่กี่หลังคาเรือน ยังไม่เป็นหลักฐานมั่นคง และเป็นความมุ่งหมายของท่านผู้หนักแน่นในธรรมะจึงพึงฝึกฝนอดทนเพื่อธรรมความอยู่สบายทางภายใน จึงไม่กังวลที่อยู่อาศัยอาหารบิณฑบาต ให้มากไปอันจะเป็นอุปสรรคต่อความเพียร ยาแก้ไข้ก็ถือความอดทนต่อสู้ด้วยความเพียรทางสมาธิภาวนา โดยถือเอาสัตว์ป่าชนิดต่างๆ เป็นเพื่อน และสักขีพยานว่า เขาก็มิได้เกิดมากับทุกข์ยาชนิดต่างๆ และตลอดที่โรงพยาบาล มีหมอและนางพยาบาล คอยรักษาผดุงครรภ์ แต่เขายังเป็นสัตว์ชนิดต่างๆ สืบต่อกันมาได้เต็มป่าเต็มเขา โดยไม่แสดงความโศกเศร้าเสียใจว่าตนขาดการบำรุงรักษาด้วยหมอดด้วยยาและนางพยาบาล ตลอดเครื่องบำรุงต่างๆ ส่วนพระเป็นมนุษย์ชาติและเป็นศากยบุตร พุทธชาติศาสนาดองค์คือพระนามสะเทือนทั่วไตรภพว่าเป็นผู้ทรงเรียนจบคัมภีร์ไตรภูมิ ด้วยพระขันติ วิริยะ พระปัญญาปรีชาสามารถในทุกทาง ไม่มีคำว่า จนตรอก อ่อนแอ ท้อถอย แต่พระเราจะมาถอยหลังหลังน้ำตาเพราะความทุกข์ลำบากเพียงการเจ็บไข้ได้ป่วย อันเป็นของธรรมดาแห่งขันธเท่านี้ ก็ต้องเป็นผู้ขาดทุนล้มจม จะนำตนและศาสนาไป ไม่ตลอด นอกจากต้องเป็นผู้อาจหาญอดทนต่อสภาพความมีความเป็นความล้มผัส

ทั้งหลายด้วยสติปัญญาหยั่งทราบไปตามเหตุการณ์ที่มาเกี่ยวข้องเท่านั้น ไม่มีทางเพื่อเอาตัวรอดหวังรอดในที่ปลอดภัยได้ จิตเมื่อได้รับการอบรมในทางที่ถูกย่อมมีความรื่นเริงในธรรมพอใจปกครองตนไปตามวิถีแห่งมรรคและผล ไม่มีการปลีกแหวะ ไม่สร้างความอัปจนไว้ทับถมตัวเอง ปฏิบัติก็สม่ำเสมอ ไม่ท้อถอยน้อยใจว่าตนขาดที่พึ่งทั้งภายนอกภายใน มีใจกับธรรมเป็นเครื่องชโลมหล่อเลี้ยงให้เกิดความอบอุ่นเย็นใจ อยู่ที่ใดไปที่ใดก็เป็นสุคติแบบลูกศิษย์ตถาคต ไม่แสดงความอดอยากขาดแคลนในทางใจ พระพุทธรูปธรรมฐานที่มุ่งต่อธรรม ท่านไปและอยู่โดยอาการอย่างนี้ ท่านจึงอยู่ได้ไปได้ ย่อมอดยอมนทนความลำบากทวิโหยได้อย่างสบายหายห่วงกับสิ่งทั้งปวง มีธรรมเป็นอารมณ์ของใจ

เรื่องลัทธิต่างๆ ที่ชอบมาอาศัยพระ ท่านผู้อ่านกรุณาคิดว่าจะเป็นความจริงได้เพียงไรบ้าง แต่ก่อนคิดเรื่องลัทธิว่า กรุณาคิดเรื่องลัทธิบ้านก่อนที่ชอบเข้าไปอาศัยอยู่ในบ้านของท่านผู้มีเมตตาจิตและเข้าไปอาศัยวัดพออยู่รอดปลอดภัยไปในวันหนึ่งๆ สุนัขและนก เป็นต้น ที่ชอบเข้าไปอาศัยวัดบางวัดจนแทบไม่มีที่และต้นไม้ให้สัตว์เหล่านี้อาศัย เพราะมีมามากด้วยกัน อันดับต่อไปค่อยคิดไปถึงลัทธิป่าชนิดต่างๆ ที่มักเข้าไปเที่ยวบ้วนเบี่ยนและอาศัยอยู่ตามสถานที่และวัดที่พระพุทธรูปท่านพักอยู่ดังที่เขียนผ่านมามากพอ ดู ทั้งประวัติท่านอาจารย์มั่น และปฏิบัติพระพุทธรูปสายของท่านอาจารย์มั่น ซึ่งมีเรื่องลัทธิมาอาศัยพระลงแฝงมาเสมอๆ ตามประสบการณ์ที่ได้รับทราบมาเป็นความจริง จึงเป็นเรื่องน่าคิดในแง่ธรรมอันเป็นหลักธรรมชาติให้ความร่วมมือและเป็นธรรมแก่สัตว์โลกทุกชาติทุกภาษา โดยที่ลัทธิต่างๆ จำพวกไม่จำเป็นต้องทราบว่าจะธรรมคืออะไรก็ตาม แต่สิ่งที่แสดงออกให้สัตว์ยินดีรับกันทั่วโลกไม่มีใครรังเกียจนั้นคือธรรมโดยธรรมชาติ ธรรมนั้นแสดงอาการความสงบสุข ความร่วมมือ ความไว้วางใจ ความมีแก่ใจ ความเมตตา ความเอ็นดูสงสาร ความมาเถิดอยู่เถิดไม่เป็นภัยแน่นอน เป็นต้น การแสดงออกแห่งกระแสธรรมเพียงเท่านั้น ลัทธิทุกจำพวกชอบและยอมรับกันทันทีโดยไม่ต้องมีโรงเรียนไว้สอนเขาเลย เพราะจิตใจกับกระแสธรรมเป็นของคู่ควรกันยิ่งกว่าอำนาจราชศักดิ์ใดๆ ซึ่งเป็นสิ่งปรุงแต่งและเสริมกันขึ้นย่อมสลายไปตามเหตุการณ์ไม่แน่นอน ดังนั้น ลัทธิแม้จะไม่เคยทราบว่าจะธรรมคืออะไร

ก็ตาม แต่สิ่งที่ชอบและยอมรับโดยธรรมชาติสัตว์ย่อมแสวงหาเอง ดังสุนัขเข้าไป
อาศัยวัด ลัทธิป่าเข้าไปอาศัยพระพุทธรูป เพราะธรรมชาติคือความเย็น ความไว้วางใจ เป็นต้น
ที่สัตว์เข้าใจว่ามีอยู่ในที่นั้น จึงเสาะแสวงหาไปตามประสา แม้แต่ผู้ไม่เคยสนใจ
กับธรรมเลยยังรู้จักสถานที่ที่ไม่มีภัยและชอบไปเที่ยวสนุกเฮฮาในที่เช่นนั้นแต่
โบราณกาลมาถึงปัจจุบัน เพราะไปทำที่อื่นไม่ปลอดภัยเหมือนที่เช่นนั้น เพียงเท่านั้น
ก็พอทราบได้ว่า ธรรมและสถานที่ผู้บำเพ็ญธรรมเป็นที่ไว้วางใจแก่สัตว์และมนุษย์ทั่วไป
จึงไม่ค่อยระแวงระวังกัน และบางรายบางพวกไม่ระวังเสียจนปล่อยตัวเลยเถิด
โดยไม่คิดถึงหัวใจมนุษย์ด้วยกันและพระศาสนาซึ่งเป็นสมบัติของประเทศบ้างเลย
แม้ผู้ปฏิบัติธรรมเหล่านั้นก็ยอมทราบความดี ความชั่ว คนดี คนชั่ว ลัทธิดี ลัทธิชั่ว
ได้เช่นมนุษย์ทั่วไป จึงควรคิดและเห็นใจผู้อื่นที่รักสงวนสมบัติของตนบ้าง ไม่ปล่อย
ร้อยเปอร์เซ็นต์ไปเสียทีเดียวในที่ทุกสถาน ยังจะพอมิเชตแดนแห่งมนุษย์และสัตว์เป็น
ที่อยู่อาศัยคนละวรรคละตอนบ้าง ไม่คละเคล้ากันไปเสียหมดจนไม่อาจทราบได้ว่า
ใครเป็นใคร เพราะอะไรๆ ก็แบบเดียวกันเสียสิ้น

หลวงปู่ขาวชอบเที่ยวหาที่วิเวกและเปลี่ยนที่ทำความเพียรอยู่เสมอ ปกติก็ชอบ
เที่ยวพุทธรูปไปตามป่าตามเขาอยู่แล้ว แล้วยังชอบเที่ยวเปลี่ยนที่ทำความเพียรอยู่
เรื่อยๆ เช่น ไปพักอยู่ที่นั่นเป็นปกติแล้ว แต่เวลาเข้าไปทำความเพียรกลับไปอยู่ที่หนึ่ง
ตอนบ่ายๆ หรือเย็นก็เปลี่ยนไปทำอีกแห่งหนึ่ง กลางคืนก็เที่ยวไปทำความเพียรอยู่
อีกแห่งหนึ่งในแถบที่ท่านพักอยู่นั้นแล เปลี่ยนทิศทางบ้าง ไปใกล้บ้าง ไกลบ้าง ไปอยู่
ในถ้ำอื่นจากถ้ำเดิมบ้าง ขึ้นไปอยู่บนหลังเขาบ้าง ตามหินดานบ้าง ดีๆ จึงกลับมา
ที่พัก ท่านให้เหตุผลสำหรับนิสัยท่านว่า เวลากำลังซุ่มนูนวายุกับการแก้กิเลส
การเปลี่ยนอุบายต่างๆ เช่นนั้น ปัญญามักเกิดขึ้นเสมอ กิเลสตั้งตัวไม่ติด เพราะถูก
อุบายของสติปัญญาตีต้อนในท่าต่างๆ ให้หลุดลอยไปเป็นพักๆ ถ้าอยู่ในที่แห่งเดียว
ทำให้ชินต่อสถานที่ แต่กิเลสมิได้ชินกับเรา มันลั่งสมตัวขึ้นเสมอไม่ว่าเราจะชินกับอะไร
หรือไม่ก็ตาม เราจำต้องพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงอุบายและสถานที่เพื่อปลุกสติปัญญา
อยู่เสมอให้ทันกับกลมายาของกิเลสที่ปักหลักตั้งสมตัวเองและต่อสู้กับเราไม่มีเวลา
พักผ่อนตัวตลอดเวลา ถ้าวันบ้างก็เพียงเวลาหลับสนิทเท่านั้น นอกนั้นเป็นเวลาทำงาน

ของมันเสียสิ้น ดังนั้น การทำความเพียรจะลดหย่อนอ่อนข้อและผิดเพี้ยนเลื่อนเวลาอยู่ จึงทำให้กิเลสตัวขยันหัวเราะเอา การเปลี่ยนสถานที่และอุบายอยู่เสมอจึงพอมองเห็น ความแพ้ความชนะกับกิเลสบ้าง ไม่ปล่อยให้มันรับเหมาเป็นเจ้าของแต่ผู้เดียวดังนี้ เหตุผลของท่านก็น่าฟังและเป็นคติได้ดีสำหรับผู้ไม่พอใจให้กิเลสขึ้นเหยียบย่ำทำลาย เอาทุกๆ กรณีที่จิตไหวตัว ท่านชอบเที่ยวไปทางภูสิงห์ ภูว ภูลังกา และดงหม้อทอง เขตอำเภอเซกา อำเภอโพนพิสัย อำเภอบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย และอำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม แถบนั้นมีเขามาก เช่น ภูสิงห์ ภูว และภูลังกา ซึ่งล้วนเป็นทำเลดีๆ เหมาะแก่การบำเพ็ญธรรมอย่างยิ่ง แต่ห่างไกลหมู่บ้านมาก บิณฑบาตไม่ถึง ต้องมีคน ผลัดเปลี่ยนกันขนส่งอาหาร ที่ดังกล่าวเหล่านี้เป็นที่ชุมนุมของสัตว์ป่านานาชนิด มีเสือ ช้าง กระต๊อ วัวแดง เป็นต้น พอตกย้ายๆ และเย็น จะได้ยินเสียงสัตว์เหล่านี้ ร้องสนั่นหวั่นไหวไปทั่วทั้งป่า ผู้ไม่สละตายจริงๆ ยากจะอยู่ได้ เพราะเสือชุมมาก เป็นพิเศษและไม่ค่อยกลัวคนด้วย บางคืนพระท่านเดินจงกรมทำความเพียรไปมาอยู่ มันยังแอบมาหมอบดูท่านได้โดยไม่กลัวท่านเลย แต่ไม่ทำอะไร มันอาจสงสัยแล้ว แอบด้อมเข้ามาดูก็ได้ พอท่านได้ยินเสียงผิดสังเกต นึกประหลาดใจส่องไฟฉายไปดู ยังเห็นเสือโคร่งใหญ่โดดออกไปต่อหน้าต่อตาก็ยังมี แม้เช่นนั้นท่านก็ยังเดินจงกรม ทำความเพียรต่อไปได้ ไม่คิดกลัวว่าเสือจะโดดมาคาบเอาไปกินเลย ทั้งนี้เพราะ ความเชื่อธรรมมากกว่าความกลัวเสือ จึงพอดทนทำความเพียรต่อไปได้ บางวัน พอตกเย็น พระท่านก็ขึ้นบนไหล่เขาแล้วมองลงไปดูโขลงช้างใหญ่ซึ่งกำลังพากัน ออกเที่ยวตามหินดานอันกว้างยาวเป็นกิโลๆ สามารถมองเห็นช้างทั้งโขลงได้อย่าง ชัดเจน ทั้งตัวเล็กๆ และตัวใหญ่ซึ่งกำลังเริ่มจะพากันออกเที่ยวหากิน ท่านว่าเวลาดู ช้างทั้งโขลงใหญ่ๆ ที่กำลังหยอกเล่นกันอย่างเพลิดเพลินเช่นนั้นทำให้เพลินดูมันจนจำ ไม่รู้ตัวก็มี เพราะสัตว์พรรคนี้ชอบหยอกเล่นกันเหมือนมนุษย์เรานี่เอง

หลวงปู่ขาวท่านมีความเด็ดเดี่ยวมากดังที่เขียนผ่านมาแล้ว การนั่งภาวนาตลอดสว่าง ท่านทำได้อย่างสบาย ไม่มีอะไรเป็นอุปสรรค ก็การนั่งภาวนาแต่หัวค้ำยันสว่างนั้น มิใช่เป็นงานเล็กน้อย ถ้าไม่เป็นผู้มีใจกล้าหาญกัดเหล็กกัดเพชรจริงๆ จะทำไม่ได้ จึงขอชมเชยอนุโมทนาท่านอย่างถึงใจ ดังนั้น ท่านจึงสามารถเป็นอาจารย์สั่งสอน คณะสานุศิษย์ให้ได้รับความร่มเย็นเรื่อยมาจนปัจจุบันนี้ ท่านเป็นที่แน่ใจในองค์

ท่านเองร้อยเปอร์เซ็นต์ว่าเป็นผู้สิ้นสภาพสิ้นชาติอย่างประจักษ์ใจทั้งที่ยังครองชั้นอยู่
ปล่อยชั้นเมื่อไรก็เป็น **ปรหม์ สุขิ** ล้วนๆ เมื่อนั้น หมดความรับผิดชอบกังวลโดยสิ้นเชิง

ปี พ.ศ. ๒๕๐๑ หลวงปู่เที่ยววิเวกจากที่จำพรรษาปีที่แล้ว คือ วัดป่าแก้วชุมพล
อ.สว่างแดนดิน จ.สกลนคร มาทางอุดรธานี เที่ยววิเวกไปแถว อ.หนองบัวลำภู และ
วัดถ้ำกลองเพล ซึ่งเป็นป่าเป็นเขาอันรกชัฏในสมัยนั้น ท่านเห็นว่าเหมาะกับอัธยาศัย
ในการอยู่และบำเพ็ญสมณธรรม จึงพักบำเพ็ญอยู่ที่นั่นเรื่อยมาจนวาระสุดท้ายแห่ง
ชีวิตท่าน

ที่มีชื่อว่า **“ถ้ำกลองเพล”** ตั้งเดิมก่อนจะเป็นวัดถ้ำกลองเพลขึ้นให้ทราบกันทั่วไป
อย่างกว้างขวางนั้น ในถ้ำนั้นเคยมีกลองเพลใหญ่อยู่ประจำถ้ำหนึ่งลูก มีขนาดใหญ่โตมาก
ส่วนจะมีมาแต่สมัยใดนั้นไม่มีใครทราบและบอกเล่ากันมาบ้างเลย คงจะมีมานาน
เป็นร้อยปีขึ้นไปจนกลองเพลนี้มีความคร่ำคร่าผุพังแตกกระจัดกระจายเป็นชิ้นใหญ่
ชิ้นเล็กไปเองโดยไม่มีใครทำลาย จำพวกนายพรานที่ี่ยวหาล่าเนื้อ เวลามาพักนอนในถ้ำ
ยังได้เอาเศษไม้ที่แตกกระจัดกระจายออกจากกลองเพลมาหุงต้มอาหารรับประทานกัน
ชาวบ้านใกล้เคียงแถวนั้นจึงพากันให้ชื่อให้นามถ้ำนั้นว่า ถ้ำกลองเพล ครั้นต่อมามี
พระธุดงค์กรรมฐานไปเที่ยวบำเพ็ญธรรมและพักในถ้ำนั้นบ่อยๆ จนถ้ำนั้นกลายเป็นวัด
คือที่อยู่ของพระขึ้นมาจึงพากันให้นามว่า **“วัดถ้ำกลองเพล”** เรื่อยมาจนปัจจุบันนี้

แต่ตั้งเดิมมา ในถ้ำกลองเพลนี้มีพระพุทธรูปขนาดต่างๆ กันมากมาย ทั้งซ้อนไว้
ในที่ลับตาคน ทั้งประดิษฐานไว้ในถ้ำอย่างเปิดเผย แต่ตั้งเดิมที่คนนำพระพุทธรูปมา
ประดิษฐานรวมไว้ในถ้ำนี้มีมากมายไม่อาจคณนหานับได้ แม้พระพุทธรูปทองคำ เงิน
นาก ทองสัมฤทธิ์ ก็มีไม่น้อย แต่ถูกมารศาสนาเอาไปกินกันเรียบวุธไม่มีเหลือมานานแล้ว
เหลือแต่พระพุทธรูปธรรมดาดังที่เห็นกันอยู่นี้เท่านั้น

สิ่งที่ชาวพุทธเราควรทราบอย่างยิ่งคือ วัดเป็นสถานที่สำคัญในวงพุทธศาสนา
และพุทธบริษัท ซึ่งน่าจะอดคิดเป็นสิริมงคลอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาภายในใจไม่ได้
ขณะที่เดินเข้าวัดหรือเดินผ่านวัด เพราะคำว่า **“วัด”** เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มาแต่
โบราณกาล โดยไม่นิยมว่าเป็นวัดบ้านหรือวัดป่า เนื่องจากวัดเป็นที่รวมจิตใจ และ

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ตลอดจนเจตนาดีสูงส่งของพุทธบริษัทไม่มีประมาณไว้โดยไม่มีทาง
รั่วไหล แม้วัดจะทรุดโทรมหรือสวยงามเพียงไร ใจท่านผู้นับถือพระพุทธานุภาพ
ทั่วๆ ไปย่อมมีความเคารพอยู่อย่างสม่ำเสมอ ด้วยเหตุนี้ชาวพุทธผู้ก้าวเข้าไปในวัดใด
จะเป็นกรณีใดก็ตาม จึงควรระวังสำรวมอินทรีย์ด้วยดีให้อยู่ในความดีงามพอสมควร
ตลอดการนั่งห่มต่างๆ ควรสนใจเป็นพิเศษสมกับเราเป็นลูกชาวพุทธก้าวเข้าไปใน
สถานที่อันสูงศักดิ์ที่ได้รับสถาปนาปกครองมาจากพระพุทธรูปเจ้าผู้เป็นศาสดาแห่งโลก
ทั้งสาม เฉพาะวัดป่าต่างๆ พระท่านเป็นเหมือนพระสิงพระค่าง ไม่ค่อยมีโอกาสสาสนา
ได้เห็นได้ชมบ้านเมืองที่เจริญแล้วด้วยวัตถุและวัฒนธรรมนำสมัย เมื่อเห็นท่าน
ผู้นำยุคแต่ต่างทันสมัยเข้าไปในวัด ท่านรู้สึกหวาดเสียวใจพิกล คล้ายจะเวียนศีรษะ
และเป็นไข้ในเวลานั้น ทั้งนี้อาจเป็นความตื่นตกใจที่ไม่เคยพบเห็นเพราะความเป็นป่า
ก็สันนิษฐานยาก เพราะปกติท่านก็เป็นป่าอยู่แล้ว แต่พอมาเจอสิ่งแปลกตาละครร่มเข้า
จึงแสดงความวิปริตจิตแปรปรวนชวนให้สลดสังเวชขึ้นมา โดยมากพระธุดงค์ป่าๆ
ท่านพูดในทำนองเดียวกัน ซึ่งน่าเห็นใจสงสาร แม้จะมีผู้อธิบายเรื่องความเจริญของ
บ้านเมืองทั้งด้านวัตถุและวัฒนธรรมให้ท่านฟังว่า เป็นสิ่งเจริญทัดเทียมกันหมดเวลานี้
ทั้งนอกและในประเทศ ทั้งในเมืองและบ้านนอก ทั้งวัดบ้านและวัดป่า ทั้งในที่ธรรมดา
และในป่าในเขา แต่ท่านไม่ยอมเชื่อ มีแต่ความขยะแขยงและหวาดกลัวสลดสังเวช
เอาทำเดียว จนผู้ชี้แจงให้ฟังหมดปัญญาไม่มีทางทำให้ท่านหายตกใจหวาดเสียวได้
จึงนำสงสารที่ท่านเป็นป่าเถื่อนและห่างความเจริญเอาเสียจริงๆ

วัดหลวงปู่ท่านอยู่ในป่าในภูเขา เป็นทำเลป่าเพ็ญภูวนาดีมาก เต็มไปด้วยหินผา
ป่าไม้มนต์ธรรม์ ทราบว่าท่านพยายามหลบหลีกสิ่งดังกล่าวมาก ถ้าจะว่าท่านป่าเถื่อน
เหมือนพระธุดงค์ทั้งหลายก็ไม่อาจตำหนิได้ลงคอ เพราะท่านมีคุณธรรมสูงมาก พันทาง
ที่น่าตำหนิเสียแล้วในความรู้จักของผู้เขียน จึงเพียงสันนิษฐานว่าท่านอาจมีนิสัยระวังตัว
กลัวภัยในป่าติดตัวมา แม้มีคุณธรรมสูงสุดแล้วก็ยังละนิสัยนั้นไม่ขาด อาจเป็น
ตามธรรมชาติที่ท่านแสดงไว้ว่า นิสัยดั้งเดิมพระสาวกทั้งหลายละไม่ขาด นอกจาก
พระพุทธรูปเจ้าเพียงพระองค์เดียวที่ทรงละพระนิสัยพร้อมกับवासนาได้โดยเด็ดขาด
สิ้นเชิง หลวงปู่ชวาวนี้เวลามีคนเข้าไปปลุกปล้ำไม่เข้าเรื่องเข้าราวมากมาย ท่านจะปลุกตัว

หนีไปอยู่ตามป่าตามซอกหินบนภูเขาโน้นจนกว่าเรื่องสงบลง ตอนเย็นๆ หรือค่ำมืดถึงจะลงกลับมาที่พัก เมื่อถูกถามว่าทำไมท่านจึงหลบหลีกปลีกตัวออกไปอยู่ในที่เช่นนั้นเล่า? ท่านก็ให้เหตุผลว่า ธรรมเรามีน้อย สู้กำลังของโลกที่เขี้ยวจัดไม่ไหวจำต้องหลบหลีกไป ชี้นอยู่ต่อไปธรรมต้องแตกหลาย ที่ไหนจะพอประคองตัวได้ก็ควรคิดเพื่อตัวเองแม้ไม่มีวาสนาพอจะเพื่อผู้อื่นได้ดังนี้ แต่เท่าที่ทราบมา ท่านมีความเมตตาอนุเคราะห์ประชาชนอยู่มากตามปกตินิสัย ที่ท่านปลีกตัวหลบหลีกไปในบางกรณีนั้น น่าจะเหลืออดเหลือทนดังท่านว่า ที่ฝ่ายทำลายโดยไม่มีเจตนาหรือมีก็ไม่อาจทราบได้ ซึ่งมีจำนวนมากและโตนอยู่เสมอ แต่ฝ่ายพยายามประคองรักษาศีลธรรมความดีงามไว้มีจำนวนน้อยต้านทานน้ำหนักรุนแรงไม่ไหว ก็จำต้องได้รับความลำบากเป็นธรรมดา ส่วนมากประชาชนเป็นฝ่ายสังเกตพระมากกว่าจะสังเกตตัวเอง เวลาเข้าไปในสถานที่ควรเคารพนับถือจึงมักสะดุดหูสะดุดตาคิดสำหรับท่านผู้มีความสังเกตเกี่ยวกับการปล่อยตัวไม่สำรวมที่เคยเป็นนิสัยมา โดยมีได้สนใจว่าใครจะสังเกตหรือมีอะไรกับตนบ้างจึงลำบาก

เรื่องคนหน้าด่านสันดานสัตว์

ตามธรรมดาพระพุทธรูปทั้งมวลย่อมเป็นที่กราบไหว้บูชาของชาวพุทธทั่วดินแดนไทยและต่างประเทศ ไม่มีใครถือเป็นของเสียดัจจุไรให้โทษให้ทุกข์แต่อย่างใด แม้จะเป็นคนดีคนชั่วขนาดไหน เมื่อมาเจอพระพุทธรูปเข้า จิตใจย่อมอ่อนโยนเคารพกราบไหว้บูชา ไม่ถือเป็นอริศัตรูแต่อย่างใด พระพุทธรูปที่อยู่ในถ้ำกลองเพลก็เช่นเดียวกัน พวกนายพรานที่มาพักค้างคืนที่ถ้ำนั้นย่อมกราบไหว้บูชาและขอขมาลาโทษกัน บางรายที่พิสดารแปลกเพื่อนฝูงอยู่ข้างแต่ไม่ถึงกับเป็นแบบมนุษย์สันดานสัตว์ดังที่เขียนไว้ข้างบนนั้น ยังอธิษฐานขอให้หลวงพ่พระพุทธรูปช่วยบันดาลให้สัตว์ให้เนื้อที่จะเป็นอาหาร เช่น อีเก้ง กวาง เป็นต้น จงเดินชมซานตาฝ้าตาฟางไม่มีสติตั้งระมัดระวังตัวเดินงุ่มง่ามตัวมเตี้ยมแบบสัตว์ตายมาแถวบริเวณที่นายพรานจดจ้องคอยที่อยู่และยิงเอาๆ จนหาบหามไปไม่หวาดไหวโน่นเถิด ดั่งนี้ก็มิ มนุษย์เรา มันหลายแบบ

แต่นายพรานพิสดารที่กล่าวถึงข้างบนนี้กลับคิดและทำแบบมนุษย์ทั้งหลายไม่คิดและทำกันเลย เขาชื่อ นายพรานบุญหนา ที่พ่อแม่ญาติวงศ์ตั้งให้แต่วันเริ่มแรกเกิด (ที่ถูก เขาควรจะได้รับเปลี่ยนชื่อเสียใหม่ให้เหมาะสมกับพฤติกรรมที่เขาทำในปัจจุบันว่า นายบาปหนา จะเหมาะดี) วันนั้นเขาไปเที่ยวล่าเนื้อที่ไหนๆ ไม่มีอะไรติดมือมาเลย จึงเข้ามาแวะพักที่ถ้ำกลองเพลด้วยความอ่อนนกายอ่อนใจ แม้แต่ก่อนที่เขาจะมาเที่ยวล่าเนื้อแถวนั้น เขาก็เคยมาแวะพักที่ถ้ำนั้นเหมือนกัน เป็นแต่เขาไม่คิดพิสดาร

เหมือนครั้งนี้ มาเกี่ยวนี้บวกกับความเสียใจที่ไม่มีเนื้อชนิดใดผ่านสายตาและยิงได้ ติดมือมาบ้างเลย เขาจึงเริ่มแสดงความพิสดารขึ้นในท่ามกลางเพื่อนๆ นายพรานด้วยกัน โดยไปจับเอาพระพุทธรูปที่ตั้งเรียงรายกันอยู่ในถ้ำมาตั้งเป็นแถวยาวเหยียดหลายแถวด้วยกัน พร้อมกับพูดขึ้นด้วยเสียงอันดังว่า วันนี้หาถึงเนื้อทั้งปากก็ไม่ได้เนื้อสักตัวเดียวติดมือมา ต้องเป็นเพราะพระพุทธรูปเหล่านี้เองร้ายมนต์ไล่เนื้อให้หนีห่างไกลจากอันตรายคือนายพรานที่มาเกี่ยวว่ายิ่งเขาตามบริเวณนี้ เราต้องเอาพระพุทธรูปเหล่านี้มาขึ้นเป็นแถวเหมือนทหารและฝึกหัดพระพุทธรูปเหล่านี้แบบทหาร และสั่งสอนเสียบ้างจะได้รู้กฎระเบียบของนายพราน พระเหล่านี้จึงจะเซ็ดหลาบไม่ร้ายมนต์ไล่เนื้อให้หนีไกลอีกต่อไป ในมือถือไม้ค้อยตีค้อยหวดหลังพระพุทธรูปองค์ที่ไม่ทำตามคำสั่งและทำการฝึกหัดพระพุทธรูปที่ตั้งเป็นแถวเรียงรายกันอยู่นั้นเช่นเดียวกับเขาฝึกหัดทหารว่า ขวาทันบ้าง ซ้ายทันบ้าง กลับหลังทันบ้าง หน้าเดินบ้าง พร้อมกับเอาไม้ที่ถืออยู่ในมือตีด้านหลังพระพุทธรูปบ้าง หวดลงด้านบนเศียรพระบ้าง หาวไม่ทำตามคำสั่งของนายทหาร (คือนายพรานบ้านคนนั้น) พระพุทธรูปที่ถูกตีตกออกไปนอกแถวก็จับขึ้นมาตั้งในแถวแล้วสั่งประกาศว่า ขวาทัน ซ้ายทัน ไปเรื่อย หวดพระพุทธรูปตกกระจัดกระจายและเที่ยวจับขึ้นมาไว้ในแถวแล้วสั่งงานและหวดตะไปทำนองนั้นจนหมดฤทธิ์บ้าแล้วจึงหยุด

บรรดานายพรานที่ไปด้วยกันต่างก็ได้ห้ามปรามตั้งแต่ขึ้นเริ่มแรกที่เห็นอาการไม่ดีของเขาแสดงออก โดยให้เหตุผลต่างๆ ที่ไม่ควรทำต่อท่าน จะเป็นบาปหนักและตกนรกทั้งเป็นก็ได้ถ้าขึ้นทำ เพราะพระพุทธรูปแต่ละองค์นั้นคือองค์แทนพระพุทธรูปเจ้าการทำลายพระพุทธรูป โลกถือว่าเป็นการทำลายพระพุทธรูปเจ้าด้วย ซึ่งเป็นบาปหนักมากไม่ควรทำลายอย่างยิ่ง เนื่องจากพระพุทธรูปเจ้าแลพระพุทธรูปคือหัวใจชาวพุทธ ทั้งมนุษย์ทั้งเทวบุตรเทวดา อินทร์ พรหม ยมยักษ์ นาค ครุฑ เปรต ผีทั้งมวล แต่นายบาปหนาไม่ยอมฟังเสียง มีแต่จะทำและทำทำเดียว พวกนายพรานเมื่อเห็นว่าไม่ได้การจึงต่างคนต่างแผ่นหนีไปคนละทิศละทางและวิ่งกลับบ้านเล่าเรื่องบ้านหนักบาปหนาของอิตาคั้งนรกคนเป็นให้ชาวบ้านฟัง ต่างเกิดความสลดสังเวชไปตามๆ กัน เพราะเป็นสิ่งไม่เคยมี เรื่องไม่เคยปรากฏ

ก่อนที่แกพูดว่าจะจับพระพุทธรูปมาตั้งเรียงแถวและฝึกวิชาทหารให้มัน ดูๆ แกก็มีสติดีอยู่เหมือนคนธรรมดาทั่วไป พุดอะไรก็รู้เรื่องกันอยู่ในขณะนั้น จะว่าแกเป็นบ้าก็ไม่สนิทใจ เป็นแต่มีอาการโทสะให้เห็นชัดอันเนื่องมาจากแกไม่ได้พบเนื้ออิงเนื้อ และได้เนื้ออะไรในวันนั้น ดังที่แกพูดโมโหให้พระพุทธรูปว่า ร่ายมนต์ไล่เนื้อหนีไปที่อื่นๆ หมด แกจึงโกรธให้ท่าน และจับมาทุบตีเย้ายำไปตามอารมณ์เท่านั้น ก็ไม่เห็นอารมณ์บ้างจริงๆ ในเวลานั้น

อันพระพุทธรูปทั้งหลายทั่วแดนไทยชาวพุทธเรา ใครก็ทราบอยู่แล้วอย่างเต็มใจว่า ท่านมิใช่ทหาร ท่านมิใช่ตัวควายพอจะจับท่านมาฝึกหัดแบบตำราตรวจทหาร และจับมาไล่คราดไล่ถ่อไล่ล้อไล่เกวียน ทำไมแกจึงกล้าไปจับท่านมาทำอย่างนั้นได้ลงคอ ถ้าไม่ใช่บ้าจนเกินข้ามมนุษย์ในโลกเรา นี่ก็น่าคิดถ้าจะคิด ถ้าไม่คิดก็เบาสมอง ไม่เป็นบ้าอีกแง่หนึ่งไปตามแก ผู้เปิดทางบ้าไว้ให้คนดีพลอยเป็นบ้าย่อยๆ ไปด้วย

เมื่อหมดฤทธิ์บ้านรกแตกแล้ว เวลาแกกลับไปถึงบ้าน แกก็เป็นคนดีมีสติดีอยู่เหมือนคนธรรมดา เป็นแต่อาการฉุนเฉียวยังมีอยู่ในอาการของแก ขณะนั้นใครๆ ก็ไม่กล้าทักทายไต่ถามแกเลย เพราะต่างก็ทราบการกระทำอันเลวทรามจนหาที่เปรียบเทียบกับแกไม่ได้อยู่แล้ว ต่างคนจึงเก็บตัวสงบอาการแสดงออกใดๆ ทั้งสิ้น กระทั่งคนในบ้านแกเอง เป็นเพียงคอยสังเกตความเคลื่อนไหวไปมาของแกอยู่เท่านั้น แกเองก็มีอาการเคร่งขรึมไม่พุดอะไรซึ่งเป็นเรื่องน่ากลัวไม่น่าไว้ใจอยู่แล้ว จึงไม่มีใครกล้าแสดงกิริยาอาการใดๆ ให้แสงหูแสงตาและแสงใจแก

เป็นที่น่าประหลาดและอัศจรรย์

พอตกกลางคืนมาได้ยินแกพูดแกบอกว่าฉันตามร่างภายในลักษณะของคนมีสติ
ทั่วๆ ไป คนในครอบครัวได้โอกาสก็มาไต่ถามเรื่องราวกับแก แกก็เปิดอวัยวะส่วนต่างๆ
ให้ดูพร้อมทั้งบอกว่าเจ็บปวดแสบร้อนและคันมากจนแทบทนไม่ไหว อยากร้องคราง
ให้คนมาช่วย ขณะที่แกเปิดร่างกายส่วนต่างๆ ให้ดูทั้งในและนอกร่มผ้า ปรากฏว่า
เป็นผื่นและพองไปทั้งตัวและเป็นขึ้นอย่างรวดเร็วจนผิดธรรมดา ทั้งการเจ็บปวดแสบร้อน
ก็ตามๆ กันมาอย่างรวดเร็วจนกันจนทนไม่ไหว แกร้องให้คนช่วยและร้องให้ราวกับ
เด็กๆ ในเวลานั้น จนเรื่องกระเทือนไปทั่วทั้งหมู่บ้าน ต่างคนซึ่งคอยฟังคอยทราบ
เหตุการณ์อันลามกจนกระทั่งของแกที่ทำต่อพระพุทธรูปอยู่แล้ว ต่างก็วิ่งกระหืดกระหอบ
มาในทันทีทันใด และเห็นเหตุการณ์อย่างประจักษ์ตาประจักษ์ใจ แต่ยังไม่มีการกล่าว
ความจริงที่แกทำต่อพระพุทธรูปออกมาอย่างเปิดเผย เกรงว่าจะเกิดเรื่องราวใหญ่โต
เพิ่มขึ้นอีกในเวลานั้น เป็นเพียงคนแก่ผู้ฉลาดซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน
หาอธิบายพูดเปรียบเปรยให้แกฟังโดยทำนองเรื่องพรรคนั้นมันไม่ใช่เรื่องธรรมดาที่เคย
เป็นๆ กัน แต่น่าจะเป็นเรื่องเคราะห์เข็ญเวรภัยเรื่องอุบัติเหตุมากกว่า ขอให้แกคิด
ทบทวนดูว่าในระหว่างนี้ได้ทำอะไรที่ไม่ดีไม่งามมาบ้าง ลองคิดทบทวนดูบางที่อาจมีได้
ดูเหตุการณ์ที่กำลังเป็นอยู่เวลานี้มันผิดธรรมดาสามัญอยู่มาก การคันการเจ็บปวด
แสบร้อนในร่างกาย ใครๆ ก็เคยเห็นเคยเป็น แต่ไม่เป็นอย่างผิดสังเกตมากดังที่แกกำลัง
เป็นอยู่เวลานี้ นี่ดูร่างกายทุกส่วนมันลุกลามไปอย่างรวดเร็วเหมือนไฟลามทุ่งยังงี้พิกล

ร่างกายก็เป็นผื่นและพองขึ้นๆ รวดเร็วผิดธรรมดา มันน่าจะมီးอะไรบันดาลให้เป็นไป ไม่ใช่ธรรมดาพาให้เป็นไป ถ้าพูดตามภาษาชาวบ้านก็ว่ากรรมบันดาล กรรมพาให้เป็นไป นั่นเอง ลองพิจารณาทบทวนดูความเคลื่อนไหวไปมาและการกระทำของตนดูให้ดี คนเราย่อมมีความพลั้งเผลอและหลวมตัวได้เป็นธรรมดา ถ้ามไปพลาญ พยาบาล รักษากันไปพลาญ ดูอาการดีและชั่วของคนเจ็บไปพลาญ ถ้ามเลียบๆ เคียงๆ ไปพลาญ ถ้ามคนเดียวไปพลาญ ผลัดเปลี่ยนกันถ้ามทีละคนๆ ไปพลาญ เว้นแต่พวกนายพรานที่เห็นเหตุการณ์ของแกไม่ยอมมาเยี่ยมบ้านแกเลยก็มี เพราะสะเทือนใจจากการกระทำไม่ดีของแกเป็นอย่างมากเกินกว่าจะมาโต้ถ้ามอันเป็นการประจานหน้าแก่ต่อธารกำนัล แม้นายพรานที่มาก็ด้อมๆ มองๆ ไม่ยอมให้แกเห็นหน้าเลย กลัวจะเกิดเรื่องราวไม่ดีขึ้นอีก เมื่อเล่าเรื่องดีเรื่องชั่วต่างๆ และซักไปถ้ามมาหลายครั้งหลายหนจากหลายผู้หลายคน ด้วยอาการเลียบๆ เคียงๆ ทางบุญทางบาปตลอดนรกสวรรค์ไม่หยุดหย่อน ทำให้แกระลึกูดี-ชั่ว-บุญ-บาปได้ และพูดให้คนทั้งหลายฟังตามเหตุการณ์ที่แกไปทำกับพระพุทธรูปในถ้ำกลองเพลมาด้วยความมีสติตั้งระลึกูบุญบาปเหมือนคนธรรมดาทั่วๆ ไป ไม่มีวิกลจริตผิดธรรมดาแฝงออกมาแต่อย่างใดเลย เมื่อเห็นเป็นช่องโอกาสอันดี คนแกที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านและเป็นที่เคารพนับถือของตัวเอง ก็พูดเป็นเชิงตกลใจกลัวบาปและตกนรกทั้งเป็นให้แกฟังโดยประการต่างๆ เช่นพูดว่า พระพุทธรูปทั้งหลายเป็นองค์แทนพระศาสดาองค์บรมครูของโลก และเป็นจุดรวมแห่งดวงใจชาวพุทธทั้งหลายทั่วดินแดนที่มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ตลอดเทวบุตร เทวดา อินทร์ พรหม ยม ยักษ์ นาค ครุฑ เปเรต ผี ไม่มีประมาณ ล้วนเคารพนับถือและรักสงวนกันมาก พร้อมทั้งการอารักขาไม่ให้ใครมาแตะต้องทำลายสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นได้ พระพุทธรูปแต่ละองค์นั้นมีเทวดา นาค ครุฑ ทั้งหลายรักษาท่านอยู่เป็นประจำ ใครจะไปทำลุ่มสี่ลุ่มห้าไม่ได้ จะถูกเทวดาที่อารักขาทั้งหลายทำโทษเอาด้วยวิธีการต่างๆ ตามแต่ฤทธาศักดานุภาพของเทวดานั้นๆ จะแสดงตามความเห็นควรของตน และตามกรรมหนักเบาของผู้ไปรุกรานนั้นๆ

ถ้าเป็นดังที่แกเล่ามานี้ ตัวพ่อเองและชาวพุทธทั้งหลายก็ไม่อาจสงสัยที่ร่างกายของแกกำลังเป็นไฟเผาทั้งตัวอยู่เวลานี้ ต้องเป็นเพราะแกคิดไม่ดีทำไม่ดีต่อพระพุทธรูป

เหล่านั้นแน่นอน เอละไม่เป็นไร เมื่อทราบต้นสายปลายเหตุแจ่มแจ้งอย่างนี้แล้ว ย่อมเป็นสิ่งที่ควรแก้ไขและบรรเทาเหตุการณ์นี้ให้เบาบางและหายไปได้ไม่สุดวิสัย พ่อจะพาลูกขอขมาโทษต่อพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ท่าน ให้อดโทษแก่หลาน ได้หายจากโรคอุบาทว์ในไม่ช้านี้ แม่ตัวนายพรานบุญหนา (บาปหนา) นั้นก็เชื่อตามคำที่คนแก่ชี้แจงให้ฟังทุกอย่าง ไม่ขัดขืน และยิ้มแย้มแจ่มใสหน้าตาสดชื่นขึ้นในเวลา นั้นอย่างเห็นได้ชัดในสายตาคนทั่วไป

ปัญหาที่ยังไม่ลงกันได้สนิทในเวลานั้นมีอยู่ว่า คนป่วยแสดงความตั้งใจที่จะไปขอขมาโทษต่อพระพุทธรูปที่ถ้ำกลองเพลในเวลานั้นว่าจิตใจจะอย่างไร เวลานั้นกำลังเจ็บมากคันมากอกร้อนมากอยู่ ยังไม่สามารถไปได้จะให้ทำอย่างไร คนแก่พูดปลอบโยนในทันทีทันใดว่า ไม่เป็นไร แม้จะยังไม่ได้ในเวลานี้ พวกเราก็สามารถขอขมาโทษท่านได้อย่างไม่มีปัญหา คือพวกเราเชิญพระพุทธรูปซึ่งเป็นองค์แทนของพระพุทธเจ้ามาตั้งประดิษฐานไว้ตรงหน้านี้ แล้วหาดอกไม้ธูปเทียนมากราบคารวะขอโทษท่านที่นี้ก่อน เมื่อหายจากป่วยแล้วค่อยไปคารวะท่านที่ถ้ำกลองเพลทีหลัง ผลยังได้พอๆ กัน ไม่ต้องเสียใจ ว่าแล้วก็สั่งให้คนเชิญพระพุทธรูปมาตั้งประดิษฐานไว้ตรงหน้าคนเจ็บ แล้วนำคนป่วยกล่าวคำขอขมาโทษพระพุทธรูปนั้น เสร็จลงด้วยความเบากายโล่งใจทั้งสองฝ่าย งานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยทุกอย่างท่ามกลางหมู่ชนจำนวนมากเป็นร้อยๆ ซึ่งล้วนเป็นไทยมุงแตกตื่นแห่แห่นกันมาดูเหตุการณ์ในเวลานั้น ราวกับฟ้าดินถล่มและเป็นประวัติการณ์น่าอัศจรรย์ บาบมี บุญมี นรกมี สวรรค์มี ได้แสดงขึ้นอย่างเห็นประจักษ์ตาประจักษ์ใจแก่คนทั้งหลายที่ทราบเหตุการณ์ของนายพรานบุญหนาได้ดี โรคพิสดารเกินคนของนายพรานบุญหนาได้เริ่มสงบลงโดยลำดับ นับแต่การเห็นโทษและขอขมาพระพุทธรูปผ่านไป แล้ว และหายไปอย่างสนิทในเวลาอันรวดเร็วผิดธรรมดา นายพรานได้รับการชุบชีวิตใหม่หลังจากได้เจอและต่อกรกับอาจารย์ชั้นเยี่ยมคือพระพุทธรูปที่ถ้ำกลองเพลมาแล้ว เขาเช็ดหลาบาบหญ้า ปฏิญาณตนต่อหน้าพระพุทธรูปว่าจะไม่ล่วงเกินท่านด้วยกิริยาอาการใดๆ อีกเป็นอันขาดตลอดวันตาย เพราะได้ประจักษ์กับตัวเองชนิดไม่มีวันหลงลืมแล้ว

พอเรื่องผ่านไปไม่กี่วัน โรคหายเป็นปกติแล้ว เขาก็เตรียมดอกไม้ธูปเทียนไปขอขมาโทษพระพุทธรูปที่ถ้ำกลองเพลซึ่งเขาเคยถือว่าท่านเป็นทหารฝึกหัดของเขา กราบแล้วกราบเล่า พร้อมกับคำขอขมาลาโทษและคำอธิษฐานจะไม่เป็นคนสันดานหยาบซ้าลามกดังที่เคยเป็นมาแล้วอีกต่อไป แม้ที่เคยเป็นนายพรานก็จะหยุดอย่างเด็ดขาดตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปจนกระทั่งวันตาย ด้วยความตั้งใจว่า บาปมี บุญมี นรกมี สวรรค์มี ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไม่สงสัย เรื่องของนายพรานจึงจบลง

ดังนั้นคำว่า **กิเลส** ตัวเศร้าหมองมีตมที่จอมปราศรัยทั้งหลาย มีพระพุทธรูปเป็นต้น ทรงตำหนิสาปแช่งตลอดกาลนั้น มันเป็นภัยต่อหัวใจของสัตว์โลกอย่างแท้จริง ดังที่ทรงตำหนิ เพราะเป็นตัวปฏิเสธลบล้างธรรมที่แสดงไว้ตามความสัจความจริงว่า ไม่จริง ว่าไม่มี ไม่เป็น มาตลอด ไม่เคยยอมรับความจริงทั้งหลายแม้บ่อยพอให้ได้ ชมบ้างว่า เอ้อ กิเลสก็มีธรรมและให้ความเป็นธรรมแก่สัตว์โลกที่ครอบครองเหมือนกัน เช่น ยอมรับว่า บาปมี บุญมี นรกมี สวรรค์มี เป็นต้น แม้จะปฏิเสธว่า นิพพานไม่มีก็ตาม ก็ยังนับว่ากิเลสยังมีส่วนดีและเป็นพยานแห่งธรรมที่แสดงไว้ ไม่ปฏิเสธลบล้างเสียจนหมดสิ้น สัตว์โลกที่อยู่ใต้อำนาจของมันยังมีช่องทางได้ เชื่อบุญ เชื่อบาป เชื่อนรก เชื่อสวรรค์ และพยายามละบาปบำเพ็ญบุญเพื่อไปสวรรค์กันบ้าง ไม่จมอยู่ในความมืดบอดและกองทุกข์น้อยใหญ่เพราะกลหลอกหลวงและการปิดบังของมันโดยถ่ายเดียว

แต่ขึ้นชื่อว่ากิเลสแล้ว ไม่ว่าจะชนิดใด มันเป็นโคตรแซ่ของจอมหลอกหลวงตมตุนสัตว์โลกให้มีตมมืดปิดทวารและนอนจมอยู่ใต้อำนาจของมันทั้งสิ้น ดังนายพรานบุญหนา (นายพรานบาปหนา) เป็นตัวอย่างสดๆ ร้อนๆ ในสมัยปัจจุบัน ซึ่งถูกกิเลสขโมยก่อไฟไว้ แล้วก็มาหลอกให้นายพรานเข้ากองไฟด้วยความคึกคะนอง จับพระพุทธรูปอันเป็นสิ่งวิเศษศักดิ์สิทธิ์โดยธรรมมาฝึกทหารและเขียนตีด้วยประการต่างๆ จนกระทั่งเจอดี คือร่างกายเกิดพุพองหนองไหลขึ้นสดๆ ร้อนๆ ต่อหน้าต่อตา จะเป็นเหล่าจะตายเหล่าเตรียมลงนรกทั้งเป็นทั้งตายขณะนั้น จึงมีเทวบุตรมาโปรดให้เห็นโทษแห่งการกระทำของตน และได้กลับตัวมาทางธรรมยอมรับความจริงว่า บาปมี บุญมี จึงรอดพ้นภัยพิบัติไปในเวลานั้น ไม่ถูกกิเลสตัวพาให้มีตมบอดลากลงนรกทั้งเป็นเสียทีเดียวชนิดจมไปเลย ไม่มีวันไพล่

เราชาวพุทธทั้งหลายจึงควรพิจารณาไตร่ตรองด้วยดีในหลักความจริงแห่งธรรมที่จอมปราชญ์แสดงไว้ และความจอมปลอมของกิเลสที่คอยกระซิบหลอกลวงอยู่ภายในใจตลอดเวลา อย่าเห็นแก่ได้แก่กิน แก่คตแก่โกง อย่าเห็นแก่ตัวจัด อันเป็นสายทางให้ลบล้างทำลายทรัพย์สินสมบัติและจิตใจผู้อื่นซึ่งเป็นเรื่องก่อไฟนรกเผาตัวทั้งมวล ธรรมของปราชญ์ท่านสอนให้กลัวในสิ่งที่ควรกลัวโดยธรรม เช่น บาป เป็นต้น และสอนให้กล้าในสิ่งที่ควรกล้า เช่น บุญ เป็นต้น ซึ่งเป็นคำสั่งสอนที่ถูกต้องต่อความจริงโดยถ่ายเดียว ไม่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนเลื่อนลอยเหมือนกลวงของกิเลสทุกประเภท ใครเชื่อมั่นจนทั้งสิ้น ไม่มีคำว่าพินว่าพู่เหมือนความเชื่อธรรม

คำว่า กิเลสๆ ปราชญ์ทั้งหลายขะแยงกันทั้งนั้น ไม่มีท่านผู้ใดรักสนิทติดจมกับมัน นอกจากผู้เชื่อกิเลสกลวงของกิเลสที่เลี่ยมสอนให้เกลียดธรรมและลบล้างธรรม ผลก็คือไฟเผาตัวเท่านั้น ส่วนกิเลสตัวหลอกลวงมันไม่ยอมมารับเคราะห์กรรมกับพวกเรา นอกจากหลอกให้จมรำไปเท่านั้น จึงกรุณาพิจารณาด้วยดีสมกับเราเป็นมนุษย์ผู้ฉลาดและเป็นชาวพุทธเป็นบุตรธิดาของพระพุทธเจ้าผู้เป็นจอมปราชญ์ฉลาดแหลมคมเหนือกิเลสทุกประเภท ไม่ยอมหลงกลใดๆ ของมันเลย พวกเราชาวพุทธจงพยายามเดินตามครูด้วยความระมัดระวังทุกด้านทุกอาการและทุกสิ่งทุกอย่างที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมผัสกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่ายอมให้กิเลสจับโยนลงเหวลงบ่อได้ จะเสียชาติที่เกิดมาเป็นมนุษย์ทั้งคน ของดีไม่ได้ชม ปล่อยตัวให้ล่มจมไปทั้งชาติ ไม่สมควรอย่างยิ่งกับเราทั้งหลายที่มีธรรมตะโกนช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ตามครูอาจารย์ตามสถานที่ต่างๆ และตามคัมภีร์ที่ท่านจารึกไว้ไม่อดไม่อั้นไม่ตีบไม่ตันตันกับกิเลสตลอดไป ไม่มีคำว่าธรรมคือความจนตรอกจนมุม ธรรมหมุนได้รอบตัวรอบด้านด้านทานได้ทุกแง่ทุกมุมที่นำมาใช้มาช่วยตัวเอง จงอย่าเกรงธรรมที่นำไปสู่ทางดีแต่จงกลัวกิเลสที่จะนำไปสู่ทางชั่วมั่วกับกองทุกข์สุขไม่มีวันเจอแบบคนหมดหวังทั้งที่ยังมีชีวิตลมหายใจอยู่ ไม่สมควรแก่เราอย่างยิ่ง จงอย่านิ่งนอนใจ อย่าเห็นภัยว่าเป็นคุณ อย่าเห็นบุญว่าเป็นบาป จงเช็ดหลาบกับความชั่วแลกองทุกข์ทั้งมวลเสียแต่บัดนี้ จะเป็นคนดี สุคติเป็นที่ไปไม่สงสัยในตัวเอง สมกับธรรมท่านสอนไว้ว่า พระธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมไม่ให้ตกไปในที่ชั่วดังนี้

นับแต่เรื่องนายพรานบุญหนากระฉ่อนออกสู่ประชาชนทั้งบริเวณใกล้เคียงและกว้างขวางได้ทราบทั่วถึงกันแล้ว ต่างก็กลัวกันไม่กล้ามาทำบุญบูชาย่าเหมือนแต่ก่อน บริเวณถ้ำและแถบนั้นจึงเป็นสถานที่สังตวิเวกควรแก่การบำเพ็ญสมณธรรมของพระรุดงคกรรมฐานทั้งหลาย เพราะชาวบ้านแถบนั้นถือเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ ไม่กล้าไปทำอะไรตามใจชอบดังแต่ก่อน

หลวงปู่ขาวท่านพาคณะลูกศิษย์ไปเที่ยวรุดงคกรรมฐานและปักบำเพ็ญเพียรที่ถ้ำกลองเพลนั้น เห็นว่าที่นั่นสะดวกสบายทางร่างกายและจิตใจ ตลอดการบำเพ็ญสมณธรรมก็อำนวยความสะดวกในความละเอียดแบบคายดี ท่านจึงปลงใจอยู่สถานที่นั้นเรื่อยมาจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชั้นนี้ ท่านได้ปลดปล่อยธาตุขันธ์ลงที่วัดถ้ำกลองเพลตามวัน เดือน ปี ดังที่ทราบกัน

เวลาท่านครองชั้นและปกครองพระเถรอยู่วัดถ้ำกลองเพล ท่านเมตตาให้โอวาทแก่พระเถรเถรีโดยสม่ำเสมอ ไม่ลดละปล่อยวางเรื่อยมา ธรรมที่ท่านมักยกขึ้นแสดงในชั้นเริ่มต้นแห่งการอบรมเสมอนั้น คือ **จตุปาริสุทธิศีล** คือ

๑. อินทริยสังวรศีล ได้แก่ การสำรวมระวังอินทริย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้เกิดความยินดียินร้าย เกิดความรักความชัง ความเกลียด ความโกรธ ความโลภอยากได้ในสิ่งสัมผัสนั้นๆ ไม่อึดพอ เพราะอายตนะภายใน ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กับอายตนะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องถูกต้องสัมผัส และธรรมารมณ์จากสิ่งที่มาสัมผัสนั้นๆ เพราะอายตนะภายในและอายตนะภายนอกดังกล่าวนี้เป็นคู่ปรับกันที่จะยังเรื่องต่างๆ เข้าสู่ใจได้อย่างง่ายดายแต่แก้ไขถอดถอนยาก ขณะที่ทั้งสองอายตนะอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งหมดเข้าสู่สัมผัสกัน ท่านจึงสอนให้ระมัดระวังอยู่ตลอดเวลาสำหรับนักบวชผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์โดยประการทั้งปวง ไม่ปล่อยให้อายตนะภายใน มีตาเป็นต้น สัมผัสกับอายตนะภายนอก มีรูปเป็นต้น ด้วยความไม่มีสติประจำใจ ผู้ตั้งใจสำรวมระวังตามที่ท่านสอนไว้ชื่อว่าผู้บำเพ็ญตนเพื่อชำระกิเลสโดยลำดับ และไม่ชักช้าต่อทางดำเนินจะถึงฝั่งแห่งความปลอดภัยไม่เนิ่นนาน เท่าที่ผู้ปฏิบัติทั้งหลายไปไม่ตลอดมักจ้อดจวมทุกข์ไปเสีย

ปล่อยให้ยักษ์โย ยักษ์ฉนิ คว่าไปกินเสียในระหว่างทาง (ระหว่างที่ปฏิบัติธรรมอยู่) ก็เพราะขาดความสำรวมระวังหรือไม่สนใจระวัง สติปัญญาก็น้อย แต่ชอบสนุกก่อนห้าม และออกสู่สังคัมยักษ์ (สนามแห่งอารมณ์เป็นภัยร้อยแปดพันเก้าันไม่จบ) การสำรวมระวังก็เจ๊ง สติปัญญาหายเข้าป่าไปหมด ปล่อยให้คนเก่งสู้เสือมือเปล่า สุดท้ายก็ขึ้นเขียง ให้กิเลสราคะตันทาสับย่ำเป็นอาหารของมันอย่างเอร็ดอร่อย สิ่งี่เด่นในตัวก็มีแต่ “สิ้นท่า”

ดังนั้น การสำรวมในอินทรีย์ ๖ จึงเป็นงานจำเป็นของนักบวชนักปฏิบัติอยู่มาก ผู้เคยปฏิบัติงานนี้ก็รู้อเองโดยไม่มีใครบอก ไม่มีงานใดๆ หนักเทียบเท่าเสมอได้ หนักก็หนัก ลำบากก็ลำบาก เพราะตั้งทำสำรวมระวังใจอันเป็นตัวการใหญ่อยู่ตลอดเวลา ในอิริยาบถต่างๆ ทั้งตั้งทำสู้อ ตั้งทำถอดถอนกิเลสที่เป็นลูกศรแทงอยู่ภายใน ทั้งตั้งทำต่อสู้อกิเลสซึ่งกำลังหล่งไหลมาทางอายตนะภายใน ๖ ทั้งตั้งทำชำระถอดถอนกิเลสที่มีอยู่กับใจซึ่งกำลังก่อเรื่องวุ่นวายอยู่ภายใน ไม่มีงานใดหนักมากกว่างานฆ่ากิเลส งานชำระกิเลส งานถอดถอนกิเลสตัวเป็นพื้นเป็นไฟที่เผาไหม้คุกรุ่นอยู่ภายในใจตลอดเวลา นี้ ปราชญ์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ท่านถือเป็นงานระดับไตรภพ ใครเรียนจบคนนั้นวิเศษโดยไม่ต้องหาใครมาเสกสรรปั้นยอว่าดีว่าวิเศษ แต่ดีเองวิเศษเองโดยหลักธรรมชาติของธรรมที่ผู้เข้าถึงพึงทราบเองโดยสันติภูมิโก ไม่สงสัยไม่เป็นอื่น

งานสำรวมอินทรีย์นี้ ครั่งพุทธกาลยังนำมาเป็นคู่แข่งกันได้ ทั้งนี้เพราะใครรักษาอายตนะใดก็ยากราวกับไม่มีอายตนะใด และใครรักษายากลำบากเท่าอายตนะที่ตนรักษาอยู่ เช่น ปัญจภิกขุ ภิกษุ ๕ รูป ต่างรักษาคนละอายตนะ รูปหนึ่งรักษาตา เกี่ยวกับเวลาเห็นรูปโดยเฉพาะ องค์หนึ่งรักษาหู เกี่ยวกับเวลาฟังเสียงโดยเฉพาะ องค์หนึ่งรักษาจมูก เกี่ยวกับเวลาดมกลิ่นโดยเฉพาะ องค์หนึ่งรักษาลิ้น เกี่ยวกับเวลาลิ้มรส โดยเฉพาะ องค์หนึ่งรักษากาย เกี่ยวกับเวลาถูกต้องสัมผัสกับสิ่งเย็นร้อนอ่อนแข็งต่างๆ โดยเฉพาะๆ ไม่ทั่วไปกับอายตนะทั้งหลาย เวลามาสันทนากันต่างก็คุยอวดว่าอายตนะที่ตนกำลังรักษาอยู่นั้นยากลำบากกว่าการรักษาอายตนะอื่นๆ จนเกิดการทะเลาะวิวาทกันขึ้น เพราะไม่มีใครยอมรับของใครว่ายากเหมือนอายตนะที่ตนรักษาอยู่ และไม่ยอม

ให้ความเสมอภาคในการรักษาอายตนะของกันและกัน จนพระพุทธเจ้าทรงตัดสินใจให้ และประทานพระโอวาทว่า ไม่ว่าอายตนะใด มันรักษายากด้วยกันนั้นแหละ เพราะ ตาก็อยากเห็นรูปสวยๆ งามๆ ที่ฟังตาฟังใจ หูก็อยากฟังเสียงอันไพเราะเพราะพริ้ง จมูกก็อยากสูดดมกลิ่นที่หอมหวานชวนให้รื่นเริง ลิ้นก็อยากลิ้มรสอันโอชา กายก็อยาก สัมผัสสัมผัสพันท์กับสิ่งสัมผัสอันอ่อนนุ่มชวนให้เพลิดเพลินตลอดเวลา ไม่มีความอึดพอ ทั้งนี้เพราะใจเป็นสำคัญของอายตนะนั้นๆ ใจเป็นตัวคึกตัวคะนองอยู่ตลอดเวลา ไม่สนใจมองความผิด-ถูก ชั่ว-ดี ประการใด ขอให้ได้อย่างใจที่อยากที่ต้องการ ก็เป็นพอ จึงทำให้อายตนะทั้งหลาย คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นกัณฑ์หมุ่นไปตามอารมณ์ใจ (อารมณ์กิเลสบีบบังคับใจให้ดิ้นรน)

การรักษาแต่ละอายตนะต้องรักษาใจไปในขณะเดียวกัน เพราะใจเป็นตัวการให้ อยากเห็น อยากได้ยิน อยากสูดกลิ่น ลิ้มรส สัมผัส ไม่มีเวลาสิ้นสุดยุติ ใจเป็นตัวอยาก ตัวหิวโหย ตัวเสาะแสวง ใจจึงใช้เครื่องมือ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นทางเดินออกหาอารมณ์ต่างๆ (หาอาหาร แต่ส่วนมากเป็นยาพิษ) จำต้องรักษาใจ ด้วยสติ พินิจพิจารณาด้วยปัญญา อย่าให้ออกแฟนฟ่านเกี่ยวเกาะในสิ่งเป็นภัย ใช้สติ ความรู้ ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองอารมณ์ที่เกิดจากการสัมผัส รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ให้รู้เห็นตามความจริงของสิ่งนั้นๆ ใจจะไม่ไปยินดียินร้าย รัก ชัง เกลียด โกรธ ใจจะย่อนเข้าสู่ความสงบเย็น ไม่เป็นภาระกังวลกับสิ่งใดๆ ภายนอก เมื่อจิตอึดในตัวในความสงบแล้ว ก็ออกพิจารณาอายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งเป็นเพียงเครื่องมือของใจเท่านั้น และพิจารณาอารมณ์กับใจที่กลมกลืนกัน อยู่อย่างแนบสนิทราวกับเป็นอันเดียวกัน

การพิจารณาร่างกายตามแต่ถนัด ทางอสุภะอสุภัง หรือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แยกเป็นธาตุเป็นชั้นตามความสะดวกและถนัดใจ การพิจารณาอารมณ์ของใจในเบื้องต้นมักประสานกับสิ่งภายนอก เช่น รูป เป็นต้น แยกแยะตลบทวนจนเข้าใจ ทั้งอารมณ์ว่าเป็นสิ่งที่แฝงหรือแทรกซึม มิใช่อันเดียวกันกับใจ พิจารณาจนเป็นที่เข้าใจ ใงานของตน โดยถืออายตนะภายนอกกับอายตนะภายในเป็นที่ทำงานทาง สติ ปัญญา

ศรัทธา ความเพียร ไม่ลดละท้อถอย เมื่อพิจารณารอบแล้ว ส่วนที่ปลอมจะหลุดลอยออกไปจากใจ ส่วนที่จริงจะเป็นคู่เคียงของใจและสนับสนุนใจให้ดำเนินงานด้วยความสะอาดคล่องตัวต่อไปจนถึงจุดหมายปลายทางไม่มีอะไรมาเป็นอุปสรรคได้

เมื่อประธานพระโอวาทเกี่ยวกับการรักษาอายุตนะสิ้นสุดลง พระทั้งห้าองค์นั้นได้สำเร็จจอร์हतฤมิตต่อพระพักตร์ของพระศาสดา ลิ่นภาระกัถวลกับการระวังรักษาอินทรีย์แบบนักโทษในเรือนจำแต่บัดนั้น พร้อมทั้งการยุติข้อทะเลาะวิวาทกัน ดังนั้นการรักษาอินทรีย์เกี่ยวกับอายุตนะ ๖ จึงเป็นสิ่งที่รักษายากมากเสมอกัน ไม่มีอะไรยิ่งหย่อนกว่ากัน เพราะเป็นทางผลัดดันของกิเลสตัวมหาอำนาจด้วยกัน กิเลสออกทางใด ถ้าไม่มีสติระวังตั้งตัว มีปัญญาถ่วงกรองด้วยดีแล้ว ต้องล้มทั้งหยากกันทั้งนั้น ไม่มีใครกล้ามาคุยอวดว่าเก่งกล้าสามารถและบริสุทธิพุทธรได้เพราะการปล่อยตัวปล่อยใจเลย ดังนั้น **จตุปาริสุทธิศีล** จึงเป็นธรรมจำเป็นและสำคัญมากในวงชาวพุทธและนักปฏิบัติเท่านั้น สำหรับผู้เขียนแล้ว ไม่อาจเอื้อมกับกิเลสทุกชนิดทั้งที่ไม่มีธรรมเหล่านี้เป็นเครื่องมือต่อสู้กับมัน หาญสู้ก็จบ ไม่มีทางชนะมันได้เลย เพราะท่านผู้หลุดพ้นจากกิเลสเป็นบุคคลวิเศษขึ้นมาให้โลกกราบไหว้บูชาเป็นขวัญตาขวัญใจอยู่เวลานี้ ล้วนเป็นผู้เหนียวแน่นแก่นันกรบจบพรหมจรรย์ด้วยธรรมเหล่านี้ทั้งนั้น

๒. ปาฏิโมกขสังวรศีล สำรวมระวังพร้อมกับการรักษาตนด้วยศีลในพระปาฏิโมกข์ไม่ล่วงเกินฝ่าฝืนสิกขาบทน้อยใหญ่อันเป็นมรรยาทและทางดำเนินอันดีงามของนักบวช ศีลในพระปาฏิโมกข์มี ๒๒๗ ข้อ อนุบัญญัติที่ทรงบัญญัติในลำดับต่อๆ มา มีมาก ถ้าเทียบแล้วมีมาในพระปาฏิโมกข์มีเพียงนิดเดียว ที่มานอกปาฏิโมกข์มีมากมายหลายร้อยหลายพันข้อ ผู้เป็นลูกศิษย์ที่ดีเดินตามครูคือศาสดาย่อมเคารพในศีลอันเป็นฝ่ายพระวินัยซึ่งเป็นองค์แทนศาสดา

๓. อาชีวปาริสุทธิศีล เลี้ยงชีพแบบพระ แบบลูกศิษย์พระตถาคต เช่น เทียวบิณฑบาตด้วยกำลังปลีแข้งมาบริโภคขบฉัน ไม่แสวงหาด้วยกลมารยาปลิ้นปล้อนหลอกลวง บังคับยี่ ได้มาด้วยความบริสุทธิ์ ผู้ให้ก็ให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ผู้รับก็รับด้วยความบริสุทธิ์ในการแสวงหา และการรับไม่มีเล่ห์กลแฝงอยู่แบบโลกที่เป็นกัน แสวงหาแบบพระ

ฉันแบบพระ อยู่แบบพระ ใช้สอยปัจจัยสี่แบบพระล้วนๆ ไม่ฟุ้งเพื่อเห่อคะนอง ตั้งอยู่ในธรรมสันโดษ มักน้อย อันเป็นพื้นฐานของความเป็นอยู่และการดำเนินของพระผู้มีอาชีวปาริสุทธิศีลเป็นเครื่องประดับเพศ จะอดหรืออิมกัังดงามในเพศ ไม่ข้ามเขตข้ามแดนแห่งความสวยงามของพระ ธรรมข้อนี้เป็นเครื่องประดับปากประดับท้องและประดับเพศของพระให้สวยงามไม่มีวันจิตจางตลอดอวสาน

๔. ปัจจัยสี่ในสลิทศีล สำรวมระวังเพื่อความบริสุทธิ์ในปัจจัยสี่ที่ตนอาศัย ไม่โลเล ในอาหารปัจจัยต่างๆ อันเป็นทางไหลมาแห่งมลทินความไม่ดีทั้งหลาย ปัจจัยเครื่องอาศัยของสมณะนั้นมี ๔ คือ **จีวร** เครื่องนุ่งห่มตามเพศของพระ มีขนาดความสั้นยาวพอดีกับเจ้าตัวผู้ครอง สีย้อมด้วยน้ำฝาดที่ท่านเรียกว่า **ผ้ากาสาวะ** ผ้าที่ย้อมด้วยน้ำฝาดที่ต้องมีประจำองค์พระขาดไม่ได้มีอยู่ ๓ ผืน คือ จีวร สังฆาฏิ อันตรวาสก ผ้านุ่ง นอกนั้นก็ผ้าอังสะ ผ้าอาบน้ำฝน และผ้าบริขาร เครื่องใช้สอยเล็กๆ น้อยๆ **บิณฑบาต** คือก้อนข้าว คืออาหารพื้นทีโลกอาศัยรับประทานกันเป็นอาชีพตลอดมา อาหารหวานคาวที่ไม่ผิดพระวินัยจัดเข้าในบิณฑบาตด้วยกัน ที่พระผู้บวชแล้วต้องอาศัยเช่นโลกทั่วไป **เสนาสนะ** ที่อยู่อาศัยหลับนอนและบำเพ็ญสมณธรรมตามอิริยาบถ อัคราศัยของผู้ไม่เคลื่อนกล่นวุ่นวาย เช่น รุกขมูตร่มไม้ ตามถ้ำ เงื่อมผา ในป่า ในเขา หลังเขา ไหลเขา ชายเขา ป่าช้า ป่าช้า และกระต๊อบเล็กๆ พอหมกตัวหลับนอนและบำเพ็ญธรรมในวันคืนหนึ่งๆ เหล่านี้ท่านเรียกว่า เสนาสนะ คือที่อยู่อาศัยอันเหมาะสมสำหรับพระผู้บวชและปฏิบัติเพื่ออรรถเพื่อธรรม เพื่อมรรคผลนิพพาน เพื่อความหลุดพ้นจริงๆ เสนาสนะเหล่านี้เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในการอยู่บำเพ็ญได้เป็นอย่างดี ถ้านำออกประกวดตั้งโลกเขาประกวดวัตถุต่างๆ กัน โดยพระพุทธรเจ้าทรงนำออกประกวดด้วยพระองค์เอง มิใช่คลังกิเลสนำออกประกวด ก็น่าจะได้คะแนนนำตามหลักศาสนธรรม มิน่าเป็นชนิดหรรษา หรรษา แน่นหนามั่นคง สวยงามหลายชั้นหลายเชิง หลายห้องหลายหับราคาแพงๆ จะเป็นคะแนนนำ เสนาสนะที่เป็นคะแนนนำในครั้งพุทธกาลท่านนิยมและสนใจกันมาอย่างนั้น นับแต่พระบรมศาสดาเป็นลำดับมาถึงสาวกทั้งหลาย มิได้ก้าวถ่างกันถึงกับประกาศไว้ในธรรมทั้งหลายอย่างเปิดเผย กุลบุตรทั้งหลายได้อ่านได้ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามสืบทอดกันมาจนถึงสมัยปัจจุบันนี้

ส่วนมากต่อมาก สรรณะของโลกชาวพุทธเราทำนมักอุบัติขึ้นตามเสนาสนะอันอุดมสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติที่ส่งเสริมอรรถธรรมโดยถ่ายเดียวดังกล่าวนั้นแทบทั้งนั้น เพราะเป็นสถานที่ให้ความสะดวกแก่การอยู่ การบำเพ็ญ การพักผ่อนหลับนอน ตามอัธยาศัยของผู้เห็นภัยในวัฏสงสารด้วยใจจริง พุทธะ ธรรมะ สังฆะ มักเกิดขึ้นในที่เหล่านั้น และเกิดได้ง่ายกว่าที่เคลื่อนกล่นวุ่นวาย ซึ่งร้อยทั้งร้อยมักเป็นที่เพาะและบำรุงส่งเสริมกิเลสวัฏ เพื่อกรรมวัฏ วิปากวัฏ เป็นกงล้อกงจักรหมุนไปเวียนมาเป็นวงกลมหาทางออกไม่ได้ รวากับมดแดงโตขอบดั่งจะนั้น สรุปลความแล้ว เสนาสนะดังที่ธรรมแสดงไว้แล้วมี **รุกขมุลเสนาสน** เป็นต้น เหล่านั้นแลเป็นเสนาสนะที่ทันสมัยและหนุนความเพียรเพื่อขับไล่กิเลสให้จันตรอกจันมุมและพังทลายออกจากใจได้ไม่เนิ่นนานดังนั้น ผู้ที่เริ่มบวชใหม่ พระอุปัชฌาย์จำต้องบอกสอนเสนาสนะที่เหมาะสมทันสมัยให้ทุกๆ รูป เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ไม่มีคำว่า **รุกขมุลเสนาสน** จะล้าสมัย ถ้าไม่ใช่ตัวผู้บวชถูกกิเลสจูดลากบีบบังคับให้ล้าสมัยในธรรมเหล่านี้เสียเอง จึงไม่มีที่คัดค้าน **สวากขาตธรรม** ที่ตรัสไว้ชอบแล้วได้เรื่อยมา เพราะผู้มุ่งรู้เห็นธรรมภายในใจด้วยการปฏิบัติจิตตภาวนาตามทางศาสดาทรงดำเนินและสอนไว้กับความรักชอบรุกขมูลร่มไม้ ในถ้ำ เจือมผา ป่าช้า ป่าชัญญ ย่อมกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะเป็นสถานที่เหมาะสมและสนับสนุนทางความเพียรได้ดีกว่าที่ทั้งหลาย แม้โลกนิยมว่าดีมีราคามาก เช่น ที่ย่านชุมนุมชน ที่สร้างตลาดร้านค้า ทำเลดีๆ ราคาแพงๆ เนื่องจากธรรมและผู้แสวงธรรมไม่เหมือนโลกเมื่ออยู่ด้วยกัน เพราะความรู้ความเห็นความคิดอ่าน ไตร่ตรองต่างกัน การอยู่และการเสาะแสวงจึงต่างกัน ฉะนั้น สถานที่ธรรมนิยมดังกล่าวจึงเป็นสถานที่ที่เหมาะสมกับการบำเพ็ญธรรมอยู่โดยสมมาเสมอ ไม่มีคำว่าครีล้าสมัย แต่เป็นชัยสมรภูมิที่ทันกับการต่อกรกับกิเลสประเภทต่างๆ เสมอไปตราบเท่าฟ้าดินสลาย (ศาสนธรรมหมดจากความนับถือของหมู่ชน) นั้นแล

คิลานเภลัช คือ ยาแก้โรคต่างๆ ที่ควรนำมาเยียวยารักษาเช่นโลกทั้งหลาย เพราะธาตุขันธ์ของนักบวชกับธาตุขันธ์ของโลกทั่วไปย่อมเหมือนๆ กันในความเป็นอยู่และการรักษาด้วยอาหารและหยูกยาต่างๆ แต่ครั้งพุทธกาลรู้ลี้ก็จะมิหยูกยาน้อยผิดกับสมัยนี้อยู่มาก แม้โรคก็น่าจะไม่พิสดารเหนือเมษดังสมัยนี้ เพราะยังขึ้นอยู่กั

ดินฟ้าอากาศและสิ่งแวดล้อมตลอดเครื่องส่งเสริมอยู่บ้าง ในอนุศาสน์จึงมีเพียง
ฉันทาตองด้วยน้ำปัสสาวะ หรือสมุนไพรบ้างเล็กๆ น้อยๆ ไม่มากจนกลายเป็นสินค้า
ล้นตลาดดังสมัยปัจจุบันนี้ สมัยนี้คนก็มาก โรคก็มาก หมอก็มาก ยา也多 คนล้มตาย
เพราะโรคชนิดต่างๆ ที่ยาและหมอตามไม่ทันก็มาก สมัยก่อนๆ คนมีน้อย โรคมีน้อย
หมูกยาที่มีน้อย การตายเพราะโรคพิสดารเกินคาดก็มีน้อย ใครๆ จึงไม่กระตือรือร้น
กับหมูกยาและหมอเหมือนสมัยปัจจุบัน

พระครั้งพุทธกาลตามตำราที่จารึกไว้ ท่านไม่ค่อยแสดงความกังวลและหนักใจ
กับโรคภัยไข้เจ็บอะไรมากนัก คำว่า นำยาติดตัว นั้นน่าจะไม่มี ถ้าจะมีก็เพียงมะขามป้อม
สมอ เพื่อแก้ความอ่อนเพลียเป็นบางเวลาของธาตุขันธ์เท่านั้น แต่สิ่งที่ท่านถือเป็น
ข้อหนักแน่นกว่าสิ่งใดนั้นน่าจะจะได้แก่มรรคผลนิพพาน จิตท่านมุ่งไปทางด้านอรหัต
ด้านธรรมเพื่อความหลุดพ้นมากกว่าจะมุ่งมาหาความกลัวโรคภัยไข้เจ็บ ความล้ม
ความตาย และหมูกยา ความกลัวตายมีน้อย แต่ความกลัวจะไม่หลุดพ้นจากกิเลส
แลกองทุกข์นั้นมีมาก วันคืนและอิริยาบถหนึ่งๆ จิตท่านมุ่งอยู่กับธรรมทั้งหลาย คือ
ศรัทธาธรรม วิริยธรรม สติธรรม สมกัทธิธรรม ปัญญาธรรม ตลอดเวลา หากเกิดโรคภัย
ไข้เจ็บต่างๆ ขึ้นมา ท่านมักพิจารณาลงในสังขารมกลายเป็นเรื่องเยียวยาทั้งโรค
ฆ่าทั้งกิเลสไปในขณะเดียวกัน ไม่อ่อนเปียกเรียกหายาและหมอมมาเป็นคู่ชีวิตจิตใจ
คู่พึ่งเป็นพึ่งตายจนเกินกว่าความพอดีของพระผู้เชื่อธรรม เชื่อกรรม และเชื่อสังขาร
ซึ่งเป็นของจริงอันตายตัว เวลาปกติท่านก็สงบงามตา เวลาเจ็บไข้ได้ทุกข์ ท่านก็ไม่แสดง
อาการทรมานทุรายระล่ำระสายทั้งเนื้อทั้งตัวทั้งกิจกรรมรยาอันดีงามของสมณะ มีสติ
ประคองตัวไม่โศกเศร้าเหงาหงอย ไม่ลืมนอรรถลิมธรรมประจำใจ

แม้พระรุดงคกรรมฐานในสมัยปัจจุบัน ท่านก็ปฏิบัติต่อตัวท่านเองในเวลาเจ็บไข้
ได้ทุกข์ต่างๆ เช่นเดียวกับพระที่กล่าวมาในครั้งพุทธกาล ท่านไม่วิตกกังวลกับไข้ว่า
จะหายหรือไม่หาย จะเป็นหรือจะตาย มากไปกว่าการพิจารณาเป็นสังขารเพื่อรู้
เท่าทันกายและทุกขเวทนา สัญญา สังขาร อันเป็นเครื่องหลอกจิตในเวลานั้น ซึ่งเป็น
การทำลายกิเลสไปในขณะเดียวกัน การที่โรคจะหายหรือไม่นั้น ท่านมอบไว้กับความจริง

ของโรคของทุกข์ที่ปรากฏอยู่ในเวลานั้น แต่กลมารยาของใจอันถูกผลักดันออกมา จากกำลังของกิเลสนั้น ท่านถือเป็นสำคัญมาก สถิติปัญญาต้องจดจ่อต่อเนื่องกันกับทุกข์ กับกายและกับใจที่เกี่ยวข้องกันเพื่อความรู้แจ้งเห็นชัดตามความจริงที่มีอยู่แสดงอยู่ ด้วยปัญญา และปล่อยวางกันตามลำดับที่สติปัญญาหยั่งทราบความจริง การรักษา ด้วยยาท่านก็รักษา การรักษาด้วยธรรมโอสถท่านก็รักษา ซึ่งเป็นการเข่นฆ่ากิเลสไป ในขณะที่เดียวกัน ท่านไม่นั่งนอนเฝ้าทุกข์ให้หายด้วยยาอย่างเดียวด้วยใจอ่อนเปียก เรียกว่าแต่คนมาช่วยแบบนั้น แต่ท่านเรียกหา ศรัทธา วิริยะ สถิติ สมาธิ ปัญญา มาช่วย บำบัดรักษาไข้และฆ่ากิเลสด้วยในประโยคแห่งความเพียรอันเดียวกัน ผลที่ได้รับ โรคก็ทราบว่าเป็นโรคเกิดในกาย แต่ไม่อาจเสียดแทงจิตใจท่านได้ ใจก็อาจหาญเชื่อต่อ สัจธรรมประจักษ์ตัว สถิติปัญญาก็คล่องตัว ไม่กลัวทุกข์ ไม่กลัวตาย อยู่อย่างสบาย หายห่วง นี่คือการรักษาโรคด้วยธรรมโอสถของพระชุกตกรรมฐานในสมัยปัจจุบัน ซึ่งท่านทำกันเป็นประจำในวงสังฆกรรม

(จบปาริสุทธิศีล)

หลวงปู่ขาวท่านมีลูกศิษย์มากมาย ทั้งพระเถรและฆราวาสจากภาคต่างๆ ของ เมืองไทย มาศึกษาอบรมศีลธรรมกับท่านเสมอมิได้ขาด แต่เมื่อชราภาพลง ท่านพยายาม รักษาความสงบเฉพาะองค์ท่านมากกว่าปรกติที่เคยเป็นมาเพื่อวิบากขั้นธจะจะได้ สืบต่อกันไปเท่าที่ควร และเพื่อทำประโยชน์แก่โลกที่ควรได้รับซึ่งมีอยู่มากมาย ปกติหลังจากฉันเสร็จแล้ว ท่านเริ่มเข้าทางจงกรมทำความเพียรราวหนึ่งถึงสองชั่วโมง แล้วออกจากทางจงกรมเข้าห้องพัก และทำภาวนาต่อไปจนถึงบ่ายสองโมง ถ้าไม่มี ธุระอื่นๆ ก็เข้าทางจงกรมทำความเพียรต่อไปจนถึงเวลาปิดกวาดลานวัด ท่านถึงจะ ออกมาจากที่ทำความเพียร หลังจากสร่งน้ำเสร็จ ก็เข้าทางจงกรมและเดินจงกรม ทำความเพียรต่อไปถึงสี่หรือห้าทุ่มจึงหยุด แล้วเข้าที่สวดมนต์ภาวนาต่อไปจนถึง เวลาจำวัด แล้วพักผ่อนร่างกาย ราวสามนาฬิกาคือเก้าทุ่มเป็นเวลาตื่นจากจำวัด และ ทำความเพียรต่อไปจนถึงเวลาโคจรบิณฑบาต จึงออกบิณฑบาตมาฉันเพื่อบำบัดกาย ตามวิบากที่ยังครองอยู่ นี่เป็นกิจวัตรประจำที่ท่านจำต้องทำมิให้ขาดได้ นอกจากมี

ถูกระจำเป็นอย่างอื่น เช่น ถูกลิขิตไปในที่ต่างๆ ก็มีขาดไปบ้าง ท่านผู้มีคุณธรรมสูงขนาดนี้แล้ว ท่านไม่หวังความสุขขึ้นเร็วกว่าอะไรยิ่งกว่าความสุขขึ้นเร็วในธรรมภายใน โดยเฉพาะ ท่านมีความเป็นอยู่อันสมบูรณ์ด้วยธรรมภายใน อยู่ในท่าอิริยาบถใดใจก็มีความสุขเสมอตัว ไม่เจริญขึ้นและเสื่อมลง อันเป็นลักษณะของโลกที่มีความเจริญกับความเสื่อมเป็นของคู่กัน ทั้งนี้เพราะท่านมีใจดวงเดียวที่บริสุทธิ์ที่สุดล้วน มีธรรมแห่งเดียวเป็นเอกภาพ ไม่มีสองกับอะไรพอจะเป็นคู่ดีแข่งเด่น จึงเป็นความสงบสุขที่หาอะไรเปรียบมิได้ จิตที่มีความบริสุทธิ์เต็มภูมิเป็นจิตที่มีความสงบสุขอย่างพอตัว ไม่ต้องการอะไรมาเพิ่มเติมส่งเสริมให้เป็นความกระเพื่อมกังวลเปล่าๆ ไม่เกิดประโยชน์แก่จิตดวงนั้นเลยแม้แต่น้อย ท่านที่ครองจิตดวงนี้จึงชอบอยู่คนเดียว ไม่ชอบความเคลื่อนไหวล่นวุ่นวาย เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องรบกวนความสงบสุขในหลักธรรมชาติที่เป็นอยู่อย่างพอตัวให้กระเพื่อมรับทราบทางทวารต่างๆ ท่านจึงชอบปลีกเร้นอยู่ตามอรัญญิกซึ่งเป็นการเหมาะกับจริตนิสัยที่สุด แต่ผู้ไม่เข้าใจตามความจริงของท่านก็มักคิดไปต่างๆ ว่า ท่านไม่ต้อนรับแขกบ้าง ท่านรังเกียจผู้คนบ้าง ท่านหลบหลีกเอาตัวรอดแต่ผู้เดียวไม่สนใจอบรมสั่งสอนประชาชนบ้าง ความจริงก็เป็นดังที่เรียนมานั่นเอง การอบรมสั่งสอนคน จะหาใครที่อบรมด้วยความบริสุทธิ์ใจและเต็มไปด้วยความเมตตาไม่สนใจกับอามิสหรือสิ่งตอบแทนใดๆ เหมือนท่าน รู้สึกจะหายากมาก เพราะการอบรมสั่งสอนคนทุกชั้นทุกเพศทุกวัย ท่านสอนด้วยความรู้จริงเห็นจริงจริงๆ และมุ่งประโยชน์แก่ผู้รับด้วยความเมตตาหาที่ตำหนิไม่ได้ นอกจากที่ไปรบกวนท่านแบบนอกกลุ่มนอกรทาง จึงไม่อาจต้อนรับและสั่งสอนได้ทุกสายไป เพราะสุดวิสัยของพระจะเข้าไปนอกกลุ่มนอกรทางตามคำขอร้องเสียทุกอย่างของผู้ไม่มีขอบเขตความพอดี ท่านเองก็พลอยได้รับความลำบากและเสียหายไปด้วยที่นำสงสาร

เวลาท่านยังมีชีวิตอยู่ได้ให้ความเมตตาอุปถัมภ์แก่พระเถระจำนวนมาก ตลอดประชาชนในภาคต่างๆ แห่งประเทศไทย พวกท่านไปกราบไหว้บูชาฟังการอบรมกับท่านเสมอมิได้ขาด ทางวัดเห็นความลำบากในองค์ท่านเพราะเข้าวัยชราแล้ว จำต้องจัดให้มีกาลเวลาที่ควรเข้ากราบเยี่ยม รับการอบรม และเวลาพักผ่อนพอสมควร เพื่อทำประโยชน์แก่โลกไปนาน ไม่หักขาดสะบั้นลงในระหว่างที่อายุยังไม่ถึงกาลที่ควรจะเป็น

โดยมากการต้อนรับขับสู้กันระหว่างพระผู้เป็นครูอาจารย์กับประชาชนจำนวนมากที่มา จากที่ต่างๆ ประกอบนานาจิตตังด้วยแล้ว พระอาจารย์องค์นั้นๆ มักจะเป็นฝ่ายบอบช้ำ อยู่เสมอทุกเวลาเวลาที่ที่มีผู้ไปเกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนมากก็หวังให้ได้อย่างใจของตัว ไม่คำนึง ถึงความลำบากและหน้าที่การงานของท่านที่ทำประจำวันเวลาบ้างเลย จึงมักถูกรบกวน ยิ่งกว่าน้ำบึงน้ำบ่อเสียอีก หากไม่สนใจหวังบ้างก็ทำให้เกิดความชุนมัวภายในว่า ท่านรังเกียจถือตัว ไม่ให้การต้อนรับขับสู้สมกับเพศที่บวชมาเพื่อชำระกิเลสประเภท ถือตัวและขัดใจคน นอกจากนี้ก็ตั้งข้อรังเกียจขึ้นภายในและระบายออกในที่ต่างๆ อันเป็นทางให้เกิดความเสื่อมเสียตามๆ กันมาไม่มีสิ้นสุด พระที่ควรเคารพเลื่อมใส และเป็นประโยชน์แก่ประชาชนก็อาจกลายเป็นพระที่มีคติติดตัวโดยไม่มีศัลใด กล้าตัดสินลงได้ ความจริงพระบวชมาก็เพื่อทำประโยชน์แก่ตนและแก่โลกเต็มความสามารถ ไม่นิ่งนอนใจ เวลาหนึ่งทำงานอย่างหนึ่ง อีกเวลาหนึ่งทำงานอย่างหนึ่ง ไม่ค่อย มีเวลาว่างในวันคืนหนึ่งๆ ทั้งจะเจียดเวลาไว้สำหรับโลก ทั้งจะเจียดไว้สำหรับพระเณร ในปกครองและทั่วไปที่มาเกี่ยวข้อง ทั้งจะเจียดไว้สำหรับธาตุขันธ์และจิตใจให้จรัส ไปนานเพื่อทำประโยชน์แก่โลกสืบไป วันคืนหนึ่งๆ กายกับใจหมุ่นตัวเป็นกงจักร ไม่มีเวลาพักผ่อนหย่อนกายหย่อนใจบ้างเลย คิดดูแล้วแม้แต่เครื่องใช้สอยต่างๆ เช่น รถยนต์ เป็นต้น ยังมีเวลาพักผ่อนหรือเข้าโรงซ่อมแก้ไขส่วนบกพร่องให้สมบูรณ์เพื่อ ทำประโยชน์ต่อไป ไม่เช่นนั้นก็นับหายบรลัยไปในไม่ช้า พระก็มีใช้พระอริฐุพระปุณ ที่ต้องถูกโยนขึ้นบนตึกนั้นร้านนี้เพื่อการก่อสร้างอาคารบ้านเรือนต่างๆ สุดแต่่นายช่าง เห็นสมควรจะโยนขึ้น ณ ที่แห่งใด เมื่อเป็นเช่นนี้จำต้องมีเมื่อยหิวอ่อนเพลียและ มีการพักผ่อนหย่อนภาระที่ตึงเครียดมาตลอดเวลาพอได้มีเวลาเบากายสบายจิตบ้าง โดยมากญาติโยมเข้าหาพระมักจะนำนิสสัยและอารมณ์ตามชอบใจเข้าไปทับถมรบกวน พระให้ท่านอนุโลมทำตาม โดยมีได้คิดคำนึงว่าผิดหรือถูกประการใด เพราะนิสสัยเดิม มิได้เคยสนใจในเหตุผลผิดถูกดีชั่วเท่าที่ควรมาก่อน เมื่อเกิดความต้องการประสงค์ ในแง่ใดและจะให้ท่านช่วยเหลือในแง่ใด จึงไม่ค่อยคิดนี้ว่าพระกับฆราวาสมีจารีต ประเพณีต่างกัน คือพระท่านมีหลักธรรมวินัยเป็นเครื่องประพฤติดำเนิน จารีตประเพณี ของพระก็คือพระธรรมวินัยเป็นเครื่องแสดงออก ซึ่งจำต้องคำนึงความผิดถูกชั่วดี

อยู่ตลอดเวลาว่า สิ่งนี้ควรหรือไม่ควรเป็นต้น ส่วนฉรวาสไม่ค่อยมีกรรมวินัยประจำตัว เป็นหลักปฏิบัติ โดยมากจึงมักถือความชอบเป็นความประพฤติ เมื่อนำเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระ ฝ่ายพระจึงมักถูกรบกวนและทำลายโดยไม่มีเจตนา หรือถูกทำลายทางอ้อม อยู่เสมอ เช่น ไปขอให้ท่านบอกเบอร์ ซึ่งเป็นการขัดต่อพระกรรมวินัยของพระ ไปขอให้ท่านทำเสน่ห์ยาแฝดอันเป็นการทำให้หญิงกับชายรักชอบกัน ไปขอให้ท่านบอกฤกษ์งามยามดีเพื่อโชคลาภร่ำรวย หรือเพื่ออะไรเรื่อยแปดพรรณาน่าไม่จบ ให้ท่านดูดวงชะตาราศีทำนายทายทัก ให้ท่านบอกคาถาอาคมเพื่ออยู่ยงคงกระพันชาติรี ยิงฟันไม่ออกแทงไม่เข้า ทูบตีไม่แตก ไปขอให้ท่านรดน้ำมนต์เพื่อสะเดาะเคราะห์เข็ญเวรภัยร้ายดีต่างๆ เหล่านี้ ซึ่งเป็นการขัดต่อจารีตประเพณีคือพระกรรมวินัยของพระที่จะอนุโลมได้ ยิ่งครูอาจารย์ที่ประชาชนเคารพนับถือก็ยิ่งได้รับความกระทบกระเทือนด้วยเรื่องดังกล่าวและเรื่องอื่นๆ ในทำนองเดียวกันมากมายจนไม่อาจพรรณาน่าได้ในวันหนึ่งๆ เฉพาะพระธาตุองค์ที่ท่านมุ่งอรรถมุ่งธรรมมุ่งความหลุดพ้นในสายท่านอาจารย์มั่น ท่านมิได้สนใจกับสิ่งพรรณานี้ ท่านถือว่าเป็นข้อถือต่อการดำเนินโดยชอบธรรม และเป็นการส่งเสริมคนให้หลงผิดมากขึ้น หากเข้าอาจเป็นการทำลายพระและพระศาสนา อย่างออกหน้าออกตากี้ได้ เช่น เขาให้นามว่าพระบัตริพระเบอร์ ศาสนาบัตรเบอร์ พระเสน่ห์ยาแฝด ศาสนาเสน่ห์ยาแฝด เป็นต้น ซึ่งทำให้พระและศาสนามัวหมอง และเสื่อมคุณภาพลงโดยลำดับอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ผลนั้นสืบเนื่องมาจากการกระทำดังกล่าว การกล่าวทั้งนี้มิได้คิดตำหนิท่านสาธุชนทั่วๆ ไป และมีได้คิดตำหนิท่านผู้เข้าหาพระโดยชอบธรรม เป็นเพียงเรียนเผติยงเพื่อทราบวิธีปฏิบัติต่อกันระหว่างพระกับประชาชนซึ่งแยกกันไม่ออกแต่ไหนแต่ไรมาจะได้ปฏิบัติต่อกันโดยสะดวกราบรื่น สัมกับต่างฝ่ายต่างหวังดีและพึงเป็นพึงตายกันตลอดมา และต่างฝ่ายต่างหวังเชิดชูพระศาสนาด้วยกัน

ปีพระราชที่ ๔๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๐

หลวงปู่ป่วยหนัก

เริ่มแต่วันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๑๐ หลวงปู่เริ่มป่วย ชั้นเริ่มแรกก็เป็นไข้หวัด แต่อาการของหวัดนั้นผันแปรไปในแง่ต่างๆ ที่จะยังโรคอื่นๆ ให้แทรกซ้อนและกำเริบ รุนแรงไปตามๆ กัน หนักเข้าจนฉันไม่ได้ เริ่มแรกเป็นไข้หวัดใหญ่ที่ยังไม่แปรเป็น โรคอื่นๆ หลายชนิดในธาตุชั้นนั้น ท่านยังอุตส่าห์ลงไปฉันจังหันร่วมพระเณรในวัด ที่หน้าถ้ำกลองเพลได้ตามปกติ ในสายตาคอนภายนอกก็อาจคิดว่าท่านมิได้เป็นอะไร นอกจากโรคชราประจำคนแก่อย่างเดียวกัน แต่เพราะโรคกำเริบแปรเป็นอย่างอื่น ไปไม่มีสิ้นสุด กำลังธาตุชั้นนั้นก็ทรุดลงทุกวันเวลาจนไม่สามารถไปฉันร่วมหมู่คณะที่ ถ้ำได้ ท่านยังยอมอดยอมทนและฝืนฉันแม้จะได้เล็กๆ น้อยๆ ที่กุฏิท่านเอง จนฉัน ไม่ได้ กำลังอ่อนลงอย่างเห็นได้ชัด การพลิกเพลงอวัยวะจำต้องมีพระเณรคอยดูแล อุปัญญาตลอดเวลา

ข่าวคราวความไม่สบายของหลวงปู่กระจายไปถึงไหน คลื่นมนุษย์ ประชาชน พระเณร มาถึงนั้นอย่างรวดเร็ว เพราะต่างคนต่างมีจิตใจใฝ่ฝันยึดมั่นในองค์ท่าน เป็นที่ฝากเป็นฝากตายภายในใจอย่างแนบสนิทอยู่แล้ว เมื่อทราบข่าวว่าท่านไม่สบาย ก็จำต้องสะเทือนใจอย่างหนัก รวากับฟ้าดินถล่ม ชั่วหัวใจจะขาดหายไปจากร่าง ในเวลานั้นฉันได้ นับแต่ข่าวนั้นผ่านเข้าความรู้สึกต่างก็หลั่งไหลมาทุกทิศทุกทาง

ทั้งประชาชนทั้งพระเณรจากทิศต่างๆ ทั้งใกล้และไกลต่างหลั่งไหลมาเยี่ยมอาการของท่านด้วยความกระหายอยากพบอยากเห็นอยากกราบไหว้บูชาเป็นขวัญตาขวัญใจในขณะที่เข้ามากราบไหว้ท่าน

วัดถ้ำกลองเพลในช่วงที่ท่านป่วยนั้นจึงเป็นเหมือนมิงงานในวัด แออัดไปด้วยผู้คนหญิงชาย พระเณรแลฆราวาสที่มาจากที่ต่างๆ จนทางวัดไม่อาจรับรองได้ทั่วถึงทั้งที่พักหลับนอน อาหารการบริโภค ต่างให้ช่วยตัวเองบ้างช่วยกันเองบ้างในเวลาขาดแคลนจำเป็น เพราะวัดก็เป็นสถานที่อยู่ของนักบวชผู้ขอทานชาวบ้านมาจั้น มิใช่สถานที่อยู่ของมหาเศรษฐีซึ่งต่างก็ทราบกันอยู่แล้ว แต่ก็คืออย่างหนึ่งที่วัดถ้ำกลองเพลมีบริเวณอันกว้างขวางและเต็มไปด้วยป่าด้วยเขา ร่มไม้ เงื่อมผาต่างๆ การพักอยู่หลับนอนจึงสะดวก โดยยึดเอาป่าเขาร่มไม้ในบริเวณวัดเป็นที่พักผ่อนหลับนอนเลยที่เดียวอย่างสบายหายห่วง เป็นความสะดวกทั้งพระเณรและประชาชนจำนวนมากที่มาพักเยี่ยมอาการท่านชั่วคราว

เฉพาะอาหารบิณฑบาตสำหรับพระเณรและประชาชน แทนที่จะอดอยากขาดแคลนเพราะคนมากด้วยกัน แต่ก็มีอุดมสมบูรณ์แต่ต้นชนปลายที่ท่านป่วยซึ่งเป็นเวลา ๔ เดือนกว่า ไม่บกพร่องขาดเขินเลย นับว่าเป็นเรื่องอัศจรรย์ในบุญวาสนาบารมีของหลวงปู่ท่านคัมภีร์ครอง แม้ผู้คนพระเณรจำนวนมากที่มาคลละเคล้ากันก็เป็นประหนึ่งลูกของพ่อแม่เดียวกันหรือเป็นเหมือนอวัยวะอันเดียวกันอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ไม่มีอธิกรณ์หรือเรื่องราวใดๆ เกิดขึ้นเลย ต่างมีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส พบปะทักทายกันอย่างนุ่มนวลอ่อนหวานราวกับเคยพบเห็นและสนิทสนมกันมาเป็นเวลานานปี เริ่มแรกที่ท่านป่วย ทางวัดและครูอาจารย์ทั้งหลายปรึกษากันไว้เกี่ยวกับผู้คนพระเณรมามากอาจเกิดความไม่สงบขึ้นได้ พร้อมกับความเข้มงวดกวดขันพระเณรที่ก้าวเข้ามาในวัดเพื่อรักษาความสงบในหมู่คณะที่เข้าเกี่ยวข้องกันไว้ไม่ประมาท เรื่องราวก็ผ่านไปด้วยความสงบราบรื่นดีงามทุกประการ น่าอนุโมทนาอย่างยิ่ง ไม่น่าจะหลงลืมได้ลงคอในชีวิตของผู้เขียนและท่านผู้เคยได้พบเห็นเหตุการณ์นี้ด้วยกัน

หลวงปู่ฉันไม่ได้และทรุดลงโดยลำดับ ประชาชนพระเถระยิ่งหลั่งไหลมาทุกทิศทุกทาง ระยะเวลาที่ท่านป่วยนับแต่เริ่มต้นป่วยหนัก ผู้เขียน (หลวงตาบัว) ก็มาอยู่กับท่านเป็นประจำหลายวัน จะกลับไปค้างวัดสักคืนสองคืนก็ต้องรีบกลับมา ทั้งนี้เพราะเป็นห่วงท่านมากและเพื่อความสงบเรียบร้อยในด้านอื่นๆ แต่ก็เดชะบารมีของหลวงปู่ท่านคุ้มครองรักษาสถานการณ์ทุกด้านสงบเรียบร้อยดี สำหรับอาการของท่านเมื่อขบฉันอะไรไม่ได้ ธาตุชั้นนี้ก็ยิ่งทรุดลงอย่างเห็นได้ชัดในสายตาทุกๆ ไป เมื่อเรียนถามถึงความเจ็บป่วยและการจากไป ท่านให้เหตุผลอย่างจับใจเพราะมากกว่า จะมีอะไรในธาตุชั้นอันนี้ จะไปเมื่อไรก็มีได้วิตถกวิจารณ์อาลัยเสียดายมันนี่ เพราะก็เห็นแต่ ดิน น้ำ ลม ไฟ อันเป็นส่วนผสมของธาตุรวมตัวกันอยู่เท่านั้น ถ้าผู้รู้คือใจไปปราศเสียเมื่อไร เมื่อนั้นมันก็จะกระจายลงไปสู่ธาตุเดิมของตนทันทีไม่รอฟังเสียงใครๆ ทั้งสิ้นเลยแหละ ถ้าไม่คิดเกี่ยวข้องกับหมู่คณะและประชาชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียรวมอยู่ด้วยแล้ว แม้ชั้นนี้จะแตกไปเดี๋ยวนี้ก็ให้แตกไป เราก็หมดความรับรู้ความรับผิดชอบลงทันที ไม่มีภาระใดต้องแบกหามอีกแล้ว คำว่า **อนาลโย** ที่เป็นฉายาของเรามาแต่วันเริ่มบวช จะได้เป็นความจริงตัวจริงขึ้นมาอย่างสมบูรณ์ เวลานี้ที่อนาลโยของเรายังไม่สมบูรณ์ ก็เพราะชั้นธสมมุติชั้นปัญจกขอแบ่งไว้ ต้องรับผิดชอบเขาทุกด้านทุกทาง คือต้องพาอยู่ พากิน พาหลับ พานอน พาขับ พาถ่าย พาเปลี่ยนอิริยาบถทำนั่นทำนี่ ไม่ได้หยุดหย่อนผ่อนคลายเป็นบ้างเลย รวากับพัดลมหมุนตัวๆ อยู่ทำนองนั้น ขึ้นชื่อว่าสมมุติๆ มันมีความสงบนิ่งอยู่เป็นปกติสุขได้เมื่อไร ต้องหมุนของมันอยู่ทำนองนั้น ข้างนอกก็หมุน ข้างในก็หมุน แม้ชั้นนี้ทำในร่างกายของเรานี้ก็หมุน มันอยู่สงบสุขไม่ได้ จะไปหวังเอาความสุขความสบายจากมันซึ่งเป็นตัวหมุนตัวๆ อยู่นี้ได้อย่างไร ถ้าใครจะหวังเอาความสุขความสบายจากชั้นอันนี้เป็นบ่อแห่งความทุกข์ความกังวลนี้ ผู้นั้นก็คือผู้พลาดหวังตลอดไป จะไม่มีชั้นใดมาสนองตอบความสมหวังนั้นเลย ผมเองก็ครองชั้นนี้แบกชั้นนี้มาร่วมเข้าแปดสิบปีมาแล้ว ก็ไม่เห็นได้สิ่งพึงใจสนองตอบจากชั้นอันนี้ ที่เด่นๆ ก็มีแต่ทุกข์ทำนองนั้น ทั้งทุกข์ย่อยทุกข์ใหญ่แสดงอยู่ตลอดเวลาที่ว่าไม่ได้เคยเห็นความสงบสุขของชั้นนี้ปรากฏให้รู้เห็นอย่างชัดเจนบ้างเลย เวลาปกติไม่เจ็บไข้ได้ป่วยก็แสดงความทุกข์ประจำชั้นนี้ขึ้นมาอยู่那儿แล เช่น เจ็บนั้นปวดนี้ตามอวัยวะ

น้อยใหญ่ ไม่เห็นแสดงความสุขให้เห็นนี่นา ที่ว่ากันว่า สุขๆ นั้นก็เสกสรรเอาเฉยๆ ด้วยความติดปากติดใจในสุขต่างหาก ความจริงแล้วร่างกายส่วนต่างๆ ไม่เคยแสดงความสุขอย่างเด่นชัดให้เห็นเหมือนแสดงความทุกข์ให้แบกหามซึ่งแต่ละครั้งแทบสลบไสลและตายได้ถ้าทุกข์นั้นไม่หยุดการแสดงตัว ใครๆ อย่าไปหลงลมหลงแล้งในชั้นนี้ว่าจะเอาสุขมาแจกแบ่งพอให้ดีใจบ้าง นอกจากทุกข์ร้อยแปดคณนาไม่จบสิ้นเท่านั้นที่มันมาทุ่มให้แบกให้หามเรื่อยมา ผมเองก็ยอมรับว่าแบกชั้นนี้มันเป็นกองทุกข์นี้มาแปดสิบปีนี่เอง ยังจะให้ทนแบกไปถึงไหนกันอีก พุดจบประโยคแล้วทำอันยิ้มนิดๆ ราวกับทำอันยิ้มเยาะเย้ยกิเลสและวิบากของกิเลสคือชั้นที่ท่านกำลังครองอยู่ จะให้ผมแบกกองฟืนกองไฟไปหาอะไร โดยเข้าใจว่าชั้นนี้จะเอาของอัศจรรย์มาหยิบยื่นให้ ผมไม่สงสัยในชั้นนี้ทั้งที่กำลังครองตัวอยู่และสลายจากกันไป ผมเป็นผม ชั้นนี้เป็นชั้นนี้ จะให้คว้ายึดมาบวกกันหาอะไร การปล่อยชั้นนี้โดยสิ้นเชิงเท่านั้น **อนาลโย** จึงสมบูรณ์แบบการเมตตาสงสารหมู่เพื่อนและประชาชนนั้นยอมรับว่าเต็มดวงใจไม่มีบกพร่อง การฝืนอยู่ทั้งที่รู้ว่าชั้นนี้เป็นทุกข์ก็ฝืนอยู่เพราะความเล็งประโยชน์แก่ผู้ควรได้รับซึ่งมีอยู่จำนวนมากต่อมากนั้นแล ลำพังตัวผมเองพร้อมเสมอที่จะปล่อย **ภาวา ทเว ปญจกชนธา** ที่เคยเป็นบ่อแห่งน้ำตาของโลกและของเราผู้เคยหึงหวงมัน เวลาที่เราไม่หวังไม่หวงและพร้อมที่จะปล่อยวางลงตามธาตุเดิมของเขา ไม่ขัดไม่ขึ้นไม่ฝืนความจริง เนื่องจากเคยฝืนมาแล้วเจอแต่ทุกข์จนขีดหลายอย่างถึงใจ มาบัดนี้จึงไม่ฝืน ปล่อยตามคตินิยมดาซึ่งเป็นทางเดินของธรรมคือความจริงอันตายตัว

ท่านผู้เคยรับผิดชอบกอบกู้ตัวเองมาโดยหลักธรรมชาติไม่มีใครบอกไม่มีใครบังคับ แต่ความจำเป็นหากบังคับตัวเองให้จำต้องรับผิดชอบในตัวเองด้วยกันทุกตัวสัตว์ จงอย่าประมาท และจงถือจิตเป็นรากฐานสำคัญพาดำเนินทั้งการอาชีพและการบำเพ็ญความดีทั้งหลาย ตลอดความประพฤติอัธยาศัยการแสดงออกทุกอาการจงแสดงออกด้วยการรับผิดชอบตัวเอง โดยทำความรู้สึกตัวอยู่เสมอว่า เราเป็นผู้ทำดีทำชั่ว เราเป็นผู้แสดงออกด้วยอาการต่างๆ ซึ่งมีเจ้าของเป็นผู้รับผิดชอบ คือเราเองเป็นผู้คอยรับผลดี-ชั่วของงานนั้นๆ ผลงานนั้นๆ ไม่สูญหายไปไหน จะไหลเข้าสู่ต้นเหตุ คือเราซึ่งเป็นผู้ทำ ผู้แสดงออก คำว่า **เรา** อันเป็นหลักใหญ่ในตัวคนก็คือใจ

ใจเป็นของไม่ตาย และไม่เคยตายมาแต่กาลไหนๆ นอกจากกระแหว่ร้อนไปเกิดใน
กำเนิดดี-ชั่วต่างๆ ตามอำนาจของวิบากกรรมดี-ชั่วที่ตนทำไว้พาให้เป็นไปเท่านั้น
ยิ่งคำว่า **ตายแล้วสูญ** นั้นไม่มีในใจดวงใดๆ เลย ทั้งใจสัตว์โลคนุคนุคน แม้ใจพระพุทธเจ้า
และใจพระอรหันต์ผู้สิ้นกิเลสตัวพาให้เกิด-ตายแล้วก็ไม่สูญ แต่ไม่เที่ยวแสวงหาที่เกิด
ต่อไปเหมือนใจที่มีกิเลสเป็นเชื้อพาให้เกิด-ตายเท่านั้น เพราะใจนั้นเป็นใจ **อนุภาทิ-**
เสสนิพพานของผู้สิ้นกิเลสโดยสมบูรณ์แล้ว

อันคำว่า **ตายแล้วสูญ** ก็ดี คำว่า **บาปไม่มีกิด** คำว่า **บุญไม่มีกิด** คำว่า **นรกไม่มีกิด**
คำว่า **สวรรค์ไม่มีกิด** คำว่า **นิพพานไม่มีกิด** เหล่านี้เป็นหลักวิชาในคัมภีร์ของกิเลส
ตัวครองไตรภพ มันเรียนจบวิชาเหล่านี้แล้วจึงครองหัวใจสัตว์โลก แม้มันจะโขกจะลับ
สัตว์โลกลงหนักเบาเล็กน้อยเพียงไร ก็ทำได้ไม่หวาดหวั่นพริ้วพริ้งและสะทกสะท้าน
ต่อผู้ใดว่าจะมาหาญสู้กับมัน เพราะวิชามันดี ทันสมัย สัตว์โลกยอมรับอย่างหมอบราบ
ไม่กล้าฝ่าฝืน ร้อยทั้งร้อยวิชาทุกแขนงจากคัมภีร์กิเลสที่เสียมสอนไว้ต้องเป็นวิชา
ลบล้างความจริงของธรรมที่แสดงไว้ทั้งสิ้น เช่น ความจริงแห่งธรรมแสดงไว้ว่า
ตายแล้วเกิด วิชาจากคัมภีร์ของกิเลสต้องสอนกลับกันว่า ตายแล้วสูญ เช่น ธรรมว่า
บาปมี บุญมี นรกมี สวรรค์มี นิพพานมี วิชาของกิเลสจะปฏิเสธหรือลบล้างทันทีว่า
บาปไม่มี นรกไม่มี สวรรค์ไม่มี นิพพานไม่มี ดังนี้ ทุกคัมภีร์ไม่ก้ำก๋ายกัน

ดังนั้น พวกเราชาวพุทธจำต้องได้พิจารณาเลือกเฟ้นด้วยความละเอียดถี่ถ้วน
ไม่จำเป็นต้องโดนคัมภีร์ของกิเลสจุดลากลงเหวลงบ่อลงนรกอเวจี เพราะความหลงเชื่อ
กลมมันชนิดไม่มีใครช่วยได้ เพราะสายเกินแก้เสียแล้ว การแก้หรือการชำระล้างกิเลส
และคัมภีร์ของกิเลสที่ฝังจมอยู่ภายในใจเรา จึงควรแก้ควรล้างด้วยคัมภีร์พุทธธรรม
เสียแต่บัดนี้ที่ยังมีชีวิตและเป็นกาลอันควรอยู่ ตายแล้วหมดโอกาสจะทำได้ นอกจาก
เสวยผลดี-ชั่วที่ตนเคยทำไว้เมื่อคราวเป็นมนุษย์เท่านั้น

คำว่า **อตตาทิ อตตโน นาโถ** นั้นท่านสอนให้พึ่งตัวเอง ไม่ให้หวังพึ่งใคร
ในภพกำเนิดใดทั้งสิ้น ท่านสอนให้ทำความดีเพื่อตัวเองเสียแต่บัดนี้ จะอบอุ้มภายในใจ
ทั้งยังมีชีวิตอยู่และเวลาตายไป เนื่องจากความมีคุณธรรมคุ้มครองป้องกันตัว ผิดกับ

ผู้ไม่มีบุญมีกรรมอยู่มากซึ่งไปถือกำเนิดเกิด ณ ที่ใด ก็มีแต่กำเนิดที่เกิดที่อยู่อันเป็นพื้นเป็นไฟไปตามๆ กันหมด ขึ้นชื่อว่ากิเลสตัวเป็นมารของกรรมแล้ว ต้องเป็นมารของสัตว์โลกไม่มีทางสงสัย การแสดงออกของมันมีแต่การหลอกลวงสัตว์โลกให้เข้าสู่หลุมถ่านเพลิงคือกองทุกข์ไม่มีประมาณโดยถ่ายเดียว หากที่พอเชื่อถือและยึดเป็นที่อาศัยชั่วคราวระยะเดียวก็ไม่ได้ ผลเต็มไปด้วยพื้นด้วยไฟทุกกิ่งทุกแขนง ไม่มีเกาะมีดอนพอให้หายใจด้วยมันได้ ประชาชนท่านจึงตำหนิติเตียนมาตลอดทุกยุคทุกสมัยไม่เคยยกยอบ้างเลยว่า กิเลสก็ทำให้โลกร่มเย็น กิเลสก็เป็นกรรมให้ความเสมอภาคยุติธรรมแก่โลก เป็นต้น นอกจากกลหลอกลวงเต็มตัวของมันมาทุกยุคทุกสมัย ไม่เคยทิ้งลวดลายแห่งการปลิ้นปล้อนหลอกลวงสัตว์โลกผู้โง่เขลาที่น่าสงสารบ้างเลย สำหรับกรรมมีแต่ความอ่อนโยนเมตตาสงสารกรุณาช่วยให้สัตว์โลกพ้นจากความโง่เขลาเบาปัญญา ให้พ้นจากความทุกข์ทรมานต่างๆ พยุ่งส่งเสริมให้บรรเทาเบาบางจากทุกข์ให้มีความสงบสุขโดยถ่ายเดียว ระหว่างกิเลสกับกรรมต่างกันมากจนหาส่วนเทียบกันไม่ได้ เดินสวนทางกันร้อยเปอร์เซ็นต์ กิเลสหลอกลวงสัตว์ ผู้มัดสัตว์ให้จมอยู่ในวัฏทุกข์โดยถ่ายเดียว ส่วนกรรมพยุ่งส่งเสริมสัตว์ รื้อขนสัตว์ให้ขึ้นจากวัฏทุกข์โดยลำดับจนถึงวิมุตติหลุดพ้นไปได้โดยสิ้นเชิง ฉะนั้น ระหว่างกิเลสกับกรรมจึงต่างกันมากดังที่กล่าวมาดังนี้

หลวงตาบัว ผู้เขียนกราบเรียนถามความรู้สึกของท่านที่มีต่อชั้นชัณห์เวลานั้น ท่านเทศน์เสียยกใหญ่ราวกับไม่มีโรคภัยไข้เจ็บอ่อนเพลียในธาตุชั้นบ้างเลย พูดจนผู้ฟังสะดุ้งไปตามๆ กัน ทั้งสும்เสียง ทั้งกิจการแสดงออก ทั้งความเข้มข้นแห่งธรรมที่หลั่งไหลออกมาจากใจที่บริสุทธิ์ของท่านเวลานั้น ซึ่งไม่มีใครคาดฝันว่าท่านจะสามารถฝืนชั้นชัณห์แสดงได้อย่างถึงพริกถึงขิงถึงกิเลสถึงกรรมขนาดนั้น ผู้ฟังทั้งหลายต่างยิ้มแยมแจ่มใสหุตาสว่างไปตามๆ กันในขณะนั้น ผู้เขียนมีนิสัยไม่พอดี จึงมักไม่มีความอิมพอในธรรมที่ท่านเมตตาอธิบายให้ฟัง ยังอยากฟังให้ยิ่งขึ้นไป แล้วสอดแนบบัญหารธรรมแถมพกถวายท่านตอนท้าย ต่อไปนี้ครูบาอาจารย์จะนับวันหายวันหายคืนไปโดยลำดับและหายขาดเป็นปกติในธาตุชั้นไม่อาจสงสัยเลย เพราะธรรมที่ครูบาอาจารย์โปรดเมตตาครั้งนี้ เป็นธรรมประเภทเผาเกลี้ยงเตียนโล่งโรคในชั้นชัณห์ โรคต้อง

แตกกระจายไปหมด ไม่มีโรคชนิดใดจะหาญสู้ธรรมประเภทเผาเกลี้ยงนี้ได้ แม้แต่กิเลสที่เหนียวแน่นกว่าโรคชนิดต่างๆ มันยังต้องพินาศไปเพราะธรรมประเภที่ล้างทำลาย

ท่านตอบอย่างน่าฟังและฟังใจไม่มีวันลืมน่า ชันธเป็นชันธ โรคเป็นโรค กิเลสเป็นกิเลส ธรรมเป็นธรรม มันคนละอย่าง หยูกยาควรแก่การรักษาโรคปราบโรค ธรรมควรแก่การแก้กิเลสปราบกิเลส จะนำมาปราบโรคบางชนิดมันไม่เหมาะสมกัน โรคที่ควรจะหายด้วยธรรมก็มี ที่ไม่อาจหายได้ด้วยธรรมก็มี ผู้ปฏิบัติควรทำความเข้าใจเอาไว้ อย่าให้ความรู้ความเชื่อการกระทำเลยเถิดแห่งธรรมคือความพอดี การแสดงวันนี้ เราแสดงเป็นธรรมล้วนๆ เพื่อความรื่นเริงในธรรมทั้งหลายและเพื่อถอดถอนกิเลสในขณะฟัง มิได้เกี่ยวกับชันธจะหายโรคจะพินาศดังที่เข้าใจนั้น ชันธจะหายหรือจะตายไม่สำคัญ แต่สำคัญที่ให้กิเลสตายจากใจ เพราะธรรมที่แสดงนี้เผาผลาญนั้นเป็นความเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับพวกเรานักปฏิบัติธรรม ดังนั้น จึงพากันพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญาในธรรมที่กล่าวมา จะเป็นกำลังใจและส่งเสริมอุปนิสัยปัญญาถอดถอนกิเลสภายในออกได้เป็นวรรคเป็นตอน ครั้งพุทธกาลท่านฟังธรรมด้วย **โอบนโยโก** น้อมธรรมเข้าสู่ตนโดยลำดับที่ได้ยินได้ฟัง ไม่ยอมให้ธรรมนั้นรั่วไหลหลุดลอยผ่านหูผ่านใจไปเปล่าๆ ดังพวกเราส่วนมากฟังกัน ผลคือการแก้การถอดถอนกิเลสในขณะฟังจึงไม่ค่อยปรากฏเท่าที่ควร ดีไม่ดีคอยสังสมกิเลสในขณะฟังยังมีตาขดื่นเพียงแต่ไม่สนใจคิดกัน จึงไม่ทราบได้ว่าตนฟังเพื่อธรรมหรือฟังเพื่อกิเลสพอกพูนตัวหัวเราะธรรม

พระพุทธเจ้าแลสาวกท่านเทศน์ เทศน์จากธรรมของจริงภายในพระทัยและใจล้วนๆ มิได้เทศน์จากความจำของสัญญาดังพวกเราเทศน์ ปฏิบัติหาเครื่องดำเนินทุกประเภท ทั้งหยาบ ทั้งกลาง ทั้งละเอียด ท่านบำเพ็ญมาอย่างเต็มกำลังและรู้อย่างเต็มพระทัยและเต็มหัวใจ ทั้งฝ่ายมรรคเป็นขั้นๆ ทั้งฝ่ายผลเป็นภูมิๆ นับแต่ภูมิต่ำจนถึงภูมิอันสูงสุดวิมุตติหลุดพ้น ท่านจึงเทศน์อย่างไม่อัดไม่อั้น มีแต่ธรรมบริสุทธิ์ล้วนๆ หลั่งไหลออกมาจากกระแสแห่งใจกลมกลืนกันออกมากับกระแสเสียง ผู้ฟัง

ด้วยความสนใจมุ่งต่อความจริงล้วนๆ จึงสามารถตัดดวงเอาธรรมของจริงขึ้นมาอย่าง
เต็มหัวใจ ไม่ขาดทุนสูญญตอกจากการฟังธรรมแต่ละครั้งๆ กิเลสจะเป็นประเภทใด
ก็ตาม แม้ฝังลึกลงชั่วหัวใจ เมื่อสติปัญญาธรรมเป็นต้น เขย่าก่อกวนลวนลามอยู่ไม่
หยุดยั้ง กิเลสย่อมโยกคลอนและถูกถอนขึ้นมาทีละชิ้นละอัน สุดท้ายใจก็เป็นเรือนร้าง
ว่างเปล่าจากกิเลสทั้งปวง กลายเป็นใจที่สมบูรณ์ด้วยธรรมขึ้นมาอย่างไม่คาดฝัน
ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ จงพากันตั้งใจฟังตั้งใจปฏิบัติภาวนาให้ถึงใจทุกอย่าง
ความจริงใจต่อธรรมเข้าถึงไหน ความโยกคลอนถอนตัวของกิเลสจะกระเทือนถึงนั้น
โดยไม่ต้องสงสัยทั้งครั้งนี้และครั้งพุทธกาล ผู้ปฏิบัติจริงสามารถบรรลุมรรคผลนิพพาน
ได้เท่าเทียมกัน สมกับธรรมเป็นหลักธรรมชาติคงเส้นคงวา **มัชฌิมาปฏิปทา** เป็น
ธรรมเหมาะสมกับการฆ่ากิเลสให้หลุดลอยจากใจมาแล้วทุกยุคทุกสมัย ไม่มีอะไร
ยิ่งใหญ่ไปกว่า จงระวังกิเลสอย่างเดียวกันที่เป็นคู่แข่งธรรม อย่าให้มันป็นขึ้นบนหัวได้
จะถ่ายรดลงทันที จงระวังให้ดี

เออละ พูดพอเป็นคติเตือนใจท่านผู้มีความจงรักภักดีต่อครูอาจารย์อุตสาห์มา
เยี่ยมเยียนตามจารีตประเพณีของผู้เคารพนับถือกัน

อาการป่วยท่านค่อยทุเลาและหายเป็นปกติในที่สุด

นับแต่ท่านเริ่มป่วยดังที่เขียนผ่านมาแล้ว เป็นเวลา ๔ เดือนกว่า บรรดานายแพทย์ ผู้พยาบาลรักษามี ศ.จ. นายแพทย์ อวย เกตุสิงห์ เป็นต้น ตลอดจนนายแพทย์และพยาบาล ทางโรงพยาบาลอุดรธานี ต่างท่านมิได้นิ่งนอนใจ ช่วยกันพยาบาลรักษาท่านสุดกำลัง ความสามารถเรื่อยมาแต่เริ่มแรกป่วยจนอาการกลับดีขึ้น เพราะคณะแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ พยาบาลรักษา และคอยดีขึ้นเรื่อยๆ จนเป็นปกติได้ นับว่าหลวงปู่ท่านซบชีวิตใหม่ เป็นผู้ใหม่ขึ้นมาในหลวงปู่องค์เก่า ต้องขออภัยท่านผู้อ่านมากๆ ด้วยที่เรียนเล่า ประวัติการป่วยของหลวงปู่ขาวเพียงย่อๆ ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วยตามความเป็นมา ทั้งนี้เพราะหลวงตาผู้เขียนก็แก่มากแล้ว สุขภาพไม่อำนวย งานก็ยุ่งและสับสนราวกับ ตามรอยโคในคอกนั้นแล จึงหวังได้รับอภัยจากท่านผู้อ่านด้วยดี

(ตอนป่วยปี ๑๐ จบแค่นี้)

ที่แปลกอยู่อย่างหนึ่ง คือเวลาท่านนึกถึงอะไร สิ่งนั้นมักจะมาตามความรำพึง นึกคิดท่านเสมอ เช่น นึกถึงช้างว่าหายหน้าไปไหนเป็นปีๆ แล้ว ไม่เห็นผ่านมาจากนี้ บ้างเลย หรือถูกนายพรานยิงตายเสียแล้ว พอตกกลางคืนดีๆ ช้างตัวนั้นก็มาหาจริงๆ และเดินตรงเข้ามายังกุฏิที่ท่านพักอยู่ มายืนลูบคลำสิ่งต่างๆ ในบริเวณกุฏิท่านพอให้ ทราบว่าเขามาหา แล้วก็กลับเข้าป่าเข้าเขาและหายเงิบไปเลยไม่กลับมาอีก เวลารำพึง นึกถึงเสือก็เหมือนกันว่า เสือที่เคยเดินผ่านมานั้นบ่อยๆ บัดนี้หายหน้าไปไหนนานแล้ว

ไม่เห็นมาอีก หรือถูกเขาฆ่าตายกันหมดแล้ว เพียงนึกถึงเลือดตอนกลางวัน แต่พอตกตอนกลางคืน เลือดก็มาเที่ยวเล่นผ่านภายในวัดและบริเวณที่ท่านพักอยู่จริงๆ พอเป็นนิมิตให้ท่านทราบว่าเขายังอยู่ยังไม่ตายดังที่วิตกถึง แล้วก็หนีไป ไม่มาซ้ำๆ ซากๆ อีกเลย ท่านเล่าว่า ตอนนึกถึงสัตว์ต่างๆ รู้สึกแปลกอยู่มาก ผิดธรรมดา พอนึกถึงที่ไร ถึงสัตว์ชนิดไร สัตว์ชนิดนั้นมักจะมาหาท่านแทบทุกครั้งทีนึกถึงเขา คล้ายกับมีอะไรไปบอกข่าวให้สัตว์นั้นๆ ทราบและให้มาหาท่าน พระวิเศษทางภายในอย่างท่านคงมีเทพอารักษ์คอยให้อารักขาและคอยอำนวยความสะดวกตามความคิดเห็นต่างๆ อยู่เสมอ พอคิดอะไรขึ้นมาจึงมักมีเครื่องสนองตอบทางความคิดเสมอมา ถ้าไม่มี ทำไม่จะมีอะไรมาหาท่านตรงตามความคิดเสียทุกครั้งเช่นนั้น อย่างเราๆ ท่านๆ คิดคนละก็ร้อยก็พันเรื่อง และก็ร้อยก็พันหน ก็ไม่เห็นมีอะไรมาตอบสนองความนึกคิดความต้องการบ้างเลย พอให้ทราบว่าเราก็มีอะไรดีๆ พอตัวผู้หนึ่งที่ควรได้รับความเทิดทูนอย่างท่าน นอกจากคิดลมๆ แล้งๆ ไปพอให้กวนใจได้รับความลำบากทรมานเปล่าๆ เท่านั้น ไม่เห็นมีอะไร พอเป็นขึ้นดีแฝงมาบ้างเลย จึงนำอภัยความคิดของตัวที่ชนแต่กองทุกข์มาให้วันละก็ร้อยก็พันเรื่องจนสมองที่อหมटकำลังที่จะทำงานต่อไป

ปฏิบัติการดำเนินของหลวงปู่ ทั้งสมัยยังหนุ่มและชราภาพ

หลวงปู่ชาวท่านมีนิสัยใจเด็ดเดี่ยว ความเพียรกล้าทั้งสามอริยาบถ คือเดินจงกรม กี่แก่ง เดินแต่ฉันเสร็จแล้วถึงเที่ยง เข้าพักร่างกายพอบรรเทาซันท์ แล้วเข้านั่งสมาธิ พอประมาณราว ๑-๒ ชั่วโมง จากนั้นก็เข้าสู่ทางจงกรมทำความเพียรละหรือถอดถอน กิเลสประเภทต่างๆ ที่เคยฝังจมอยู่ภายในใจสัตว์โลกไม่เคยบกบางเหมือนสิ่งอื่นๆ ก็ชั่วโมงท่านไม่ค่อยกำหนด จนถึงเวลาปิดกวาดบริเวณที่อยู่ของพระองค์เดี่ยวที่ไม่ชอบกั้วลกับสิ่งใดผู้ใด ท่านจึงออกมาปิดกวาด สระน้ำ นั่งรำพึงไตร่ตรองอรรถธรรม ในแง่ต่างๆ ตามอัธยาศัย หลังจากนั้นส่วนมากท่านมักเข้าทางจงกรมมากกว่าการเข้านั่งสมาธิภาวนา ท่านเดินจงกรมแต่ละครั้งราว ๓-๔-๕ ชั่วโมง บางครั้งถึง ๖ ชั่วโมง จึงจะเข้าที่พัก ซึ่งส่วนมากมักเป็นเพิงข้าง เป็นปะรำเล็กๆ บ้าง ในหน้าแล้งฝนไม่ตก ถ้าหน้าฝนก็อยู่กุฎีซึ่งเป็นกระต๊อบพอหมกตัวอยู่ได้ ไม่หุงหราน่าอยู่อะไรเลย ยังนำสังเวชด้วยซ้ำในสายตาของผู้เคยอยู่ด้วยความปรนปรีหรือหุรหามาก่อน เริ่มไหว้พระสวดมนต์ก่อนนั่งสมาธิภาวนา ท่านชอบสวดมนต์นานด้วย กว่าจะหยุดเวลาเป็นชั่วโมงๆ หลังจากไหว้พระสวดมนต์ก็เข้าที่ทำสมาธิภาวนาต่อไปเป็นหลายๆ ชั่วโมง กว่าที่จะพักผ่อนหลับนอน การเดินจงกรมของท่านก็นาน การนั่งภาวนาก็นานเป็นเวลาหลายๆ ชั่วโมง การยืนก็นาน เมื่อถึงวาระที่ควรยืนรำพึงอรรถธรรมภายในใจด้วยปัญญา ท่านยืนได้เป็นชั่วโมงๆ เช่นกัน จนกว่าจะหมดปัญหาจากข้อธรรมที่รำพึงไตร่ตรองนั้นๆ

เดินอยู่ก็สู้ ยืนอยู่ก็เพียร นอนอยู่ถ้ายังไม่หลับก็สู้ ในท่าต่างๆ เป็นท่าต่อสู้ทั้งนั้น แม้จะแพ้แล้วแพ้เล่าก็ไม่ถอย เพราะยังไม่ถึงจุดที่ตั้งเอาไว้ตั้งเดิมคือตายและชนะอย่างเด็ดขาดเท่านั้น จึงเป็นจุดที่ยุติการต่อสู้ เมื่อสู้ไม่ถอย เพียรไม่ถอย กำลังและความคล่องตัวแห่งสติปัญญาก็ค่อยๆ ขยับตัวขึ้นมา ใจที่เคยคึกคะนองเหมือนม้าตัวผาดโผนก็ค่อยสงบลงได้ ใจที่เคยเรียนเคยจำได้แต่ชื่อแต่นามว่าสมาธิฯ ความสงบมั่นคง ก็ค่อยปรากฏเป็นสมาธิความสงบมั่นคงขึ้นมาในตัวเอง ให้ได้เห็น ได้ชมจนประจักษ์กับตัวเองว่า อ้อ คำว่า สมาธิฯ ที่ท่านจารึกไว้ในตำรานั้น ความจริง ความมี ความเป็น ความปรากฏแห่งสมาธิเท่านั้นปรากฏขึ้นที่ใจนี้เองหรือ เออ บัดนี้เราหายสงสัยเรื่องสมาธิในตำราแล้ว เพราะได้มาปรากฏของค์สมาธิอยู่กับใจของเราเอง เวลานี้ใจสงบ ใจสว่าง โส่ง ภายในใจที่เคยอัดอั้นตีบตันและปิดทางตัวเองมานานแสนนานเริ่มลืมนตา อ้าปากพูดจาปราศรัยกับเพื่อนฝูงได้ด้วยความโล่งใจแน่ใจและมั่นใจต่อมรรคผลนิพพานว่าจะไม่ตายเสียก่อนจะได้ชม แม้เพียงขั้นสมาธิความสงบก็นับว่าพอกินพอใช้ไม่ผิดเคื่องสำหรับฐานะเราคนจนมาตลอดภพชาติต่างๆ

ต้นทุนแห่งอัฐสมบัติคือสายทางแห่งมรรคผลนิพพานที่เรามั่นใจว่าจะต้องถึงในวันเวลาข้างหน้า คือ **สมาธิสมบัติ** ความสงบเย็นใจ เราได้เป็นต้นทุนประจักษ์แล้ว เวลานี้ เรามีหวังในธรรมสมบัติขั้นสูงส่งขึ้นไปโดยลำดับด้วยความพากเพียรที่เป็นมา และเป็นอยู่ **อิทธิบาทสี่**นี้เริ่มปรากฏขึ้นมาบ้างแล้ว คือ **ฉันทะ** พอใจทั้งการบำเพ็ญเพียรภาวนา พอใจทั้งผลที่ปรากฏกับใจขึ้นมาเรื่อยๆ ไม่ขาดวรรคขาดตอนราวกับน้ำซับน้ำซึม จิตใจชุ่มเย็นโดยสม่ำเสมอในอิริยาบถต่างๆ **วิริยะ** เพียรไม่ถอยทุกอิริยาบถ เป็นไปด้วยความเพียรปราบกิเลสถอนกิเลสสกุลมทิมา **จิตตะ** มีความฝักใฝ่ใคร่ต่อการบำรุงรักษาใจเพื่อธรรมรสอันโอชา พยายามระวังรักษาไม่ให้รสนันเป็นพิษภัยแทรกสิงใจ **วิมังสา** พิจารณาใคร่ครวญไตร่ตรองมองหาเหตุผลที่มาเกี่ยวข้องกับใจด้วยความไม่ประมาท พยายามฝึกจิตที่เคยโง่เพราะความปิดบังของกิเลสให้คลี่คลายขยายตัวขึ้นสู่ธรรมคือความฉลาดของสติปัญญา ใจไม่อับเฉาเหมามัวเหมือนแต่ก่อน อิทธิบาททั้งสี่นับวันมีกำลังเข้มแข็งขึ้นตามๆ กัน ทั้งฉันทะ ทั้งวิริยะ ทั้งจิตตะ และ

วิมังสาธรรม กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีกำลังกล้าพร้อมเพรียงหน้ากิเลส โดยไม่เลือกกาลสถานที่และเหตุการณ์ใด มีจิตมุ่งมั่นจะหันเหलगันโดยถ่ายเดียว

เมื่อสมาธิปรากฏเป็นปากเป็นทางพอตั้งตัวได้แล้ว ก็เร่งทางปัญญาออกพิจารณาธรรมทั้งหลายทั้งภายในภายนอกประสานกันรวมลงใน**ไตรลักษณ์** คือ **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** อิทธิบาททั้งสี่จึงเริ่มประสานงานกันอย่างสนิทติดพันจนกลายเป็นอิทธิบาทอัตโนมัติไปตามสติปัญญาที่พาให้เข้าไปนับแต่บัดนั้นแล จะเรียกว่าเข้าสู่สงครามกับกิเลสชนิดต่างๆ แบบตะลุมบอนก็ไม่ผิด เพราะความรู้สึกนึกคิดที่หนักไปในธรรมวิมุตติ นับวันเวลาที่กำลังและสะกิดใจไม่หยุดหย่อนในลักษณะสู้ไม่ถอย เอาให้หลุดพ้นโดยถ่ายเดียว แม้จะตายก็ขอให้ตายในสนามรบ คือตายในวงความเพียรทำต่อสู้อย่างเดียว หากยังไม่ตายก็เอาให้กิเลสหมอบราบและตายเกลื่อนให้เห็นประจักษ์ใจทุกระยะแห่งการต่อสู้ด้วยสติปัญญาซึ่งเป็นธรรมอาวุธอันทันสมัย

ปฏิบัติที่ผิดโฉนมากและเห็นผลประจักษ์

การทำความเพียรในขั้นเริ่มแรกและต่อมาจนจิตสงบลงเป็นสมาธิได้ แม้จะเป็นความเพียรผิดโฉนด้วยการเอาชีวิตเข้าประกันก็ตาม แต่การเพียรการต่อสู้ในระยะนี้ เป็นการต่อสู้ที่บอบช้ำมาก แต่ผลปรากฏมีน้อย ไม่สมดุกัน ทั้งนี้เพราะยังไม่รู้วิธีการต่อสู้และเพียรเท่าที่ควร แต่นักปฏิบัติธรรมทั้งหลายจำต้องยอมรับยอมโดนความบอบช้ำไปก่อนเพื่อทราบเหตุผลจากประสบการณ์ที่เคยผ่านมา แล้วปรับตัวปรับความเพียรให้เหมาะสมยิ่งขึ้นในอันดับต่อไป สำหรับผมเองเคยเป็นดังที่กล่าวมานี้ (หลวงปู่พุด) กว่าจะจับหลักเกณฑ์ได้ก็เกือบเป็นเกือบตาย

เมื่อการปฏิบัติทางด้านปัญญาแยกแยะร่างกายส่วนต่างๆ ออกคลี่คลายดูด้วยปัญญาจนปรากฏชัดทั้ง อสุภะอสุภัง ทั้ง **ทุกข์ อนิจจัง อนตตา** ในร่างกายโดยลำดับแล้วนั้นแลความเพียรจึงนับวันผิดโฉนโฉนทะยาน ทั้งประโยคพยายาม ทั้งสติปัญญาที่ก้าวออกสู่งานในวงกรรมฐานห้า มี เกสา โลมา เป็นต้น ตลอดสภาวะธรรมต่างๆ ไปด้วยความเพลิดเพลิดในการพิจารณาและความเห็นตามเป็นจริงในสกลกายส่วนต่างๆ จนตลอดทั่วถึง ประสานกับสภาวะธรรมภายนอกซึ่งมีอยู่ทั่วไปว่ามีลักษณะอย่างเดียวกัน หายสงสัยและปล่อยวางไปโดยลำดับ สติปัญญาขั้นพิจารณารูปขันธ์นี้ผิดโฉนมาก ผิดธรรมดาของความเพียรภาคต่างๆ ไป แต่ก็เหมาะสมกับงานซึ่งเป็นงานหยาบที่จำต้องใช้สติปัญญาอันผิดโฉนไปตามๆ กัน เช่นเดียวกับท่อนไม้ซึ่งอยู่ในขั้นที่ควรตากอย่างหนักมีก็จำต้องทำเช่นนั้น สติปัญญาที่ทำการพิจารณาร่างกาย

ซึ่งเป็นขั้นที่ยากก็จำเป็นต้องดำเนินไปตามความเหมาะสมของงาน เมื่อสติปัญญารู้เท่า และปล่อยวางขั้นนี้แล้วก็ลดการพิจารณาแบบนั้นลงไปเอง เช่นเดียวกับไม้ ซึ่งนายช่าง ดัดแปลงลงถึงขั้นที่ควรลดจากการถากการฟันอย่างหนักมือแล้วก็ลดไปเองโดย ไม้ต้องมีใครมาบอกฉะนั้น

ส่วนนามขั้นนี้ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ นั้นเป็นขั้นละเอียด การพิจารณาทางด้านปัญญาก็ละเอียดไปตามๆ กัน สติปัญญาที่พิจารณาขั้นนี้ ย่อมเป็นไปอย่างละเอียดสุขุมราวกับน้ำซับน้ำซึมนั่นแล แต่การพิจารณาขั้นนี้ พิจารณาลงในไตรลักษณ์ล้วนๆ จะเป็นไตรลักษณ์ใดก็ได้ตามแต่ความถนัดของการ พิจารณา ไม่มีคำว่า อสุภะอสุภัง เหมือนพิจารณาร่างกายอันเป็นขั้นที่ยาก การพิจารณา ขั้นนี้ก็จะพิจารณาขั้นใดก็ได้ตามแต่ถนัด เช่น ทุกขเวทนาขั้น เป็นต้น ประสานกัน กับกายกับจิตกับทุกขเวทนา โดยพิจารณาแยกแยะเทียบเคียง รูป ลักษณะ อากา รความรู้สึก ว่าอะไรเป็นอะไร ทั้งสามอย่างนี้เป็นอันเดียวกัน หรือเป็นคนละอย่าง แยกแยะดูให้ชัดเจนด้วยปัญญาจริงๆ อย่าสักแต่พิจารณาพอฟ่านๆ ไป นั่นเป็น ลักษณะของกิเลสทำงาน เอาความขี้เกียจอ่อนแอมาทับเราต่างหากซึ่งมิใช่ทางเดิน ของธรรมคือสติปัญญาอย่างแท้จริงดำเนิน จะไม่เห็นความจริงแต่อย่างใด ต้องพิจารณา แบบสติธรรมปัญญาธรรมจนเป็นที่เข้าใจตามความจริงอย่างถึงใจทุกส่วน

อันความอยากหายจากทุกขเวทนานั้น อย่าอยาก อยากให้หายเท่าไร ยิ่งเพิ่ม สมุทัยตัวผลิตทุกข์มากขึ้นเท่านั้น แต่ให้ออยากรู้อยากเห็นความจริงของทุกขเวทนา ที่แสดงอยู่กับกายกับใจเท่านั้น นั่นคือความอยากอันเป็นมรรคทางเหยียบย่างกิเลส ซึ่งจะทำให้เกิดผลคือการเห็นแจ้งตามความจริงของกาย เวทนา จิตที่กำลังพิจารณาอยู่ ในขณะนั้น ความอยากรู้จริงเห็นจริงนี้มีมากเท่าไร ความเพียรพยายามทุกด้านยิ่งมี กำลังมากเท่านั้น ฉะนั้น จงสนใจเฉพาะความอยากรู้จริงเห็นจริงประเภทนี้อย่างเดียว และผลักความอยากให้ทุกข์หายออกจากวงการศึกษาในเวลานั้นทันทีๆ อย่าให้ โพล่หน้าขึ้นมาก็ดขวางได้ จะมาทำลายความอยากประเภทมรรคเพื่อผลให้จมหายไป โดยไม่รู้ตัว สิ่งที่ต้องการจะไม่เจอ แต่จะไปเจอแต่ความกลัวตาย ความอ่อนเปียก เรียกหาคนอื่นมาช่วยเหลือ ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสสมุทัยทั้งมวลเข้าทำงานในวง

ความเพียร จึงรีบเตือนนักปฏิบัติจิตตภาวนาไว้ เกรงจะเสียทำให้มันเพราะกิเลสรัดเร็วมากกว่าธรรมจะตามรู้ตามเห็นทันมัน

นักปฏิบัติจิตตภาวนาเท่านั้นจะรู้มารยาของกิเลสประเภทต่างๆ ดังกล่าวมาได้ดี ประจักษ์ใจและขับไล่ให้สิ้นซากไปได้ไม่สงสัย

การพิจารณาทุกข์เวทนาในชั้นนี้ มีรูปชั้นนี้เป็นสำคัญ จงอย่าคำนึงความเจ็บปวด รวดร้าวจะหาย ตัวจะเป็นจะตาย ยิ่งกว่าความอยากรู้อยากเห็นความจริงจากกาย จากเวทนา จากจิต ซึ่งพร้อมจะแสดงความจริงให้นักปฏิบัติผู้แก่ล้ากว่าหน้าันกรบเพื่อ เรียนจบอริยสังขารด้วยสติปัญญาอันคมกล้าของตนอยู่แล้ว อันความกลัวเป็น กลัวตาย ความอยากให้ทุกข์หายในเวลานั้น นั่นคือแม่ทัพใหญ่ของสกุลกิเลสจะคอย ทำลายบังลังก์แห่งความเพียรทุกด้านให้ล้มละลายแบบไม่เป็นท่า จงพากันทราบไว้ ทุกๆ องค์ อย่าหลงกลมัน ซึ่งดักรออยู่ปากคอกจะออกกิดขวางด้านทานทางเดินของ ธรรมอยู่ตลอดเวลาที่ได้ช่องได้โอกาส กรุณาทราบไว้ด้วยว่า กิเลสทุกประเภทไม่ เผลอเรออ่อนแอต่อแท้เหลวไหลเชอซ่าเซอะเซเหมือนนักปฏิบัติภาวนาแต่กิริยา ส่วนใจปล่อยให้กิเลสหลุดลากลไปถลุงหุงต้มกินเลี้ยงกันอย่างเอร็ดอร่อยพุงมันนะ ดังนั้น ในเวลาที่เข้าด้ายเข้าเข็มระหว่างทุกข์เวทนาใกล้กับสติปัญญาพิจารณาแยกแยะกัน เพื่อหาความจริง จงขยับสติปัญญาเพื่อต่อใยเพื่อสู้ทำเดี๋ยว คือสติปัญญาหมุนตัวเข้าสู่ จุดที่ทุกข์เวทนาใกล้สาหัสปรากฏอยู่ในวงของกาย สติจดจ่อ ปัญญาคลี่คลายเวทนา กาย ใจ ที่กำลังคลุกเคล้ากันอยู่ ว่าทั้งสามนี้เป็นอันเดียวกันหรือเป็นคนละอัน แยกแยะ ดูให้ละเอียดถี่ถ้วน ย้อนหน้าย้อนหลังตลบตบทวนในระหว่างกาย เวทนา จิต ด้วย สติปัญญา อย่าสนใจกับเรื่องทุกข์จะหายและการจะเป็นจะตาย ตลอดสถานที่เวลา เวลาใดๆ ทั้งสิ้นในขณะนั้น จงสนใจแต่การพิจารณาเพื่อความรู้อย่างแจ้งในกาย ในเวทนา ในจิตอย่างเดียว สติปัญญาจงให้เป็นปัจจุบันจดจ่อต่อองานอย่างใกล้ชิดติดพัน อย่าหันเห อย่าคาดคะเน อย่าดันอย่าเดา ทั้งสมุทัย - ทุกข์ ทั้งมรรค - นิโรธ ว่า จะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ควรจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เพราะทั้งนี้ล้วนเปิดช่องให้สมุทัย ทำงานของมันในวงความเพียรและเพิ่มโทษเพิ่มทุกข์ให้แก่เราถ่ายเดียว ผู้ปฏิบัติ

จงระวังให้มาก เพราะเป็นกิเลสโดยแท้ที่ต้องระวังตั้งตัวอยู่เสมอ ไม่ปล่อยให้มัน
ขณะเดียวกันก็ตั้งทำพิจารณาดังกล่าวแล้ว จงพิจารณาแบบตะลุมบอนใครดีใครอยู่
เป็นคู่เคียงของสังขารม วิมุตติธรรม ใครไม่ดีจงฟังไป แต่อย่าให้เราผู้ทรงความเพียร
ฟังก็แล้วกัน ต้องสู้เพื่อให้กิเลสฟังทำเดียว ทำอื่นไม่ถูก ไม่เหมาะสำหรับนักปฏิบัติ
ผู้เป็นเหมือนนักรบในสงครามเพื่อชัยชนะโดยถ่ายเดียว

การพิจารณาทุกขเวทนาในกายประสานกันกับจิต แยกแยะทั้งสามอย่างนี้ออกสู่
ความจริงด้วยปัญญาไม่หยุดยั้ง ย่อมจะทราบความจริงของกาย ของเวทนา ของจิต
ได้อย่างชัดเจนหายสงสัย และได้ชัยชนะเป็นพักๆ ตอนๆ ได้ความอาจหาญในทุกขเวทนา
ตลอดความล้มความตายก็กลายเป็นความจริงขึ้นมาเช่นเดียวกับกาย เวทนา จิต และ
หายจากความกลัวตายดังที่กิเลสเคยหลอกมาเป็นประจำ พอความจริงเข้าถึงกันแล้ว
ต่างอันก็ต่างจริง กายก็จริงตามสภาพของกาย เวณาก็จริงตามสภาพของเวทนา จิตก็จริง
ตามสภาพของจิต ต่างอันต่างจริงแล้วไม่กระทบกระเทือนกัน แม้ความตายก็เป็น
สังขารความจริงอันหนึ่ง จะตื่นให้กิเลสหัวเราะทำไม

เมื่อสติปัญญาพิจารณาไม่ถอยจนทราบความจริงของกาย เวทนา จิต ประจักษ์ใจ
แล้ว ๑. ทุกขเวทนาดับวูบลงในขณะนั้น ๒. แม้ทุกขเวทนาไม่ดับ ก็ไม่ประสานกัน
กับจิตดังที่เคยเป็นมา ๓. จิตสงบตัวอย่างละเอียดลออและอัศจรรย์เกินคาด ๔. จิตที่
สงบตัวนั้นปรากฏสักแต่ว่ารู้และอัศจรรย์เท่านั้น ไม่มีอะไรเกี่ยวข้อง ๕. ขณะจิตสงบ
เต็มที่ กายหมดไปจากความรู้สึกโดยสิ้นเชิง ๖. ถ้าจิตพิจารณารอบตัวและตัดขาดจาก
เวทนาแล้ว แต่ไม่รวมลงเป็นเอกเทศ เป็นเพียงรู้ๆ อยู่ด้วยความรอบตัว ร่างกายก็
สักแต่ปรากฏว่ามี แต่ไม่ประสานกันกับจิต นี่คือผลแห่งการพิจารณาด้วยอุบายวิธีที่
กล่าวมาเป็นดังนี้ในวงปฏิบัติ ถ้าอยากรู้ อยากเห็นอยากชม จงปฏิบัติตามวิธีที่กล่าวมา
ที่เคยได้อ่านในหนังสือซึ่งท่านอธิบายไว้จะมาปรากฏที่ใจของเราเองโดยไม่อาจสงสัย
นี่คือวิธีการพิจารณาทุกขเวทนาเวลาเกิดขึ้นกับร่างกาย จงพิจารณาอย่างนี้ จะรู้อย่างนี้
จะเห็นอย่างนี้ ไม่เป็นอื่น

ในนามขั้นหรือนามธรรมทั้งสามคือ สัญญา สังขาร และวิญญาณ เวลาพิจารณา ก็เกี่ยวข้องกับกายเหมือนกันในบางกรณี ข้อนี้ยกให้เป็นข้อคิดข้อพิจารณาของผู้ปฏิบัติ จะพึงรู้และปฏิบัติต่อตัวเองตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพราะนามขั้นทั้งสามนี้ ท่านพิจารณาเป็นการเป็นงานอย่างแท้จริงหลังจากจิตรู้เท่าปล่อยวางรูปขั้นเรียบร้อยแล้ว เมื่อจิตยังไม่ปล่อยวางรูปขั้น การพิจารณาจำต้องประสานถึงรูปขั้นอย่างแยกไม่ออก แต่ทั้งนี้เป็นหน้าที่และเป็นกิจจำเป็นของนักปฏิบัติจิตตภาวนาโดยเฉพาะเป็นรายๆ ไป หากรู้กับตัวเองว่าจะควรพิจารณาทั่วไปกับขั้นทั้งหลาย หรือจะพิจารณาขั้นใดในกาล เช่นไรโดยเฉพาะ ผู้ปฏิบัติจิตตภาวนาเท่านั้นจะเข้าใจในการพิจารณาขั้นนี้ทำให้ เหมาะสมกับการปล่อยวางเป็นวรรคเป็นตอนไป การพิจารณาอย่างกว้างขวางก็ในวง รูปขั้นเท่านั้น รูปขั้นนี้พิสดารอยู่มาก การพิจารณาจึงไม่ขึ้นอยู่กับผู้ใด สุดแต่ถนัด ต่อการพิจารณา จะแยกแยะร่างกายส่วนต่างๆ ออกเป็นชิ้นเป็นอันจากคำว่าสัตว์ ว่าบุคคลก็ได้ จะพิจารณาเป็นอนุสสุภะสิ่งปฏิกุศลโสโครกหมดทั้งร่างก็ได้ จะพิจารณาไป ทางไตรลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสามไตรลักษณ์ก็ได้ จนจิตมีความชำนาญ ทั้งภาคอสุภะและภาคไตรลักษณ์จนหาที่ติดที่ข้องไม่ได้แล้วก็ปล่อยวางไปเอง

เมื่อจิตปล่อยวางรูปขั้นแล้ว จิตจะหมุนเข้าสู่นามขั้นทั้งสาม คือ สัญญา สังขาร วิญญาณ อย่างเต็มสติปัญญาที่มีอยู่ต่อไป ไม่มีคำว่า ท้อถอยลด-ละเลย สติปัญญาจะหมุนตัวไปเองโดยไม่ถูกบังคับใดๆ ทั้งสิ้น เพราะเป็นขั้นสติปัญญา คล่องตัวแล้ว เรื่องสติปัญญาคล่องตัวนี้ เริ่มเป็นมาแต่ขั้นพิจารณาอสุภะในรูปขั้น คล่องตัวอยู่แล้วจนถึงขั้นปล่อยวาง เมื่อก้าวเข้าสู่ สัญญา สังขาร วิญญาณ จึงคล่องตัว ต่อการพิจารณาทุกแง่ทุกมุม ไม่มีคำว่า อึดอาดเหนียวหนาย ดังที่เคยเป็นมา นอกจาก ต้องร้องเอาไว้เมื่อเห็นว่าจะเพลिनต่อการพิจารณาจนเกินไป ไม่ยอมมพักตัวในเรือน คือสมาธิ ที่เคยเห็นในตำราว่า มหาสติ มหาปัญญา นั้นจะปรากฏกับสติปัญญาของ ผู้ปฏิบัติที่หมุนตัวไปกับการพิจารณาไม่หยุดหย่อนผ่อนคลายในการทำงานไปเอง ไม่ต้องถามใคร

นับแต่ขั้นรู้เห็นอสุภะเด่นชัดด้วยการพิจารณาเรื่อยมา ความซึ้งเกี้ยว ความท้อแท้ อ่อนแอ ความอิดหนาระอาใจ หายหน้าไปหมดไม่ปรากฏในจิตดวงนั้นเลย ด้วยเหตุนี้แล

จึงทำให้รู้ประจักษ์ใจว่า อันความซึ่เกียจไม่เอาไหน เป็นต้น มันเป็นสกุลกิเลสทั้งมวล เป็นตัวมัดแข่งมัดขามัดจิตมัดใจสัตว์โลกไว้ให้ก้าวสู่ความตึ๊งมไม่ออก พอถูกตปธรรม มีสติปัญญา เป็นต้น เผาผลาญให้พินาศไปแล้ว สิ่งเหล่านี้ไม่มีในจิตใจเลย มีแต่ความ เข้มข้นแห่งความเพียรทุกๆ อิริยาบถ เว้นแต่หลับเท่านั้น นอกนั้นเป็นท่าแห่งความเพียร ทั้งสิ้น กิเลสเหล่านั้นไม่กล้ามาขัดขวางแม้จะยังมีอยู่ภายในใจก็ตาม เพราะนับวันจะ กุสลามันอยู่แล้วอย่างมั่นใจ เพราะฉะนั้น การพิจารณานามชั้นทั้งสามของท่านผู้มี สติปัญญาอันเกรียงไกรมาแต่รูปชั้นแล้วจึงคล่องตัวรวดเร็ว ไม่มีสติปัญญาใดในโลก สมมุติจะรวดเร็วเทียมเท่าได้

จิตที่ปล่อยรูปชั้นแล้ว ยังต้องฝึกซ้อมสติปัญญาจากความคิดปรุงภาพแห่งชั้น ให้ปรากฏขึ้นแล้วดับไป ปรากฏขึ้นแล้วดับไปๆ จนรูปชั้นที่ปรากฏขึ้นจากความปรุง ดับอย่างรวดเร็วราวกับฟ้าแลบ จากนั้นก็เป็นจิตว่างจากรูปจากวัตถุต่างๆ ทั้งภายใน ภายนอก หหมดความสนใจพิจารณาต่อไปอีก มีแต่หมุนเข้าสู่นามธรรมทั้งสามอย่างใด อย่างหนึ่งหรือทั้งสามโดยถ่ายเดียว โดยถือจิตเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา เนื่องจาก อากาการทั้งสามนี้ปรากฏขึ้นจากจิตและดับไปที่จิต สังเกตสอดรู้อาการเหล่านี้ขณะเกิด และดับ เมื่อสติปัญญารู้เท่าทัน สัญญาก็ดี สังขารก็ดี วิญญาณก็ดี จะมีเพียงปรากฏขึ้น แล้วดับไปๆ ไม่สืบต่อกับอะไร

จิตชั้นพิจารณานามธรรมนี้ เป็นจิตว่างจากสิ่งภายนอกทั้งปวง แต่ยังไม่ว่างจากจิต และนามธรรมทั้งสามนี้ จึงต้องพิจารณาจุดนี้โดยความเป็น **อนิจจัง ทุกขัง อนตตา** ซ้ำๆ ซากๆ จนจิตพอกับชั้นและหยั่งเข้าสู่จิตล้วนๆ อันเป็นเรื่อรังของอวิชาโดยเฉพา พิจารณากันในจุดนั้นกับนามชั้นประสานกัน จนสติปัญญาเห็นความเหลวไหล หลอกหลวงของนามชั้นพร้อมทั้งจิตอวิชาประจักษ์ใจแล้ว อวิชาภายในใจก็พังทลาย หายซากลงไปในขณะที่นั้นด้วยสติปัญญาที่ทันสมัย

อวิชาอันเป็นกิเลสโดยตรงนั้นดับ ส่วนชั้นอันเป็นเครื่องมือของกิเลสอวิชานั้น ไม่ดับไม่หายซากไปกับอวิชา แต่กลับมาเป็นเครื่องมือของจิตบริสุทธิ์และเป็นชั้นล้วนๆ ไม่มีกิเลสเข้าครองอำนาจเหมือนแต่ก่อน เพราะจิตบริสุทธิ์ธรรมบริสุทธิ์นั้นไม่บีบบังคับชั้น

เหมือนกิเลส และไม่ยึดเหมือนกิเลส เพียงอาศัยขันธเป็นเครื่องมือด้วยความยุติธรรมเท่านั้น นี่คือการล้างป่าช้าความเกิด-ตายให้สิ้นซากไปจากใจ ปราชญ์ท่านล้างอย่างนี้แล จงพากันจำไว้ให้ถึงใจและนำไปปฏิบัติให้ถึงธรรม จะเข้าถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายใน ขณะที่จิตเข้าถึงธรรมบริสุทธิ์เต็มดวงนั้นแล หายสงสัยในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ โดยประการทั้งปวง สงครามระหว่างกิเลสกับธรรมต่อสู้กันภายในวง ความเพียรของนักปฏิบัติจิตตภาวนาโดยยึดใจเป็นเวทีสนามรบ มาจบมายุติกันที่ใจ ดวงบริสุทธิ์หลังจากกิเลสสิ้นซากไปหมดแล้ว ปัญญาทั้งหมดมาหมดกันที่นี้แล

ดังนั้น จึงขอนิมนต์พระลูกพระหลานทั้งหลายรู้เนื้อรู้ตัวด้วยธรรมกระเทือนโลก ที่ปลุกสัตว์ทั้งหลายให้ตื่นจากความหลับของกิเลสแต่บัดนี้ที่กำลังมีครูอาจารย์สั่งสอนอยู่ จะไม่เสียที่ให้กิเลสชนิดต่างๆ อยู่ร่ำไปดังที่เคยเป็นมา ซึ่งนำทุกข์อาหนักหนาในสายตา ของนักปราชญ์ผู้ฉลาดแหลมคมเหนือกิเลสโดยประการทั้งปวงแล้ว พวกเราที่ถูกกิเลส กล่อมใจให้หลับทั้งที่ตื่นอยู่ มักเห็นซี้ดดีกว่าไส้ เห็นภัยว่าเป็นคุณ เห็นบุญว่าเป็นบาป เห็นหามเห็นหามอันเป็นภาระหนักกว่าเป็นเครื่องประดับตกแต่งที่สวยงามอร่ามตา แซ่มนชื่นใจ ทำอะไรที่เป็นสารคุณจึงมักทำแบบสุกเอาเผากิน แบบขอไปทีๆ ผลจึงลุ่มๆ ดอนๆ หากความสม่าเสมอและหลักเกณฑ์ไม่ได้ ราวกับไม้ปักกองซี้ควาย คอยแต่จะ หกล้มก้มกราบหาความเป็นตัวของตัวไม่ได้ มีแต่ความไร้สาระเต็มตัวเต็มใจ กิริยาใดๆ แสดงออกมีแต่กิริยาอาการทำลายตัวเอง ทั้งนี้เพราะความเคยชินของนิสัยที่ไม่ได้รับการเหลียวแลจากเจ้าของในทางที่ถูกที่ดีเท่าที่ควร พระทั้งองค์ คนทั้งคน จึงกลายเป็น เศษพระเศษคนไปได้และเคลื่อนกล่นอยู่ในท่ามกลางแห่งคนดีซึ่งมีจำนวนน้อยกว่า ประเภทเศษเดนระหว่างแห่งพระดี พระแท้ ด้วยสุปฏิบัติ คนดี คนแท้ ด้วยทาน คีล ภาวนา ลัมมาคารวะ กับพระเศษ พระเดน คนเศษ คนเดน เราจะสมัครทางไหน จงรีบตัดสิ้นใจจากการพิจารณาด้วยดีเสียแต่บัดนี้ เวลาตายแล้ว ความดีงามที่พึงหวัง มิได้ขึ้นอยู่กับผ้าเหลืองที่ห่มคลุมและการนิมนต์พระมา กุสลา มาติกา บังสุกุล อะไรนะ แต่มันขึ้นอยู่กับตัวเรา ฝึกเราให้มีกุสลาธรรม คือความฉลาดเปลื้องตนจากสิ่งไม่ดี ทั้งหลายขณะที่มีชีวิตอยู่ต่างหาก จะว่าผมไม่บอกไม่เตือน นี่คือการบอกคำเตือน ท่านทั้งหลายโดยแท้จริงอย่างถึงใจเรื่อยมา ไม่มีเพียงครั้งนี้หนเดียว จงจดจำให้ถึงใจ และปฏิบัติตามตลอดไป ด้วย **อตฺตา ทิ อตฺตโน นาโถ** พยายามทำตนให้เป็นเนื้อ

เป็นหนึ่งของตน ด้วยกรรมเครื่องดำเนินและส่องทาง จะไม่เป็นพระศรี เณรศรี พระล้าสมัย เณรล้าสมัย คนศรี คนล้าสมัย ต่อความดีงามและมรรคผลนิพพานที่ พระพุทธองค์ตรัสไว้อย่างสดๆ ร้อนๆ ด้วยพระเมตตาสุดส่วนไม่มีใครเสมอเหมือน

ผมเองก็นับวันแก่ลง การแนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อนก็ไม่สะดวก พระเณรก็นับวัน หลั่งไหลมามากเพื่อรับการอบรมสั่งสอน ขณะมาอยู่และศึกษาอบรมก็ตั้งใจจริง อย่างนำความเหลวๆ แหละๆ มาสั่งหารตนและทำลายเพื่อนฝูงผู้ตั้งใจปฏิบัติธรรม จะเสียไปทั้งเราและผู้อื่น ขึ้นชื่อว่า กิเลส แล้วไม่ว่างหน้าใคร มันทำลายทั้งสิ้น คำว่า พระๆ เณรๆ หรือความเข้าใจว่าเราเป็นพระเป็นเณรนั้น ฟังทราบว่ากิเลสคือกิเลส ที่เคยเป็นข้าศึกต่อเราเต็มตัว ไม่กลัวใคร อย่าเข้าใจว่ามันจะมาถวายเป็นลูกศิษย์ กัณฑ์ฎีกา ถวายการอุปฐากรักษาเพื่อเป็นความสะอาดปลอดภัยไว้สิ่งรบกวนในการ ประกอบความ پاکเพียรของพระที่ตนเข้าใจว่าเป็นอาจารย์ของมันเลย จึงทราบว่่าแม่เรา บวชเป็นพระเป็นเณรแล้ว แต่กิเลสมันก็คือกิเลสอย่างเต็มตัวและขึ้นอยู่บนหัวคน หัวพระ หัวเณร เรื่อยมาแต่ก่อนบวชจนบัดนี้ไม่ยอมลงเลย ฉะนั้น มันจึงไม่กลัวพระ กลัวเณรและกลัวคนกลัวสัตว์โลกใดๆ ทั้งสิ้น แต่มันเป็นนายและเป็นข้าศึกของคน ของสัตว์ของพระเณรเรื่อยมา และยังคงเรื่อยไปถ้าไม่รีบกำจัดมันเสียแต่บัดนี้ให้หนีหาย ลื่นซากไปจากใจ การเทศน์วันนี้ก็เทศน์อย่างหมดไส้หมดพุง ไม่มีอะไรหลงเหลือ ตกค้างอยู่ภายในใจเลย ทั้งเหตุคือปฏิบัติภาครื่องดำเนินแผ่ร้อนหนักเบาประการใด ที่เคยต่อสู้กับกิเลสมา ทั้งผลที่ปรากฏขึ้นจากการปฏิบัติมากน้อย หยาบละเอียด ก็ได้ ชูดคู้มาแสดงให้ฟังอย่างหมดเปลือกหมดไส้หมดพุงไม่มีลึกลับปิดบังไว้แม้แต่น้อย ดังนั้น จึงนำอุบายวิธีเหล่านี้ไปฝึกหัดตัดสันดานกิเลสตัวร้ายกาจแสนพยศของแต่ละท่าน อย่างเต็มกำลังความสามารถ แต่ระวังอย่าให้กิเลสฝึกหัดตัดสันดานเอาเสียอย่าง หมอบราบแทนที่จะตัดมันก็แล้วกัน ข้อนี้ผมกลัวหนักกลัวหนา ไม่อยากเห็นไม่อยาก ได้ยินเพราะผมเองเคยโดนมันตัดสันดานมาแล้ว จึงเป็นบทเรียนอย่างดีที่อดจะนำมา เตือนท่านทั้งหลายไม่ได้ ขอจบเสียที จึงพากันสวัสดีมีชัยทั่วหน้ากัน

จบเทศน์เท่านี้

โอวาทของท่านพระอาจารย์ขาว อนาลโย

วัดถ้ำกลองเพล อุตรธานี

อุเทศคาถา “จิตต์ หนุตต์ สุขาวห์”

อธิบายความ ผู้อบรม ผู้พอกฝนจิตของตน ล้างสอจิตของตน มีสติสัมปชัญญะ ระวังตนอยู่ทุกเมื่อ รักษาในคุณความดี เป็นผู้หมั่นขยันตั้งอยู่ในความเพียร ชำระมลทิน บาปทั้งหลายเหล่านี้ออกจากดวงจิต มากระทำความเพียรอยู่ทุกขณะทุกวัน ชำระมลทิน ออกจากจิตแล้ว ฝนทิ้งให้เป็นเข็ม ฝนไป ฝนไป อาศัยฉันทะ ความพอใจ อาศัยวิริยะ ความพากเพียร อาศัยจิตตะ ตั้งจิตจดจ่อมุ่งมั่น อาศัยวิมังสา ใคร่ครวญพิจารณา ให้รอบคอบอยู่เสมอ จะฝนจิตของเราให้เลื่อมประภัสสร ฝนไป ฝนไป ให้มลทิน อ่อนช้อย หมดยมลทิน แล้วมีแต่ธาตุรู้ ธาตุอันบริสุทธิ์ เรียกว่า **“อัญญาตาวิสุทธิ”** เป็นธาตุอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง จิตบริสุทธิ์แล้วจะไปทางไหนก็ได้ ไม่มีการขัดข้อง

ที่นี่ไม่มีความเดือดร้อน เพราะไม่มีมลทินมาฉาบทา จิตอันนั้นเป็นสุข ท่านจึงว่า **จิตที่ฝึกฝนดีแล้วนำสุขมาให้ อยู่ในโลกนี้ก็มีความสุข ความทุกข์ไม่มี** มันเป็นธรรมดา ของอรรถภาพความเป็นเองของมัน ถึงมันจะทุกข์ปานใด ไม่มีความเดือดร้อนหวาดเสียว ต่อความทุกข์นั้น จะเป็นจะตายก็ไม่มีความอัศจรรย์มัน นี่ท่านเรียกว่ารู้เท่าสังขาร จิตไม่หวั่นไหว จิตของผู้นั้นได้ชื่อว่า ไม่มีโรค ไม่มีเศร้า ท่านผู้รู้จึงว่า **“อโสก วิรช”**

จิตมีกิเลสเพียงตั้งฐลีไปปราศแล้ว จิตอันนี้เป็นจิตบริสุทธิ์ จิตสูง ขาดจากความยึด ความถือ จิตของพระอรียเจ้าเป็นอย่างนั้นแหละ

จิตของพระพุทเจ้าไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม คือมีลาภก็ไม่มีความยินดี เสื่อมลาภ ก็ไม่มีความยินร้าย ความสรรเสริญ พระพุทเจ้าก็ไม่ตื่น นินทา พระพุทเจ้าก็ไม่ โศกเศร้าเสียใจ ไม่ตีใจ ไม่เสียใจ ท่านจึงว่า มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ มีนินทา มีสรรเสริญ มีสุข มีทุกข์ ๘ อย่างเหล่านี้ พระพุทเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย ไม่มีความหวั่นไหว ไม่มีความยินดียินร้ายในอารมณ์ ๘ อย่างนี้ จึงได้ชื่อว่า จิตประเสริฐ จิตเกษม จิตฝักใฝ่ในคุณงามความดี ฝักใฝ่อยู่ในสติ จิตให้รู้จักจิต ใจให้รู้จักใจ ให้จิตอยู่ในที่จิต ให้ใจอยู่ในที่ใจ มีสติประจำไว้้อยู่อย่างนั้น ให้เตือนตน ้อยู่อย่างนั้น

ถ้าผู้ตั้งใจบำเพ็ญฝึกหัดทำสติของตนให้สำเหนียกแม่นยำ **“ตตถ เปกขา ภวิสสาม”** เป็นผู้สำเหนียกทำสติให้สำเหนียกแม่นยำ้อยู่อย่างนั้น เป็นผู้ที่มีสติสมบูรณ์แล้ว ได้ชื่อว่า เป็นผู้สมาทานอยู่ในสิกขาของตนให้เป็นอริศีล **อริศีล** คือไม่หวั่นไหว ไม่ขาดวิน ไม่ขาดตกบกพร่อง เรียกว่า **ปกตศีล** ปกตศีล คือศีลไม่ขาด ไม่มีต่าง ไม่มีพร้อย **“อริศีลสิกขา สมาทาน อริจิตตสิกขา สมาทาน อธิปญญาสิกขา สมาทาน ตตถ อปปมาเทน สมุปาเทถ”** ด้วยความไม่ประมาท มีสติอยู่ทุกเมื่อ ผู้มีสติสัมปชัญญะ หัดทำให้แม่นยำ ให้ชำนาญ ผู้นั้นได้ชื่อว่าใกล้เข้าๆ ใกล้อะไร ใกล้ต่อพระนิพพาน ผู้นั้นได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ประมาท ตกปากทางของพระนิพพานแล.

ชีวประวัติและพระธรรมเทศนา

พระบุนุตโร หลวงปู่หล้า

พระขนฺติโร หลวงปู่หล้า

วัดป่าขันตียนุสรณ์ (วัดป่าบ้านนาแก่น) อำเภอหน้าโสม จังหวัดอุดรธานี

ชีวประวัติ

พระขุนดิศโร หลวงปู่หล้า

หลวงตาหล้า เป็นบุคคลที่น่าสนใจคนหนึ่ง ท่านเกิดเมื่อเดือน ๑๐ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๓๔ ที่ประเทศลาวฝั่งโขงทางโน้น อพยพมาตั้งรกรากทำมาหากินอยู่ที่วัดห้วยหัดนี้หลายปี จนมีครอบครัวได้ลูกชายหนึ่งคน แล้วภรรยาท่านเลยตายหนีจากไป ท่านมีศรัทธาออกบวชปฏิบัติกรรมฐานอย่างเคร่งครัด นับว่าเป็นพระองค์แรกที่บ้านห้วยหัดที่ออกบวชแล้วตั้งใจปฏิบัติกรรมฐาน

ท่านออกบวชเมื่ออายุได้ ๓๔ ปี ที่วัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี โดยมีเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (เมื่อดำรงสมณศักดิ์ที่พระราชเวที) เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี (ธ.) เป็นพระอุปัชฌาย์ ให้ฉายาว่า “**ขุนดิศโร**”

ท่านมรณภาพที่วัดป่าบ้านนาแก้น ตำบลหนองแวง อำเภอโนนสะอาด จังหวัดอุดรธานี ในคืนวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ เวลาประมาณบ่าย ๓ รวมอายุของท่านแต่เกิดมาได้ ๗๖ ปี พรรษา ๔๒

เดิมท่านบวชเป็นตาปะขาวอยู่กับพระอาจารย์คำ หัดถาวนาพุทโธฯฯ จนจิตรวมเข้าเป็นสมาธิ แล้วเกิดนิมิตเห็นตัวหนังสือตัวโตเบ้อเร่อและบอกชัดว่าเป็นตัวอะไร ชื่ออะไร เมื่อออกจากภาวณาแล้วก็ยังจำได้อยู่ ท่านจึงหัดเขียนและอ่านจนได้ชัดเจน

ต่อมาท่านก็หัดเขียนตัวหนังสือ สระ และพยัญชนะจนได้ แล้วเอาหนังสือที่เขาพิมพ์ เป็นตำรามาอ่าน ที่แรกก็อ่านได้แต่หนังสือที่เป็นธรรม ต่อมาท่านก็อ่านได้หมดทั้งที่เป็น ธรรมและมีไช้ธรรม ต่อมาท่านสั่งซื้อหนังสือ **บุพพลิกขารรณนา มหาขันธกวินัย** และ **วิสุทธิมรรค** มาอ่านได้สบาย ท่านเป็นคนขยันอยู่แล้ว เมื่ออ่านหนังสือได้แล้ว ท่านก็อ่าน แต่หนังสือเป็นกิจวัตรของท่าน

หลวงตาเป็นพระชอบสังตสันโดษวิเวกอยู่เฉพาะองค์เดี่ยวโดยส่วนมาก วัดหินหมากเป้ง ก็ท่านองค์นี้แหละมาริเริ่มตั้งเป็นองค์แรก จนกระทั่งเป็นวัดพัฒนา ตัวอย่างของจังหวัดหนองคาย เมื่อท่านมาตั้งที่นี่ครั้งแรก มีเถรองค์หนึ่งเป็นคน บ้านสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม มาอยู่ด้วย เถรองค์นั้นท่านมี ธิฐิมาณะมาก วันหนึ่งท่านไต่วาทะกับหลวงตาไม่ลงรอยกัน คืบวันนั้นดึกสงัด มีเสียง อะไรไม่ทราบดังโครมครามๆ ขึ้นมาจากแม่น้ำโขง เหมือนเสียงควายขึ้นมาสกลา กระทบที่ท่านอยู่กระเทือนทั้งหลัง ท่านกลัวจนตัวสั่นเลยจับไข้อยู่ไม่ได้ กลัวตาย รุ่งเช้าขึ้นมาเมื่อฉันจังหันแล้วเปิดหนีเลย

หลวงตาหล้า ท่านไม่ค่อยอยู่เป็นที่ ออกพรรษาแล้วท่านก็เที่ยวไปในที่ต่างๆ โดยส่วนมากเที่ยวอยู่ตามแถบเทือกเขาภูพาน ผาดัก ผาดั่ง ถ้าพระบด ถ้าพระนาหลวง ถ้าพระนาผักหอม หนองแวง บ้านน้ำซึ่ม และอำเภอน้ำโสม

ชาวบ้านที่ถือผียอมเคารพนับถือท่าน ไปที่ไหนผีดูๆ มานิมนต์เอาหลวงตาหล้า ไปทำพิธีแล้วผีสงบ อยู่กันอย่างสบาย ทำมาหากินคล่อง อย่างหนองแวง บ้านน้ำซึ่ม เป็นต้น ที่นั่นเป็นหนองกว้างใหญ่ ตรงกลางหนองมีป่าชะโนดเต็มไปหมด เมื่อก่อน ใครจะไปแตะต้องไม่ได้เด็ดขาด ต้องมีอันเป็นไปต่างๆ นานา เมื่อนิมนต์เอา หลวงตาหล้าไปภาวนา ณ ที่นั่นแล้ว ชาวบ้านที่ไปจับจองเอาที่รอบหนองนั้นทำนาได้สบาย ได้นาครอบครองมาจนถึงทุกวันนี้ตั้งหลายเจ้า

ผู้เขียนได้ถามท่านถึงวิธีทำให้ผีสงบแล้ว ท่านบอกว่า **“เมื่อนิมนต์ให้ไป ก็ไปอย่างนั้นแหละ ไม่ทราบว่ามีผีหรือไม่มีก็ไม่รู้ เมื่อไปถึงก็ทำพิธีไหว้พระธรรมดาๆ**

อย่างของเราที่เคยทำนี้แหละ แล้วก็แผ่เมตตาไปทั่วทุกทิศ จึงนั่งสมาธิภาวนา พิจารณา
กายของเรานี้เป็นของอสุภะแตกดับไปตามสภาพของมัน แล้วจิตจะรวมเข้าเป็นสมาธิ”
ท่านใช้คำว่า “รวมก๊ก” แล้วจิตจะนิ่งเฉยอยู่พักหนึ่ง แล้วเข้าไปมองดูจิตตรงนั้นอยู่
สักพักหนึ่ง แล้วจิตจะรวมเข้าไปอีก ท่านใช้คำว่า “ก๊ก” แล้วจะสว่างจ้ามองเห็น
สิ่งรอบๆ ตัว หรือรู้อะไรต่างๆ มากมาย ตอนนั้นถ้ามีผีชื่ออะไร เป็นอย่างไรจึงมา
อยู่ที่นี้ ทำไมจึงมาอาละวาดเขา ก็จะมีรู้อื่นทันที และจะต้องภาวนาคาถาบทไหนผีมัน
จึงกลัวที่สุด ก็จะมีรู้อื่นในขณะเดียวกัน โดยส่วนมากคาถาที่ท่านรู้อื่นมานั้นก็จะอยู่ใน
บทสวดมนต์เจ็ดตำนาน เช่น นักขัตตยักขมุตานัง ปาปคคะหะนิวาระณา เมตตาคิตตั้ง-
นุกาเวณะ เป็นต้น ผู้เขียนถามว่า “แปลว่าอย่างไรรู้ใหม่” “ท่านบอกไม่รู้” แล้วท่านก็จะ
นำเอาคาถานั้นไปสอนให้ชาวบ้านเขาภาวนา

ก่อนจะสอนให้เขาภาวนา ท่านจะให้เขาปฏิบัติจนตนให้ถึงพระไตรสรณคมน์
เสียก่อน คือทำพิธีไหว้พระแล้วกล่าวพระไตรสรณคมน์ คือตั้งแต่ พุทฺธัง ธรรมัง
คัจฉามิ...ไปจนจบ แล้วต่อด้วยแผ่เมตตาตน เมตตาสัตว์ จบแล้วจึงให้สมาทาน
ศีลห้า ตอนนั้นก็สอนให้ภาวนาคาถาที่ท่านรู้อื่นมาทันที เป็นอันเสร็จพิธีของท่าน

ท่านจะสอนให้เขารักษาศีลจริงๆ เมื่อเขากลับมืออยู่แล้ว เขาก็ยังตั้งใจรักษาศีล
จนเต็มกำลัง แล้วบอกเขาว่าไม่ต้องกลัวผีต่อไปแล้ว ที่พากันถือมาแต่ก่อนนั้นว่า คำแล้ว
แยกไม้เข้าบ้านไม่ได้ วันศีลก็เอาไม้เข้าบ้านไม่ได้ กลางคืนก็ตำกระเดื่อง หรือทำการงาน
ที่เสียงดังๆ ไม่ได้ ตอนนี้นำไปให้พวกเขาทำได้เลย เมื่อเขาทำตามที่ท่านบอก ก็ไม่เห็นมี
อะไรเกิดขึ้น เขาก็ยิ่งเชื่อมั่นตามคำสอนของท่านมาก มันก็แปลกเหมือนกัน แต่ก่อน
แต่ไรมา การทำสิ่งเหล่านั้นต้องมีอันเป็นไปต่างๆ เป็นต้นว่า จะปรากฏรอยเสือเข้าบ้าน
อยู่ตรงกองไฟที่ควายหรือสุนัขนอนอยู่เฉพาะบ้านคนที่ทำเท่านั้น แต่ควายหรือสุนัข
ก็ไม่ตื่นและเห่าแต่อย่างไร เมื่อเขาเหล่านั้นทำตามท่านสอนแล้ว สิ่งเหล่านั้นจะอย่างไร
ก็ไม่ปรากฏ นี่เป็นสิ่งอัศจรรย์อย่างหนึ่งของพวกเขาที่ไม่เคยถือพระไตรสรณคมน์

ผู้เขียนถามท่านต่อไปอีกว่า “เมื่อทำอย่างนั้นแล้วท่านทำอย่างไรต่อ” ท่านบอกว่า
“กำหนดจิตให้ลึกเข้าไปอีก จิตก็จะรวมเข้าลึกลงไป คราวนี้ลงก๊กเข้าไปแล้วจะนิ่งเฉย

อยู่สบาย” (พร้อมหัวเราะแหยๆ ท่านเป็นคนขบขัน) คราวนี้จะอยู่นานเท่าไรก็อยู่ได้ บางที่อยู่นานตั้ง ๓-๔ ชั่วโมง

หลวงตาห้ำ นับว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในการเข้าสมาธิองค์หนึ่งในบรรดาผู้เข้าสมาธิทั้งหลาย ท่านบอกว่า กำหนดจิตพิจารณาภายในแล้วดี อสุภะเห็นเป็นของเบียดเน่าไปหมดทั้งตัว จนกระทั่งเป็นดิน น้ำ ไฟ ลม ตามสภาพของมัน แล้วจิตจะรวมเข้าเป็นสมาธิ เป็นขั้นหนึ่ง

เมื่อกำหนดเอาแต่จิตที่ไปเห็นอสุภะนั้นอย่างเดียวแล้ว จิตจะรวมเข้าไปลึกกว่าเก่าแล้วจะเกิดนิมิตและความรู้ต่างๆ หลากอย่าง (ตอนนี้ใช้สมาธิทำงานได้) แล้วเลิกถอนนิมิตและความรู้ต่างๆ นั้นเสีย ถือว่าความรู้อันนี้ก็เป็นของหายาบและทำให้จิตใจวุ่นวายแล้วกำหนดเอาแต่จิตผู้ไปรู้ไปเห็นอย่างเดียว แล้วก็เหลือแต่ใจผู้รู้อย่างเดียวเท่านั้น แล้วใจก็นิ่งเฉยแต่รู้ว่านิ่งเฉย เป็นอันว่าท่านรู้จักใช้จิตเป็น ใช้มันสมควรแก่การณแล้วเก็บมาไว้ที่ใจ

บางท่านบางองค์ใช้จิตที่เกิดความรู้อะไรต่างๆ นั้นไม่รู้จักเก็บ เติลิดเปิดเปิงไปไม่มีที่สิ้นสุด ที่เขาเรียกว่า **โมคคัลลนะหลงทีป** ความจริงพระโมคคัลลนะท่านไม่ได้หลงหรือ โมหะคนหลงต่างหาก ไปโทษเอาท่านผู้นั้นยังเป็นโมหะใหญ่ **การรู้จักใช้จิตให้สมควรแก่ภาวะของตนนี้ เป็นคุณลักษณะของปราชญ์ ไม่มีการเสื่อมไปจากคุณธรรม มีแต่เจริญยิ่งขึ้นไป**

หลวงตาห้ำท่านบวชเมื่อแก่ ท่านไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนอะไร แม้แต่หนังสือก็อ่านไม่ได้ เพิ่งมาอ่านหนังสือได้เมื่อบวชแล้วภาวนาเกิดความรู้ขึ้นดังได้อธิบายมาแล้ว ในเบื้องต้นนั้น ฉะนั้น ในการประพาศติในพระธรรมวินัยที่เป็นของละเอียดอ่อน ท่านก็ยังมีผิดพลาดอยู่บ้าง เมื่อหมู่เพื่อนตักเตือนท่าน ท่านจึงสงสัยข้องใจ เมื่อถามผู้เขียนผู้เขียนได้อธิบายให้ฟังแล้ว ท่านก็สิ้นสงสัยและปฏิบัติตามทุกอย่าง หลวงตาห้ำกับผู้เขียนถูกคอกันดี พูดกันรู้เรื่องกันดี

ในอวสานแห่งชีวิตของท่าน ท่านได้มรณะที่บ้านนาเก็น ตำบลหนองแวง อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๐

ก่อนจะมรณภาพ ท่านไปอยู่ที่ถ้าพระนาผักหอมแล้วเป็นไข้ ลูกศิษย์ของท่าน ซึ่งเป็นคนบ้านกลางใหญ่จึงนิมนต์เอาท่านไปรักษาที่บ้านกลางใหญ่ รักษาอยู่ได้ไม่กี่วัน ทั้งที่ไข้ยังไม่หายดี ท่านก็บอกว่า **“เอาละ ฉันจะไปตายที่บ้านนาเก็น วัดของฉัน”** ลูกศิษย์ก็อ่อนวอนว่า **“ขอให้หายไข้แล้วจึงค่อยไป พวกผมจะไปส่ง”** ท่านก็ไม่ฟังเสียง จะไปทำเดี่ยว

พอถึงวัดป่าบ้านนาเก็น เย็นวันนั้นท่านก็เดินรอบๆ วัด ไปเจอเอาต้นไม้แดงต้นหนึ่งตายยืนต้นอยู่ ท่านก็บอกว่า **“นี่ฉันตายแล้ว ให้เอาต้นไม้แดงต้นนี้เผาฉัน และอย่าเอาไว้ให้ข้ามวันข้ามคืน ตายเดี๋ยวนี้ก็ให้เอาไปเผาเดี๋ยวนี้เลย”** พอตกราวสองทุ่มเศษๆ ท่านก็จับไข้แล้วก็กำเริบไม่หยุด หนักลงโดยลำดับ พร้อมด้วยโรงพยาบาลก็อยู่ห่างไกล ทางคมนาคมก็ไม่สะดวก เวลาประมาณบ่ายสามเศษ ท่านก็มรณภาพด้วยความสงบ เหมือนกับคนนอนหลับหายไปเลย บรรดาลูกศิษย์โดยถือคำสั่งของท่าน จึงพร้อมกันโค่นต้นไม้แดงต้นไม้ที่ท่านชี้บอกนั้นเอามาเผาท่านในคืนวันนั้น แล้วก็เก็บเอากระดูกไปทิ้งลงน้ำ

หลวงปู่หล้า ขันติโร

จากปฏิปทาพระรุดงคกรรมฐาน

โดย ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน

เขียนมาถึงตอนนี้ มีเรื่องเกี่ยวเนื่องกันที่ควรจะนำมาลงเพื่อท่านผู้อ่านได้พิจารณาตามเหตุการณ์ที่เป็นมาแล้ว **ในวงพระรุดงค์ซึ่งเป็นลูกศิษย์ผู้ใหญ่ของท่านอาจารย์มั่นผู้หนึ่ง** เวลานั้นท่านอาจารย์องค์นี้เที่ยวรุดงค์ไปฝากแม่บ้านโงงทางฝั่งประเทศลาวกับ **ตาปะขาวคนหนึ่ง** ขณะนั้นท่านพักอยู่ในเงื่อมผาแห่งหนึ่ง ตาปะขาวผู้ถือศีล ๘ ก็พักอยู่เงื่อมผาแห่งหนึ่ง ห่างกันประมาณ ๓ เส้น ตามที่ท่านเล่าให้ฟังว่าท่านพักอยู่ที่นั่นเป็นเวลาหลายเดือน โดยเห็นว่าเป็นความสะดวกแก่สุขภาพทางกายและทางใจ การบำเพ็ญสมณธรรมเป็นไปโดยสม่ำเสมอไม่มีอะไรติดขัดทั้งตนเองและตาปะขาว การโคจรบิณฑบาตก็สะดวก ไม่ห่างจากที่พักนัก ราว ๔ กิโลเมตร มีหมู่บ้านประมาณ ๑๕ หลังคาเรือน ชาวบ้านเองก็ไม่มารบกวนให้ลำบากและเสียเวลาบำเพ็ญเพียรต่างคนต่างทำธุระหน้าที่ของตนไปตามเรื่อง

วันหนึ่งตอนบ่าย ท่านรู้สึกไม่ค่อยสบายเหมือนจะเป็นไข้ มีอาการครั่นเนื้อครั่นตัวพิกล พอตาปะขาวมาหาที่พัก ท่านจึงสั่งให้แกไปต้มน้ำร้อนมาผสมกับยาฉันทดลองดูบ้าง บางทีอาจหายได้ เพราะยาที่ติดตัวไปนั้น หมอเขาบอกว่า เป็นยาแก้ไข้ป่าได้ด้วย ท่านเองเกรงจะเป็นไข้ป่ากับเขา เนื่องจากที่นั่นไข้ป่าชุมและคนก็ เป็นไข้ป่า

กันมาก เพราะแฉวนั้นเป็นป่าที่บวมมาก คนแฉวนๆ ไปอยู่มิได้ ที่นั่นเต็มไปด้วยสัตว์
ด้วยเสี้ยนนาชนิด กลางคืนเสียงร้องอีกทีก็กรีกโครม ทราบว่าแฉวนนั้นมีเสือกินคน
อยู่บ้างต่างๆ ทั้งนี้ก็เนื่องจากชาวญวนเหมือนกันเป็นต้นเหตุทำให้เสือดุร้ายไม่ค่อย
กลัวคน พอตาปะขาวทราบแล้วก็ถือกาต้มน้ำไปที่พักของตน ต่อจากนั้นก็หายเงียบ
ไปเลย ไม่เห็นเอาน้ำร้อนกลับมาถวายท่านเพื่อผสมยา

ท่านเองก็รอคอยน้ำร้อนจากตาปะขาวจนคำก็ไม่เห็นมา ท่านคิดว่าตาปะขาว
อาจจะลืมไป เมื่อนั่งภาวนาเพลินๆ ท่านเลยทอดธุระ อาการใช้ก็ค่อยเบาบางลงและ
หายไปในที่สุด ส่วนตาปะขาวเมื่อเอากาน้ำไปแล้วก็เตรียมก่อไฟ แต่ก่อเท่าไรไฟไม่ติด
เลยเกิดโมโหขึ้นมาจึงลืมนึกว่าตนเป็นตาปะขาวลูกศิษย์พระกรรมฐานองค์สำคัญ ปุบปับ
ลุกขึ้นพร้อมกับความโมโหว่า ไฟนี้เราเคยก่อมันมาก็ร้อยกี่พันครั้งแล้ว แต่ครั้งนี้
มันทำไมก่อไม่ติด ไฟนี้ต้องการน้ำหรืออย่างไร ถ้าต้องการน้ำ เราก็คงให้ น้ำว่าแล้วก็
(ขออภัย) ยืนปัสสาวะรดลงที่กองไฟจนเปียกหมด แล้วก็เดินหนีไปเงียบ ไม่มาบอก
อาจารย์ที่คอยน้ำร้อนอยู่แต่วันจนคำเลย พอตกกลางคืนเรื่องที่ไม่คาดฝันก็ได้เกิดขึ้น
ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าแปลกประหลาดอยู่มาก

แต่ก่อนที่เคยพักมานานแล้วไม่เคยมีเรื่องอะไรเกิดขึ้น เฉพาะคืนวันนั้นเวลา
ประมาณ ๓ ทุ่ม ตาปะขาวกำลังนั่งภาวนารำพึงถึงความผิดพลาดที่ตนได้ทำความ
ประมาทต่ออาจารย์ด้วยความโมโหเป็นต้นเหตุ จึงได้ลุกขึ้นปัสสาวะรดกองไฟ มีหน้า
ยังไม่ได้ไปเรียนขอขมาอาจารย์ให้ท่านงดโทษโอหังกรรมให้ ขณะที่นั่งรำพึงโทษของตัวเอง
อยู่อย่างกระวนกระวาย เสียงที่ไม่คาดฝันก็ได้ดังขึ้นข้างมุ้งด้านหลังห่างกันไม่ถึงวาเลย
เป็นเสียงคำรามของเสือโคร่งใหญ่ลายพาดกลอนที่กำลังหมอบหันหน้า ตาจึงมองมา
ทางตาปะขาวราวกับจะโดดตะครุบกินเป็นอาหารในขณะนั้น พร้อมทั้งเสียงครวญคราง
เบาๆ พอเป็นการทดลองความเก่งกาจแห่งความโมโหของลูกศิษย์กรรมฐานขนาดพอให้
ได้ยินไปถึงอาจารย์ที่อยู่เงื้อมผาทางโน้น ขณะที่กำลังครวญครางนั้น ทั้งเอาหางพาดลง
พื้นดินดังตบๆ ทั้งเสียงครวญครางเบาๆ ทั้งแสดงท่าขยับหน้าและถอยหลังท่าท่าจะตะครุบ
ตาปะขาวเป็นอาหารสดในขณะนั้นให้จงได้

พอลาปะชาวไต้ยีนเสียงประหลาด ซึ่งไม่เคยไต้ยีนใกล้ชิดขนาดนั้นนับแต่มาอยู่ที่นั่นเป็นเวลาหลายเดือนก็ตกใจกลัว รีบหันหน้าไปดูทันที รัยษะนั้นเดือนกำลังหงายเต็มที ก็ได้เห็นเสือโคร่งใหญ่หมอบจ้องมองทำท่าอยู่อย่างชัดเจน ตาปะชาวกลัวตัวสั้นราวกับจะสลบไปในขณะนั้น คิดอะไรไม่ทัน ใจหันเข้าฟิ่ง พุทโธ ธัมโม สังโฆ เป็นที่ผากเป็นผากตายว่า ขอพระพุทโธ ธัมโม สังโฆ ไต้มาคุ่มครองปกเกล้าปกกระหม่อม จอมขวัญผู้ข้าเถิด อย่าให้เสือตัวนี้เอาไปกินเสียในคืนวันนี้ จะไม่ทันได้ไปขอขมาโทษอาจารย์ที่ตนทำผิดต่อท่านเมื่อปายวันนี้ ขอพระพุทโธจงช่วยชีวิตของข้าไว้ให้ตลอดคืนวันนี้ด้วยเถิด สิ่งที่ข้าพเจ้าได้ทำผิดไปแล้ว ขอพระธรรมและอาจารย์จงโปรดเมตตาโอโหสิให้ อย่าถึงกับเสือต้องกินเป็นอาหารเพื่อเป็นการชดเชยความผิดนั้นเลย

ทั้งบนทั้งบน ทั้งบริกรรมพุทโธ ทั้งสั้นทั้งกลัว ทั้งหันหน้าจ้องมองเสือกลัวมันจะตะครุบไปกินเสียในขณะนั้น เสือพอมองเห็นคนหันหน้ามาจ้องมองก็ทำเป็นถอยห่างออกไปบ้างเล็กน้อย และทำเสียงครวญครางไม่ลดละ ลักประเดี๋ยวกก็เปลี่ยนท่าเข้ามาทางใหม่และถอยออกไปขยับเข้ามาอยู่ทำนองนั้น ส่วนตาปะชาวเลยจะตายทั้งเป็นที่ต้องหันรีหันขวางไปตามเสือที่ยักย้ายเปลี่ยนท่าต่างๆ ไปมาอยู่รอบๆ มุ่ง ไม่ลดละ พอคนตั้งท่าจ้องมองหนักเข้าก็ถอยห่างออกไป บางครั้งทำท่าเหมือนจะหนีไปจริงๆ โดยทำเป็นถอยออกไปห่างๆ พอคนเผลอนิดก็ขยับเข้ามาเกือบถึงตัว พุทโธกับใจปราศจากกันไม่ได้ ต้องท่องจนจิตใจยึดไว้เป็นหลักประกันชีวิตอยู่ตลอดเวลา พอพุทโธห่างบ้างที่ไร เสือเป็นต้องขยับเข้ามาทุกที

เมื่อเห็นท่าไม่ดีก็รีบบริกรรมพุทโธและวิงวอนให้พุทโธช่วยชีวิตไว้ พอพุทโธสนิทกับใจ เสือก็ถอยห่างออกไปราวกับจะหนีไปจริงๆ แต่นิสัยคนเราชอบบังคับประจําสันดาน ฉะนั้น พอเสือถอยออกห่างบ้าง พุทโธก็เริ่มห่างจากใจ คิดว่าตัวจะไม่ตาย ฝ่ายเสือก็เริ่มขยับเข้ามาและทำท่าจะตะครุบอยู่ทำนองนั้น แต่ก็ไม่ทำไ้เป็นแต่เปลี่ยนทิศทางเข้ามาทางนั้นบ้างทางนี้บ้าง ไม่ลดละความเพียรพยายาม ระหว่างเสือกับตาปะชาวเป็นสงครามกันอยู่ โดยต่างฝ่ายต่างไม่ลดราวาศอกให้แก่กันเลยนั้นเริ่มแต่เวลา ๓ หุ่่ม จนสว่าง น้ำตาตาปะชาวที่ไหลรินอยู่ตลอดเวลาเพราะความกลัวตายนั้น แต่ขณะแรกถึงสว่างคาตาจนไม่มีอะไรจะไหล พอสว่างเสือก็ค่อยๆ ถอย

ห่างออกไปๆ ประมาณ ๔ วา แล้วก็ค่อยๆ เดินหลบจากห่างออกไปโดยลำดับจนพ้น
สายตา

พอเลี้ยวพ้นไปแล้ว ตาปะขาวยังตั้งท่าระวังอยู่ในมุ้งอีกนานไม่กล้าออกมา กลัวว่า
มันจะแอบซุ่มอยู่แถวบริเวณใกล้เคียงนั้น เวลาคนเผลอต้วออกมาจากมุ้ง มันจะ
กระโดดออกมาคาบไปกินเสีย จำใจต้องนั่งรอดูเหตุการณ์อยู่ในมุ้งเป็นเวลานาน เห็นมัน
เงิบหายไปในไม่กลับมาอีก จึงรีบออกจากมุ้งแล้ววิ่งถึงที่พักอาจารย์ด้วยตัวลั่นตาลาย
พูดไม่เป็นถ้อยเป็นคำจับต้นชนปลายไม่ถูก ฝ่ายอาจารย์เห็นอาการแปลกผิดปกติ
จึงถามดูก็ได้ความว่า มาขอขมาโทษที่ทำผิดต่ออาจารย์เมื่อบายวานนี้ และเล่าเหตุที่
ทำผิดตลอดเรื่องที่เลื่อมมาเผ่าทั้งคืนแทบเอาชีวิตไว้ไม่รอดถวายท่านทุกประการ

แต่แทนที่ท่านจะดโทษให้ในทันทีทันใด ท่านกลับพูดทำท่าขู่ว่าเพิ่มความเข้า
อีกว่า ก็แกชอบสิ่งใด แกก็เจอสิ่งนั้น ชอบดีก็เห็นของดี ชอบชั่วก็เห็นของชั่ว นี่แก
ชอบเสือ แกก็ได้เจอเสือ แล้วจะมาขอขมาโทษกับเราเพื่อประโยชน์อะไร เรายังอดโทษ
ให้แกไม่ได้ อย่างน้อยแกก็ควรจะได้พบของดีที่แกชอบอีกสักคืนหนึ่ง ถ้าไม่ตายเพราะ
เสือกิน ก็พอให้ได้ที่ระลึกไปนานๆ บ้าง เสือมันดีกว่าอาจารย์ อาจารย์ก็จะมอบให้เสือ
เป็นผู้บรมสั่งสอนต่อไป ว่าอย่างไร จะมอบให้เสือในคืนวันนี้ถ้ามันสอนไม่ฟัง
ก็จะมอบให้เป็นอาหารของมันไปเสียรู้แล้วรู้รอดไป ขี้เกียจสั่งสอน ว่ายังไง จะเอาไหม
ที่เจอเสือและฟังเทศน์เสือทั้งคืนนั้นเหมาะกับเหตุดีแล้ว คืนนี้จะให้มันมาสอนอีก
ถ้ายังขืนเก่งอยู่อีกก็จะมอบให้เป็นเสบียงเดินทางของมันไปเสีย มันคงสบายท้องไป
หลายวัน จะเอาอย่างไรไหนดีรีบตอบมา อย่ามัวชักช้า อาจารย์กับเสือใครจะดีกว่ากัน
เอาตอบเดี๋ยวนี้อย่ารอช้าอยู่ เดี่ยวจะบอกให้เสือมารับตัวไปใช้สอยเสียเดี๋ยวนี้จะดีกว่า
อาจารย์ใช้เป็นไหนๆ ว่าแล้วก็ทำเป็นเชิงตะโกนเรียกเสือว่า เสือตัวนั้นไปอยู่ที่ไหนเวลานี้
ให้รีบมารับเอาตัวตาปะขาวไปอยู่ด้วยเดี๋ยวนี้ อาจารย์มอบตาปะขาวคนนี้ให้เป็นลูกศิษย์
ของเสือแล้ว รีบมารับเอาไปเดี๋ยวนี้อย่ารอช้าเลย

ตอนนี้ตาปะขาวร้องไห้โฮอย่างไม่เป็นท่า และขอร้องอาจารย์ว่ากระผมเข็ดแล้ว
ขอท่านอย่าได้เรียกมันมา กระผมจะตายขณะนี้อยู่แล้ว คืนนี้ก็นึกว่าตายไปหนึ่งแล้ว
แต่กลับฟื้นคืนมาพอได้สติจึงรีบมาหาอาจารย์ขอความช่วยเหลือ มิหนำยังจะเรียกมัน

มาอีก กระผมจะไปเอาชีวิตจิตใจมาจากไหนต้านทานกับมัน ขอท่านจงบอกให้มันงดอย่าให้มันมาอีก ทั้งร้องให้ทั้งขอร้องไม่ให้ท่านเรียกเสื่อมาอีก ทั้งกราบไหว้วิงวอนขอชีวิตชีวาไว้พอมีลมหายใจต่อไป ทั้งยอมเห็นโทษที่ทำผิดแล้วจะสำรวมระวังต่อไป ทั้งปฏิญาณตนด้วยความซื่อตรงต่อหน้าท่านว่าจะไม่ทำอย่างนั้นอีกต่อไป ทั้งร้องขอให้ท่านอโหสิกรรมให้ พอเห็นเป็นการอันควรแล้ว ท่านจึงรับขมาโทษและอบรมสั่งสอนต่อไป และพูดปลอบโยนต่างๆ ว่า ที่เสื่อนั้นมิใช่อะไรอื่นพาให้มา กรรมชั่วของแกเองบันดาลให้มา ถ้าแกยังไม่ยอมเห็นโทษแห่งความชั่วของตัวเองก็ต้องเห็นดีกันในคืนนี้แหละ พอตกมืดเสื่อตัวนั้นก็จะมาและเอาตัวแกไปพร้อมโดยไม่มีวันกลับมาอีก แล้วมันจะไม่พูดพล่ามทำเพลงเหมือนคืนที่แล้วนี้เลย

เมื่อเจ็บแล้วต้องจำ เพราะบาปมีบุญมีประจำโลก ใครจะมาลบล้างกรรมทั้งสองอย่างนี้ไม่ได้ ถ้ากรรมอยู่ใต้อำนาจของผู้หนึ่งผู้ใดได้แล้ว ผู้มีอำนาจนั้นจะต้องลบล้างกรรมเหล่านี้ให้สูญไปจากโลกนานแล้ว ไม่สามารถยังเหลือมาถึงพวกเราเลย เท่าที่กรรมดี-ชั่วยังมีอยู่ ก็เพราะกรรมมิได้ขึ้นอยู่กับผู้ใดโดยเฉพาะ แต่ขึ้นอยู่กับผู้ทำกรรมนั้นๆ เท่านั้น นี่ก็แก่ทำกรรมชั่วไว้เมื่อบายวานนี้ แกก็ต้องเห็นกรรมชั่วของแกเอง ถ้าแกยังไม่ยอมเห็นโทษของตัวเอง ก็แน่ทีเดียวในคืนวันนี้พญากกรรมตัวลายพาดกลอนจะมาตามเอาตัวแกไปดูผลของกรรมให้ประจักษ์กับตัวเอง

พออบรมเสร็จแล้วก็บอกให้เธอกลับไปที่พักตามเดิม แต่ตาปะขาวคนนั้นไม่ยอมไป กล่าวเสื่อตัวนั้นจะแอบมาโดดคาบเอาไปกินเป็นอาหารอีก ท่านต้องชู้ด้วยอุบายให้กลัวอีกครั้งว่า ก็เมื่อคืนนี้ก็ว่ายอมเห็นโทษแห่งความตื้อตึงของตัวเองว่าจะไม่ทำอีก แต่พูดยังไม่ขาดคำ ทำให้จึงแสดงความตื้อตึงขึ้นมาอีกเล่า ถ้าอย่างนั้นก็งตั้งอยู่ที่นี่หากจะทนต่อเสื่อตัวนั้นได้จริงๆ พอพูดจบคำ ท่านก็เรียกหาเสื่อตัวนั้นมาอีกว่า เสื่อตัวเป็นอาจารย์ของตาปะขาวคนนี้อย่างเสีย รีบกลับมารับตาปะขาวผู้ตื้อตึงนี้ไปอบรมให้หน่อยเถอะ เราเมื่ออบรมจะตายอยู่แล้ว รีบๆ มาเร็วๆ หน่อย พอพูดจบคำ ตาปะขาวร้องให้ขึ้นอีก พร้อมรับคำว่ากระผมจะรีบไปเดี๋ยวนี้ ขอท่านอย่าให้เสื่อมาเลย กระผมกลัวมัน คืนนี้แทบอดหลับอดนอนอยู่แล้ว แต่ก็รีบไปที่พักของตนโดยไม่คิดถึงความกลัวความตายอีกเลย

เป็นที่น่าประหลาดและอัศจรรย์อย่างยิ่ง นับแต่วันนั้นมาไม่เคยปรากฏว่าเสือตัวนั้นมาลอบๆ มองๆ แถบบริเวณนั้นอีกเลย จนกระทั่งจากที่นั่นไปซึ่งก็เป็นเวลาอีกหลายเดือน ถ้าคิดตามสามัญสำนึกก็น่าจะมีอะไรมาบังตาใจเสือตัวนั้นให้มาทรมานตาปะขาวผู้เก่งกาจอาจหาญพาลพาโลทำในสิ่งไม่ควรทำ เช่น ยืนปัสสาวะรดกองไฟ แม้แต่คนธรรมดาไม่มีศีลมีธรรมก็ไม่คิดหาญทำได้ คนชนิดนี้ไม่มีอะไรจะเอาให้อยู่ในเงื้อมมือได้นอกจากเสือโคร่งใหญ่ตัวนั้นพอเป็นคู่ทรมานกันได้ แก่ถึงได้ยอมจำนนอย่างราบ นับแต่วันนั้นมา ท่านว่าตาปะขาวก็ไม่เคยแสดงอาการตื้อตึงอีกเลย นับว่าไ้ผลดี เสือทรมานคนเก่งมากทำให้เซ็ดไปนานเสียด้วย

ตอนนี่ขอแทรกเรื่องพิเศษลงสักนิดพอหอมปากหอมคอ คือผู้เขียนเองก็คิดอยากได้เสือสักตัวมาอยู่แถวใกล้เคียงวัดป่าบ้านตาด เพื่อช่วยภาระบางอย่างให้เบาบาง เวลาระณเฑาะหรือท่านผู้ใดก็ตามที่ชี้เกี้ยวภาวนาขึ้นมา มัวแต่นอน จะได้ช่วยให้ขยันขึ้นบ้าง แม้มิ่มาให้เห็นตัวเสือ แต่เพียงช่วยทางเสียงก็คงพอจะทำให้ตาตั้งหูทางและลุกขึ้นภาวนากันบ้าง ไม่สนุกนอนจนเกินไป แต่ถ้าเสือมาอยู่ที่นั่นแล้วสุนัขบ้านที่มาอาศัยวัดอยู่หลายตัวซึ่งเคยเป็นอาจารย์สอนคนผู้ชี้เกี้ยวบิตประตุ และเก็บรักษาสิ่งของไว้รับประทาน จะพากันกลัววิ่งแตกหนีหมด ก็จะขาดกำลังทางหนึ่งไป

ความจริงเราอยากได้ไว้ที่วัดทั้งสองอาจารย์ คือ อาจารย์เสือและอาจารย์หมานั้นแล จะได้ช่วยกันเตือนทั้งความพากเพียร ทั้งการเก็บรักษาสิ่งต่างๆ ไว้ดีๆ วัดจะสมบูรณ์ทั้งคนขยันทำความเพียร ทั้งคนขยันเก็บรักษาสิ่งของต่างๆ ไว้รับประทานด้วยความปลอดภัย คงดีมากถ้าทำอย่างนี้ พระณะเถระที่ตลอดบรรดาลูกศิษย์ที่มาจากที่ต่างๆ ซึ่งเป็นนักกลัวเสือและชี้เกี้ยวเก็บรักษาสิ่งของต่างๆ ก็จะพาลโมโหอาจารย์เข้าไปให้อีกว่าไปเอาเสือเอาอะไรมาทรมานกันไม่เข้าเรื่องก็จะยุ่งกันใหญ่ แต่ความจริงก็น่าจะมีอะไรมาคอยช่วยเตือนบ้าง เฉพาะอาจารย์คนเดียวดูแลไม่ทั่วถึง

โดยมากทางครัวที่คณะลูกศิษย์ฝ่ายผู้หญิงและอุบาสิกามาจากที่ต่างๆ มาพักกันมักจะเสียเปรียบพวกสุนัขบ้านที่แอบซ่อนอยู่ในวัดเป็นฝูงๆ ขโมยสิ่งของไปกินเสมอ แม้มิ่ใช้เรื่องใหญ่และน่าเสียดาย ก็เป็นความบกพร่องซึ่งไม่ยอมให้มี เพราะคำว่า

บกพร่องแล้ว อยู่กับอะไรไม่ดีทั้งสิ้น ยิ่งมาอยู่กับคนและไม่สนใจชำระแก้ไขด้วยแล้ว ยิ่งไม่ดีเลย ที่นำสัตว์นำเลื่อมมาลงบ้างต้องขอภัยด้วย เห็นว่าเรื่องเกี่ยวเนื่องกัน พอเป็นคติได้บ้างจึงได้นำลง

ขอขออนุญาตเรื่องท่านอาจารย์กับตาปะขาวต่อไปซึ่งยังไม่จบ พอเวลาต่อไปตาปะขาว ตั้งท่ากลัวเลื่อมอยู่ตลอดทั้งกลางวันกลางคืน ใจมองเห็นภาพเสือโคร่งใหญ่ตัวนั้น อย่างชัดเจนตลอดเวลา และคิดเรื่องเลื่อมจะมาหาแทบทุกลมหายใจกระทั่งเย็น ไม่มี เวลาสบายใจได้เลย มัวคิดว่าเสือตัวนั้นจะโดดโผผางมาจับคอบอกไปกินอยู่เรื่อยไป แต่ได้อยู่อย่างหนึ่งที่ระลึกเห็นภาพเสือที่ไรก็ระลึกถึงพุทโธที่นั่นไปพร้อมๆ กัน ไม่มี เวลาพลังเปลว พอเริ่มมืดก็เริ่มเข้าที่นั่งภาวนาพุทโธบ้าง คิดว่าเสือจะมาบ้าง สับกันไป ไม่เป็นอันอยู่หลับนอนและภาวนาได้เหมือนแต่ก่อนเลย ภาวนาไป ตาคอยจ้องมอง เสือไป คึ้นนั้นเลยสว่างคาตาไม่ได้หลับนอนตลอดรุ่ง เพราะถ้าเปลวหลับไปเพื่อเสื้อมา ในระยะนั้นจะอย่างไร ก็เท่ากับนอนคอยท่ามันเอาไปกินอย่างง่าย ๆ

พอสว่างก็รีบไปหาอาจารย์ ท่านถามว่า เป็นอย่างไรเสือที่เป็นอาจารย์มาเยี่ยมบ้าง หรือเปล่าคึ้นนี้ แกเรียนตอบท่านว่า ไม่มา ท่านจึงปลอบใจให้มีความอบอุ่นบ้างว่า **จะกลัวมันทำอะไร ถ้ากลัวความชั่วของตัวเองเท่ากับกลัวเสือก็พ้นทุกข์ไปนานแล้ว** จงรีบ กำจัดความชั่วที่ช่องสุ่มอยู่ในใจให้เบาบางและสิ้นไป จะไปสนใจอะไรกับเสือ มันไม่มา ทำไม่หรอก เชื่อเราเถอะ ถ้าไม่ทำชั่วอีกเสือก็ไม่มา จงภาวนาให้ใจสบาย เสือจะได้สบาย หายห่วง ไม่ต้องมาเยี่ยมเยียนอยู่เรื่อย ขาดการหากินของมันไปเปล่าๆ ที่เสือมานั้น มันมาช่วยจุดแกขึ้นจากนรกต่างหากเพราะการทำผิดของแก มิฉะนั้นแกจะตกนรก จริงๆ เสือมิได้มาเพื่อตั้งใจจะกินถ้าแกไม่ทำชั่วอีก คอยรักษาตัวดีๆ ก็แล้วกัน ถ้าแก พยายามและขยันภาวนาแล้ว แกจะเห็นเสือเท่าที่เห็นแล้วจะไม่เห็นมันต่อไปอีกเลย กระทั่งพวกเราจากที่นี่ไป

นับแต่วันนั้นก็ไม่เคยเห็นเสือตัวนั้นเดินผ่านกล้ำกรายแถวๆ นั้นอีกเลยดังกล่าว แล้ว แม้จะมีเสียงกระหึ่มไปมาบ้างก็เป็นธรรมชาติดังที่เคยได้ยินทั่วๆ ไป ไม่เคยมารบกวน ให้ลำบากใจ ตาปะขาวก็ขยันภาวนาและสละทิวี่มานะทุกอย่างกลายเป็นคนดีทั้งภายใน

ภายนอก ไม่มีที่ต่องติ นับแต่วันเสื่อมาช่วยอบรมให้เพียงคืนเดียว จึงนำประหลาดใจอยู่
ไม่ลืมจนบัดนี้ สำหรับท่านเองท่านไม่นึกกลัวเลย แม้ตาปะขาวมาแล้วให้ฟังก็เฉยๆ
เสื่อตัวที่มานั้นก็เป็นเสื่อเทพบันดาลต่างหากท่านว่า

ท่านอาจารย์องค์นี้เป็นศิษย์ผู้ใหญ่ของท่านอาจารย์มั่น ท่านชอบอยู่ลำพังองค์เดียว
ในป่าในเขาลึก อาศัยชาวไร่ชาวสวนเป็นที่โคจรบิณฑบาต เวลาท่านพักอยู่เฝ้ามณฑากับ
ตาปะขาวนั้นมีความก้าวหน้าทางจิตใจมากกว่าที่อื่นๆ จึงได้พักอยู่ที่นั่นหลายเดือน
จนก้าวเข้าฤดูฝนจึงได้กลับมาฝั่งไทย ท่านว่าขณะเสื่อคำรามตาปะขาวเบาๆ ท่านก็ได้ยิน
ชัดเจนแต่มิได้สนใจเพราะเคยได้ยินอยู่เสมอจนชินหูเสียแล้ว ต่อเมื่อตาปะขาวมาแล้ว
ให้ฟังด้วยทั้งร้องท่มร้องไห้เพราะความกลัว จึงได้พิจารณาตามเหตุการณ์และเหตุตามา
แล้วให้ฟังจึงทราบว่าเป็นเสื่อเทพบันดาลให้เสื่อตัวนั้นทรมาณแก่เพื่อหายพยศ ไม่เช่นนั้นแจะ
เคยตัวและแสดงความดีดั่งไปเรื่อยๆ ทำให้เป็นบาปเพิ่มขึ้น เวลาตายแจะลงนรก
จึงได้รับแก้ไขด้วยวิธีที่แจะเซ็ดหลายไม่หาญทำอีกต่อไป

ท่านว่าเป็นความจริงดังเหตุตามาแล้วให้ท่านฟัง เพราะนับแต่วันนั้นมา นิสัยใจคอ
ความประพฤติทุกด้านของแจะเปลี่ยนไปหมดจนกลายเป็นคนละคนไปได้ แต่ก่อน
แจะมีนิสัยดื้อๆ อยู่บ้าง บางครั้งเป็นลักษณะเหมือนคนไม่เต็มเต็งบ้าง เราก็ไม่ค่อยถือสา
กับแจะ ปล่อยให้ตามนิสัยของแจะเรื่อยมา จนวันเสื่อมาดัดสันดานหยาบปราบความดีดั่ง
ของแจะลงได้ จึงได้ทราบชัดว่าแจะมีนิสัยไม่ดีติดตัวมาจริงๆ มีไซคนไม่เต็มเต็ง มิฉะนั้น
แม้ถูกเสื่อทรมาณแล้วก็ไม่เซ็ด นิสัยไม่เต็มเต็งก็คงกลับมาอีก แต่ที่นับแต่วันนั้นมาแล้ว
ไม่มีอะไรที่ไม่ดีกลับมาอีกเลย เรียบร้อยดั่งามตลอดมา

ท่านอาจารย์องค์นี้ท่านมีคุณธรรมสูงมาก นำกราบไหว้บูชา แต่ท่านเสียไปได้ราว
๔-๕ ปีแล้ว เวลาท่านจะจากชั้นนี้ไป ก็ทราบว่าไม่ให้ใครรบกวนภัยกับท่านมากเป็นกังวล
ไม่สบาย ท่านขอตายอย่างเรียบง่ายแบบกรรมฐานตาย จึงเป็นความตายที่เต็มภูมิของ
พระปฏิบัติ ไม่เกลือกกล่นรบกวนภัย เวลาประชุมเพลิงท่านก็ทราบว่าพระผู้ใหญ่อันทั้งหลาย
ไม่ค่อยทราบกันเลย เนื่องจากท่านไม่ให้บอกใครให้ยุ่งไปมาก รุ่งเปล่าๆ รุ่งกับคนตาย
หมดราคาค่างวดแล้วไม่ค่อยเกิดประโยชน์เหมือนรุ่งกับคนเป็น ท่านพูดอย่างสบาย

ง่าย ๆ อย่างนี้เอง ใครจึงไม่กล้าขัดขืนคำท่าน ประการหนึ่งก็เป็นคำท่านสั่งเสียด้วยใจจริงด้วย กลัวเป็นบาปถ้าขืนคำท่าน แม้ว่าท่านยังมีชีวิตอยู่ ผู้เขียนก็เคยได้ไปพักอาศัยอยู่กับท่านในเขาสีกราวครึ่งเดือน ที่ท่านพักอยู่เวลานั้นเป็นป่าเขาอาศัยอยู่กับชาวไร่ดินทาบตพอนเป็นไปวันหนึ่งๆ ทราบว่าท่านจำพรรษาที่นั่นหลายพรรษาเหมือนกัน ที่นั่นผู้เขียนเคยตั้งเวลาดูตोनออกเดินทางกลับจากที่พักท่านออกมาหมู่บ้านกว่าจะพ้นจากป่าก็เป็นเวลา ๓ ชั่วโมง ๒๐ นาที พอตี จนถึงหมู่บ้านก็ร่วม ๔ ชั่วโมง

ชื่อท่านว่า **ท่านอาจารย์หล้า** ภูมิลำเนาเดิมอยู่เวียงจันทน์ นับแต่อุปสมบทแล้ว ท่านเลยอยู่ฝั่งไทยตลอดมาจนวันมรณภาพ เพราะทางฝั่งไทยมีหมู่คณะและครูอาจารย์ทางฝ่ายปฏิบัติมาก การบำเพ็ญสมณธรรม ท่านมีนิสัยเด็ดเดี่ยวอาจหาญ ชอบอยู่และไปคนเดียว อย่างมากก็มีตาปะขาวไปด้วยเพียงคนเดียว ท่านมีนิสัยชอบรู้อะไรแปลก ๆ ได้ดี คือพวกกายทิพย์ มีเทวดา เป็นต้น พวกนี้เคารพรักท่านมาก ท่านว่าท่านพักอยู่ที่ไหน มักมีพวกนี้ไปอารักขาอยู่เสมอ ท่านมีนิสัยมักน้อยสันโดษมากตลอดมาและไม่ชอบออกสังคัมคือหมุ่มมาก ชอบอยู่แต่ป่าแต่เข้ากับพวกชาวไร่ชาวนาเขาเป็นปกติตลอดมา ท่านมีคุณธรรมสูงน่าเคารพบูชามาก คุณธรรมทางสมาธิปัญญาารู้สึกว่าท่านคล่องแคล่วมาก แต่ผู้คนพระเถระส่วนมากไม่ค่อยทราบเรื่องนี้มากนัก เพราะท่านไม่ค่อยแสดงตัว มีเพียงผู้ที่เคยอยู่ใกล้ชิดท่านที่ทราบกันได้ดี

ราว พ.ศ. ๒๔๙๓ ที่ผู้เขียนไปอาศัยอยู่กับท่าน ได้มีโอกาสศึกษาเรียนถามธรรมท่าน รู้สึกว่าซาบซึ้งจับใจมาก ท่านอธิบายปัจเจกการคืออวิชชาได้ดีละเอียดลุ่มลึกมาก ยากจะมีผู้อธิบายได้อย่างท่าน เพราะปัจเจกการเป็นธรรมละเอียดสุขุมมาก ต้องเป็นผู้ผ่านการปฏิบัติภาจิตตภาวนามาอย่างชำชองจึงจะสามารถอธิบายได้โดยละเอียดถูกต้อง เนื่องจากปัจเจกการหรืออวิชชาเป็นกิเลสประภทละเอียดมาก ต้องเป็นวิสัยของปัญญาวิปัสสนาขั้นละเอียดเท่าๆ กันจึงจะสามารถค้นพบและถอดถอนตัวปัจเจกการคืออวิชชาจริงได้และอธิบายได้อย่างถูกต้อง ท่านอาจารย์องค์นี้เป็นผู้หนึ่งที่อธิบายอวิชชาปัจเจกการได้โดยละเอียดสุขุม เกินความสามารถของผู้เขียนจะนำมาอธิบายในที่นี้ได้ จึงขอผ่านไปด้วยความเสียดาย

ท่านอาจารย์องค์นี้ ท่านเริ่มหันหนเดียวและเที่ยวกรรมฐานอยู่ตามป่าตามเขา
กับท่านพระอาจารย์มั่น ท่านพระอาจารย์เสาร์ มาแต่เริ่มอุปสมบทจนถึงวันมรณภาพ
ไม่เคยลดละชั่ววัตรปฏิบัติและความเพียรทางใจตลอดมา นับว่าเป็นอาจารย์ที่เหนียวแน่น
ทางธรรมปฏิบัติที่หายากองค์หนึ่งในสมัยปัจจุบัน ควรเป็นคติตัวอย่างแก่ท่านผู้สนใจ
ปฏิบัติทั้งหลายได้เป็นอย่างดี จึงขอยุติเรื่องท่านไว้เพียงนี้

ชีวประวัติและพระธรรมเทศนา

พระอภิญโญ หลวงปู่สาม

พระอภิญโญ หลวงปู่สาม
วัดป่าไทรวิเวก อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ชีวประวัติ

พระอภิญโญ หลวงปู่สาม

พระคุณเจ้าหลวงปู่สาม อภิญโญ แห่งสำนักวัดป่าไทรวิเวก อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นศิษย์รุ่นอาวุโสองค์หนึ่งของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตมหาเถระ ผู้ที่ได้รับการถวายสมัญญาว่าเป็นบูรพาจารย์ พระอาจารย์ใหญ่สายพระกรรมฐานในสมัยปัจจุบัน

หลวงปู่สาม อภิญโญ เป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ มีชื่อเสียงขจรขยายเป็นที่เคารพนับถือของมหาชนทั่วประเทศ ได้ถือแบบอย่างการปฏิบัติเยี่ยงพระป่าสายกรรมฐานตามรอยบาทแห่งบูรพาจารย์ของท่านอย่างเคร่งครัด นับเป็นพระภิกษุผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติตรง ปฏิบัติเพื่อผู้ธรรม เป็นเครื่องออกจากทุกข์ มุ่งตรงต่อพระนิพพานตามคำสั่งสอนของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า

หลวงปู่สามได้เพาะบ่มคุณธรรมความดีไว้ในตัวอย่างเต็มเปี่ยมบริบูรณ์ พร้อมทั้งจะหวานความดีนี้ให้แพร่ไปสู่จิตใจของลูกศิษย์ลูกหาและประชาชนทั่วไปเพื่อความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขให้เกิดแก่ปวงชนและสรรพสัตว์ทั่วไป

อุปนิสัยของหลวงปู่ โดยปกติท่านพูดน้อย สงบเสงี่ยม มีศีลาจารวัตรตรงดงามในความเป็นสมณะแห่งพุทธสาวก บอกรถึงความปรารถนาวิมุตติสุขตามคำสั่งสอนของพระพุทธรองค์ สำหรับลูกศิษย์ลูกหาและสาธุชนที่เคยเดินทางไปในมัสการจะตระหนักดีว่า

หลวงปู่สามมีความคล้ายคลึงกับหลวงปู่ดุลย์ อตุโล แห่งวัดบูรพาราม มากทีเดียว กล่าวคือ หลวงปู่ทั้ง ๒ องค์นี้มักไปด้วย ชั้นดี อดทน สงบเงียบ เยือกเย็น และเปี่ยมล้นด้วยจิตเมตตา ไม่เคยขัดศรัทธาญาติโยมใ้ใครๆ เลย

จากคำบอกเล่าของศิษย์ผู้ปรนนิบัติใกล้ชิดได้บอกเล่าต่อกันมาว่า ภายในกุฏิของหลวงปู่สามในยามค่ำคืน จะมองเห็นแสงสว่างเรืองเรืองเป็นดวงๆ ดูแต่ไกลประหนึ่งว่ามีการจุดประทีปดวงน้อยๆ ตามไว้รอบห้อง แต่เมื่อเข้าไปดูใกล้ๆ ปรากฏว่าไม่มีดวงไฟหรือเทียนแม้แต่เล่มเดียว แต่แสงเรืองเรืองนั้นได้แตกสว่างอยู่ในอากาศ ระบายเป็นจุดสว่างอยู่ทั่วไปภายในกุฏิของท่าน เมื่อมีผู้เรียนถามหลวงปู่ว่าเป็นแสงอะไร หลวงปู่ได้ตอบด้วยความเมตตาว่า เป็นแสงเรืองเรืองของเทพดาต่างๆ ที่มีความผูกพันกับสถานที่นั้น และเทพดาเหล่านั้นได้มาพบเห็นท่านปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติเพื่อหลุดพ้น เช่นนี้เข้า เทพดาเหล่านั้นจึงได้มาเฝ้าพิทักษ์รักษาปรนนิบัติท่านเพื่อท่านจักได้ปฏิบัติสมณธรรมได้สะดวกราบรื่น

ชาติกำเนิดในชีวิตเมื่อยังเยาว์วัย

หลวงปู่สาม อภิภูจโน เป็นชาวจังหวัดสุรินทร์โดยกำเนิด ท่านเกิดเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๑๐ ปีชวด ตรงกับวันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๒ ที่บ้านนาสาม ตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ หมู่บ้านแห่งนี้ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดสุรินทร์ประมาณ ๑๓ กิโลเมตร ไปทางทิศใต้ ตามถนนสายสุรินทร์-ปราสาท

หลวงปู่เกิดในตระกูล “เกษแก้วศรี” บิดาชื่อ นายปวม มารดาชื่อ นางกิ่ง ครอบครัวของท่านเป็นครอบครัวชาวนา มีฐานะจัดอยู่ในชั้นปานกลาง เมื่อเทียบกับครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่ในแถวนั้น

หลวงปู่มีอัธยาศัยชอบความสงบมาตั้งแต่วัยเด็ก ไม่เคยมีนิสัยเกะกะระราน หรือหาเรื่องทะเลาะวิวาทกับใคร ท่านมีนิสัยใฝ่ในทางบุญกุศล รู้จักการทำบุญ บริจาคทาน ฟังเทศน์ฟังธรรมมาตั้งแต่อายุ ๑๔ ปี ท่านมีความอ่อนน้อมและเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ จึงเป็นที่รักใคร่ของบิดา มารดา ญาติมิตร และผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน

สละเพศฆราวาสเข้าสู่บวรพุทธศาสนา

ในสมัยที่หลวงปู่ยังเป็นเด็กนั้น ยังไม่มีโรงเรียนสอนหนังสือเหมือนสมัยนี้ ท่านได้ฝึกอ่านเขียนทั้งภาษาไทย และภาษาขอม จากการบวชเรียนภายในวัด

คงเป็นด้วยบุญบารมีที่หลวงปู่ได้รับการฝึกอบรมและสร้างสมบุญมาแต่ชาติปางก่อน จิตใจของท่านจึงฝึกฝนในทางบุญและโน้มนำท่านเข้าสู่การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก

เมื่อหลวงปู่อายุ ๑๙ ปี ได้ขออนุญาตบิดามารดาบวชเณรเพื่อแทนพระคุณ ซึ่งท่านก็ได้รับอนุญาตด้วยดี และนำความปลาบปลื้มใจมาให้ผู้บังเกิดเกล้าทั้งสอง รวมทั้งญาติผู้ใหญ่ทุกท่านต่างก็ร่วมอนุโมทนาสาธุในกุศลเจตนาของหลวงปู่ในครั้งนั้น หลวงปู่จึงได้บวชเณรที่วัดนาสาม บ้านเกิดของท่านเอง

หลวงปู่บวชเณรอยู่ ๒ พรรษา ได้ศึกษาพระธรรมวินัยและข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ อยู่ ๒ ปี เมื่ออายุ ๒๑ ปี ครบบวช ก็ได้เข้าอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดเดียวกัน ในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ ในฝ่ายมหานิกาย โดยมี**พระครูวิมลศีลพรต** เป็นพระอุปัชฌาย์ **หลวงพ่อเอี่ยม** เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และ**พระอาจารย์สาม** เป็นพระอนุสาวนาจารย์

ขณะที่บวชเป็นพระภิกษุอยู่ที่วัดบ้านเกิด ก็ได้อาศัยศึกษาด้านพระธรรมวินัย และศิลปศึกษาบท รวมทั้งข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ จากพระอาจารย์ที่วัด ซึ่งก็เป็นไปอย่าง พี่นๆ แกนๆ เยี่ยงวัดชนบททั่วไป หลวงปู่จำพรรษาอยู่ที่นี้ได้ ๓ ปี ถึง พ.ศ. ๒๔๖๕ ก็คิดอยากจะศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมและศึกษาพระพุทธรศาสนาให้แตกฉาน ท่านจึงตัดสินใจเดินทางเข้ากรุงเทพฯ ครั้งแรกตั้งใจจะขอพำนักที่วัดสัมพันธวงค์ (วัดเกาะ) แต่ทางวัดไม่สามารถรับให้พำนักได้ เนื่องจากกุฏิไม่พอ แม้หลวงปู่จะรู้สึก ผิดหวังบ้าง แต่ก็ไม่ได้ท้อถอยจากความต้องการบวชเรียนในพระพุทธรศาสนาแต่อย่างใด

เมื่อหลวงปู่ไม่สามารถหาที่พำนักจำพรรษาที่กรุงเทพฯ ได้ ครั้นจะหวนกลับวัด บ้านเกิดในตอนนั้นก็รู้สึกอาย ท่านจึงได้เสาะแสวงหาที่พำนักจำพรรษาต่อไป พอดีเพื่อน พระภิกษุได้ชักชวนท่านให้ไปอยู่จำพรรษาด้วยกันที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ท่านจึง ตัดสินใจเดินทางไปจำพรรษาอยู่ที่นั่นในปีนั้น เมื่อออกพรรษาแล้ว หลวงปู่ได้พิจารณา เห็นว่าคงหมดโอกาสที่จะเรียนด้านปริยัติธรรมอย่างที่ตั้งใจแน่อนแล้ว ท่านจึงเดินทาง กลับจังหวัดสุรินทร์ และมาพักจำพรรษาที่วัดนาสามตามเดิม

พบพระกรรมฐานฝ่ายอรัญญวาสี

การทวนกลับจังหวัดสุรินทร์ในครั้งนั้น อาจเป็นด้วยกุศลกรรมแต่ชาติปางก่อนที่ท่านเคยสร้างไว้มากกว่าได้ และกุศลกรรมนั้นได้หนุนนำให้ท่านได้พบครูบาอาจารย์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในชาตินี้ ท่านจึงได้พบกับหลวงปู่ดูลย์ อตุโล (พระราชวุฒาจารย์) ศิษย์องค์สำคัญของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตมหาเถระ ทำให้หลวงปู่เปลี่ยนวิถีชีวิตจากการคิดที่จะศึกษาพระปริยัติธรรม มาเป็นการเข้าสู่การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน มุ่งแสวงหาวิมุตติสุขต่อไป

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ หลวงปู่ได้ทราบกิตติศัพท์และปฏิปทาของหลวงปู่ดูลย์ อตุโล เกิดความเลื่อมใสศรัทธา อยากจะหาโอกาสไปกราบและขอศึกษาธรรมะและข้อปฏิบัติจากท่าน ประกอบกับขณะนั้นได้ทราบข่าวว่าหลวงปู่ดูลย์ได้ตั้งวัดมาพำนักที่ป่าหนองเสม็ด ตำบลเจียง ซึ่งอยู่ห่างจากวัดที่หลวงปู่พำนักอยู่ไม่ถึง ๑๐ กิโลเมตร ก็มีความปีติยินดีเป็นอันมาก จึงได้ไปกราบนมัสการ เกิดความเลื่อมใสในปฏิปทาและจริยวัตรอันงดงามของหลวงปู่ดูลย์ ท่านจึงถวายตัวเป็นศิษย์ขอเข้ารับการอบรมพระกรรมฐานจากหลวงปู่ดูลย์เป็นเบื้องต้น

หลวงปู่ดูลย์ก็แสดงความยินดีและแนะนำสั่งสอนเรื่องการนั่งสมาธิภาวนา รวมทั้งเอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอนหลวงปู่สามให้เป็นผู้มีจิตใจเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว

เมื่อได้ปักใจในการปฏิบัติด้านสมาธิภาวนาแล้ว หลวงปู่ก็ได้บำเพ็ญเพียรด้วยความตั้งใจจริง มีจิตใจมั่นคงยิ่งนัก เพียงไม่นานก็สามารถอบรมจิตใจให้มั่นคงอยู่ในสมถกรรมฐานได้ มีสมาธิลุ่มลึก เชื่อมั่นในการปฏิบัติภาวนายิ่งขึ้น

หลวงปู่สามใช้ความพากเพียรฝึกปฏิบัติกรรมฐานตามแนวทางที่ได้รับการสอนจากหลวงปู่ดูลย์จนมีความเข้าใจในการควบคุมจิตและอารมณ์ ตลอดจนการบังคับติดตามกองลมได้เชี่ยวชาญบ้างตามสมควร เกิดความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาและมีกำลังใจที่จะปฏิบัติธรรมอย่างมอภกายถวายชีวิตเพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริงในพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ต่อไป

เริ่มออกเที่ยวรดงค์ครั้งแรก

เมื่อหลวงปู่สามได้ไปกราบและฝากตัวเป็นศิษย์ศึกษาพระกรรมฐานกับหลวงปู่ดุลย์แล้ว ในพรรษาที่หลวงปู่สามได้อยู่ภาวนาจำพรรษาที่ป่าหนองเสม็ดที่สำนักของหลวงปู่ดุลย์ อดุล ในขณะนั้น ส่วนหลวงปู่ดุลย์ท่านกลับไปจำพรรษาที่วัดนาสาม ในปีนั้น

เมื่อออกพรรษาแล้ว หลวงปู่สามได้พิจารณาจิตใจของตนเอง เห็นว่ามีความนิ่งสงบ เป็นสมาธิพอสมควร มีสติพอระคับระคองจิตได้ แต่ยังพิจารณาธรรมไม่เข้าใจละเอียดถี่ถ้วน ท่านจึงตัดสินใจออกเที่ยวรดงค์เพื่อแสวงหาธรรมะภาคปฏิบัติให้เข้าใจลึกซึ้งต่อไป

ครั้งแรกหลวงปู่ได้เริ่มทดลองออกเที่ยวรดงค์ในบริเวณใกล้เคียง คือภายในจังหวัดสุรินทร์ก่อน ในสมัยนั้นยังมีป่าไม้อยู่หนาแน่น หาที่วิเวกปฏิบัติภาวนาได้สะดวกป่าไม้ยังหนาทึบ การเดินทางต้องใช้การเดินเท้าหรือใช้เกวียนเป็นพาหนะบรรทุกของยังไม่มียานพาหนะที่สะดวกสบายเหมือนเช่นปัจจุบัน ผู้คนก็มีไม่มาก ส่วนใหญ่จะอยู่เป็นหมู่บ้านป่าซึ่งเป็นหมู่บ้านเล็กๆ อยู่กระจายห่างๆ กันออกไป

ในช่วงการทดลองเดินรดงค์นี้ หลวงปู่ได้ไปปักกลดภาวนาอยู่ที่เขาพนมสวาย ซึ่งเป็นหมู่เขาเตี้ยๆ อยู่ห่างจากวัดนาสาม ที่หลวงปู่พำนักอยู่ไปทางตะวันตกประมาณ ๑๐ กิโลเมตร จะเห็นได้

ภูเขาพนมสวายแห่งนี้ถือเป็นที่อยู่อาศัยของเมืองของจังหวัดสุรินทร์ ที่บนเขามีมณฑปและพระพุทธรูปจำลองเป็นที่เคารพสักการะของชาวจังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดใกล้เคียง มีงานประเพณีขึ้นเขาพนมสวายและนมัสการพระพุทธรูปจำลองเป็นประจำทุกปีในช่วงเทศกาลสงกรานต์ จัดว่าเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่งานหนึ่ง มีประชาชนจากที่ไกล่ไกลหลังไหลไปร่วมงานอย่างคับคั่งทุกปี

ในสมัยของหลวงปู่ บริเวณเขาพนมสวายเป็นป่ารกชัฏ มีหมู่บ้านอยู่ไม่ห่างไกลพอจะเดินบิณฑบาตได้ไม่ลำบากนัก จึงนับเป็นที่สบายต่อการปักกลดธุดงค์พอสมควร

หลวงปู่ดูลย์ก็เคยมาตั้งสำนักปฏิบัติธรรมที่ภูเขาพนมสวายแห่งนี้ เมื่อครั้งหลวงปู่ดูลย์มรณภาพ ก็ได้ตั้งเมรุพระราชทานเพลิงศพของท่านที่บริเวณเขาพนมสวายแห่งนี้เช่นกัน ปัจจุบันสถานที่แห่งนี้เป็นสถานที่เคารพสักการะเพื่อระลึกถึงหลวงปู่ดูลย์ อดุล แห่งหนึ่งด้วย

พูดถึงประชาชนชาวบ้านแถบเขาพนมสวาย ในครั้งที่หลวงปู่สามมาปักกลดธุดงค์นั้น มีการนับถือเรื่องภูตผีปีศาจกันมาก มีการบนบานกราบไหว้ผีบ้านผีเรือนกราบไหว้วิญญาณในศาลประจำหมู่บ้าน ตลอดจนวิญญาณที่สิงสถิตอยู่ตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งการนับถือผีนี้เป็นเรื่องที่ฝังอยู่ในจิตใจของประชาชนทั่วไป ยากที่จะขจัดให้หมดลงได้

วันแรกที่หลวงปู่ไปปักกลดนั้น ท่านต้องเผชิญกับความยากลำบากในเรื่องอาหารการฉัน เพราะชาวบ้านต่างเห็นพระธุดงค์เป็นเรื่องแปลกใหม่สำหรับพวกเขา การบิณฑบาตของหลวงปู่ในวันแรกจึงไม่มีใครตักบาตรท่านเลย ในวันนั้นท่านจึงไม่ได้ฉันข้าวเลย ต้องฉันน้ำเปล่าๆ พอดับทุกข์ขเวทนาไปได้บ้าง แต่หาได้เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรมของท่านไม่ ตรงกันข้าม ท่านกลับมีมานะพากเพียรที่จะปฏิบัติธรรมให้ยิ่งๆ ขึ้นไป

เช้าวันต่อมาได้มีชาวบ้านบางคนเอาข้าวเหนียวและน้ำปลากับพริกมาใส่บาตร ท่านจึงมีอาหารฉันพอให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ สามารถปฏิบัติธรรมและบำเพ็ญเพียรต่อไป วันต่อๆ มาก็มีชาวบ้านมาใส่บาตรกันมากขึ้น ท่านก็ได้แผ่เมตตาจิตให้กับชาวบ้านทุกวัน ไม่ช้าชาวบ้านแถบนั้นก็มีความเข้าใจและคุ้นเคยกับท่าน มีผู้มาขอธรรมะและฝึกภาวนาอยู่กับหลวงปู่มากพอสมควร

หลวงปู่ได้ทำหน้าที่ปกกลดอยู่ที่เขาพนมสวายนานพอสมควร ได้อบรมชาวบ้านให้มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย หลายคนได้ปฏิบัติธรรมภาวนาจนจิตสงบเป็นสมาธิพอเห็นแนวทางและเกิดกำลังใจที่จะบำเพ็ญภาวนายิ่งๆ ขึ้นไปแล้ว หลวงปู่ก็ออกจากที่นั่นไปตั้งสำนักปฏิบัติธรรมที่บ้านถนน ซึ่งอยู่ในเขตตำบลเจดีย์งาม ตำบลใกล้เคียงกันนั่นเอง ท่านได้ทำหน้าที่ปฏิบัติธรรมและอบรมสั่งสอนประชาชนที่นั่นอยู่ ๒ เดือนกว่าๆ เห็นว่าชาวบ้านมีความเลื่อมใสและเข้าใจแนวทางปฏิบัติในพระพุทธศาสนาพอสมควรแล้ว ท่านจึงได้ย้ายไปบำเพ็ญเพียรที่อื่นต่อไป

มุ่งแสวงหา

หลวงปู่สามยังคงแวะเวียนไปขอคำแนะนำจากหลวงปู่ดูลย์อยู่เสมอ หลวงปู่ดูลย์เห็นปฏิบัติและความตั้งใจจริงของหลวงปู่สาม จึงได้เมตตาให้คำแนะนำสั่งสอนมาเป็นอย่างดี

หลวงปู่ดูลย์ได้ให้การฝึกสอนอบรมทางด้านพระวินัยและการปฏิบัติในสมณะเบื้องต้นแห่งวิปัสสนากรรมฐานให้แก่หลวงปู่สาม ตามแนววิถีที่ท่านเคยได้รับมาจากหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต พระอาจารย์ใหญ่ ซึ่งวิธีการนี้นับว่าตรงกับความสนใจของหลวงปู่สามเป็นอย่างมาก ได้เกิดกำลังใจที่จะเอาจริงเอาจังในการปฏิบัติไปสู่ความหลุดพ้นต่อไป

หลวงปู่สามได้เริ่มพากเพียรพยายามฝึกปฏิบัติภาวนาตามแนวทางที่ได้รับจากหลวงปู่ดูลย์ จนมีความพอใจในการควบคุมจิตและอารมณ์ ตลอดจนการบังคับติดตามกองลมได้เชี่ยวชาญบ้างตามสมควร

หลวงปู่ดูลย์ได้พิจารณาเห็นปฏิบัติและศรัทธาแรงกล้าของหลวงปู่สามในการปฏิบัติธรรมทางด้านวิปัสสนากรรมฐานอย่างจริงจัง จึงได้แนะนำหลวงปู่สามให้เดินทางไปศึกษาทางด้านปฏิบัติจากหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต พระอาจารย์ใหญ่ เพื่อให้มีความชำนาญ คล่องแคล่ว ลุ่มลึก และเฉียบคม ในการบำเพ็ญภาวนาเพื่อมุ่งตรงสู่

พระนิพพาน หลวงปู่สามได้ตั้งใจอย่างแน่วแน่ว่าหลังจากออกพรรษาในปีนั้นแล้ว จะต้องกราบลาหลวงปู่ดูเถียนเดินทางไปหาหลวงปู่มั่นในที่

ในระหว่างที่พำนักอยู่กับหลวงปู่ดูเถียนนั้น หลวงปู่สามได้เพียรบำเพ็ญสมาธิภาวนาในสมณะกรรมฐานอย่างมุ่งมั่น จิตใจเกิดความสงบสงัดและปลอดโปร่งเป็นอันมาก หลับตาทอดใจให้ตั้งลงสู่สมาธิในยามใดให้รู้สึกสงบเยือกเย็นเต็มดำใจ มีกำลังใจและเชื่อมั่นในพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์อย่างแน่วแน่ ไม่ลังเลสงสัยในเรื่องมรรค ผล นิพพาน หรือเรื่องบาปเรื่องบุญอีกต่อไป จึงเกิดความรู้สึกใคร่ที่จะบำเพ็ญสมณธรรมอย่างมอภกายถวายชีวิตต่อไป

พอถึงกาลออกพรรษา หลวงปู่จึงได้กราบลาหลวงปู่ดูเถียนออกเดินทางจากจังหวัดสุรินทร์ มุ่งหน้าเสาะหาหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ผู้เป็นพระอาจารย์ใหญ่ต่อไป

หลวงปู่สามพบพระอาจารย์ใหญ่

ในปีนั้นเป็นปี พ.ศ. ๒๔๖๙ หลวงปู่มั่นพำนักอยู่ที่เสนาะป่าบ้านสบบง อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ในขณะนั้นหลวงปู่สามอายุได้ ๒๖ ปี บวชเป็นพระภิกษุมหานิกายได้ ๕ พรรษา

ในการเดินทางจากจังหวัดสุรินทร์เพื่อไปกราบหลวงปู่มั่นพระอาจารย์ใหญ่นี้ ได้มีท่านสกุยร่วมเดินทางไปด้วย ท่านทั้งสองเดินทางด้วยเท้า พักปักกลดตุงงค์ในเวลาค่ำคืน ใช้เวลาเดินทาง ๑๕ วัน จึงถึงบ้านสบบง สถานที่ที่หลวงปู่มั่นพำนักอยู่

เมื่อทราบว่าหลวงปู่สามมาจากสำนักหลวงปู่ดูลย์ พระอาจารย์ใหญ่ก็รับเป็นศิษย์ด้วยความยินดี ได้พำนักปฏิบัติอยู่กับหลวงปู่มั่น ๓ เดือน เพื่อรับการอบรมและปฏิบัติด้านวิปัสสนากรรมฐานร่วมกับพระภิกษุอื่นๆ อีกหลายรูป

พระภิกษุที่ร่วมปฏิบัติธรรมอยู่กับหลวงปู่มั่นในขณะนั้น ได้แก่ พระอาจารย์กงมา จิรปุญโญ พระอาจารย์สีลา พระอาจารย์ญาณาคูดี พระอาจารย์พร พระอาจารย์จำปี เป็นต้น นอกจากนี้พระอุปัชฌาย์เก็ง อธิมุตตโก ยังได้นำพระภิกษุลูกวัดของท่านมาศึกษาและได้อุปสมบทแปรรูปปฏิบัติใหม่ เป็นพระภิกษุธรรมยุติกนิกายหมดทั้งวัด จำนวน ๑๔ รูปด้วยกัน

ตลอดระยะเวลา ๓ เดือน หลวงปู่สามได้อยู่ปรนนิบัติรับใช้ใกล้ชิดหลวงปู่มั่น ซึ่งท่านเป็นศิษย์ที่หลวงปู่มั่นวางใจองค์หนึ่ง จนแม้แต่การจัดวางเครื่องอัฐบริขาร ส่วนตัวของหลวงปู่มั่นในที่พำนัก หลวงปู่มั่นก็ยังอนุญาตให้เข้าไปจัดวางให้ท่าน ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีในหมู่สานุศิษย์ของท่านว่า หลวงปู่มั่น ฐริทัตโต นั้นมีความเข้มงวดในเรื่องระเบียบวินัยและมารยาทยิ่งนัก จนกระทั่งเป็นที่เข้าใจกันว่าหลวงปู่มั่นนั้นดูได้รับการบอกเล่าต่อกันมาว่า มีอยู่ครั้งหนึ่ง หลวงปู่มั่นได้อบรมศิษย์โดยได้กล่าวลอยๆ ว่า **“เวลาเดินผ่านกลดหรือผ่านกุฏิของใคร อย่าได้ส่งเสียง ผู้ปฏิบัติธรรมจะต้องเอื้อเพื่อการปฏิบัติธรรมต่อกัน ไม่ควรพูดหรือคุยกัน เพราะการส่งเสียงดังเป็นการทำลายสมาธิรบกวนการปฏิบัติอย่างยิ่ง”**

นับแต่นั้นมา บรรดาผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายไม่มีใครพูดคุยกันอีกเลย เมื่อจำเป็นต้องพูดคุยกัน ก็พากันออกไปไกลๆ แล้วกระซิบที่ข้างหูพอให้ได้ยินเท่านั้น แม้แต่จะกระแอมหรือไอ ก็จะต้องเอาผ้าปิดปากให้แน่น ไม่ให้เสียงเล็ดลอดออกไปได้ และด้วยเหตุนี้ ในระยะต่อมาจึงปรากฏว่าลูกศิษย์ของหลวงปู่มั่นต้องพกผ้าผืนน้อยติดตัวอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะเป็นความเคยชินจากการปฏิบัติตนเอง

หลวงปู่สามอยู่ปฏิบัติธรรมและรับใช้ใกล้ชิดหลวงปู่มั่นอยู่ ๓ เดือน เมื่อได้รับการอบรมฟังคำเทศนาชี้แจง และอบรมสั่งสอนถึงวิธีปฏิบัติวัตรต่างๆ ตลอดจนอุบายในการทำให้เป็นสมาธิ น้อมลงสู่วิปัสสนาเพื่อพิจารณาเสาะหาสัจธรรมจนมีความเข้าใจในการปฏิบัติได้ลึกซึ้งดีแล้ว หลวงปู่มั่นจึงบอกให้หลวงปู่สามเดินทางไปปฏิบัติกับพระอาจารย์สิงห์ ชันตยาโคโม ซึ่งเป็นศิษย์เอกของท่านต่อไป

เดินทางไปกราบพระอาจารย์สิงห์

หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เห็นว่าพระอาจารย์สิงห์ ชั้นตยาโคโม มีความคุ้นเคยต้อนรับพระที่มาจากจังหวัดสุรินทร์ เพราะหลวงปู่ดูลย์ อตุโล ก็เป็นสหธรรมิกของท่าน ดังนั้นหลวงปู่มั่นจึงได้แนะนำให้หลวงปู่สามไปอยู่ปฏิบัติธรรมและช่วยเหลือพระอาจารย์สิงห์ต่อไป

ขณะนั้น พระอาจารย์สิงห์พำนักอยู่ที่กิ่งอำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร หลวงปู่ใช้เวลาเดินทาง ๑ วัน กับ ๑ คืน จึงไปถึง ได้เข้าไปกราบนมัสการพระอาจารย์สิงห์ ซึ่งก็ได้รับการต้อนรับอย่างดี และอนุญาตให้พำนักอยู่ ณ ที่นั้นด้วย

พอจวนจะเข้าพรรษา พระอาจารย์สิงห์ก็จัดให้หลวงปู่สามแยกไปปฏิบัติอยู่อีกแห่งหนึ่งซึ่งไม่ห่างกันมากนัก เพื่อจะได้มีเวลากำหนดพิจารณาด้วยตนเองได้เต็มที่ ถ้ามีกิจธุระหรือข้อสงสัยในการปฏิบัติประการใด ก็สามารถเดินทางมาปรึกษาได้สะดวก

ลัมปวย

ในปีนั้น หลวงปู่สามได้รับทุกขเวทนาเกี่ยวกับสุขภาพร่างกายอย่างหนัก คือท่าน ลัมปวยด้วยไข้ป่า (มาลาเรีย) ซึ่งเป็นหนักมาก จวนเจียนจะเอาชีวิตไม่รอด ร่างกาย ผ่ายผอมเหลือแต่หนังหุ้มกระดูก ได้รับทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัส

สถานการณ์ยิ่งเลวร้ายลงอีก เนื่องด้วยในช่วงเวลานั้นในหมู่บ้านใกล้เคียงเกิดมี โรคทำ (อหิวาตกโรค) ระบาดซ้ำอีก หลวงปู่ใช้ความอดทนเป็นอย่างยิ่ง บำเพ็ญภาวนา อย่างไม่ย่อท้อ ท่านใช้ธรรมโอสธเป็นอาวุธในการต่อสู้บำบัดจากอาการของโรคร้ายนั้น ด้วยจิตใจที่หนักแน่นมั่นคง ไม่ได้ท้อถอยหรือหวั่นไหวต่ออัมตภาพร่างกาย ทั้งนี้เพราะท่าน ได้ตั้งใจสละกายถวายชีวิตให้แก่พระพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ ได้ดำเนินสมณธรรม อย่างเคร่งครัดเยี่ยงพระอริยเจ้าเหล่าพุทธสาวกทั้งหลาย

เมื่อหลวงปู่ได้รับการรักษาจนอาการทุเลาลงบ้างแล้ว ก็ต้องพักผ่อน และหัดเดิน อยู่ร่วมเดือนกว่าจึงพอจะลุกเดินได้บ้างโดยใช้ไม้เท้าช่วยพยุง ถึงกระนั้นก็หาได้เกิด ความรู้สึกท้อถอยแต่อย่างใดไม่

เดินทางสู่อุบลราชธานี

เมื่อออกพรรษาแล้ว หลวงปู่ก็ได้ร่วมธุดงค์ไปทางจังหวัดอุบลราชธานีร่วมกับ พระอาจารย์สิงห์ ชันตยาคุณ และคณะ การเดินทางในครั้งนั้นมีพระสงฆ์ร่วมเดินทางไปเป็นหมู่่มากถึง ๑๐๐ กว่าองค์

เมื่อไปถึงจังหวัดอุบลราชธานี หาสถานที่พำนักเป็นที่เรียบร้อยแล้ว คณะของท่านพระอาจารย์สิงห์ก็ได้เริ่มออกแนะนำสั่งสอนญาติโยมให้ได้รับความรู้ความเข้าใจ ในการปฏิบัติภาวนา ซึ่งมีประชาชนสนใจเข้ามาฟังธรรมและภาวนาเป็นจำนวนมาก

ในปีนั้น หลวงปู่ตั้งใจจะจำพรรษาที่จังหวัดอุบลราชธานีร่วมกับคณะของท่านพระอาจารย์สิงห์ แต่ท่านเจ้าคุณมณีฯ เจ้ากรมมณฑลอีสานในสมัยนั้น ไม่อนุญาตให้ท่านอยู่วัดป่า คงด้วยเหตุที่หลวงปู่เป็นพระลังกัตถ์ในมหานิกาย จึงได้ให้ท่านไปจำพรรษาที่วัดสุทัศน์ ในตัวเมืองอุบลราชธานี ดังนั้น พระอาจารย์สิงห์ และท่านพระอาจารย์มหาปิ่น ปัญญาพโล จึงแนะนำให้หลวงปู่สามกลับไปจำพรรษาที่จังหวัดสุรินทร์เสียก่อน ในปีนั้นหลวงปู่จึงได้กลับมาจำพรรษาที่วัดบ้านถนน ตำบลเฉนียง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

เมื่อออกพรรษาแล้ว หลวงปู่พร้อมทั้งท่านสกุยก์ก็ออกเดินธุดงค์จากจังหวัดสุรินทร์ ไปพบพระอาจารย์สิงห์และคณะที่จังหวัดอุบลราชธานี และร่วมในกองทัพธรรมอีกต่อไป

แปรญัตติเป็นพระฝ่ายธรรมยุต

ท่านพระอาจารย์สิงห์ได้พาคณะออกธุดงค์จาริกไปทางยโสธร ซึ่งขณะนั้นยังเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานี และในปีนั้นเองที่หลวงปู่สามได้อุปสมบทแปรญัตติใหม่เป็นพระฝ่ายธรรมยุต โดยมี พระครูวิจิตรวิโสธนาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์สิงห์ ขันตยาโคโม เป็นพระกรรมวาจารย์ และพระมหาปิ่น ปัญญาพโล เป็นพระอนุสาวนาจารย์

ขณะนั้นหลวงปู่อายุ ๒๘ ปี อุปสมบทเมื่อเวลา ๑๖.๐๖ น. วันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ ณ พระอุปัชฌาย์วัดสร้างโคก อำเภอยโสธร จังหวัดอุบลราชธานี

เมื่อแปรญัตติเรียบร้อยแล้ว หลวงปู่สามก็ได้ออกเที่ยวธุดงค์อยู่แถบนั้น พอจนจะเข้าพรรษาก็ได้กลับไปจำพรรษาที่จังหวัดอุบลราชธานี ณ สำนักสงฆ์ท่าวังหิน ซึ่งเป็นที่สงบสงัด วิเวก เหมาะแก่การปฏิบัติภาวนา มีพระอาจารย์สิงห์ พระอาจารย์กงมา พระอาจารย์มหาปิ่น พร้อมกับพระภิกษุสามเณรอีกกว่า ๔๐ กว่ารูป พำนักอยู่ ณ ที่นั้น

ณ สำนักสงฆ์ท่าวังหินแห่งนี้ หลวงปู่สามได้พบกับพระอาจารย์ลี ธรรมธโร (ท่านพ่อลีแห่งวัดโคกการาม สมุทรปราการ) ซึ่งมาพำนักด้วยในภายหลัง

ในหนังสือประวัติท่านพ่อลีได้บันทึกไว้ว่า “ได้พบเพื่อนที่หวังดี ๒ องค์ ได้ร่วมอยู่ร่วมฉันร่วมศึกษาสนทนากันตลอดมา เพื่อน ๒ องค์นั้นคือ พระอาจารย์กงมา และพระอาจารย์สาม ได้พากันเพียรภาวนาอยู่เสมอทั้งกลางวันและกลางคืน”

ร่วมเผยแพร่ธรรมะที่ขอนแก่น

ครั้นเมื่อออกพรรษาในปีนั้นแล้ว ท่านพระอาจารย์สิงห์ได้พาคณะออกเดินธุดงค์พร้อมกับแนะนำสั่งสอนธรรมะให้แก่ญาติโยมแถวอำเภออำนาจเจริญ อำเภอม่วงสามสิบ ซึ่งเป็นถิ่นเดิมของท่านพ่อลี ธรรมธโร และท่านก็ได้ร่วมปฏิบัติธรรมอยู่ในคณะด้วย

พอใกล้เข้าพรรษาในปีนั้น หลวงปู่มั่นได้มอบหมายให้ท่านพระอาจารย์สิงห์นำขบวนการปฏิบัติธรรมไปทำการเผยแพร่ธรรมะที่จังหวัดขอนแก่น ตามคำนิมนต์ของท่านพระครูพิศาลธรรมาเขต ดังนั้น หลวงปู่สามจึงได้ร่วมขบวนไปด้วย สาธุศิษย์ของหลวงปู่มั่นในขบวนการปฏิบัติธรรมภายใต้การนำของท่านพระอาจารย์สิงห์ในครั้งนั้นมี ท่านพระอาจารย์มหาปิ่น ปัญญาพล หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ หลวงปู่ฝัน อาจาโร หลวงปู่ภูมี พระอาจารย์อ่อน พระอาจารย์เก็ง พระอาจารย์สีลา หลวงปู่กงมา หลวงปู่ดี ฉันทโน หลวงปู่ซามา เป็นต้น

การเดินทางไปจังหวัดขอนแก่นในครั้งนั้น เป็นการไปอย่างหนักธุดงค์เดินด้วยเท้า คณะของท่านพระอาจารย์สิงห์ได้ตั้งสำนักอยู่ที่วัดป่าช้าบ้านเหล่าจากนั้นจึงแยกย้ายกันไปปฏิบัติและประกาศธรรมะยังสถานที่ต่างๆ กัน ส่วนหลวงปู่สามได้พำนักที่สำนักบ้านโนนรังบ้าง ที่เสนาสนะป่าใหญ่อำเภอน้ำพองบ้าง และที่อำเภอพระลับบ้าง พอออกพรรษาแล้วก็มาพบท่านพระอาจารย์สิงห์ที่ป่าช้าบ้านเหล่า โดยปกติหลวงปู่สามพำนักที่บ้านเหล่าเพียง ๕-๖ วัน ก็ลาไปหาที่วิเวกตามถ้ำตามป่าสถานที่สงบเพื่อบำเพ็ญสมณธรรมปรารภความเพียรโดยไม่เลือกกาลตามคำสอนของพระพุทธองค์ เมื่อมีฆราวาสมากราบเพื่อขอปฏิบัติ ท่านก็แนะนำสั่งสอนให้เขาเหล่านั้นตามกำลังสติปัญญา

สอนให้เลิกการนับถือผี

ชาวบ้านในขอนแก่นในสมัยครั้งกระโน้นก็เช่นเดียวกับชาวบ้านในที่อื่นทั่วไป คือมีการเชื่อถือเรื่องภูตผีปีศาจ มีการกราบไหว้บูชาบนบานศาลกล่าวผีสงนางไม้ บวงสรวงเช่นไหว้ผีบ้านผีเรือน เป็นต้น นั่นคือนับถือผีเป็นสภะที่ฟัง โดยเชื่อมั่นว่าผีเหล่านั้นสามารถดลบันดาลสิ่งที่เป็นปรารถนาและขจัดปัดเป่าความโชคร้ายต่างๆ นานาให้กับตนเอง คนในสมัยนั้นจึงเคารพกราบไหว้ผีกันอย่างมกมาย ยากที่ถอดถอนให้ละเลิก ความเชื่อเหล่านี้ให้หมดสิ้นได้ ดังจะเห็นว่าความเชื่อองมกมายเหล่านี้ยังหลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน

ความจริงแล้วพระพุทธองค์ไม่ได้สอนให้ปฏิเสธเรื่องภูตผีและวิญญาณต่างๆ สิ่งเหล่านี้มีจริง แต่ไม่ใช่สิ่งที่เราจะมากราบไหว้ยึดถือเป็นสภะ พระพุทธองค์สอนให้เรารู้จักฟังตนเองและยึดถือพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งสูงสุด

เรามีที่พึ่งสูงสุดดังนี้แล้ว คนเรายังหลงมกมายต่อการกราบไหว้อ้อนวอนขอความช่วยเหลือจากภูตผีปีศาจ ทั้งนี้ก็ด้วยความหลงผิด ความไม่รู้ และความไม่เชื่อมั่นในตนเอง ยิ่งกว่านั้นยังมีผู้ที่ได้ประโยชน์จากการหลงผิดเหล่านี้ของประชาชนได้พยายามเน้นย้ำให้ประชาชนหลงมกมายมากยิ่งขึ้น

คณะของพระอาจารย์สิงห์ นอกจากจะเผยแพร่ธรรมปฏิบัติแล้ว ยังได้เริ่มขบวนการปราบผี เพื่อสอนให้ประชาชนในจังหวัดขอนแก่นได้ละความหลงผิดในเรื่องนี้

เดินทางสู่นครราชสีมา

ระหว่างนั้นเป็นเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๔ ขณะที่ท่านพระอาจารย์สิงห์กำลังออกเทศนาสั่งสอนประชาชนในเขตอำเภอน้ำพองอยู่นั้น สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ติสโส อ้วน) ดำรงสมณศักดิ์ที่พระพรหมมุนีในขณะนั้น ได้ส่งโทรเลขถึงนายอำเภอ น้ำพอง ให้อาราธนาพระอาจารย์สิงห์มาพบท่าน แล้วให้พาคุณไปเผยแพร่ธรรมที่จังหวัด นครราชสีมา

พระอาจารย์สิงห์และคณะจึงได้เดินทางไปจังหวัดนครราชสีมา และได้ส่งข่าวให้ หลวงปู่สามให้ไปพบท่านที่นั่น

หลวงปู่สามพักอยู่ที่สระหงษ์ จังหวัดชัยภูมิ ประมาณ ๒ สัปดาห์ ก็ได้รับจดหมาย จากท่านพระอาจารย์สิงห์ให้ไปประชุมที่จังหวัดนครราชสีมา คณะของหลวงปู่จึงได้ เดินทางตามลงไป ใช้เวลาเดินทางด้วยเท้า ๔ วัน กับ ๔ คืน ก็ถึงจังหวัดนครราชสีมา ได้เข้ากราบนมัสการท่านพระอาจารย์สิงห์ เมื่อพระทุกองค์ที่ได้รับการนัดหมาย มาพร้อมกันแล้ว ท่านพระอาจารย์สิงห์จึงได้ประชุมปรึกษากันเกี่ยวกับการตั้งสำนัก วิปัสสนากรรมฐานขึ้นที่บริเวณใกล้กับหอรบไฟนครราชสีมา และให้ชื่อสำนักว่า วัดป่าศาลวัน แล้วได้ทำการพัฒนาจนเจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน พระอาจารย์สิงห์ ได้ทำหน้าที่เป็นเจ้าอาวาสอยู่ที่นั่นจนถึงวาระสุดท้ายของท่าน และหลวงพ่อพุทธ ฐานิโย ได้เป็นเจ้าอาวาสทำการปกครองวัดป่าศาลวันสืบมาจนถึงปัจจุบัน

หลวงปู่สามได้พำนักอยู่ที่วัดป่าสาวันหนึ่งพรรษา ปีต่อมาท่านได้ธุดงค์กลับไป
ที่ขอนแก่น ไปอยู่จำพรรษาที่วัดเขาเม็งกับหลวงปู่คำดี ปภาโส เมื่อออกพรรษาแล้ว
ก็เดินทางกลับนครราชสีมา พำนักอยู่กับท่านพระอาจารย์สิงห์ เดือนกว่าๆ ก็ออกธุดงค์
แสวงหาความสงบต่อไป

หลวงปู่ได้ธุดงค์ไปทางภาคกลางถึงจังหวัดลพบุรี พักจำพรรษาที่วัดเขาพระงาม
๓ ปี ออกจากเขาพระงามก็เดินธุดงค์กลับไปนครราชสีมาอีกครั้ง ท่านพระอาจารย์สิงห์
ได้สั่งไว้ว่าให้พยายามปฏิบัติวิปัสสนาให้ดี และยึดในธุดงค์วัตรให้มาก และมอบหมาย
ให้หลวงปู่ไปอยู่ที่ดงขมิ้นในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งแถวนั้นเต็มไปด้วยสัตว์ร้ายมากมาย

ที่ดงขมิ้น หลวงปู่ได้อบรมจิตใจของญาติโยมและพาน้ำงสมาธิ แนะนำให้รักษาศีล
ภาวนา รวมทั้งสอนให้รู้จักทำบุญบริจาคทาน

ร่วมสร้างอุโบสถวัดบูรพาราม

หลวงปู่พำนักอยู่ที่จังหวัดบุรีรัมย์ ๑ พรรษา ก็ได้รับหนังสือแจ้งจากหลวงปู่
ดูลย์ อดุล ให้ไปพำนักที่จังหวัดสุรินทร์ ในขณะที่หลวงปู่ดูลย์ได้รับคำสั่งจาก
เจ้าคณะมณฑลให้มาเป็นเจ้าอาวาสและปฏิสังขรณ์วัดบูรพาราม หลวงปู่ดูลย์ได้เริ่ม
สร้างพระอุโบสถหลังใหญ่ขึ้น จึงได้มีจดหมายแจ้งให้หลวงปู่สามเดินทางมาพำนักที่
วัดบูรพาราม เพื่อร่วมสร้างพระอุโบสถดังกล่าว

หลวงปู่สามได้พำนักจำพรรษาอยู่ที่วัดบูรพาราม จังหวัดสุรินทร์ นานถึง ๑๐ ปี
ได้ร่วมกับหลวงปู่ดูลย์สร้างพระอุโบสถเสร็จเรียบร้อย และปฏิสังขรณ์วัดให้เจริญ
รุ่งเรือง

หลังจากนั้น หลวงปู่ก็เดินทางกลับไปพำนักที่ถ้ำพระงาม จังหวัดลพบุรี อยู่ ๑ พรรษา
แล้วออกธุดงค์มุ่งหน้าเข้ากรุงเทพฯ มีพระอาจารย์จินดา คุณวโร ร่วมทาง ใช้เวลาเดินทาง
หลายวัน เมื่อถึงกรุงเทพฯ ได้ไปพักที่บ้านข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ท่านหนึ่งมีบรรดาศักดิ์
เป็นท่านขุน ทำงานอยู่การรถไฟ

ผู้ชายฝั่งทะเลตะวันออก

จากกรุงเทพฯ หลวงปู่กับพระอาจารย์จินตาก็ออกธุดงค์แสวงหาความวิเวกบำเพ็ญเพียรต่อไป ครั้งนี้ได้มุ่งหน้าไปฝั่งทะเลตะวันออก พักปักกลดไปเรื่อยไปถึงเกาะลอย อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี และอาศัยเรือซึ่งบรรทุกเตียงโมมาขายเดินทางไปถึงจังหวัดจันทบุรี เนื่องจากหลวงปู่ไม่คุ้นเคยกับทะเล การเดินทางในครั้งนั้นเป็นการมาทางทะเลเป็นครั้งแรก ท่านจึงเมาคลื่นและอาเจียนเป็นอย่างมาก ใช้เวลาเดินทาง ๓ วัน กับ ๓ คืน ก็ถึงจังหวัดจันทบุรี

พอขึ้นจากเรือ หลวงปู่ก็ธุดงค์โดยเดินเท้าไปเรื่อยๆ ไปปักกลดพักที่เขากระแจะ ๑ คืน แล้วเดินทางไปตามป่าเขาเรื่อยๆ จนถึงวัดป่าคลองกุ้ง และได้พำนักจำพรรษา กับท่านพ่อลี ธัมมธโร พระสหธรรมิกของท่าน

เมื่อออกพรรษาแล้ว หลวงปู่สามกับพระอาจารย์จินตา ก็แยกทางกัน ต่างคนก็ต่างเที่ยวแสวงหาวิโมกขธรรมตามลำพัง

พระอาจารย์จินตา ปัจจุบันพำนักอยู่ที่วัดอโศการาม จังหวัดสมุทรปราการ ท่านเล่าว่า หลวงปู่สามเป็นผู้เคร่งครัดในพระธรรมวินัยมาก ท่านเป็นนักปฏิบัติ ส่วนเรื่องกิน เรื่องนอน ท่านไม่ได้ถือเป็นเรื่องสำคัญเลย หลวงปู่สามได้ธุดงค์ไปเที่ยวที่เขาน้อยท่าแหลบ ต่อยังเกาะหมาก แล้วธุดงค์ปักกลดไปตามเกาะต่างๆ ได้แก่ เกาะช้าง เกาะแม่ชี เกาะกูด เกาะสีชัง เป็นต้น ในปีนั้นท่านได้จำพรรษาที่เกาะหมากแต่ผู้เดียว การเดินทางธุดงค์ไปแต่ผู้เดียวทำให้การปฏิบัติได้ผลดีมาก

พอออกพรรษาแล้ว หลวงปู่ได้เที่ยวธุดงค์ไปจนถึงจังหวัดตราด พักปักกลดตามสวนทุเรียนสวนเงาะของชาวบ้าน เกือบทุกแห่งที่หลวงปู่ปักปักกลด จะมีญาติโยมมาขอรับฟังธรรมและฝึกสมาธิภาวนาด้วย

กลับมาพบผมให้ทันนะ

กล่าวกันว่า ในการมากราบหลวงปู่่มั่นในครั้งนั้น หลวงปู่สามได้รับคำชมจากท่านว่า เป็นผู้เจริญด้วยชุตองควัตร จำพรรษาได้มากแห่ง และเป็นผู้เคร่งครัดในชุตองควัตร

หลวงปู่สามกับหลวงปู่เทสก์ ได้กราบลาหลวงปู่่มั่นออกเดินชุตองควัตรต่อไป ก่อนออกเดินทาง หลวงปู่่มั่นได้สั่งหลวงปู่สามกับหลวงปู่เทสก์ ว่า **“ปีนี้ผมอายุ ๘๐ แล้ว ท่านเทสก์ และท่านสาม ต้องกลับมาพบผมให้ทันนะ”** แล้วหลวงปู่ทั้งสององค์ก็ออกเดินทางชุตองควัตรต่อไป โดยมุ่งหน้าไปที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย เพื่อไปเยี่ยมเยียนและโปรดโยมบิดามารดาของหลวงปู่เทสก์ แล้วได้แสวงหาความวิเวกในท้องถิ่นแถบนั้นเป็นเวลานานพอสมควร

เมื่อใกล้จะเข้าพรรษาในปีนั้น หลวงปู่สามและหลวงปู่เทสก์ก็ออกเดินทางร่วมกันมาทางฝั่งทะเลตะวันออก แล้วมาแยกกันที่จังหวัดชลบุรี โดยหลวงปู่เทสก์กลับมาสำนักเขาอภัยท่าแฉลบ จังหวัดจันทบุรี และพักจำพรรษาอยู่ที่นั่น ส่วนหลวงปู่สามมาจำพรรษาที่บางพระ จังหวัดชลบุรี

อยู่ภูเกิดเจ็ดพรรษา

เมื่อพิธีประชุมเพลิงศพหลวงปู่มั่นเสร็จเรียบร้อยแล้ว หลวงปู่สามก็ออกธุดงค์ต่อกลับมาที่จังหวัดสุรินทร์ถิ่นกำเนิดของท่าน แล้วเที่ยวธุดงค์ไปแถบนั้นอยู่ประมาณ ๑ เดือน จึงธุดงค์ต่อไปทางจังหวัดชลบุรี หลังจากนั้นอีกเดือนกว่าๆ ก็ได้รับจดหมายจากหลวงปู่เทสก์ เทสรังสี ซึ่งส่งไปจากจังหวัดภูเก็ต อารานานามนต์ให้หลวงปู่สามลงไปช่วยเผยแผ่ธรรมะและแนวทางธุดงค์กรรมฐาน รวมทั้งช่วยอบรมกรรมฐานให้แก่ญาติโยมทางปักษ์ใต้ ดังนั้น หลวงปู่สามจึงได้ออกเดินทางลงใต้ตามคำอารานา ปีนั้นเป็นปี พ.ศ. ๒๔๙๓ หลวงปู่สามมีอายุพรรษาได้ ๓๑ การเดินทางครั้งนี้มีพระติดตามไปด้วยหนึ่งองค์

ในปีแรกของการลงใต้ หลวงปู่สามได้ไปบำเพ็ญภาวนาแถวเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี แล้วได้พำนักจำพรรษาที่นั่น เมื่อออกพรรษาแล้ว ท่านก็ได้จาริกไปอำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา ธุดงค์อยู่แถวนั้นระยะหนึ่งจึงได้เดินทางไปจังหวัดภูเก็ต

ในขณะนั้น หลวงปู่เทสก์ได้ไปสร้างสำนักปฏิบัติธรรมขึ้นใหม่ที่จังหวัดภูเก็ตคือวัดเจริญสมณกิจ ช่วงนั้นมีครูบาอาจารย์องค์อื่นอยู่ทางปักษ์ใต้หลายองค์ เป็นต้นว่า ครูบาพูน พระอาจารย์มหาปิ่น ชลิตโต หลวงพ่อคำพอง ตีสโล เป็นต้น ครูบาอาจารย์เหล่านั้นได้แยกย้ายออกแสวงหาสถานที่ปฏิบัติและเผยแผ่ธรรมะให้แก่ประชาชนในสถานที่ต่างๆ กัน

เมื่อถึงเกาะภูเก็ตแล้ว หลวงปู่สามได้พำนักจำพรรษาที่ท่าฉัตรไชยอยู่ ๑ พรรษา แล้วรุดงค์ไปทางตำบลไม้ขาว พำนักจำพรรษาอยู่ที่วัดไม้ขาว ๑ พรรษา ได้สามเณรฉลอง อยู่ปฏิบัติรับใช้

หลวงปู่สามพำนักอยู่ทางป่าช้าใต้หนานถึง ๗ ปี ได้อบรมสั่งสอนประชาชน และ พระภิกษุสามเณรในแถบนั้นตลอดเวลา เมื่อว่างเว้นจากการอบรมสั่งสอน ท่านก็ได้ใช้เวลาทำความเพียรภาวนาอย่างเต็มที่ ด้วยการถืออิริยาบถ ๓ คือ นั่ง ยืน และ เดิน โดยงดเว้นการนอน หมายความว่าตลอดเวลาที่ท่านพำนักจำพรรษาอยู่ที่นี่ ท่านได้อธิษฐานในข้อที่ว่าด้วยเนลัชชิกชุกตงค์ ถือการไม่นอนเป็นวัตร ตลอดเวลาที่อธิษฐาน ชุกตงค์ข้อนี้จะงดเว้นการนอน ไม่ยอมให้หลังแตะพื้น มุ่งมั่นบำเพ็ญสมณธรรมเพื่อ หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด มุ่งปฏิบัติตรงสู่พระนิพพาน

หลวงพ่อคำพอง ติสโส ได้กล่าวถึงหลวงปู่สามในช่วงที่พำนักจำพรรษาอยู่ภาคใต้ว่า “ตอนนั้นท่านแข็งแรงดี ปฏิบัติมาก ถ้าท่านได้ทำความเพียรแล้ว ท่านทำจริงๆ ชนิดที่เรียกว่าถ้าได้นั่งภาวนาแล้วก็นั่งตลอดคืน ถ้าได้เดินจงกรมแล้ว เดินขึ้นเอาเป็นเอาตาย ชนิดที่เรียกว่าเรื่องหลับนอนไม่สำคัญและไม่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับท่านในระหว่างนั้น

หลวงปู่สามท่องเที่ยวรุดงค์และอบรมประชาชนอยู่ทางภาคใต้ ได้พำนักในสถานที่ต่างๆ หลายแห่ง ผู้ศรัทธาเลื่อมใสก็มีมาก ในทางตรงข้าม ต่างก็มีผู้ไม่พอใจ และไม่อยากให้ท่านอยู่ แต่ท่านได้พิจารณาเห็นว่าการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน ให้แก่ญาติโยมในทางที่ถูกต้องเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์สาวกของพระตถาคตเจ้า โดยตรง ไม่ขึ้นอยู่กับความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจของใครทั้งสิ้น ท่านจึงได้ประกาศธรรมะด้วยจิตใจที่มุ่งมั่นและเมตตาสงสาร อยากให้ประชาชนได้รู้และดำเนินตาม คำสั่งสอนของพระพุทธองค์อย่างถูกต้อง

รูดงค์ชายแดนเขมร

หลวงปู่สามพำนักอยู่ที่ป่าช้าไต้หนานถึง ๗ ปี ท่านได้สามเณรทดลองมาอยู่อยู่ปฏิบัติภาวนา
รับใช้อยู่ถึง ๔ ปี ท่านพิจารณาดูอุปนิสัยใจคอของสามเณรทดลอง เห็นว่าเป็นผู้สนใจ
ในการประพฤติปฏิบัติธรรมพอสมควร ท่านจึงได้นำสามเณรทดลองเดินทางขึ้นไป
จังหวัดสุรินทร์ด้วย

เมื่อถึงจังหวัดสุรินทร์แล้ว ก็พาสามเณรทดลองไปกราบนมัสการหลวงปู่ดูลย์ที่วัด
บูรพาภิราม พักอยู่ไม่นาน ท่านก็กราบลาหลวงปู่ดูลย์ไปเยี่ยมญาติพี่น้องที่บ้านนาสาม
แล้วก็เที่ยวรูดงค์เดินไปตามป่าเขาแถบชายแดนเขมรเป็นเวลาหลายเดือน แล้วท่าน
ก็เดินทางวกกลับมาบ้านนาสามอีก พักอยู่ที่บ้านนาสามไม่กี่วัน หลวงปู่ก็ออกรูดงค์
ต่อไปในทางบ้านนอกและบ้านสวย ถิ่นที่เคยไปปักกลดรูดงค์เป็นครั้งแรกในชีวิต
รูดงค์ของท่าน หลวงปู่ได้พาสามเณรทดลองปักกลดรูดงค์ไปเรื่อยๆ จนถึงอำเภอลำ
ปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ พักอยู่แถวนั้นนานเป็นเดือน แล้วจึงวกกลับมาจำพรรษา
ที่บ้านนาสาม ๑ พรรษา

ลงใต้ครั้งที่สอง

เมื่อออกพรรษาในปีนั้นแล้ว หลวงปู่ได้ลงไปทางใต้ก็เป็นครั้งที่สอง ได้พำนักปฏิบัติธรรมบำเพ็ญภาวนาที่ควนกะไหล บ้านกะไหล อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา ออกจากควนกะไหล ก็มีญาติโยมนิมนต์ให้อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์โคกกลอยนากลาง หลวงปู่ได้รับนิมนต์ให้เป็นประธานสงฆ์ในระหว่างนั้น คณะญาติโยมเลื่อมใสในปฏิปทาท่านมาก หลวงปู่ได้ฉลองครุฑาโดยยอมพักจำพรรษาอยู่ที่โคกกลอยนากลาง ๑ พรรษา เมื่อออกพรรษาแล้ว ท่านก็ได้รุดงค์ไปจังหวัดภูเก็ต พักจำพรรษาอยู่ที่ท่าฉัตรไชย ๑ พรรษา

เมื่อออกพรรษาแล้ว ท่านก็ออกรุดงค์ไปเรื่อยๆ จะเห็นว่าหลวงปู่ไม่ได้ติดยึดอยู่กับสถานที่เลย พักปิดกลดแสวงหาความวิเวกตามป่าตามเขา ตามป่าช้า และที่สงบสงัด แถบชายทะเลในท้องที่จังหวัดภูเก็ต กระบี่ และพังงา

โดยอุปนิสัย หลวงปู่มีความยึดมั่นในความสันโดษมักน้อย ยินดีในความสงบวิเวก ปรารถนาความเพียร ท่านพูดน้อยแต่ปฏิบัติมาก เวลาญาติโยมเข้าไปหา ท่านจะชักชวนพูดถึงเรื่องธรรมะมากกว่าพูดคุยเรื่องอื่น หลวงปู่มักแสดงธรรมในหัวข้อสั้นๆ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการปฏิบัติ เช่น หลวงปู่สอนว่า

“ธรรมะของจริงก็อยู่กับบุคคลทุกคน เว้นไว้แต่ไม่ทำ ถ้าทำต้องมีทุกคน เพราะธรรมะเป็นของจริง ต้องทำจริงจึงจะเห็นจริงๆ การกระทำก็ต้องเสียสละเวลาตั้งแต่กาย

**วาทะ และใจ โดยระลึกถึงคุณพระพุทธรูป พระธรรม และพระอริยสงฆ์ เป็นสรณะ
ที่พึ่งของตน แล้วก็นั่งสมาธิภาวนาบริกรรมกำหนดจิตว่าพุทโธๆๆ”**

ในช่วงอยู่ที่ภาคใต้โดยการนำของหลวงปู่เทศก์ เทศรังสี ได้มีครูบาอาจารย์องค์อื่น
ร่วมเผยแพร่ธรรมะด้วยหลายองค์ ในช่วงเวลานั้นก็มีหลวงปู่เหรียญ วรลาโภ
หลวงปู่หล้า เขมปัตโต หลวงพ่อคำพอง ดิสโส พระอาจารย์วัน อุตตโม พระอาจารย์คำดี
ปัญญาภาโส พระอาจารย์มหาปิ่น ชลิต พระอาจารย์จันทร์โลม กิตติกาโร พระอาจารย์
สุวัจน์ สุวโจ เป็นต้น

หลวงปู่สามได้ออกเดินธุดงค์จาริกแสวงหาสถานที่วิเวกไปเรื่อยๆ ฟานักจำพรรษา
ที่เขาแก้ว ๒ พรรษา แล้วเดินธุดงค์มุ่งหน้าไปทางฝั่งทะเลตะวันออกแถบจังหวัดจันทบุรี
ทำนบ่าเพื่ญความเพียรอย่างจริงจังโดยไม่มีเวลาหยุดหย่อน ปฏิบัติภาวนาชนิดเอาเป็น
เอาตายเพื่อฝึกจิตใจให้ปลอดพ้นจากสภาวะของกิเลส ละทิ้งปล่อยวางทั้งความรัก
และความชัง หากปล่อยวางได้หมดสิ้นแล้วก็จะพบความบริสุทธิ์สะอาดหมดจด เหลือแต่
จิตว่างเปล่าตั้งอยู่เป็นหนึ่ง นั่นคือทางหลุดพ้น เป็นหนทางเข้าถึงมรรค ผล นิพพาน
ตามแนวทางของพระพุทธองค์

จาริกแสวงบุญไปภาคเหนือ

หลวงปู่เดินธุดงค์ไปถึงจังหวัดพิษณุโลก ได้พำนักในป่าแห่งหนึ่ง ญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาได้สร้างกุฏิเล็กๆ ให้อยู่จำพรรษา โยมที่สร้างกุฏิที่พำนักมีความศรัทธาหลวงปู่มาก ได้มานอนเฝ้าปฏิบัติธรรมภาวนากับหลวงปู่แทบทุกคืนไม่เว้น ถ้าคืนไหนมาไม่ได้ก็จะให้ลูกชายมาเฝ้าดูแลแทน

ในช่วงที่จำพรรษาอยู่ที่พิษณุโลก การปฏิบัติภาวนาเป็นไปด้วยดี ทางจิตใจมีความสงบสงัดดี แต่สภาวะการณภายนอกไม่สู้จะดี กล่าวกันว่ามีผู้ประสงค์ร้ายมาลอบยิงหลวงปู่ถึง ๓ ครั้ง แต่มีอันต้องแคล้วคลาด เพราะโยมที่นอนเฝ้าได้รู้สึกตื่นขึ้นทุกครั้ง การลอบทำร้ายจึงไม่สำเร็จ คงเป็นเพราะหลวงปู่ไม่เคยเบียดเบียนพยานาใดใครตรงข้ามท่านมีแต่จิตเมตตา จึงทำให้ท่านรอดพ้นอันตรายไปได้ในระหว่างพรรษานั้น

เมื่อออกพรรษาแล้ว หลวงปู่ก็เดินธุดงค์ขึ้นเหนือมุ่งสู่เชียงใหม่ ผู้ร่วมเดินทางในครั้งนั้นมี ท่านคำดี สามเณรฉลอง และโยมที่ติดตามไปจากจังหวัดสุรินทร์คนหนึ่งชื่อโยมพู่ (ต่อมาภายหลัง โยมพู่ได้บวชเป็นพระ ปัจจุบันจำพรรษาอยู่ที่วัดโคกหม่อนจังหวัดสุรินทร์)

จุดประสงค์ของการเดินทางไปครั้งนั้นก็เช่นเดียวกับการออกธุดงค์ไปยังสถานที่อื่นๆ คือแสวงหาที่วิเวกเพื่อเร่งทำความเพียรทางจิตใจของตน พร้อมทั้งศึกษาภูมิประเทศ และอบรมสั่งสอนประชาชน

หลวงปู่ได้พำนักจำพรรษาอยู่ที่บ้านแม่หลอด อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ได้อาศัยบิณฑบาตและอบรมสั่งสอนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงและเผ่าอื่นๆ

การออกธุดงค์ในช่วงนั้น หลวงปู่ได้ไปพำนักอยู่ที่ ถ้ำผาแดง ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง พบกับพระอาจารย์บุญฤทธิ์ (ปัจจุบัน พระอาจารย์บุญฤทธิ์พักจำพรรษาอยู่ที่ประเทศออสเตรเลีย) และได้พักปฏิบัติธรรมด้วยกันอยู่ที่นั่น

ในพรรษาต่อมา ท่านพ่อลี ธัมมธโร ก็ธุดงค์ไปที่นั่น และพำนักกับหลวงปู่สามอยู่ระยะหนึ่ง แล้วทั้งหลวงปู่และท่านพ่อลีก็ออกจาริกต่อไปโดยแยกเดินทางไปคนละทาง

ในภายหลัง หลวงปู่กับท่านพ่อลีได้มาพบกันอีกครั้งที่บ้านยาง ซึ่งขณะนั้น หลวงปู่ชอบ ฐานสโม (ปัจจุบันท่านพำนักอยู่ที่วัดป่าสัมมานุสรณ์ อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย) เป็นศิษย์รุ่นอาวุโสที่สุดของหลวงปู่มั่นที่ยังมีชีวิตอยู่ในขณะนี้ ก็ธุดงค์ไปถึงบ้านยาง ผาแดง เช่นเดียวกัน หลวงปู่สามเกิดอาพาธขึ้น จึงได้ธุดงค์กลับมาพักที่เดิมคือ ผาแดง พระอาจารย์บุญฤทธิ์ได้ตามลงมาด้วย ที่บ้านผาแดงนี้ ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างกุฏิเป็นเพิงพักชั่วคราวให้ท่าน มีญาติโยมมาทำบุญและปฏิบัติธรรมภาวนาด้วยเป็นจำนวนมาก ช่วงนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๐๖

ในปีนั้น ท่านพระอาจารย์จันดีและพระอาจารย์ศรีจันทร์ได้เดินทางไปขอฝึกอบรมสมาธิภาวนากับหลวงปู่ พระอาจารย์ทั้งสององค์ไปถึงประมาณบ่าย ๓ โมง พบหลวงปู่นั่งอยู่บนศาลาเล็กๆ จึงเข้าไปกราบนมัสการขอฟังธรรมปฏิบัติกับหลวงปู่ หลวงปู่บอกว่าท่านชอบนักปฏิบัติ ถ้าใครไม่ปฏิบัติจะอยู่ด้วยที่นั่นไม่ได้ หลวงปู่ได้กำหนดให้พระอาจารย์ทั้งสององค์แยกย้ายไปอยู่กุฏิองค์ละแห่ง ขอให้ต่างองค์ต่างปฏิบัติ อีก ๓ วัน ถึงวันพระ จึงค่อยมาไหว้พระนั่งสมาธิภาวนาด้วยกันที่ศาลา

ในช่วงที่พักที่วัดถ้ำผาแดง หลวงปู่และพระอาจารย์อีก ๒ องค์ ต่างแยกย้ายกันไปรับบิณฑบาตโปรดญาติโยมคนละหมู่บ้าน แล้วนำอาหารที่บิณฑบาตได้มารวมกัน ต้มให้ร้อนเสียก่อนจึงฉันได้ เพราะอาหารแต่ละอย่างนั้นค่อนข้างคาวจัด อาหาร

ส่วนใหญ่ได้แก่พวกปลา หนู กบ กุ้ง และเขียด ชาวบ้านไม่มีเกลือใช้ มีแต่น้ำปลากับพริก
พอดับกลิ่นคาวได้บ้าง ปกติหลวงปู่ไม่ค่อยพูด เมื่อฉันเสร็จ ต่างองค์ต่างแยกย้ายกัน
ไปปฏิบัติภาวนาอยู่ที่กุฏิของแต่ละท่านซึ่งอยู่ห่างๆ กัน แต่ละองค์ต่างก็ตั้งใจภาวนา
และเดินจงกรมทั้งวันทั้งคืน ไม่ได้อยู่ในความประมาทและไม่ได้คุยกัน

พอถึงวันพระ หลังจากฉันเสร็จแล้ว หลวงปู่บอกว่าคำนี้ประมาณ ๒ ทุ่ม ให้มา
ไหว้พระและนั่งสมาธิภาวนารวมกันที่ศาลา ซึ่งหลวงปู่จะให้การอบรมแต่เพียงสั้นๆ
ว่า **“ให้ภาวนาทำจิตใจให้สงบ อย่าส่งจิตออกไปทางอื่น ทำใจให้ตรงให้แน่นแน่ว
เพ่งลงมาที่ใจ”** หลวงปู่มักจะให้การอบรมเพียงแค่นี้ แล้วต่างคนต่างก็ภาวนาดูจิตดูใจ
ของตนเอง

หลวงปู่ฎกlobalทำร้าย

ในช่วงเดือนเมษายน ๒๕๐๗ พระอาจารย์จันดีและพระอาจารย์ศรีจันทร์ ได้กราบลาหลวงปู่ไปทำบุญสงกรานต์ที่วัดป่าบ้านห้วยริน อำเภอแมริม หลวงปู่จึงอยู่วัดเพียงองค์เดียว เหตุการณ์ครั้งนี้สบโอกาสให้ผู้ไม่ประสงค์ดีเข้าลอบทำร้ายท่านจนจวนเจียนจะเอาชีวิตไม่รอดในคืนวันหนึ่ง

กล่าวถึงเรื่องการที่หลวงปู่ฎกlobalทำร้าย บางแหล่งบอกว่าเป็นการจ้วงวานของพระภิกษุซึ่งอยู่ในวัดท้องถิ่นต้องการขับไล่ให้หลวงปู่หนีออกไปอยู่ที่อื่นเพราะชาวบ้านในแถบนั้นต่างหันมาเลื่อมใสหลวงปู่กันหมด ทำให้ศรัทธาต่อพระเจ้าถือนลดลง จึงเกิดการอิจฉาริษยาระหว่างพระด้วยกัน คำบอกเล่าอีกเหตุการณ์หนึ่งบอกว่า เป็นเพราะหมอผีในท้องถิ่นเสียผลประโยชน์ ทั้งนี้เพราะหลวงปู่มักเทศน์สอนให้คนละเลิกความเชื่อถือผีสังนางไม้ แล้วหันมายึดถือพระไตรสรณคมน์คือพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระอริยสงฆ์ เป็นที่พึ่ง กลับให้สร้างความคิดให้เกิดขึ้นกับตัวเองด้วยการให้ทาน รักษาศีล ภาวนา ด้วยเหตุนี้ความศรัทธาต่อหมอผีจากชาวบ้านจึงเสื่อมลงนั้นหมายถึงอามิสและผลประโยชน์ที่พึงได้จากการสอนให้คนหลงมกมายจึงลดน้อยลงด้วย การจ้วงวานให้ทำร้ายหลวงปู่จึงได้มีขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่าคงไม่ใช่ประเด็นสำคัญที่พวกเราจะต้องมาสืบค้นหาต้นตอกันเพราะไม่ได้ทำให้เกิดประโยชน์อันใด รวมทั้งหลวงปู่เองก็ไม่ได้ตั้งใจที่จะเอาโทษ ด้วยจิตเมตตาท่านได้ให้อภัยแก่ผู้คิดประทุษร้ายเหล่านั้นหมดสิ้นแล้ว พวกเราซึ่งเป็นลูกหลานของหลวงปู่ควรรับรู้เฉพาะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็แล้วกัน คงไม่ต้องสอบถามหาว่าใครเป็นผู้ก่อกรรมชั่วอันนั้น ซึ่งผลชั่วก็ได้ตอบสนองผู้กระทำนั้นแล้ว

เรื่องราวดังกล่าวเกิดขึ้นในคืนวันหนึ่ง หลวงปู่สามกำลังนั่งบำเพ็ญเพียรภาวนา อยู่ในกุฏิกระท่อบที่โยมได้ปลูกให้ท่านพำนักอาศัยอยู่เป็นการชั่วคราว ขณะที่จิตของท่านตั้งสู่สมาธิในฌานสมาบัติอยู่นั้น ได้มีชายสองคนลอบเข้ามาแล้วเอาก้อนหินขนาดใหญ่ทุ่มลงไปทีศีรษะของหลวงปู่จนแตก เลือดสดกระเซ็นเปโระเปื้อนไปทั่วพื้นและฝากระท่อบ หลวงปู่สามยังนั่งสมาธิหนึ่ง ไม่รู้สึกตัว ท่านยังคงนั่งนิ่งไม่ไหวติง ทรงอยู่ในฌานสมาบัติ ชายผู้ลอบทำร้ายคิดว่าหลวงปู่คงจะมรณภาพแล้ว เพราะไม่มีใครที่จะสามารถทนทานต่อน้ำหนักของหินขนาดนั้นได้ เขาจึงพังฝากระท่อบให้ทับลงบนร่างของหลวงปู่ แล้วจึงหลบหนีไป

ครั้นเมื่อหลวงปู่ถอนจิตออกจากสมาธิแล้ว ทั้งรู้สึกแปลกใจที่เห็นกระท่อบพังลงมาทับตัวท่าน ฟันท่านหักไปหลายซี่ และมีรอยเลือดเปโระเปื้อนตัวท่านเกรอะกรัง รวมทั้งเปื้อนพื้นและฝากระท่อบอย่างมากมาย เมื่อหลวงปู่พิจารณาดูจึงเห็นว่าเลือดเหล่านั้นไหลออกจากบาดแผลในร่างกายของท่าน ฟันในปากหักและโยกคลอนหลายซี่ ภายในปากก็แตก แต่ที่ใบหน้ากลับไม่ปรากฏบาดแผลแต่อย่างใด ท่านจึงรู้ว่าจะต้องมีผู้ลอบมาทำร้ายในขณะที่ท่านกำลังทำสมาธิอยู่ เมื่อพิจารณาแล้ว ท่านก็รู้สึกขบขัน และไม่รู้สึกโกรธหรือต้องการเอาโทษแต่ประการใด

พอรุ่งเช้า หลวงปู่ก็เข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน เมื่อชาวบ้านเห็นว่าร่างกายและจีวรของท่านเต็มไปด้วยเลือดแห่งเกรอะกรัง จึงพากันโกรธแค้นมาก พากันสืบจนทราบตัวผู้จ้างวานและผู้ทำร้ายหลวงปู่ ชาวบ้านรวมตัวกันจะแก้แค้นให้ แต่หลวงปู่ได้ห้ามปรามหลวงปู่ขอไม่ให้เอาเรื่องและเห็นว่า เป็นเคราะห์กรรมของท่านเอง

ในส่วน of ชายคนที่รับจ้างมาทำร้ายหลวงปู่ นั้น เมื่อเห็นว่าหลวงปู่ยังไม่มรณภาพตามที่เขที่ตั้งใจก็มีความกลัวเป็นอันมาก ได้เข้ามากราบสารภาพผิดต่อหลวงปู่ ด้วยความเมตตาหลวงปู่ก็อโหสิกรรมให้ ไม่ถือโทษโกรธเคืองหรืออาฆาตพยาบาทแต่อย่างใด แต่เพราะบาปกรรมที่ทำร้ายพระภิกษุผู้ทรงศีลและวินัยอันสะอาดบริสุทธิ์ขณะทรงฌานบาปนั้นได้สนองคนร้ายในเวลาต่อมาด้วยการประสบเคราะห์กรรมอย่างหนักและเสียชีวิต เรียกว่าได้รับผลกรรมทันตาเห็น

นิมิตของพระอาจารย์จันดี

ประมาณวันที่ ๘ หรือ ๙ เมษายน ๒๕๐๗ หลวงปู่ได้ให้พระอาจารย์จันดี กับพระอาจารย์ศรีจันทร์ไปร่วมงานบุญสงกรานต์ที่วัดป่าห้วยน้ำริน อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ดังกล่าวมาข้างต้น เหลือแต่หลวงปู่อยู่ที่วัดดงเค็ดเดียว พระอาจารย์ทั้งสองได้ไปกราบเยี่ยมพระอาจารย์มหาปราโมทย์ที่วัดป่าบ้านปาง (ปัจจุบันคือ วัดอรัญญวิเวก ตำบลอินทิล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีหลวงปู่เปลี่ยน ปัญญาปทีโป เป็นเจ้าอาวาส) พระอาจารย์มหาปราโมทย์ได้ชวนอาจารย์ทั้งสององค์ ไปกราบหลวงปู่แหวนที่ดอยแม่ปิง อำเภอพร้าว

ต่อมาคือวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๐๗ พระอาจารย์จันดีฝันเห็นหลวงปู่สาม อาเจียนเป็นเลือดและถ่ายเป็นเลือดเต็มกุ่มูไปหมด ไม่มีใครดูแลปฏิบัติท่าน พอสงกรานต์เสร็จ ท่านก็กลับมาที่วัดป่าบ้านปาง ได้ทราบข่าวว่าหลวงปู่ถูกทำร้ายที่ วัดถ้ำผาแดง มาพักรักษาตัวอยู่ที่อำเภอแม่แตง พระอาจารย์จันดีก็รีบเดินทางมาที่ วัดปากทาง อำเภอแม่แตง ซึ่งเป็นวัดของหลวงปู่คือ อจลธัมโม ทราบว่าหลวงปู่สาม เพิ่งออกจากโรงพยาบาลได้ ๒ วัน และพักอยู่ที่วัดแห่งนี้ หลวงปู่สามได้เล่าให้ พระอาจารย์จันดีฟังว่า ท่านโดนเขาตีฟันหักปากแตก เลือดไหลทั่วห้อง สลบไป ไม่รู้สึกตัว

ท่านเล่าเหตุการณ์ในคืนนั้นว่า พอถึง ๖ โมงเย็น ท่านก็เข้าฝึกจิตทำสมาธิภาวนาไป ไม่ทราบว่าเขามาตีเวลาไหน มารู้สึกตัวตอนพื้นขึ้นมาเท่านั้น คือเมื่อออกจากสมาธิแล้ว รู้สึกแปลกๆ ไปหมดทุกอย่าง ปรากฏฟังลงมา รู้สึกตึ๊งๆ ที่ใบหน้า มีเลือดเปรอะเปื้อน อยู่มากมาย เอามือลูบคาลำหัวตัวก็ไม่มีที่เจ็บ พอเอามือลูบปากและใบหน้าที่พบว่า มีเลือดเต็ม แล้วค่อยๆ รู้สึกเจ็บปวดมากขึ้น เห็นก้อนหินตกอยู่ใกล้ๆ สามก้อน เข้าใจว่า ๒ ก้อน ถูกเฉพาะมุ้งและจีวร อีกก้อนหนึ่งถูกปากอย่างจัง เลือดไหลออกจากปาก แห่งเดียวในขณะที่อยู่ในฌานสมาธิโดยไม่รู้สึกรู้สีกตัว พวกคนร้ายคงนึกว่าท่านมรณภาพ แล้ว จึงฟังปรากฏให้ลงมาปิดร่างกายของท่านไว้

เย็นวันนั้น พระภิกษุสามเณรที่วัดปากทาง ประมาณ ๒๐ รูป ก็มาประชุมสวดมนต์ ทำวัตร ฟังเทศน์ และภาวนาตามปกติ หลวงปู่ตื้อได้บอกกับหลวงปู่สามว่า อย่าขึ้นไปอยู่ที่วัดถ้ำผาแดงอีกเลย เรื่องมรรค ผล นิพพาน ทำที่ไหนก็ได้ ที่ไหนมันเป็นอันตราย ก็อย่าไปเลย หลวงปู่กลับตอบว่า ท่านสงสารโยมที่เขามีศรัทธาเลื่อมใสกับพระปฏิบัติ เมื่อพวกเขาถึงพระวัดบ้านกันหมด เขาก็ไม่มีทางไป ชาวบ้านก็จะหันหลังเล ไม่ทราบ จะไปทางไหน หลวงปู่บอกว่า ท่านเห็นจะต้องขึ้นไปจำพรรษาอยู่กับพวกเขาสักพักก่อน พระอาจารย์จันดีก็ยินดีจะไปพักจำพรรษาร่วมกับหลวงปู่ โดยตอบว่า “ถ้าหลวงปู่ไป ผมก็ยินดีจะไปด้วย” แล้วก็ชวนพระอาจารย์คำแปงไปด้วยอีกองค์หนึ่ง

หลวงปู่ตื้อก็ไม่ได้ตัดทานอีก นอกจากแนะนำให้ขอความมั่นใจจากชาวบ้านว่า จะช่วยกันดูแลหลวงปู่ไม่ให้ได้รับอันตรายอย่างที่เป็นอย่างเป็นมา ถ้าพวกเขารับรองไม่ได้ ก็ให้ ย้ายไปจำพรรษาอยู่ที่อื่น

กลับไปจำพรรษาที่วัดถ้ำผาแดง

หลังจากนั้น ๒ วัน หลวงปู่สาม พระอาจารย์จันดี และพระอาจารย์คำแปง ออกเดินทางไปวัดถ้ำผาแดง เดินทางวันที่ ๒ จึงไปถึงวัดเวลาประมาณบ่าย ๓-๔ โมงเย็น พอเข้าไปในเขตหมู่บ้าน ชาวบ้านก็ต่างดีใจ ออกมารับเครื่องอัฐบริขารพาไปวัด พอถึงวัด ชาวบ้านต่างก็ออกมาประชุมพร้อมกันด้วยความปีติยินดีที่หลวงปู่ของพวกเขา ได้ปลอดภัยจากภัยจากอันตราย และเดินทางกลับมาพำนักที่หมู่บ้านของพวกเขา เช่นเดิม

พระอาจารย์จันดีถามชาวบ้านว่า ทำไมจึงปล่อยให้หลวงปู่ถูกทำร้าย มันเกิดขึ้นได้อย่างไร ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า เหตุเกิดเมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๐๗ เกิดจาก “ตุ้เจ้าวัดบ้าน” ได้เรียกเพื่อนมาสองคนมาเลี้ยงสุรากัน พอเมาแล้ว ตุ้เจ้าวัดบ้าน ก็จ้างคนทั้งสองคนละ ๔ บาท ให้ไปตี “ตุ้เจ้าวัดป่า” ที่อยู่องค์เดียว ทั้งสองคนก็ไป พอไปถึงก็เอาก้อนหินก้อนเท่ากำปั้นขว้างไปที่กุฏิของหลวงปู่ เป็นกุฏิเล็ก ๆ ยกพื้น สูงประมาณ ๑ เมตร กั้นด้วยฝาใบไม้ ไปถูกตัวท่าน ท่านก็ไม่รู้สึกตัวเพราะท่าน นั่งสมาธิอยู่ พอก้อนที่ ๒ ประมาณเท่าหัวคนขว้างไปอีก ถูกฝากุฏิทะลุกลดถูกปากถูกฟัน ท่านหัก ท่านก็สลบไป พอฟื้นขึ้นมารู้สึกเจ็บๆ และผ้าจีวรเปียก ก็เลยจุดไฟส่องดู เห็นเป็นเลือด ท่านก็เลยร้องขึ้นว่า ใครมาทำอะไรที่นี่ หลังจากนั้นอีกสักชั่วโมงหนึ่ง หลวงปู่ก็เข้าไปในหมู่บ้าน ชาวบ้านเห็นท่านได้รับบาดเจ็บก็พากันไปที่วัด ค้นหาคนที่ ทำร้ายหลวงปู่กันทั้งคืนก็ไม่พบ ถ้าพบก็คงถูกชาวบ้านฆ่าตายไปแล้ว

ผู้ใหญ่บ้านเล่าว่า พวกเขาทราบตัวคนร้ายแล้วจะให้ไปจับตัวเขาไหม จะให้ฆ่าเขาไหม หลวงปู่ได้ห้ามไม่ให้ชาวบ้านไปเอาเรื่องเอาราวกับเขา ท่านว่าที่เขาทำไปก็ด้วย

ความไม่รู้ ควรจะสงสารเขา สำหรับหลวงปู่เองก็ไม่ได้ตั้งใจเอาเรื่องพวกเขาแต่อย่างใด และเห็นว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดถือเป็นคราวเคราะห์ของท่านเอง ท่านอโหสิให้เขาหมดทั้งสิ้น ไม่ได้ถือโทษและไม่ได้จองเวรจองกรรมแต่อย่างใดเลย

ฝ่ายคนร้าย เมื่อทราบว่าหลวงปู่ยังไม่มรณภาพตามที่พวกเขาตั้งใจ จึงเกิดความกลัวแล้วมาราบสารภาพโทษกับหลวงปู่ หลวงปู่ก็ยกโทษให้ทุกคน แต่คงเป็นเพราะกรรมหนักที่ทำร้ายพระภิกษุผู้ทรงศีลและพระวินัยอันบริสุทธิ์ขณะทรงฌาน บาบนั้นได้สนองพวกเขาอย่างหนัก และเป็นไข้ตายทุกคน เรียกว่า **“บาปกรรมทันตาเห็น”**

พระอาจารย์จันดีบอกชาวบ้านว่า ต่อไปนี้ คณะอาตมา ๓ องค์ จะจำพรรษาอยู่ที่นี้ พวกญาติโยมจะให้ความอารักขาคุ้มครองพวกอาตมาไม่ให้มีเรื่องเช่นนี้เกิดขึ้นอีกได้ไหม ชาวบ้านก็รับปากอย่างแข็งขัน ทั้ง ๓ องค์ ก็ตกลงจะจำพรรษาอยู่ที่นั่น แต่พอก่อนจะเข้าพรรษาประมาณครึ่งเดือน พระอาจารย์คำแบ่งเกิดแพ้อากาศ สู้ความหนาวไม่ได้ จึงได้ลงมาจำพรรษาที่เชียงใหม่ จึงเหลือพระจำพรรษาอยู่ที่นั่นเพียง ๒ องค์ คือ หลวงปู่สามกับพระอาจารย์จันดี เท่านั้น

พอตกกลางคืน จะมีชาวบ้านมานั่งสมาธิภาวนาอยู่กับหลวงปู่จนตึกตื่นเที่ยงคืนตลอดพรรษา

หลวงปู่สาม ท่านเทศน์ไม่มาก ให้ชาวบ้านนั่งสมาธิกัน ให้ตั้งใจให้มั่น บริกรรมคำว่าพุทโธตามลมหายใจเข้าออกเพียงอย่างเดียว อย่าส่งจิตใจไปทางอื่น ทำพุทโธให้แน่นหนา ทำพุทโธให้เกิดขึ้น

ท่านเทศน์สอนทำนองนี้ทุกวัน จี้จุดลงไปทีจิตใจ ตั้งสติให้แน่น เมื่อภาวนานานพอสมควรก็ให้เปลี่ยนอิริยาบถเป็นเดินจงกรม แล้วกลับมา นั่งสมาธิต่อจนถึงเที่ยงคืน จึงแยกย้ายกันไปพักผ่อนหรือบำเพ็ญเพียรต่อตามความต้องการของแต่ละคน ท่านสอนอย่างนี้ตลอดพรรษา

กลับมาตุภูมิ

พอออกพรรษาแล้ว ในปีต่อมาคือปี พ.ศ. ๒๕๐๘ หลวงปู่สามไปจำพรรษาที่ วัดป่าบ้านปาง อำเภอมะแม่ง เชียงใหม่ พอออกพรรษาแล้ว ก็เที่ยวธุดงค์ต่อไปทาง บ้านจ้อ และบ้านถ้ำเชียงดาว แล้วย้อนกลับมาพำนักที่บ้านปางอีกครั้งหนึ่ง นับเป็นที่ พำนักจำพรรษาแห่งสุดท้ายในจังหวัดเชียงใหม่ของหลวงปู่

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ญาติของท่านที่เป็นพระภิกษุชื่อหลวงพ่อโบว์ (นามสกุลเดิม สายไทย) ได้ธุดงค์จากจังหวัดสุรินทร์ไปถึงเชียงใหม่ สืบถามหาจนพบหลวงปู่ซึ่ง พำนักอยู่ที่วัดบ้านปาง จึงกราบอาราธนาขอให้ท่านกลับไปพำนักและโปรดญาติโยม ที่จังหวัดสุรินทร์ บ้านเกิดของท่าน

ก่อนที่ท่านจะเดินทางกลับ ก่อนรุ่งอรุณเช้าวันหนึ่ง หลวงปู่ได้นิมิตเห็นภาพ แสงอรุณเป็น ๓ สีซ้อนกันอยู่ ทั้งๆ ที่ญาติโยมที่อยู่ใกล้เคียงกันนั้นไม่มีใครเห็น รังสีทั้ง ๓ นั้น มีแสงสีขาวเป็นแสงเงิน สีเหลืองเป็นแสงทอง สีแดงเป็นแสงทองแดง เมื่อหลวงปู่ได้ตรึกตรองดูแล้วก็เห็นเหตุผล ๓ ประการที่ควรกลับมาสู่มาตุภูมิ ได้แก่

ประการที่ ๑ เราได้เที่ยวธุดงค์ในที่วิเวกต่างๆ ตั้งแต่ยังเป็นหนุ่มมีร่างกายแข็งแรง จนแก่ชราภาพ ร่างกายอ่อนแอลง กำลังวังชาเสื่อมถอยลงมาก สมควรกลับมาตุภูมิ

ประการที่ ๒ ได้มีโอกาสใกล้ชิดครูบาอาจารย์ซึ่งชราภาพมากแล้วคือ หลวงปู่ดุลย์ อตุโล

ประการที่ ๓ ได้มีโอกาสแนะนำสั่งสอนธรรมปฏิบัติแก่ญาติโยม ตลอดจน พุทธศาสนิกชนในจังหวัดบ้านเกิดของตนเอง

ด้วยเหตุผลดังกล่าว หลวงปู่สามจึงได้กลับจังหวัดสุรินทร์ตามคำนิมนต์ของ หลวงพ่อโบร์และญาติโยมในจังหวัดสุรินทร์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ครั้งแรก ญาติโยมได้จัด ที่พำนักจำพรรษาให้ท่านที่บ้านรำเบอะ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ เป็นเวลา ๑ พรรษา ต่อมาชาวบ้านส่วนหนึ่งในละแวกนั้นได้ร้องเรียนต่อเจ้าหน้าที่ว่า บริเวณที่หลวงปู่ พำนักจำพรรษานั้น เป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ของหมู่บ้าน ไม่อยากให้พระภิกษุพำนักอยู่ใน บริเวณนั้น หลวงปู่จึงย้ายมาพำนักอยู่ที่ป่าบริเวณกิโลเมตรที่ ๑๑ ถนนสายสุรินทร์- ปราสาท ก็ได้รับการคัดค้านร้องเรียนให้ย้ายที่อีกเป็นครั้งที่ ๒

ต่อมาญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาและเคารพเลื่อมใสในหลวงปู่ ได้ช่วยกันบริจาคทรัพย์ ชื่อที่ดินบริเวณกิโลเมตรที่ ๑๒ สร้างเป็นวัดเล็กๆ ถวายให้เป็นที่พำนักที่ถาวรของหลวงปู่ ต่อมาญาติโยมก็ได้บริจาคทรัพย์ชื่อที่ดินขยายออกไปจนเป็นวัดที่สมบูรณ์แบบจน กลายเป็นวัดป่าไทรวิเวก และเจริญรุ่งเรืองมาจนปัจจุบัน

เหตุที่ชื่อ **วัดป่าไทรวิเวก** หมายถึง ความวิเวก ๓ ประการ ได้แก่ กายวิเวก วาจาวิเวก และอุปธิวิเวก นั้นเอง และหลวงปู่ได้พำนักจำพรรษาประจำอยู่ที่วัดแห่งนี้ตราบนานวาระ สุดท้ายในชีวิตของท่าน

ภายใต้การนำของหลวงปู่ ได้ก่อสร้างถาวรวัตถุหลายอย่างจนวัดป่าไทรวิเวกได้ พัฒนาขึ้นเป็นวัดวิปัสสนากรรมฐานที่สมบูรณ์แบบ นับเป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่สำคัญ อีกแห่งหนึ่งของจังหวัดสุรินทร์

หลวงปู่สาม พระอริยเจ้าแห่งสำนักวัดป่าไทรวิเวก ได้บำเพ็ญเพียรมาตลอดชีวิต อันยาวนานอย่างมอหหมายกายถวายชีวิตให้กับพระพุทธศาสนา โดยมีได้ย่อท้อ เมื่อหน่าย หรือเกรงกลัวต่ออุปสรรคใดๆ การปฏิบัติและปฏิปทาของท่านเป็นลักษณะการ ของพระอริยบุคคลที่ชาวพุทธสมควรกราบไหว้บูชา ท่านเป็นพระที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ถูกต้องร่องรอยในพระธรรมวินัย บำเพ็ญเพียรเพื่อหลุดพ้นจากวัฏสงสารเพื่อความ สงบสุขทั้งแก่ตัวท่านเองและแก่ปวงชน ดำเนินรอยตามแบบอย่างพระบูรพาจารย์เจ้า ทั้งหลายที่ได้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา สมกับที่ท่านเป็นพระผู้เจริญในธรรมสมควร แก่การกราบไหว้บูชาแก่สาธุชนโดยทั่วไป

ช่วงสุดท้ายในชีวิตของหลวงปู่

ต่อไปนี้เป็นการบินที่กของพระอาจารย์สนอง เขมสรโณ วัดป่าไทรวิเวก คิษย์
อุปัฏฐากใกล้ชิดหลวงปู่องค์หนึ่ง ซึ่งได้บันทึกเหตุการณ์ช่วงท้ายในชีวิตของหลวงปู่ดังนี้

หลวงปู่สาม อภิญาจโน ได้มาเริ่มก่อสร้างวัดไทรวิเวกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ ในขณะนั้น
หลวงปู่อายุได้ ๖๘ ปี ท่านได้พาพระภิกษุสามเณร ลูกศิษย์ลูกหา และศรัทธาญาติโยม
จากทั่วประเทศ ร่วมกันก่อสร้างและพัฒนาสำนักวิปัสสนากรรมฐานแห่งนี้เป็นลำดับมา
โดยเริ่มจากที่ดินผืนเล็กๆ ที่มีสภาพแห้งแล้ง เพาะปลูกอะไรไม่ได้เลย มีสภาพเป็น
ป่าละเมาะที่หมดสภาพป่า แล้วพัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆ โดยการปลูกป่า ปลูกต้นไม้ และ
พัฒนาเสนาสนะเท่าที่จำเป็นควบคู่มาด้วยกัน จนกลายเป็นวัดป่าไทรวิเวกที่มีความ
ร่มเย็นและสง่างาม และเป็นวัดปฏิบัติธรรมที่สมบูรณ์แบบดังเช่นปัจจุบันนี้ ในด้าน
ถาวรวัตถุ ก็ได้แก่ พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ หอระฆัง โรงครัว กุฏิที่พักสำหรับ
พระภิกษุสามเณร และเขตพักอาศัยของชี และที่พักปฏิบัติธรรมของฆราวาส

เมื่อหลวงปู่ชราภาพมากแล้ว คณะลูกศิษย์ลูกหาที่ร่วมกันสร้างพิพิธภัณฑเพื่อ
รวบรวมวัตถุสิ่งของและเรื่องราวเกี่ยวกับหลวงปู่ขึ้นถวาย ๑ หลัง เพื่อให้เป็นอนุสรณ์
ที่ศึกษาค้นคว้าและสถานที่รำลึกถึงการะสำหรับหลวงปู่ชั่วลูกชั่วหลานสืบไป

หลวงปู่ได้หยุดพักชีวิตดุจดั่ง และพักจำพรรษาประจำที่ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นมา
ทำให้ลูกศิษย์ลูกหาและผู้มีความเคารพศรัทธาในหลวงปู่ได้มีโอกาสกราบเยี่ยม
นมัสการท่านได้สะดวกยิ่งขึ้น

ในช่วงที่หลวงปู่พำนักที่วัดป่าไตรวิเวกนี้ อายุสังขารของท่านเริ่มเข้าสู่วัยชราภาพแล้ว สุขภาพพลานามัยเริ่มมีการแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติของสังขาร การเจ็บไข้ได้ป่วยบ้างนิดๆ หน่อยๆ ก็มีเป็นธรรมดาของผู้สูงอายุ แต่ไม่เคยป่วยหนักถึงขั้นล้มหมอนนอนเสื่อ จัดว่าหลวงปู่มีสุขภาพพลานามัยดีมากเมื่อเทียบกับผู้สูงอายุโดยทั่วไป

หลวงปู่ป่วยหนักครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๒๙ ด้วยการเข้ารับการรักษาตัดต่อมลูกหมากโต ที่โรงพยาบาลศิริราช ในคราวนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ รับหลวงปู่เป็นคนไข้ในพระอุปถัมภ์ของพระองค์

หลวงปู่ได้อยู่พักรักษาตัวอยู่ร่วมเดือน พออาการดีขึ้นก็ได้กลับวัด ในขณะที่พักรักษาตัวที่โรงพยาบาลนั้น ก็ได้ศาสตราจารย์นายแพทย์ประดิษฐ์ เจริญไทยทวี ซึ่งได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ถวายการดูแลและรักษาหลวงปู่อย่างใกล้ชิด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงโปรดให้ทางราชเลขาธิการส่วนพระองค์มาเยี่ยมเยียนสอบถามอาการของหลวงปู่เป็นประจำ พร้อมทั้งทางสำนักพระราชวังก็ได้จัดภัตตาหารมาถวายเป็นประจำทุกวัน

หลังจากหลวงปู่กลับมาอยู่วัดแล้ว สุขภาพพลานามัยของท่านก็แข็งแรงดี และต้องไปตรวจเช็คร่างกายที่โรงพยาบาลเป็นประจำทุกปี

การอาพาธครั้งสุดท้าย

การอาพาธครั้งสุดท้ายของหลวงปู่ เริ่มเมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๓๔ เวลาประมาณ ๐๖.๐๐ น. หลวงปู่เริ่มมีอาการปวดท้อง พระลูกศิษย์ผู้ดูแลปฏิบัติได้ถวายยาลดกรดให้หลวงปู่ฉัน ด้วยเข้าใจว่าหลวงปู่ปวดท้องธรรมดา เพราะมีกรดในกระเพาะมาก แต่อาการปวดท้องของหลวงปู่ก็ไม่หาย

พอเวลา ๐๘.๐๐ ก็ได้เวลาถวายภัตตาหาร พระผู้ดูแลก็นิมนต์หลวงปู่ลุกขึ้นฉัน แต่พอลุกขึ้นนั่ง หลวงปู่ก็มีอาการปวดท้องอย่างมาก ด้วยสังเกตเห็นท่านมีอาการสะดุ้ง แล้วบอกว่าปวดท้องมาก พระผู้ดูแลก็ถวายยาลดกรดให้หลวงปู่ฉันซ้ำอีก แล้วท่านก็นอนลงพักหนึ่ง แล้วก็ลุกมาอีกพร้อมทั้งบอกว่ายังเจ็บอยู่

พระผู้ดูแลได้โทรศัพท์ไปหาหมอชัชชัย ตรีวิบูลย์วณิช ที่โรงพยาบาลสุรินทร์ ซึ่งเป็นหมอที่ถวายการดูแลหลวงปู่เป็นประจำที่วัด หมอชัชชัยได้เอารถของโรงพยาบาลมารับหลวงปู่เพื่อไปตรวจรักษาที่โรงพยาบาลสุรินทร์ นิมนต์หลวงปู่พักรักษาอยู่ที่ห้องพิเศษ อาคาร ๗ ชั้น ๑ ห้อง ๒

ในขณะที่พักอยู่ที่โรงพยาบาล หลวงปู่มีอาการปวดท้องมากขึ้น ฉันอาหารไม่ได้เลย ทางหมอได้ถวายน้ำเกลือตลอด และพาหลวงปู่ไปเอ็กซเรย์ พบจุดดำๆ ที่ลำไส้ หมอสงสัยว่าจะเป็นลำไส้อักเสบ ได้ปรึกษากันว่าควรถวายการผ่าตัดรีบด่วน แต่ปัญหาก็เนื่องจากหลวงปู่ชราภาพมากแล้ว (อายุ ๙๑ ปีเศษ) เกรงจะไม่ปลอดภัย จึงได้โทรศัพท์ปรึกษา

ไปทางโรงพยาบาลศิริราช และได้รับคำแนะนำให้พาหลวงปู่ไปที่ศิริราชโดยด่วน โดยทางศิริราชได้ติดต่อเครื่องบินจากทางสำนักพระราชวังมารับหลวงปู่ ในวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๓๔ เวลาประมาณบ่ายสามโมง

เวลา ๑๕.๐๐ น. เครื่องบินจากสำนักพระราชวังก็มารับหลวงปู่ที่สนามบิน ๒๑๖ สุรินทร์ ใช้เวลาเดินทาง ๑ ชั่วโมง ก็ถึงสนามบินดอนเมืองเวลา ๑๖.๐๐ น. มีพระผู้ดูแล และหมอจากโรงพยาบาลสุรินทร์ ได้ติดตามไปถวายการดูแลหลวงปู่อย่างใกล้ชิด

ที่สนามบินดอนเมืองได้ถวายการต้อนรับอย่างดี มีรถพยาบาลจากโรงพยาบาลศิริราช มารอรับ พร้อมรถตำรวจทางหลวงนำขบวน เดินทางถึงศิริราชเวลาประมาณ ๑๗.๓๐ น. พอมาถึงตึก ๘๔ ปี ก็มีหัวหน้าฝ่ายการพยาบาลและคณะพยาบาล มารอรับ อยู่เต็มไปหมด

ศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษม ลิ้มวงศ์ แพทย์ผู้ถวายการรักษา ได้นิมนต์หลวงปู่เข้าห้องตรวจและซักถามอาการอย่างละเอียดจากคุณหมอธงชัย และคุณหมอฉัตรชัย ที่ติดตามหลวงปู่ไปจากจังหวัดสุรินทร์ จากนั้นก็นิมนต์หลวงปู่ขึ้นพักที่ห้องพักชั้น ๕ ตึก ๘๔ ปี

รุ่งเช้าวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ เวลา ๑๐.๐๐ น. ทางโรงพยาบาลได้พาหลวงปู่ไปเอ็กซเรย์ แล้วนำหลวงปู่กลับมาที่ห้องพัก ลักพักหนึ่ง ศ.นพ.เกษม ลิ้มวงศ์ ก็ได้มาบอกพระผู้ดูแลว่าทางโรงพยาบาลจะถวายการผ่าตัดหลวงปู่

พอเวลา ๑๓.๐๐ น. ทางหมอก็มารับหลวงปู่เข้าห้องผ่าตัด เสร็จแล้วก็พาไปพักที่ห้อง ไอ.ซี.ยู เพื่อถวายการพักผ่อนและการดูแลรักษาอย่างใกล้ชิด

ลักพักใหญ่ๆ หลวงปู่ก็รู้สึกตัว ลืมตาขึ้นมาเห็นสายออกซิเจน ท่านคงรู้สึกรำคาญพยายามจะดึงออก แต่หมอขอร้องไว้ ท่านจึงตามใจ และนอนพักด้วยอาการสงบนิ่ง ไม่แสดงอาการอื่นใด พอเวลา ๑๙.๓๐ น. ในค่ำวันนั้น คือวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ หลวงปู่ก็ได้มรณภาพละทิ้งขันธ์ไปด้วยอาการสงบ สิริรวมอายุหลวงปู่ได้ ๙๑ ปี ๔ เดือน กับ ๑๙ วัน

ธรรมของจริง

โดยปกติหลวงปู่ไม่ค่อยเทศนา ท่านเน้นเรื่องการภาวนาหรือภาคปฏิบัติเป็นสำคัญ เมื่อภาวนาจนจิตสงบแล้วก็จะรู้ได้ด้วยตนเอง

ต่อไปนี้เป็นธรรมคำสอนของหลวงปู่ตอนที่เทศนาโปรดญาติโยมเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมโดยตรง ในหัวข้อธรรมว่า “**ธรรมของจริง**” มีใจความดังต่อไปนี้

ธรรมะของจริงก็อยู่กับบุคคลทุกคน เว้นไว้แต่ไม่ทำ ถ้าทำต้องมีทุกคน เพราะธรรมะเป็นของจริง ต้องทำจริงจึงจะเห็นธรรมะของจริง

การกระทำก็ทำจิตใจให้สงบ ใจจะสงบได้ก็ต้องอาศัยการพยายามทำจิตใจให้มันดี ทำจิตใจให้พอในใจ เพราะธรรมะเป็นของละเอียดลึกซึ้ง

ของจริงมันมีทุกๆ คน ธรรมะแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ ก็มีอยู่ในคนทุกคน พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็มีอยู่ทุกคน แต่เราทำไม่ถึงไม่ถึงพระพุทธ ไม่ถึงพระธรรม ไม่ถึงพระสงฆ์

ต้องอาศัยการกระทำฝึกหัดตัดแปลงจิตให้มันดี ให้มันสงบ ให้เป็นสมาธิ จิตใจจะเป็นสมาธิก็ต้องอาศัยการพยายาม มีสติกำหนดจิตใจให้มันอยู่

ความรู้ความเห็นทุกอย่างนั้นมันเป็นโลกธรรมของจิต มันต้องพยายามทำใจให้มันอยู่จนพรากจากอารมณ์ภายนอก ความคิดความนึกทุกอย่างไม่ต้องคำนึง จนตั้งอยู่

เป็นอันเดียว พอรู้สึกอยู่อย่างเดียว **สติ** ความระลึก **สัมปชัญญะ** ความรู้ตัว ก็ต้อง
รู้อยู่กับที่นั่น

ถ้าใจมันละเอียดยไป มันก็ต้องรู้อยู่กับที่ ถ้าจิตใจมันละเอียดยไปแล้ว มันก็แห้วแน่
เป็นหนึ่งใน เพราะฉะนั้นเราต้องพยายาม

การภาวนาก็เป็นบุญเป็นกุศลมากมาย ถ้าได้ทำทุกๆ วัน ทำได้เสมอไป ก็เป็น
บุญกุศลทุกวัน ให้คิดดูความแก่ ความเจ็บ ความตาย จะมาถึงวันไหนเราก็ไม่รู้ ไม่ว่า
แต่คนแก่คนเฒ่า คนหนุ่มก็ยิ่งตาย ถ้าได้ฝึกหัดทำทุกวันๆ มันตายไปก็ยิ่งได้ขึ้นสวรรค์

การกระทำจิตใจนี้เป็นของดี เป็นยอดของท่าน ฝึกหัด **อริยทรัพย์ภายใน**

อริยทรัพย์ภายนอก ก็มีการทำบุญการให้ทาน เรียกว่า **อริยทรัพย์ภายนอก**

ทรัพย์ภายในนั้นเป็นอริยะ ฝึกหัดดัดแปลงจิตใจให้มันดี ให้มันบริสุทธิ์
หมดมลทิน เพราะฉะนั้น ต้องรีบทำทุกๆ คน ทำคุณงามความดีให้มีให้เกิดขึ้นใน
ดวงจิตดวงใจเพื่อเป็นอุปนิสัย ถ้ายังไม่ถึงมรรค ผล นิพพาน ก็ยังมีอุปนิสัยติดในจิต
ในใจ พวกแต่สิ่งที่ดีที่ชอบไปในอนาคตกาลข้างหน้าอีกก็จะดีไปทุกภพทุกชาติ

**ต้องอาศัยการกระทำ ถ้าเราไม่ทำก็ไม่มีอะไร ถ้าฝึกหัดไปทุกวันๆ จะเป็นหรือ
ไม่เป็น ก็ทำให้เรามีศรัทธาในการภาวนา**

การกระทำทุกๆ วันไป ถ้าทำแล้วก็ต้องเป็นละ ทำให้มันนานๆ นั่งสักชั่วโมง
สองชั่วโมง ถ้าใจมันสงบลงไปแล้ว เราจะนั่งสักสามชั่วโมง สี่ชั่วโมง ก็ไม่เป็นไร ไม่เจ็บ
ไม่ปวด ไม่เหนื่อยอะไร ต้องหัดกระทำอยู่อย่างนั้นจนใจมันตั้งแน่นอน หรือทำไป
สงบไป ปีติก็เกิดขึ้น เมื่อปีติเกิดขึ้นแล้วความสุขก็เกิดขึ้น ความเข้าใจก็เกิดขึ้น
ความกล้าหาญ ความอาจหาญ มันก็มีอยู่ในใจ ต้องอาศัยการกระทำ ถ้าเราไม่ทำ
ก็ไม่มีอะไร ไม่เป็นบุญ ไม่เป็นกุศล ถ้าเราทำไปต้องได้บุญได้กุศลทุกวันทุกเวลาไป

ทุกคืนเราจะนอนก็ไหว้พระ ไม่ได้อะไรก็ทำสมาธิภาวนาไป ไหว้พระ ๓ ที่ ๑๐ ที่
พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง เป็นสรณะของตน แล้วก็นั่งสมาธิไป

ภาวนาไป พุทโธ พุทโธ หลับตา นิ่งนานๆ ไม่นานมากก็ ๕ นาที ๑๐ นาที ค่อยหันไป
ทุกๆ วัน ดีกว่านอนเปล่าๆ ไม่มีอะไร

อยากได้คุณงามความดี สิ่งที่ดี สิ่งที่ชอบ ก็ต้องประกอบให้เกิดขึ้นในจิตใจ

การเจริญสมาธิภาวนาเป็นยอดของทานอันเลิศเก็บอยู่ในจิตใจในใจทุกภพทุกชาติไป
จนได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน ต้องอาศัยบำเพ็ญบารมีของตอนนี้แหละ

บารมีของตอนนี้แหละเป็นเสบียงอาหารไปข้างหน้า เกิดไปชาติไหนก็เป็นคนที่มี
ความงามอยู่ในจิตใจ เพราะเราได้ฝึกหัดตัดแปลงจิตใจของเราให้มันบริสุทธิ์กาย
บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจ

ต้องอาศัยความเพียร

เพราะฉะนั้นต้องทำให้เสมอไป สมดังภาษิตท่านว่า **วิริเยนะ ทุกขะมัจเจติ** คนผู้จะ
ล่วงทุกข์ได้ต้องอาศัยความเพียร

เพียรนอกก็ต้องทำเหมือนกัน การทำบุญการให้ทาน หรือพวกชาวไร่ชาวนาก็ต้อง
อาศัยความพากเพียรมันถึงจะมีผล ทำอะไรก็ทำด้วยความเพียรความพยายาม

การทำจิตใจก็เหมือนกัน ก็ต้องอาศัยความพยายาม ต้องอาศัยความเพียร เพื่อจะ
ให้จิตมันอยู่ มันสงบ ให้มันบริสุทธิ์ไป จึงจะได้มรรคผลเกิดขึ้นตามภูมิตามธรรม

ถ้าจิตของเรามันรวมสักครั้งหนึ่งก็ติดอยู่ในใจเสมอไป เพราะฉะนั้น เราควร
พยายามในการบุญการกุศล

คนทุกวันนี้ก็มีแต่เรื่องมีแต่ความวุ่นวายมากมาย รีบทำคุณงามความดีให้มันมี
ขึ้นในจิตใจในใจ หลุดพ้นจากความไม่ดี ทำจิตใจให้มันละเอียดไป ละเอียดยิ่งกว่าจะละ
เรื่องโลก

โลกนี้มีแต่ความรู้ความเห็นความเข้าใจทุกอย่างตามทางโลก ธรรมะของจริงมีแต่
หมดไปๆ

ให้ตั้งจิตแน่วแน่เป็นหนึ่ง ดวงจิตดวงเดียวให้มันแน่วแน่อยู่นั้น อย่างทางจะไป
นิพพาน ก็ต้องอาศัยความเพียรพยายามจนมันตั้งแน่วแน่ได้

โลกนี้มันประกอบไปด้วยความทะเยอทะยาน ถ้าทำจิตใจให้มันดี ให้มันสงบไปดีกว่าโลกนี้หลายเท่า ทำใจให้สงบครั้งหนึ่งๆ อย่างนี้ โอ๊ย--จิตใจมันมีความปลาบปล้อมในจิตใจในความยินดีในใจ หาที่สุดมิได้

การพยายามทำตนของตนให้มันดีขึ้นนี่ยากเหลือเกิน สมัยนี้ทุกวันมีแต่ความเพลิดเพลิดกับการดูหนัง ดูยูทูบๆ ไป ประโยชน์ของตนไม่ได้คิดถึงเลย

โลกนี้ประกอบไปด้วยกองทุกข์ทั้งหลาย ความเกิดก็เป็นทุกข์ ความแก่ก็เป็นทุกข์ ความเจ็บก็เป็นทุกข์ ความตายก็เป็นทุกข์ บางคนก็ทุกข์ยากจนจะหากินเข้าเย็นก็ยังไม่พอกิน ยากเท่าไร ทุกข์เท่าไร คนไม่มีบุญ ไม่มีวาสนา มักไม่ค่อยทำบุญ คนเขาเคยทำบุญให้ทาน เขาก็เกิดในทรัพย์ในสมบัติ

ดูเถิด คนไม่เหมือนกัน ในโลกมีต่างๆ กัน จิตใจก็ไม่เหมือนกัน บางคนก็ใจร้ายสามารถฆ่าคนได้ มันต่างกันอย่างนี้แหละ แล้วการบุญการกุศลก็ไม่เชื่ออีก หัวใจมันโหดร้าย ต้องพยายามให้ทำจิตใจให้สงบ จิตใจมันก็อ่อนนุ่มต่อธรรมต่อวินัยต่อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ถ้าใจเรามันดีขึ้นเรื่อยๆ ละก็ ใจมันอ่อน ถ้าฝึกหัดตนให้ชำนาญ ใจก็กล้าหาญกำจัดโรคกำจัดภัยได้ทุกอย่าง

การเจริญสมาธิภาวนาทำให้หายจากเหน็ดเหนื่อย ถ้าวันไหนไม่ได้เจริญสมาธิภาวนาก็อ่อนเพลีย ถ้ามานั่งสมาธิได้สักชั่วโมงก็หายเหนื่อย สบาย

การฝึกจิตใจให้มีอุปนิสัยติดอยู่ในจิตใจ จะทำให้จิตใจของคนดีขึ้นทุกชาติไป ถ้าภาวนา บางคนทำยาก ทางที่ดีสำหรับเขาก็การทำบุญให้ทานนั่นแหละดีแล้ว

การเจริญภาวนาจนใจวางภาระในโลกนี้ได้ ทำจิตใจให้มันแน่วแน่จึงจะถูกหนทางไปพระนิพพาน

หนังสืออ้างอิง

ท่านพระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน, ประวัติหลวงปู่ขาว อนาลโย, ๗ สิงหาคม
๒๕๓๖

ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน, ปฏิบัติพาพระอุดมคคกรรมฐาน สายท่าน
พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, ๒๕๕๔, บริษัท ศิลป์สยาม
บรรจุกุภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด

ประวัติหลวงตาหล้า ชันติธโร วัดป่าขันตียนุสรณ์,

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ หลวงปู่สาม อภิญาโน, อภิญาโนบูชา, ๒๕๓๕

คำแก้แค้นแก่สรรพสัตว์

ณ วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม

ในพระอุปถัมภ์ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ตำบลคลองกิว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี

วันศุกร์ที่ ๒๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๖๐ ดิถีขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑

ขอบุญกุศลจริยา อันข้าพเจ้าทั้งหลายได้บำเพ็ญด้วยดีแล้ว ทางกาย วาจา และใจ กล่าวโดยจำเพาะคือ การสร้างอารามถวายเป็นสังฆสถาน อุกิไฉนในพระบรมพุทธานุภาพ อารามนั้นมีนามว่า วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม ประกอบด้วยปูชนียวัตถุ และเสนาสนะต่างๆ กล่าวคือพระพุทธรูปปฏิมาปางนาคปรก พระพุทธรูปปฏิมาปางสมาธิ ศาลาที่ประชุมอาคารพิพิธภัณฑสถานประมวลธรรมโอวาทของพระสุปฏิปันโน ถนนลาดยางกว้าง ๕ เมตร ยาว ๘๐๐ เมตร อ่างเก็บน้ำสาธารณทาน กำแพงรอบพื้นที่ยาว ๒,๘๐๐ เมตร สูง ๓ เมตร ตลอดจนบุญกุศลแห่งการบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ด้วยน้ำใจศรัทธาเลื่อมใสมั่นคงในพระรัตนตรัย ดังนี้ ข้าพเจ้าขอตั้งสังฆาภิธาน แก่สรรพสัตว์ที่ไม่มีประมาณ ขอถวายเป็นพระราชกุศลสนองพระเดชพระคุณ สมเด็จพระบรมพุทธเจ้าศรีรัตนเมธี และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ และเป็นกุศลสนองคุณท่านผู้บำเพ็ญคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติ และพระพุทธานุภาพ เป็นปฐม

อนึ่ง ขอสรรพสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีประมาณ, จงมีส่วนแห่งบุญที่ข้าพเจ้าได้ทำในบัดนี้, และแห่งบุญอื่นที่ได้ทำไว้ก่อนแล้ว, คือจะเป็นสัตว์เหล่าใด, ซึ่งเป็นที่รักใคร่ และมีบุญคุณ เช่นมารดาบิดาของข้าพเจ้า เป็นต้นก็ดี ที่ข้าพเจ้าเห็นแล้วหรือไม่ได้เห็นก็ดี, สัตว์เหล่าอื่นที่เป็นกลางๆ หรือเป็นคู่เวรกันก็ดี, สัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่ในโลก, อยู่ในภูมิทั้ง ๓, อยู่ในกำเนิดทั้ง ๔, มีชั้น ๕ ชั้น, มีชั้นชั้นเดียว, มีชั้น ๔ ชั้น, กำลังท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยภพใหญ่ก็ดี, สัตว์เหล่าใดรู้ส่วนบุญที่ข้าพเจ้าแผ่ให้แล้ว, สัตว์เหล่านั้นจงอนุโมทนาเองเถิด, ส่วนสัตว์เหล่าใดยังไม่รู้ส่วนบุญนี้, ขอเทวดาทั้งหลายจงบอกสัตว์เหล่านั้นให้รู้

เพราะเหตุที่ได้อนุโมทนาส่วนบุญที่ข้าพเจ้าแผ่ให้แล้ว, สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง, จงเป็นผู้ไม่มีเวร, อยู่เป็นสุขทุกเมื่อ, จงถึงบัพพัตถ์เกษมกล่าวคือพระนิพพาน, ความปรารถนาที่ดิ้งามของสัตว์เหล่านั้น จงสำเร็จเถิด, สาธุ สาธุ สาธุ

